

International
Social Research and Behavioral Sciences
Symposium

<http://www.sadabsempozyum.org>

SADAB

**8th International Online Conference on Social Researches
and Behavioral Sciences**

April 22-24, 2021 / Tuzla, Bosnia and Herzegovina

PROCEEDING BOOK

ISBN: 978-625-00-9970-4

SADAB

**8th International Online Conference on Social Researches
and Behavioral Sciences**

April 22-24, 2021 / Tuzla, Bosnia and Herzegovina

Proceeding Book

ISBN: 978-625-00-9970-4

Editor

Prof. Dr. Valeri Modebadze

SADAB CONFERENCE-2021

Chair of Conference

Prof. Dr. Slobodan Dan Paich, Director and Principal Researcher, Artship Foundation San Francisco.

Organizing Committee

Prof. Dr. Valeri Modebadze, Saint Andrew the First-Called Georgian University, Georgia.

Prof. Dr. Keneş Usenov, Celalabad Devlet University, Kyrgyzstan.

Prof. Dr. Hamza Çakır, Erciyes University, Turkey.

Prof. Dr. Makbule Sabziyeva, Anadolu University, Turkey.

Prof. Dr. Sema Etikan, Ahi Evran University, Turkey.

Assoc. Prof. Gülcamal Riskulova, Celalabad State University, Kyrgyzstan.

Assoc. Prof. Dr. Erol Yıldır, İstanbul Gelişim University, Turkey.

Assoc. Prof. Dr. Gülcamal Riskulova, Celalabad Devlet University, Kyrgyzstan.

Assoc. Prof. Dr. Rukiye Akdoğan, Çukurova University, Turkey.

Assoc. Prof. Dr. Gulnar Kozgambaeva, Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan.

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Topal, Anadolu University, Turkey.

Assoc. Prof. Dr. Reyhan Çelik, Erciyes University, Turkey.

Assoc. Prof. Dr. Sezer Cihaner Keser, Yüzüncü Yıl University, Turkey.

Asst. Prof. Dr. Kıyal Kamchybekova Abdiraim, Dicle University, Turkey.

Asst. Prof. Dr. Sezen Karabulut, Pamukkale University, Turkey.

Asst. Prof. Dr. Hatice Baysal, Süleyman Demirel University, Turkey.

Asst. Prof. Dr. Fikret Fatih Gülşen, Çukurova University, Turkey.

Asst. Prof. Dr. Mesut Atasever, Uşak University, Turkey.

Asst. Prof. Dr. Khalida Devrisheva, Pamukkale University, Turkey.

Ph.D. Jasminka Ahmetašević, Visoko Poslovno Tehnička Škola, Bosnia and Herzegovina.

Scientific Committee

Prof. Dr. Valeri Modebadze, Saint Andrew the First-Called Georgian University, Georgia.

Prof. Dr. Hüseyin Bal, Antalya AKEV University, Turkey.

Prof. Dr. Nergis Biray, Pamukkale University, Turkey.

Prof. Dr. Keneş Usenov, Celalabad Devlet University, Kyrgyzstan.

Prof. Dr. Hamza Çakır, Erciyes University, Turkey.

Prof. Dr. Sema Önal, Kırıkkale University, Turkey.

Prof. Dr. Bakıt Atantaeva, Şakarim Semey State University, Kazakhstan.

Prof. Dr. Halil Türker, Ondokuz Mayıs University, Turkey.

Prof. Dr. Hanife Dilek Batislam, Çukurova University, Turkey.

Prof. Dr. Valeri Modebadze, Saint Andrew the First-Called Georgian University, Georgia.

Prof. Dr. Hatice Derya Can, Ankara University, Turkey.

Prof. Dr. Bürküt Darbanov, Jalal-Abad State University, Kyrgyzstan.

Prof. Dr. Makbule Sabziyeva, Anadolu University, Turkey.

Prof. Dr. Cevat Başaran, Atatürk University, Turkey.

Prof. Dr. Sema Etikan, Ahi Evran University, Turkey.

Prof. Dr. Siti Mashitoh Mahamood, University of Malaya, Malaysia.

Prof. Dr. Hakeem Kasem, Deakin University, Australia.

Prof. Dr. Ahmet Üstün, Amasya University, Turkey.

Assoc. Prof. Dr. Gülcamal Rıskulova, Celalabad State University, Kyrgyzstan.

Assoc. Prof. Dr. Nermin Kişi, Zonguldak Bülent Ecevit University, Turkey.

Assoc. Prof. Dr. Gulnar Kozgambaeva, Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan.

Assoc. Prof. Dr. Erol Yıldır, İstanbul Gelişim University, Turkey.

Assoc. Prof. Dr. Gülsen Baş, Van Yüzüncü Yıl University, Turkey.

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Yolcu, İnönü University, Turkey.

Assoc. Prof. Dr. Ali Korkut Uludağ, Ataturk University, Turkey.

Assoc. Prof. Dr. Pervana Memmedli, Azerbaijan Milli İlimler Akademisi, Azerbaijan.

Assoc. Prof. Dr. Naile Rengin Oyman, Süleyman Demirel University, Turkey.

Assoc. Prof. Dr. Erlan Bakiev American University of Central Asia, Kyrgyzstan.

Assoc. Prof. Dr. Refik Kasım, İnönü University, Turkey.

Assoc. Prof. Dr. Kenan Güllü, Erciyes University, Turkey.

Assoc. Prof. Dr. Rukiye Akdoğan, Çukurova University, Turkey.

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Topal, Anadolu University, Turkey.

Assoc. Prof. Dr. Reyhan Çelik, Erciyes University, Turkey.

Assoc. Prof. Dr. Ahmet Ayık, Ataturk University, Turkey.

Assoc. Prof. Dr. Fatma Ünal, Akdeniz University, Turkey.

Assoc. Prof. Dr. Kemal Erol, Van Yüzüncü Yıl University, Turkey.

Assoc. Prof. Dr. Sinan Aytekin, Balıkesir University, Turkey.

Assoc. Prof. Dr. Adem Bayar, Amasya University, Turkey.

Assoc. Prof. Dr. Bilal Gök, İnönü University, Turkey.

Assoc. Prof. Dr. Sezer Cihaner Keser, Yüzüncü Yıl University, Turkey.

Assoc. Prof. Dr. Rafeq Hamood Najı Qasem, Thamar University, Yemen

Asst. Prof. Dr. Mesut Aytekin, İstanbul University, Turkey.

Asst. Prof. Dr. Senem Altan, Okan University, Turkey.

Asst. Prof. Dr. Selim Serkan Ükten, Aksaray University, Turkey.

Asst. Prof. Dr. Neslihan Çetinkaya, Atatürk University, Turkey.

Asst. Prof. Dr. Füsun Yalçın, Akdeniz University, Turkey.

Asst. Prof. Dr. Remzi Bulut, Mehmet Akif Ersoy University, Turkey.

Asst. Prof. Dr. Abdolvahid Soofizadeh, Aksaray University, Turkey.

Asst. Prof. Dr. Fikret Fatih Gülşen, Çukurova University, Turkey.

Asst. Prof. Dr. Vahap Önen, Okan University, Turkey.

Asst. Prof. Dr. Mehmet Macit Sevgili, Siirt University, Turkey.

Asst. Prof. Dr. Leyla Derviş, Akdeniz University, Turkey.

Asst. Prof. Dr. Sezen Karabulut, Pamukkale University, Turkey.

Asst. Prof. Dr. İbrahim Caner Türk, Erzincan University, Turkey.

Asst. Prof. Dr. Mustafa Turhan, Okan University, Turkey.

Asst. Prof. Dr. Hatice Baysal, Süleyman Demirel University, Turkey.
Asst. Prof. Dr. Bedri Mermutlu, İstanbul Ticaret University, Turkey.
Asst. Prof. Dr. Nuray Hilal Tuğan, Başkent University, Turkey.
Asst. Prof. Dr. Khalida Devrisheva, Pamukkale University, Turkey.
Asst. Prof. Dr. Mesut Atasever, Uşak University, Turkey.
Asst. Prof. Dr. Erdoğan Bozkurt, Amasya University, Turkey.
Asst. Prof. Dr. Asuman Bolkan, Cyprus Science University, Cyprus.
Asst. Prof. Dr. Kıyal Kamchybekova Abdiraim, Dicle University, Turkey.
Asst. Prof. Dr. Sabina Abid, Artvin Çoruh University, Turkey.
Asst. Prof. Dr. Kadir Tutkavul, Dumlupınar University, Turkey.
Lect. Nesli Tuğban Yaban, Başkent University, Turkey.
Ph.D. Mohammad Abu Lail, Ürdün University, Jordan.
Ph.D. Gülmira Satıbaldieva, Celalabad Devlet University, Kyrgyzstan.
Ph.D. Gülbarçın Orozbaeva, Celalabad Devlet University, Kyrgyzstan.
Ph.D. Bruno Surdel, Centre for International Relations, Poland.

Contents

Chair of Conference	4
Organizing Committee	4
Scientific Committee	5
Problems of Democratization of the Post-Soviet Space	9
Practical Examples of Signal and System Modeling and Simulation	17
Yapay Zeka Çağında Değişen Liderlik Anlayışı	22
Demokratik Asabiyet	32
Animal Figurines From Tell Kilik Mishik	58
Ulusalüstü ve Ulusal Mevzuatta İşkence Suçu, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Bakış Açısı	75
Predicive Analysis Integrated With Data Warehouse Management: Explained With Two Case Studies.....	87
Meetings Industry Trends in Georgia	100
Towards Global Leadership Assimilation of Future Megatrends in Public Sector	106
1960-80 Azerbaycan Edebiyatında Klasik Edebiyat Miras Kavramı.....	114
Öğretmenlerin Örgütsel Adalet Alguları İle Örgütsel Bağlılık Düzeyleri Arasındaki İlişkilerinin İncelenmesi	121
Albanian Balad as a Folklore Phenomenon: Comparative Look	141
The Enlargement Policy of the EU as a Soft Power Instrument.....	160
Socio-demographic Characteristics of the Employed Staff Impact on Organizational Commitment	167
Safevi Tarikatının Kurucusu Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin Zuhuru İle İlgili Deliller.....	173
Hititçe Çivi Yazılı Metinlerde Tanrı İle Kartal İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme.....	186
Constitutionalism as the basis for the formation value-moral and civic positions of the individual	207
Türkiye'de Din Psikolojisi Alanında Yazılan İlk Dönem Eserlere Kısa Bir Bakış	217
ANAR'ın Yaratıcılığın'da Tarih ve Modernite Birliği.....	223
Aspects of Migration Psychological and Social Richness and Complexity	229

Problems of Democratization of the Post-Soviet Space

Prof. Dr. Valeri MODEBADZE
Saint Andrew the First-Called Georgian

University of the Patriarchate of Georgia
Doctor of; Social Sciences
valery_4@yahoo.com

Abstract

This article describes the problems that post-Soviet states face in building democracy and creating democratic institutions. When Soviet Union collapsed the West hoped that post-Soviet republics would carry out effectively democratic reforms and would become liberal democracies. However, the expectation that Post-Soviet states would soon be transformed into liberal democracies did not materialize. The political system that was established in most of the post-Soviet republics is far from what we call the liberal democracy. The political system that is widespread in these countries can be described as an electoral, or minimal democracy. This article describes conditions that are needed for an electoral democracy to be transformed into a consolidated democracy. Particular attention is paid to five spheres (civil society, economic society, political society, bureaucratic structure and rule of law) without which democracy cannot be consolidated. Any state that wants to become a liberal democracy has to pay particular attention to the development and consolidation of the above mentioned five spheres.

Keywords: Democratization, Post-Soviet Space, Electoral democracy, Consolidation of democracy.

Introduction

The collapse of the Soviet Union was considered a victory for democracy throughout the world. There was a high expectation in the West that the states emerging in the post-Soviet space would soon overcome the economic crisis and that democratic values would prevail throughout the world. If we analyze the current political situation in the Post-soviet space, it will not be difficult to prove that this prediction did not come true in most of the post-Soviet republics (the only exception is the Baltic states).

Francis Fukuyama's optimistic theory of "end of history" has not materialized in the post-Soviet space, as most of the post-Soviet republics failed to carry out effectively democratic reforms and were transformed into hybrid regimes (Michał Słowiński, 2019). As a result, many have criticized Fukuyama's famous "the end of history" thesis. One of the most ardent critics of Francis Fukuyama was a French philosopher Jacques Derrida, who viewed the thesis of "the end of history" as flawed. He did not share the optimistic view of Francis Fukuyama that liberal democracy was destined to spread worldwide and believed that it was too early to celebrate the economic and cultural hegemony of Western liberalism. Socio-political transformations that took place in the post-Soviet space after the breakdown of the Soviet Union serves as a vivid example and proves that it is still too early to talk about the universal triumph of liberal democracy.

The transition from a socialist system to a capitalist one led to the greatest economic, political and social crisis in a number of former Soviet countries. This process caused mass impoverishment of the population - lumpenproletarianization. It significantly increased criminogenic situation and corruption in the post-Soviet space, led to the disintegration of economic and political institutions, as well as to the disintegration of a unified centralized state.

The establishment of a democratic regime is especially difficult in a multinational state where there is no unity of interests and where members of ethnic minorities do not consider themselves as fully – fledged citizens of a multiethnic state. The major problem that most of the post-Soviet states face is how to integrate various ethnic minorities into a multicultural society. National unity and territorial integrity are one of the necessary preconditions for the establishment of democracy. Ethnic conflicts in the post-Soviet space threaten the post-Soviet states' territorial integrity and hinder the establishment of democracy. In the 1990-s, after the disintegration of the Soviet Union, some post-Soviet republics acquired certain features of a failed state due to the frequent conflicts and wars. A state that fails to control its own territories and that cannot create decent living conditions for its own people will not easily become a Western-style liberal democracy.

Necessary conditions for the consolidation of democracy

The political system that was established in most of the post-Soviet republics is far from what we call the liberal democracy. The political system that is widespread in these countries can be described as an electoral, or minimal democracy. The existence of electoral democracy does not mean that there is a democratic regime in these countries, the establishment of which requires a

series of economic, political, social and judicial reforms. What conditions are needed for an electoral democracy to be transformed into a consolidated democracy?

Juan Linz and Alfred Stepan delineate five spheres (**civil society, economic society, political society, bureaucratic structure and rule of law**) without which democracy cannot be consolidated. These spheres will be described and analyzed in detail below. (Linz J.J. & Stepan, A, 1996)

Civil society promotes the consolidation of democracy and reduces the threat of authoritarianism, since civil society limits state power. It does not allow for excessive strengthening of state power and promotes the liberation of the individual and society from the shackles of the state. At the same time, it monitors the government's ability to carry out its duties honestly and to serve the people in good faith. If the state is weak and unable to perform its functions, then civil society plays an important role in strengthening the state, since it assumes certain functions and responsibilities of the state.

Civil society is an intermediate entity that occupies a place between the private sphere and the state. Civil society consists of various independent organizations, clubs, unions and associations, civic networks, into which active citizens often enter and participate. One of the most important parts of civil society is interest groups. Interest groups are associations and organizations of people of different professions who share common interests and goals and who strive to achieve those goals.

Civil society plays an important role in the democratization process, as it monitors the effectiveness of democratic transformations and reforms. In addition, civil society generates political alternatives, creates channels different from political parties to express, balance and represent interests, promotes diverse interests, disseminates information in society, and plays an important role in protecting and achieving the interests of citizens (JUSTRAC, 2019).

The establishment of effective civil society organizations in the post-Soviet space is fraught with great difficulties due to the communist past. During Soviet Times the communist regime strictly controlled all spheres of public life and did not allow Soviet citizens to express their opinions freely and establish independent civil society institutions. After the collapse of the Soviet Union, the communist elite managed to retain power in the post-Soviet space, sharply hampering progress and the formation of independent civic institutions. The new political elite that came to power in the post-Soviet space were in reality high-ranking officials of the former Communist Party who

still ruled the society by old Soviet methods. As a result, we have witnessed the emergence of authoritarianism in many post-Soviet republics. The foundation of strong and efficient civil society in such circumstances is associated with many difficulties and that is why the civil society organizations, which were established in the post-Soviet space, are still weak and unable to function effectively. Civil society organizations are often influenced by, or even run by, political parties. In such a case they lose their functions, they can no longer act as mediators between the state and the individual, and they are completely under the influence of ruling politicians and dominant political elites.

Another weakness of civil society in the post-Soviet space is its excessive dependence on external funding. The vast majority of civil society organizations receive financial aid from abroad and without this financial assistance they would not have any chance to survive and carry out their activities. Civil society organizations are often perceived in many post-Soviet republics as hostile institutions that defend the interests of foreign countries. That is why civic space is closing once again in some post-Soviet states (JUSTRAC, 2019).

Modern consolidated democracy requires a network of institutions established and recognized in the sociopolitical sphere, commonly known as an **economic society** that occupies an intermediate position between the state and the market.

In many post-Soviet republics all economic and political power is concentrated into the hands of privileged political groups, which hinders fair competition and the development of free market economy. Concentration of economic and political power into the hands of privileged minority limits market forces, hinders the efficient functioning of the economy and the formation of an efficient economic society, which is one of the necessary preconditions for the consolidation of a democratic system (Gia Jorjoliani, Tamar Berekashvili & Marina Muskhelishvili, 2001).

A strong and efficient economic society cannot exist without an effective market economy, since a market economy is a guarantee of individual freedom. The basis of an economic society is a free individual. The freedom of the individual is inconceivable without economic freedom and without private property, which is the guarantor of his political freedom. In other words, a necessary condition for the freedom of an individual is his ability to carry out any economic activity independently, without state interference, and reveal his or her entrepreneurial potential. But we should take into account the fact that the possession of private property and entrepreneurial activities were prohibited in the Soviet Union. The state controlled all sectors of society - the

economy, labor, education, religion, sports, arts, etc. Every institution, organization or association was under the strict control of the state. The freedom of the individual was severely restricted, and both the individual and society were forced to obey to the state. Entire economic and political power was concentrated in the hands of the members of the Communist Party. It is self-evident that in such a situation an economic society could not flourish and develop. The maximum role of the state in the economy made the development of democracy impossible and did not leave any room for economic society. After the collapse of the Soviet Union, the process of democratization began in the post-Soviet space and the right to private property was declared an inviolable human right. State interference in human life and economic activities has been somewhat reduced. Free trade and entrepreneurship were allowed, which laid the foundation for the formation of an economic society. At the same time, it should be noted that a complete separation of economic and political power did not take place. Thanks to the process of privatization, the representatives of the old regime appropriated large state property and created a system of “clan capitalism” where competition is restricted and where government officials have a monopoly on the most lucrative market. As a result, post-Soviet economy is not open enough and is not based on fair competition. Under such conditions, an effective and strong economic society cannot exist.

The formation of a strong and effective economic society requires the separation of economic and political powers. The economy should be competitive and the main priority of the state must be the creation of necessary conditions for the strengthening of the economic society. Only in the case of strengthening and consolidating the economic society will it be possible to consolidate and strengthen democracy.

The creation of strong and solid economic society cannot be achieved without an **effective bureaucratic structure and effective state apparatus**. Only an effective state apparatus can carry out reforms and introduce the laws that the market needs to function. The strength the bureaucratic structure should be a top priority for the reformers, since the success of market reforms and the economic development of the country mostly depends on the effective functioning of the state.

A liberal market economy requires a liberal political system that cannot be created in one day since the establishment of it requires the existence of certain traditions. The establishment an effective state apparatus and bureaucratic structure is associated with many difficulties in post-Soviet republics. Particular attention should be paid here to the fact that for decades the state

bodies and institutions operated within the Soviet system, and therefore their reform and adaptation to the new political reality represents a great difficulty. (Gia Jorjoliani, Tamar Berekashvili & Marina Muskhelishvili, 2001)

The weakness of the state and bureaucratic apparatus is caused by the acute socio-economic crisis. Its weakness may also be exacerbated by neoliberal policies that seek to reduce the state apparatus and the bureaucratic institutions. Neoliberal policies lead to the weakening of the bureaucratic structure of the state and fail to properly assess the role of state institutions in pursuing democratic reforms.

For a complete democratic transformation and especially for the consolidation of democracy, an effective **political society** is needed, which primarily consists of a party system. After the collapse of the Soviet Union, post-Soviet republics carried out democratic reforms and started the process of establishing a multi-party system in the post-Soviet space. There are many political parties with different political orientations in the post-Soviet space today, and the one-party system is a thing of the past. But we need to pay attention to the fact that post-Soviet republics do not have a long and solid tradition of a multi-party system. These countries for decades formed part of a totalitarian regime, where one-party system was widespread and the existence of opposition parties was strictly prohibited. The Communist Party was the only ruling party and participated in decision-making at all levels of government. During the Soviet era, the nomenclature principle of staff selection and redeployment was less conducive to the promotion of competent people to leadership positions. Little attention was paid to the candidate's professionalism and leadership skills, which ultimately affected not only the quality of political decisions, but the situation in the country as a whole. Even today the principle of staff selection is identical to the Soviet method. That is why incompetent people are appointed very often to leading positions.

The political society, especially during the transition period, should be composed of competent and professional people who have skills and qualities to make wise political decisions and can bring the country out of the crisis.

The rule of law is one of the necessary preconditions for the establishment of a democratic system. It is essential to ensure the autonomy and independence of civil and political societies. The rule of law defines the rights and responsibilities of citizens. It implies that the state and the individual are equally accountable to the law and respect the rule of law. The law should apply equally to the entire territory of the country, as well as to all social strata. The law should be

universal and enforced by the majority of the population. All people should be equal before the law and equality of people should be enshrined in law. (Gia Jorjoliani, Tamar Berekashvili & Marina Muskhelishvili, 2001)

Although in a democratic society all people are equal on a legal basis, but in real life this is not fully realized even in the most developed countries. Nevertheless, it is the duty of the state authorities to serve everyone equally and in good faith in accordance with the established rules and norms.

After the breakdown of the Soviet Union, the post-Soviet republics carried out rule of law reforms. But we have to take into account the fact that because of the influence of totalitarian past and lack of tradition of democracy, these post-Soviet states find it extremely hard to carry out judicial and rule of law reforms correctly. Former members of the communist party came to power in the post-Soviet republics after the breakdown of the Soviet Union. They served the Communist Party throughout their lives and continued to govern post-Soviet societies by Bolshevik methods. These leaders did not have any experience how to carry out rule of law reforms and how to transform the totalitarian political system into a liberal democracy. Therefore, the reforms that they implemented in post-Soviet republics were flawed and these reforms did not lead to the establishment of democracy.

Despite lengthy Western-backed reforms in the post-Soviet space, the judiciary has not been able to establish itself as an independent branch of government, nor has the rule of law been achieved. In many post-Soviet republics judiciary is still under the total control of influential politicians and often carries out the orders of the executive branch of Government. Judges receive a lot of economic and financial support from the government if they remain loyal and implement the orders of the executive branch of government. There is a widespread nepotism in the judicial branch and judges often appoint their relatives to influential positions. There is no political will to carry out judicial reforms, as it is not in the interests of the executive to create an independent judiciary. If the judiciary becomes truly independent, then the government will lose control over the judges and will no longer be able to exercise total control over them.

Conclusion

As we have seen above it is very difficult to implement democratic reforms in the post-Soviet republics because of the communist past and the absence of democratic traditions. After the breakdown of the Soviet Union former members of the communist party came to power who did

not have any experience and knowledge how to carry out democratic reforms and change the totalitarian regime. The political system that was established in most of the post-Soviet republics is far from what we call the liberal democracy, in reality it can be described as an electoral democracy. Certain conditions are needed for an electoral democracy to be transformed into a consolidated democracy. Above mentioned five spheres (civil society, economic society, political society, bureaucratic structure and rule of law) play very important role in the consolidation of democracy. Therefore, the post-Soviet republics should pay more attention to the development of the above mentioned five spheres.

Bibliography

1. Michał Słowikowski (2019). *Democratization and security in the post-Soviet space*, https://www.researchgate.net/publication/336798885_Democratization_and_security_in_the_post-Soviet_space
2. Linz J.J. & Stepan, A (1996) *Problems of democratic transition and consolidation. Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*. The John Hopkins University Press.
3. Gia Jorjoliani, Tamar Berekashvili & Marina Muskhelishvili (2001) *Democratization*, Open Society Georgia Foundation, Tbilisi.
4. JUSTRAC (2019) *Promoting the Rule of Law in the Post-Soviet Region through State and Non-State Collaboration*, <https://justrac.org/wp-content/uploads/2019/08/White-Paper-final.pdf>

Practical Examples of Signal and System Modeling and Simulation

Elvir Čajić
ecajic86@gmail.com

Summary— Modeling is the process of making a system model, ie. implies the process of collecting and organizing knowledge about a given system. Experimental modeling, which is also called identification, is based on experimentation over inputs, ie. outputs of the real system. In practical cases, combined modeling is most often used. Simulation is an experimental technique for solving problems related to the system, but with the help of a realized system model. Models can generally be classified into two basic groups of physical and abstract models. According to the nature of the change of state, continuous, discrete and combined models can be divided into three large groups. In this paper, mathematical models of the system using equations and inequalities will be presented and simulations will be performed in Matlab software

Keywords - modeling and simulations; mathematical model and matlab.

INTRODUCTION

Matlab is an engineering tool currently used by more than a million people worldwide. It is an excellent tool for fitting, creating algorithms and simulating electrical, mechanical, rotational, translational systems. In this paper, using the basic plot and subplot commands, we will present several examples of time-continuous functions. As it is not possible to work with continuous signals in Matlab, it is necessary to discretize the time interval and calculate the values of the functions at selected moments. In order to perform time discretization, we must first select and enter some frequency of causing Fs that will allow the obtained digital signal to be similar to an analog signal. We will show everything graphically in a very simple way. In addition, in this paper we will present numerous examples from signals and systems related to the possible application of Matlab for continuous and discrete systems..

GRAPHIC REPORT IN MATLAB

Getting a graphical representation of data in MATLAB is very simple. The basic syntax is 'plot (x, y)' which opens a graphical window in which it draws the values of the data vector y (ordinate) relative to the values of the data vector x (apcisa). The vectors x and y must have the same dimensions. The graph is displayed in a separate window. If we want to open a new graphical window, we can do so by entering the 'figure' command. All the following graphics processing commands that we enter in MATLAB will refer to the last opened graphics window. Some of the basic commands for handling a graphical display are:
xlabel ('x-axis label') - x-axis label

ylabel ('y-axis label') - y-axis label

title - the title of the chart

grid on / off - turns on / off the grid coordinate view hold on / off - turns on / off the on hold display axis on / off / auto / square / equal - handles the axis display axis ([xmin xmax ymin ymax zmin zmax]) - defines the axis ranges text (x, y, 'text') - displays the text in position

, legend ('1st graph', '2nd graph') - printing a legend on a subplot graph (m, n, k) - draws the d-th graph in a graphic window containing b graphics divided into b rows and columns

close (n) / close all - close -ti graphic window / close all.

EXAMPLES IN MATLAB

EXAMPLE 1

Use the 'plot' and 'subplot' commands to graphically display the following time-continuous functions:

$$\forall t \in [-1,1], f_1(t) = \sin(4\pi * 100t) \quad (1)$$

$$\forall t \in [-1,1], f_2(t) = e^{-20t} \sin(4\pi * 100t) \quad (2)$$

$$\forall t \in [-1,1], f_3(t) = e^{20t} \sin(4\pi * 100t) \quad (3)$$

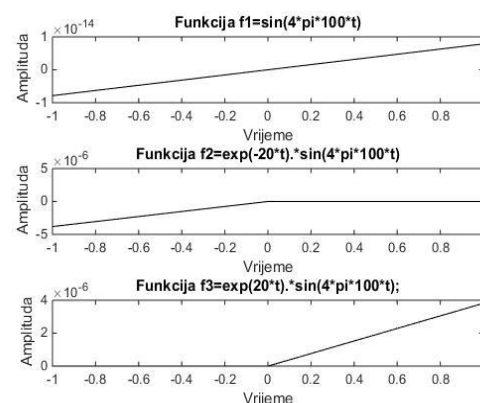

FIGURE 1. DISPLAY OF THE FUNCTION OBTAINED BY THE CODE

EXAMPLE 2

Using the sound command, play the sound of the sinusoidal signal for 1 second described by the function:

$$\forall t \in [0,1], f_1(t) = \sin(2\pi * 440t)$$

In doing so, use a sampling frequency of 8000 samples per second. Then multiply this function by the function, e^{-5t} and play the newly received signal. Use the 'periodogram' function to draw the spectrum of the signal strength

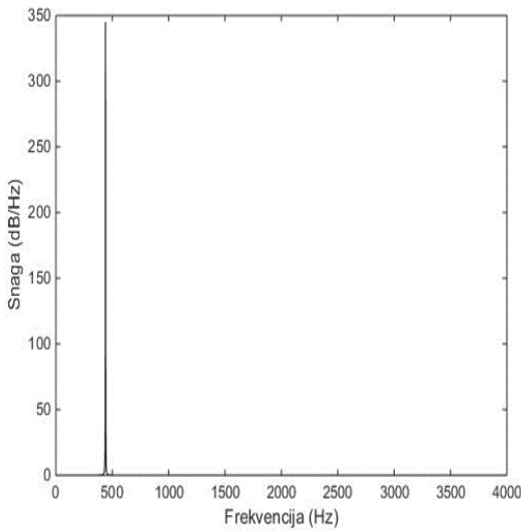

FIGURE 2. Display of signal strength by frequencies

EXAMPLE 3

Construct an audible signal consisting of a series of sinusoidal signals with an exponentially decreasing amplitude, as in the previous example, each lasting half a second. The signal frequencies are 261, 261, 392, 440, 440, 392, 349, 349, 329, 329, 293, 293 and 261, respectively. Use the 'sound' command to play this sound signal

CODE:

```
Fs=8000;
t=0:1/Fs:0.5;
c4=exp(-5*t).*sin(2*pi*261*t);
g4=exp(-5*t).*sin(2*pi*392*t);
a4=exp(-5*t).*sin(2*pi*440*t);
d4=exp(-5*t).*sin(2*pi*293*t);
e4=exp(-5*t).*sin(2*pi*329*t);
f4=exp(-5*t).*sin(2*pi*349*t);
f=[c4 c4 g4 g4 a4 a4 g4 f4 f4 e4 e4 d4 d4
c4];
sound(f, Fs);
```

EXAMPLE 4

The following function needs to be developed in the Fourier series

$$f(x) = \begin{cases} 1, & m \leq t < m + \frac{1}{2}, m \in Z \\ -1, & m + \frac{1}{2} \leq t < m + 1, m \in Z \end{cases}$$

Draw the real function and the function obtained by approximating the function $f(t)$ from the first 50 members of the Fourier series of the function $f(t)$, on the same graph, on the interval $[-\frac{1}{2}, \frac{1}{2}]$.

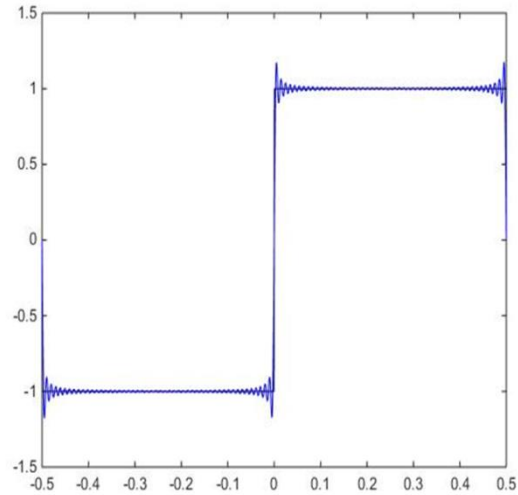

FIGURE 3. The original function $f(t)$ and the sum of the first 50 members of the Fourier series of the function $f(t)$

EXAMPLE 5

Determine and graphically display the signal, if its Fourier transform is given

$$F(j\omega) = \frac{4j\omega}{(1 + \omega^2)^2}$$

SOLUTION

To determine the inverse Fourier transform of a given function, it is necessary to enter in the MATLAB workspace the following commands:

```
syms w
F=4*i*w/((1+w^2)^2);
f=ifourier(F);
pretty(simplify(f))
ezplot(f, xlabel('t'),ylabel('f(t)');
```

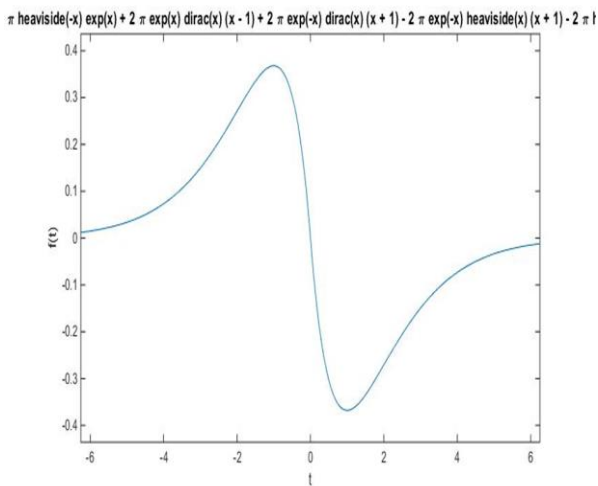

FIGURE 4. FFT

Example 6

Let the default signal be $x[n]$, for whose members the following relation holds:

$$x(n) = \begin{cases} \sin(2\pi * 100t + 2\pi * 100t^2), & 0 \leq n < 8192 \\ 0, & \text{za ostale } n \in N \end{cases}$$

Sample the signal at 8000 samples per second. Play this signal with a sound card. Calculate the DFT of this signal using the built-in FFT algorithm. Graph the amplitude spectrum of the signal where the horizontal axis will display the frequency in Hz (0-8000 Hz). This signal is also known as the chirp signal.

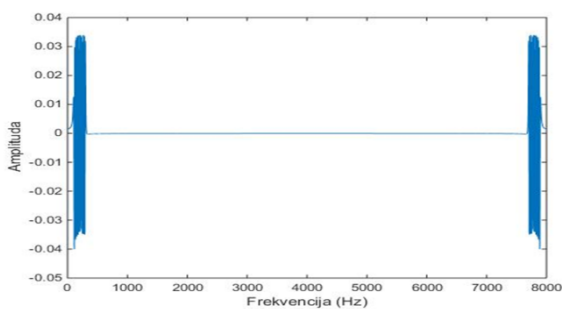

Figure 5. The amplitude spectrum of the signal $k[n]$ is displayed at frequencies from 0 to 8000 Hz

We notice that in addition to the expected frequency content at frequencies from 100 to about 300 Hz, there are also frequency components at frequencies 7700 to 7900 Hz. This phenomenon is caused by the symmetry property of DFT and represents components with frequencies -100 to -300 Hz.

Example 6.2:

For the signal given in the previous example, it is necessary to draw the amplitude spectrum for values of frequencies from -

4000 Hz to 4000 Hz. Notice the symmetry of the amplitude spectrum.

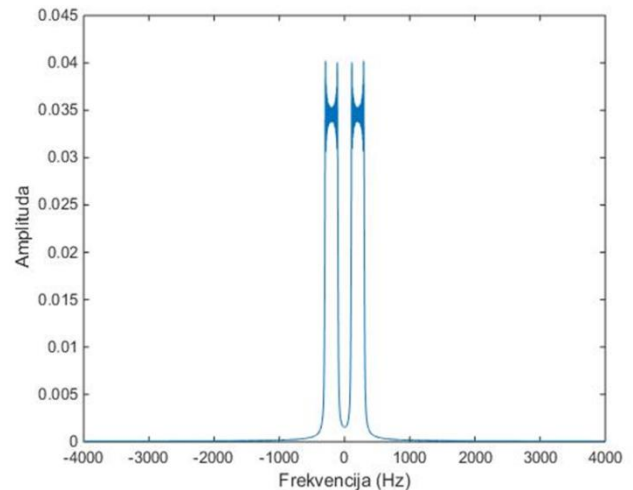

Figure 6. Frequency -4000 to 4000 Hz

Example 7

Determine the impulse response of the LTI system described by the differential equation $y(n) = x(n) - 0.95y(n-1)$ and plot it graphically.

```
x=zeros(1,99);
y=filter([1],[1 0.95],x);
stem(y)
```

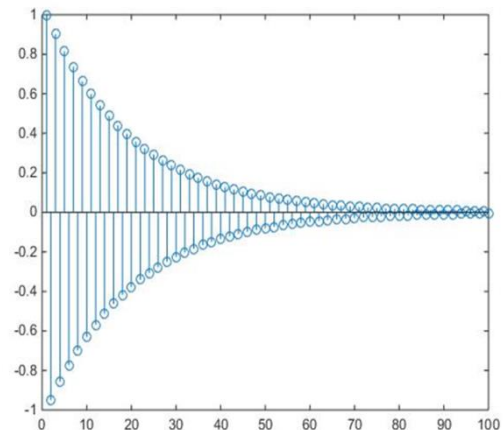

Figure 7. LTI system

Example 8

Graph the frequency and pulse response of the Butterworth filter.

The frequency response filter can be obtained using the 'freqz' command. Enter in the MATLAB workspace:

```
Fs=8000;
[B,A]=butter(10,0.25);
[H,W]=freqz(B,A,512);
plot(W*Fs/(2*pi), abs(H)),
xlabel('Frekvencija (Hz)'),
ylabel('Amplituda');
```

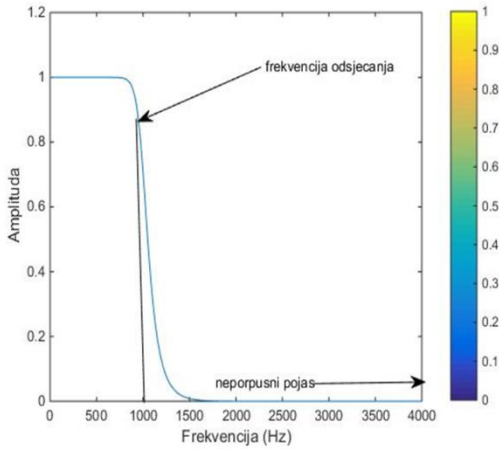

Figure 8. B rutherov filter

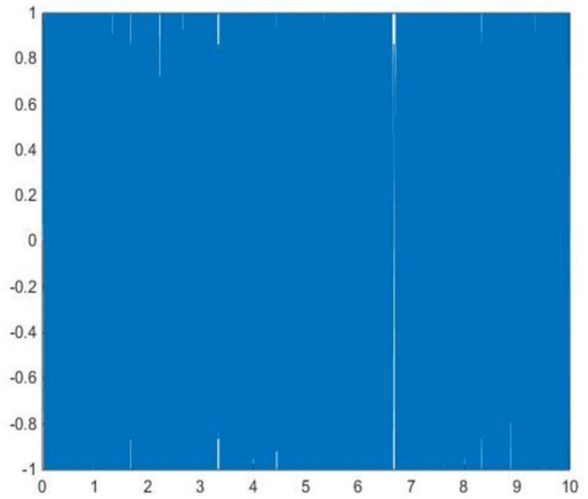

FIGURE 9. Aliasing signalL

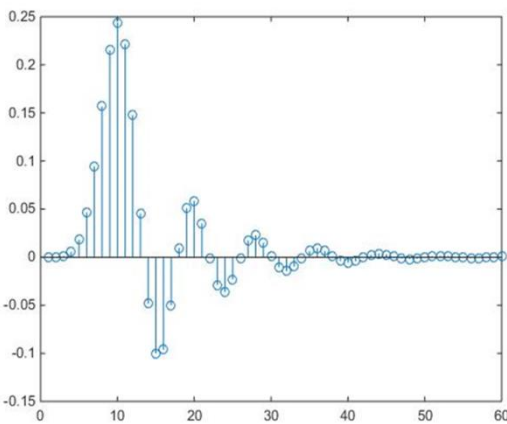

Figure 8.1. Impuls output

Example 9

Sampling and aliasing

Signals that occur in nature are analog signals, however such signals are not suitable for processing on digital computers. Therefore, signal digitization is approached by the AD conversion process. This procedure involves discretization of the signal by time and quantization of the signal by amplitude. It is necessary to ensure the preservation of the message contained in the signal. We discretize the signal over time by pulse modulation of the signal, which means remembering the value of the signal at the moment

$t = kT$, k belongs to Z where T is the sampling period.

Observe the analog signal given by the formula

$$x(t) = \sin(2\pi f t^2).$$

The signal obtained by sampling this signal is

$$y(t) = \sin(2\pi f (kT)^2).$$

It is necessary to create in MATLAB a signal $j(t)$ sampled with a frequency of 8000 samples per second, which lasts 10 seconds and takes values of frequencies from 0 to 12 Hz

Example 10

Consider a saw function modulated by a saw function described by the following relation:

$$x(t) = g(t) \sin(2\pi f t^2), \forall t \in (0, T),$$

$$gdje je g(t) = 1 - \frac{|t - \frac{T}{2}|}{\frac{T}{2}}.$$

$F_s = 8000;$

$N = 8192;$

$t = 0:1/F_s:(N-1)/F_s;$

$f = 2500/(2 * \max(t));$

$g = 1 - \text{abs}(t - N/F_s/2) ./ (N/F_s/2);$

$x = g .* \sin(2 * \pi * f * t .* t);$

figure

plot(t,x)

xlabel('Vrijeme(s)'), ylabel('x(t)');

axis([0 1.03 -1 1]);

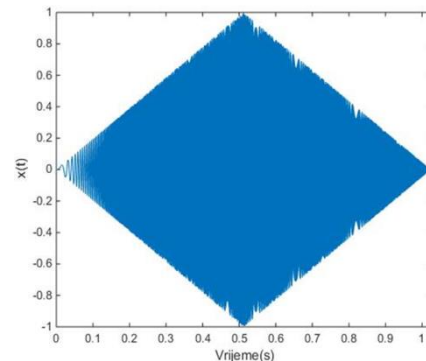
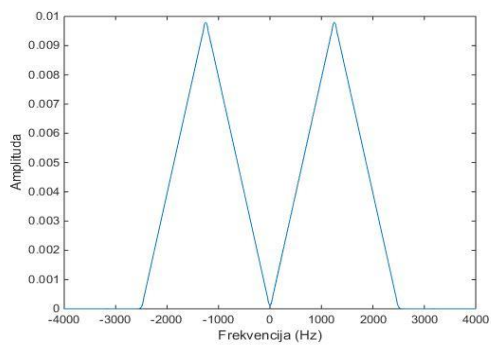

FIGURE 10. FUNCTION AUDIO

```

Fs=8000;
N=8192;
t=0:1/Fs:(N-1)/Fs;
f=2500/(2*max(t));
g=1-abs(t-N/Fs/2)/(N/Fs/2);
x=g.*sin(2*pi*f*t.*t);
figure
plot(t,x)
xlabel('Vrijeme(s)'), ylabel('x(t)');
axis([0 1.03 -1 1]);
soundsc(x,Fs);
m =[-N/2:1:N/2-1];
w =m*Fs/N;
X=1/N*fft(x,N);
Y=X(1:N/2-1);
Z=X(N/2:N);
X=[Z,Y];
plot(w,abs(X))
xlabel('Frekvencija (Hz)'), ylabel('Amplituda');

```


LITERATURE

Amir T. Modelovanje i simulacije kontinualnih i diskretnih sistema, Print com -2010-373

Alan V. Oppenheim, Alan S. Willsky, "Signals and systems", Prentice Hall, 1997.

Alan V. Oppenheim, Roland W. Schaffer, "Discrete-time Signal and Processing", Prentice Hall, 1999.

The MathWorks, Inc., "Getting Started with MATLAB", http://www.mathworks.com/help/pdf_doc/matlab/getstart.pdf , 11.12.2009. godine

Nasser Kehtarnavaz, Philipos Loizou, Mohammad Rahman, "An Interactive Approach to Signals and Systems Laboratory," Connexions, <http://cnx.org/content/col10667/> 1.10/, 12. 12. 2010. godine.

Yapay Zeka Çağında Değişen Liderlik Anlayışı

Doç. Dr. Nermin KİŞİ

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

Çaycuma Meslek Yüksekokulu

ORCID: 0000-0002-6247-5445

Özet

Son yıllarda yapay zeka ve robot teknolojileri alanında yaşanan benzeri görülmemiş gelişmelerin yaşama, çalışma ve iletişim kurma biçimleri üzerinde dönüştürücü etkiler yaratması kaçınılmazdır. Özellikle teknolojik ilerlemeler ve endüstriyel yeniliklerin rekabetçilik açısından stratejik öneminin farkına varan işletmeler, çağın gerektirdiği yeni yönetim anlayışına hızlı bir şekilde uyum sağlamaya çalışmaktadır. Robotların insanların yerini alacağına dair endişeleri bir kenara bırakan işletme yöneticileri, daha etkili bir liderlik tarzı geliştirmek için modern teknolojilerden en iyi şekilde yararlanmanın yollarını aramaktadır. Dolayısıyla, geleceğin liderleri çevresel değişimin gücünü keşfetmeli ve yapay zeka ile birlikte çalışmak için gerekli bilgi ve becerilere sahip olmalıdır. Bu çalışmada yapay zeka teknolojilerinin yönetim üzerindeki olası etkileri, liderliğin değişen doğası ve liderlerin ihtiyaç duyduğu beceri ve yetkinlikler incelenmektedir. Çalışma sonuçlarının, liderlik ve yapay zekaya ilgi duyan geleceğin araştırmacıları ve uygulayıcıları için faydalı olması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Teknoloji, Yapay Zeka, Liderlik, Beceri Geliştirme

Changing Leadership Mindset in the Age of Artificial Intelligence

Abstract

In recent years, it is inevitable that unprecedented developments in artificial intelligence and robotic technologies create transformative effects on the ways of living, working and communicating. In particular, companies that are aware of the strategic importance of technological advances and industrial innovations in terms of competitiveness try to adapt quickly to the new management approach required by the age. Business executives who put aside concerns that robots will replace humans are looking for ways to make the most of modern technologies to develop a more effective leadership style. Therefore, future leaders have to discover the power of environmental change and possess the knowledge and skills to

work with artificial intelligence. In this study, the possible effects of artificial intelligence technologies on management, the changing nature of leadership, and the skills and competencies needed by leaders are examined. The results of the study are expected to be useful for future researchers and practitioners who are interested in leadership and artificial intelligence.

Keywords: Technology, Artificial Intelligence, Leadership, Skill Development

1. Giriş

Günümüz iş dünyasında şirketler iş modelleri, iş süreçleri, ürünleri veya hizmetleri yeniden şekillendiren teknolojik gelişmelerle karşı karşıya kalmaktadır. Yapay zeka ve makine öğrenimiyle desteklenen yeni dijital çağda, işletmelerin teknolojik gelişmelere uyum sağlayarak mevcut iş yapma biçimlerini değiştirmesi artık zorunluluk haline gelmektedir (Frick vd., 2021:1). Bu durum, yapay zekanın işletmelerin geleceğini nasıl şekillendireceği konusunu gündeme getirmektedir. Özellikle iş hızının artması, zamanın artan önemi, veri kaynaklarının çeşitliliği, yüksek miktarda veriyi işleme zorlukları ve çevresel koşulları değerlendirmenin önündeki engeller, araştırmacıları ve uygulayıcıları alternatif karar verme yöntemleri ve sistemleri hakkında düşünmeye yöneltmektedir (Canbek, 2019:174-175). Dolayısıyla, teknolojik gelişmelerin işin doğası üzerinde önemli etkiler meydana getirdiği bu çağda, özellikle yönetim faaliyetlerinde yapay zeka ve veriye dayalı devrimin göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Yapay zekanın kullanım alanlarını öğrenmek, insanlarla ilgili zorluklarla başa çıkmak ve yapay zekanın etik tuzaklarından kaçınmak bugünün ve yarının iş liderlerinin gündeminde yer alması gereken başlıca konular arasındadır. Dahası, liderlerin bu teknolojik devrime uyum sağlaması için geleneksel becerilerden farklı olarak yeni becerilere ihtiyaç duyması, yeni nesil liderlik anlayışını ortaya çıkarmaktadır (Marr, 2020).

Bu çalışmanın amacı, yapay zeka çağında değişen liderlik anlayışını ele almaktır. Bu amaç doğrultusunda, yapay zekaya kavramsal bakışın ardından, yapay zekanın yönetim kademeleri üzerindeki etkilerine yer verilmiştir. Son olarak, yapay zeka çağında liderlik anlayışındaki değişim tartışılarak, bu çağın gerektirdiği yeni liderlik becerileri ve yetkinlikleri sunulmuştur.

2. Yapay Zeka Kavramı

İşletmeler ve toplum üzerinde önemli bir etkiye sahip olacağı düşünülen yeni problem çözme stratejileriyle bir dizi gelişmiş teknolojinin birleşimi, Dördüncü Sanayi Devrimi'nin itici gücü olarak kabul edilmektedir. Var olan teknolojik araçlarla çözülemeyen sorunları ele almak için gerekli özelliklere sahip olan bu ileri teknolojilerin çoğu, yeni bir anlayış ve farklı beceriler seti

gerektirir (Skilton ve Hovsepian, 2017:303). Bu çağda ortaya çıkan teknolojilerden biri yapay zeka teknolojileridir. Yapay zeka algılama, doğal dil işleme, problem çözme ve planlama, öğrenme ve adaptasyon gibi insan davranışında zeka ile ilişkilendirdiğimiz özellikleri sergileyen bilim ve mühendislik alanı olarak tanımlanmaktadır. Her ne kadar insan sağduyuları ve sezgileri sayesinde yeni durumlar karşısında yaratıcı çözümler üretebilse de; sınırlı dikkat süresi, tek seferde sadece birkaç alternatifini analiz etme yeteneği veya stres, yorgunluk, kısıtlı zamandan etkilenen hafıza gibi yapay zekanın azaltılabileceği sınırlamalara sahiptir. Hızlı, dikkatli, kusursuz, açık ve nesnel olma özelliklerine sahip olan yapay zeka ise sağduyu ve yeni durumlarla başa çıkma yeteneklerinden yoksundur. Bu nedenle, insan ve yapay zeka giderek daha fazla işbirliği yapan ve birbirlerini tamamlayan unsurlar haline gelmektedir (Tecuci, 2012:168, 178).

Yapay zeka karar vermeyi basitleştirmek için makine öğrenimi, nesne tanıma ve veri analitiği gibi gelişmiş teknolojileri kullanır (BasuMallick, 2019). Bir makinenin bilişsel işlevleri yerine getirmesini sağlayan güçlü bir teknolojik dalga olan yapay zeka; algoritmalarda ilerleme, büyük hacimli veri setlerinin analizi, artan hesaplama gücü ve düşük maliyetli depolama gibi teknolojik gelişmeler sayesinde işletmelerin karmaşık sorunlarını çözmeye önemli bir rol üstlenmektedir. Ayrıca, tahmin faaliyetlerini uygun maliyetli hale getiren yapay zeka, rutin ve tekrarlanabilir işlerin makineler aracılığıyla anında otomatikleştirilmesini sağlamaktadır (Ergen, 2019:5).

3. Yapay Zeka ve İşletme Yönetimi

Yapay zeka teknolojilerine dayalı çözümler, işletmelerde çeşitli yönetim kademelerinde uygulama alanı bulmaktadır. Yapay zeka her şeyden önce planlama, kaynak tahsisi ve raporlamayı otomatik hale getirerek, zaman alan yönetsel görevleri yöneticilerin omuzlarından alan bir organizasyon yapısı ortaya çıkarabilir. Üstelik, yapay zeka destekli analitik, simülasyon ve hipotez testleri; kuruluş genelinde karar verme, strateji geliştirme ve inovasyon alanlarında destek sağlayabilir.

Nitekim insanlar ve makineler arasında artan işbirliği, yöneticileri mevcut rollerini gözden geçirmeye ve temel çalışma ilkelerini yeniden tanımlamaya zorlar. Özellikle işletmeler işe ilişkin yeni vurguları eğitim, performans ve yetenek edinme stratejilerine uyarlamaya çalışır (Kolbjornsrud vd., 2016:3). Bu açıdan bakıldığında, yapay zeka eğitim ihtiyacının belirlenmesi, yetenek açıklarının tespit edilmesi, terfi basamaklarını belirlenmesi, kadrolama ve işe alma sürecini yeniden tanımlanması konularında yönetim kademelerine yardımcı olabilir. Buna ek

olarak, yapay zeka yeni yatırım faaliyetleri için coğrafi bölgenin ve iş koşullarının uygun bir fırsat sunup sunmadığını liderlere bildirerek, liderlerin yeni pazarlara daha sorunsuz bir şekilde girmesine de yardımcı olabilir (Hunt, 2021).

Yakın gelecekte yapay zekanın öğrenme, çevresel değişimleri algılayabilme, yorumlayabilme, yüksek miktardaki veriyi kısa sürede işleyebilme ve kendi başına karar verebilme gibi yeteneklerinin daha kapsamlı bir biçimde gelişeceği düşünülmektedir. Sözkonusu yetenekler göz önünde bulundurulduğunda, yapay zekalı sistemlerin yönetimin çeşitli işlevlerini yerine getirmede daha etkili olabileceği düşünülmektedir (Canbek, 2018:107).

4. Yapay Zeka Çağında Liderlikte Yeni Yönelimler

Günümüzde liderlik anlayışı etrafında ortaya çıkan iki ana eğilim, teknolojik gelişmeler ve bu gelişmeleri insan bakış açısıyla dengeleme ihtiyacıdır. Dünyanın dört bir yanındaki toplumlarda karmaşıklıkla başa çıkmaya yardımcı olan algoritmalara güvenme konusunda hızlı gelişmeler yaşanmıştır. Neredeyse tüm alanlarda birçok geleneksel görevi yerine getirmek için teknoloji kullanımında yaşanan hızlı artışın önümüzdeki yıllarda da aynı şekilde devam etmesi hatta daha fazlasının yaşanması beklenmektedir. Gelecekte teknolojik değişime dayalı bir örgüt yapısı büyük bir önem kazansa da; yaratıcılık, empati, hayal gücü, merak ve anlayış gibi insanı insan yapan temel değerlere güven her zamankinden daha belirgin hale gelecektir (Jong, 2020:45). Dolayısıyla, yöneticilerin dijital dönüşüm ve yapay zeka bağlamında liderlik tarzlarını yeniden düşünmeleri ve değiştirmeleri gerekmektedir (Frick vd., 2021:15).

Herşeyden önce değerli bir liderlik becerisi olan vizyon, yapay zeka çağında yeni bir boyut kazanır. Bu çağda liderlerin hızlı değişikliklere uyum sağlayıcı stratejiler geliştiren çevik vizyonerler olması beklenir (BasuMallick, 2018). Buna istinaden geleceğin etkili liderleri çevikliği, esnekliği, işbirliğine dayalı çalışmayı, girişimci ruhu ve yeniliği teşvik eden dönüştürücü bir örgüt kültürünü teşvik etmelidir (Chamorro-Premuzic vd., 2018). Dahası, liderler yapay zekayı örgüt kültürünün bir parçası olarak görmeli ve yapay zekaya şirkete yeni giren bir çalışan gibi davranmalıdır. Diğer bir ifadeyle, ona her defasında biraz daha fazla güvenmeli, performansını izlemeli ve ilerlemesine alışmalıdır. Bununla birlikte, liderler yapay zekanın tüm sorunları çözmek için sihirli bir iksir olmadığını da anlamalıdır. Körü körüne güven, algoritmik önyargı oluşturabilir veya algoritmaların gözetimsiz çalışmasına yol açabilir. Yapay zeka zamanla ve yeterli derecede güvenle iş süreçleri üzerinde olumlu bir etkiye sahip olacaktır. Bunun farkına varıp gelecekte yeni teknolojileri keşfetmeye açık ve yeni süreçleri

test etmeye istekli liderler için başarı kaçınılmaz olacaktır (Hunt, 2021). Bu süreçte yapay zekanın iş liderlerine yardımcı olabileceği bazı alanlar şunlardır (BasuMallick, 2018):

- Tahmine dayalı yetenek geliştirmek: İşletme yöneticileri akıllı karar verme için tahmine dayalı analitikten yararlanabilir. Tahmine dayalı analitik, bir şirketin geçmiş veri kümelerini inceleyerek gelecekteki olayları ve eğilimleri tahmin etmesine yardımcı olmak için algoritmaların kullanılmasıdır. Günümüzde yapay zeka her platformun, yazılımın veya uygulamanın gelen verilerden içgörüler topladığı, yeni trendlere uyum sağladığı ve yavaş yavaş yükselen trendlere yanıt vermeye başladığı algoritmalar ve makine öğrenimi tarafından desteklenerek tahmine dayalı analitiği geliştirmektedir.
- Karar yorgunluğunu azaltmak: Çeşitli araştırmalar, iş liderlerinin gün içinde birden fazla karar vermesi gerektiğinde, enerjilerinde kaçınılmaz bir düşüş olduğunu ve yanlış seçim yapma olasılıklarının arttığını göstermektedir. Ancak bir algoritma böyle bir sorun yaşamaz ve sıfır hata ile sonsuz sayıda karar verebilir. Böylece, yöneticiler karar verme süreçlerini yapay zeka ve makine öğrenimi aracılığıyla kolaylaştırabilir.
- Çoklu görev üstlenmek: Üst düzey bir lider, tüm ayrıntılarla ilgilenmeden genellikle büyük resme bakarak karar alır. Bu durum genellikle, sadece odaklanılan alanda değer yaratılmasına yol açar. Öte yandan bir makine, büyük miktarlarda veriyi alır ve en mantıklı hareket tarzını önerir. Yapay zeka rutin işleri otomatikleştirerek liderin üzerindeki baskıları hafifletir ve liderin daha eylem odaklı ve yaratıcı olmasını sağlar.
- İnsan yargısını iyileştirmek: İnsani, mantıklı, sağduyulu ve pragmatik düşüncenin yeri doldurulamaz olduğu gerçeğinden şüphe yoktur. Bununla birlikte, yapay zeka iş liderlerini nihai olarak bilgili, iyi düşünülmüş ve veriye dayalı kararlar almalarına yardımcı olan sağlam kanıtlar, olası sonuçlar ve tahminlerle donatır.
- En uygun yetenek kazanımına karar vermek: İşe alma liderleri, en uygun adayları seçerken çok sayıda özgeçmiş inceler. Günümüzde, yapay zeka ve otomasyon, tekrarlayıcı görevleri otomatikleştirerek yüzlerce özgeçmiş eler ve örgüt kültürüne en uygun kişiyi belirlemede yeterli bilgiyi sağlayarak muazzam bir destek sunabilir.

Tüm bu katkılar göz önüne alındığında, gelecekteki bir yapay zeka liderlik pozisyonunun, geleneksel bir işgücünü değiştireceği ve yeni bir takipçi olan yapay zeka makinesini yönetime dahil edeceği beklenmektedir. Bununla birlikte yapay zeka makineleri, liderler olmadan işlevsiz olma eğilimindedir. Bu yeni pozisyonla, yapay zeka liderleri, yapay zeka makinesinin programcılarına liderlik etmeye ve yapay zeka makinelerinin programlama sonrası verdiği kararları etkilemeye odaklanan süreçlerle ilgileneceklerdir. Öte yandan liderlik araştırmaları,

karizmatik etkiler ve ilişki kurma gibi davranışların lider insanlar için önemli olduğunu ortaya koymaktadır (Smith ve Green, 2018: 85). Özetle, bu çağda yapay zeka veriye dayalı kararları devralırken, ekip yöneticileri, bölüm yöneticileri veya C düzeyindeki yöneticiler gibi yeni nesil liderler karar vermenin insani yönünü güçlendirmelidir (BasuMallick, 2019).

5. Yapay Zeka Çağında Gerekli Liderlik Becerileri ve Yetkinlikleri

Günümüzde liderliğin yapay zekanın etkisinden kurtulacağına inanmak için hiçbir neden yoktur. Yapay zekanın liderliğin teknik boyutu olan bilginin bilişsel işlemlerinden sorumlu kısımların yerini alması muhtemeldir. Ayrıca, yapay zeka çağı liderliğin sosyal boyutu olan kişilik özellikleri, tutum ve davranışları her zamankinden daha fazla ön plana çıkaracaktır. Başka bir deyişle, yapay zeka devrimi liderliğin veriye dayalı teknik boyutunu otomatikleştirecek ve liderliğin sosyal boyutuna daha çok zaman ayrılmasını sağlayacaktır. Bu durum, yapay zeka çağında etkili liderliğin özünü yeniden düşünmeyi gerektirir (Chamorro-Premuzic vd., 2018). Bu bağlamda, liderlerin kuruluşlarını yapay zeka ile zenginleştirilmiş bir geleceğe hazırlamak için geliştirmeleri gereken ve bu çağda önem kazanan beceri ve yetkinliklerden bazıları aşağıda ayrıntılı bir şekilde açıklanmaktadır.

- Çeviklik ve uyarlanabilirlik: Dinamik bir çevrede çevik olmak ve değişimlere uyum sağlayabilmek, şirketlerin sürdürülebilirliği açısından iki önemli faktördür. Bu nedenle değişimin şaşırtıcı derecede hızlı olduğu, tekrarlayan manuel görevlerin otomatikleştiği yapay zeka çağında karmaşıklık ve belirsizliklere başa çıkmak için çeviklik ve uyarlanabilirlik becerilerine sahip liderlere ihtiyaç duyulur. Liderler vizyonlarını tehdit edecek veya destekleyecek sinyallerin farkına varabilmek için sürekli çevresel ortamları meşgul olmalıdır. Bu süreçte aktif rol üstlenen liderler, hızlı düşünme ve anlama yeteneğine sahip çevik liderler olmalıdır. Uyarlanabilirlik ise çevredeki fırsatlara ve tehditlere yanıt vermeye hazır olma anlamına gelir. Bunun için yeni fikirlere açık olmak, gerekirse fikirlerini değiştirmek ve bu fikirleri paydaşlara etkili bir şekilde iletebilmek gerekir. Yapay zeka çağında sürekli bir değişim olduğundan, yeni bilgilere dayanarak fikirleri değiştirmek zayıflıktan ziyade bir güç olarak algılanır. Yeni bir eylemi uygulamaktan korkmayan uyarlanabilir liderler, öğrenmeye odaklanarak zorluklarla yüzleşme imkanı kazanırlar (Chamorro-Premuzic vd., 2018). Bu çağda liderler değişimi bir yük olarak değil, bireysel ve örgütsel düzeyde gelişme ve yenilik yapma fırsatı olarak görmelidirler (Marr, 2020).
- Duygusal zeka: Yapay zeka yalnızca verileri toplama, analiz etme ve yorumlama yeteneğine sahip değil, aynı zamanda sorunlar için eylem planları geliştirme yeteneğine

de sahiptir. Bu durum endişe verici görünse de, bu makineler insanları anlama, motive etme ve onlarla etkileşim kurma gibi yeteneklere sahip değildir. Bu noktada duygusal zekanın önemi ortaya çıkar. İnsanlarla empati kurma, onlara ilham verme ve anlamlı ilişkiler geliştirme yeteneğine sahip liderler, diğer bir ifadeyle duygusal zekaya sahip liderler, sürekli gelişen ve belirsiz bir dünyada fark yaratacaklardır (Insabella, 2020). Liderler için oldukça değerli bir sosyal beceri olan duygusal zeka, kişinin kendisinin ve başkalarının duygularını tanımlama, değerlendirmeye ve yönetme becerisi olarak tanımlanmaktadır. Kişisel farkındalık, kişisel yönetim, sosyal farkındalık ve ilişki yönetimi boyutlarından oluşan duygusal zeka liderlerin takipçileriyle en doğru şekilde etkileşim kurmasına yardımcı olur. Bu çağda etkili liderler, verileri toplama ve analiz etme gibi görevleri yapay zekaya bırakarak, başkalarını yönetmeye, etkilemeye ve onlarla ilişki kurmaya daha fazla zaman ayırabilirler (Fly, 2019).

- Kültürel zeka: Küresel ve aşırı rekabetçi dünyada şirketlerin ayakta kalabilmesi için uluslararasılaşma faaliyetleri kritik önem taşır. Artık sadece bir şirketin faaliyet gösterdiği yeni pazarların yabancılığı değil, aynı zamanda ekip üyelerinin farklı kültürleri de modern liderlere meydan okumaya başlamıştır. Farklı kültürlerde başarılı bir şekilde çalışmak için ana araçlardan biri, uluslararası bir ortamda işgücünü yönetme becerisidir. Kültürel zeka olarak adlandırılan bu beceri, farklı kültürel geçmişlere sahip işgücünü tek çatı altında yönetmeyi sağlar (Rüth ve Netzer, 2020:3). Gelecekte daha çeşitli, küresel ve dağınık olması beklenen işletmelerde kültürel zekası gelişmiş, bireylerin farklılıklarından yararlanabilen, farklı dünya görüşlerine saygı duyabilen ve onlarla uyumlu çalışabilen liderler başarılı olacaktır (Marr, 2020).
- Alçakgönüllülük: Yapay zeka çağında liderliğin değer zincirinde anahtar rol oynayan unsurlar bağlantı kurma, paylaşma ve birlikte yaratma yeteneğidir (Jong, 2020:49). Bu çağda liderler modası geçmiş fikirlere tutunmayı bırakmalı ve yeni alanlarda bilgi aramaya başlamalıdır. Bu durum, liderlerin çalışanlardan anlamlı katkıları kabul ettiği açık bir tutum gerektirir (BasuMallick, 2018). Yapay zeka çağındaki liderlerden öğrenmeye istekli olmaları, organizasyonun hem içinden hem de dışından girdi aramaya açık olmaları ve ekip üyelerinin kendisinden daha fazla bilgi sahibi olabileceğini kabul ederek onların katkılarından yararlanmaları beklenmektedir (Chamorro-Premuzic vd., 2018). Kısaca, başarıya giden yolda liderler kendilerini kritik çarklar olarak değil, kolaylaştırıcılar ve işbirlikçiler olarak görmeli ve başkalarını ışık saçmaya teşvik etmelidir (Marr, 2020).

- Vizyon sahibi olma: Yapay zekanın işletmeler üzerinde ortaya çıkaracağı dönüştürücü etkiyi anlayabilmek için büyük resmi görebilen vizyon sahibi liderlere ihtiyaç vardır (Marr, 2020). Etkili liderlikte vizyon her zaman önemli bir rol oynamıştır. Ancak, hızlı teknoloji ve iş modellerinde yıkıcılıkla karakterize edilen yapay zeka çağında açık bir vizyona sahip olmak daha da önemli hale gelmiştir. Çünkü belirsizliğin yoğun olduğu böyle bir ortamda ekip üyelerinin zihninde nereye gidileceği, ne yapılacağı ve neden yapılması gerektiği konusunda daha az netlik vardır. Açık bir vizyon sayesinde lider, takipçilerine daha ikna edici ve anlamlı cevaplar vererek örgütsel dönüşümü daha kolay gerçekleştirir (Chamorro-Premuzic vd., 2018).
- Eleştirel ve yaratıcı düşünme: İşletmelerde örgütsel verimlilik ve üretkenlik sağlayan yapay zeka, iş başarısı için önemini koruyan eleştirel düşünme becerisine sahip değildir. Yaratıcılığın yanı sıra mantıksal akıl yürütmeyi de içeren eleştirel düşünme, stratejik problem çözme, karar verme, yenilikçi iş fikirleri ve çözümleri geliştirmeye yardımcı olan sosyal bir beceridir (Fly, 2019). Hız ve veri işleme verimliliği açısından bir bilgisayarı yenebilecek güce sahip olmayan insan; sezgi, yaratıcılık ve yenilikçilik söz konusu olduğunda bir bilgisayardan çok daha üstün konuma gelmektedir. Bu nedenle eleştirel ve yenilikçi gücü yapay zeka ile çalışan makinelerle işbirliği içinde uygulama bilgeliğine sahip olmak, bu çağda önemli liderlik becerileri arasında yer almaktadır (Verhezen, 2019:11).

Netice itibariyle yapay zeka ve makine öğrenimi gibi gelişmiş teknolojilerin yükselişi, sosyal becerileri daha gerekli hale getirmektedir. Otomasyon süreç temelli rutin görevleri kolaylaştırırken; liderlerin rolünü ve çalışanlarla etkileşim kurma biçimlerini değiştirmektedir. Gelecekte etkili liderliğin merkezinde insanlarla ve çevreyle sürekli etkileşim kurmak olacağı düşünülmektedir (BasuMallick, 2019).

6. Sonuç

Son zamanlarda yapay zeka, nesnelerin interneti, artırılmış gerçeklik ve büyük veri gibi yenilikçi teknolojilerin iş dünyası üzerine etkileri en ilgi çekici konular arasında yerini almaktadır. Gerek konuyla ilgili araştırmacılar gerekse dijital dönüşüm sürecinde başarıyı yakalamak isteyen işletme yöneticileri, geleceğe yönelik riskleri ve fırsatları birlikte değerlendirip iyi bir adaptasyon sürecinin bileşenleri üzerine odaklanmaktadır. Özellikle yapay zeka uygulamalarının yaygınlaşmasıyla, liderler bir yandan bilgi ve beceri eksiklikleri nedeniyle geleceğe yönelik endişe duymaya devam ederken, diğer yandan geleneksel liderlik anlayışından uzaklaşılması gerektiğinin farkına varmaktadır. Her ne kadar bu endişelerin bir

kısmı haklı sebeplere dayansa da, geleceğin etkin liderlik anlayışının insan ve yapay zekanın işbirliği ve uyum içinde çalışmasını içeren çağdaş bir anlayış gerektirdiği açıktır.

Yapay zeka, karmaşık problemlerin çözümünde tarafsız veri analiziyle liderlere yardımcı olan, karar verme sürecinin etkinliğini arttıran bir ortak ve başarıya ulaşma aracı olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte, yapay zekayı bir araç olarak kullanan şirketlerde fark yaratacak ve rekabet avantajı sağlayacak olan unsur, liderliğin özündeki değişimin kabul edilmesi ve hayata geçirilmesi olacaktır. Bu nedenle, liderlerin uyarlanabilirliğin değerini anlamaları, işlerini ileriye götüren yapay zeka teknolojilerinden etkin şekilde yararlanmanın yollarını öğrenmeleri, yapay zeka ve otomasyona hazır olma odaklı bir liderlik tarzı geliştirmeleri ve yaşam boyu öğrenme kültürünü benimseyerek sürekli çağa uygun beceri ve yetkinlikler geliştirmeleri gerekmektedir. Özellikle geleceğin liderlerinin sahip olması gereken çeviklik ve uyarlanabilirlik, duygusal zeka, kültürel zeka, alçakgönüllülük, vizyon sahibi olma, eleştirel ve yaratıcı düşünme gibi beceri ve yetkinlikler yapay zekaya dayalı bir işletmenin başarısı için kritik öneme sahiptir.

Kaynakça

BasuMallick, C. (2018). 5 ways AI can transform leadership. Erişim adresi: https://www.hrtechnologist.com/articles/leadership-succession/5-ways-ai-can-transform-leadership/?zd_source=hrt&zd_campaign=4823&zd_term=chiradeepbasumallick

BasuMallick, C. (2019). 3 effective leadership skills you need in the age of AI. Erişim adresi: <https://www.hrtechnologist.com/articles/leadership-succession/effective-leadership-skills-for-the-ai-era/>

Canbek, M. (2018). Yapay zeka liderliği: İş dünyasında roller değişiyor mu? 2. *Uluslararası Bilimsel Çalışmalarda Yenilikçi Yaklaşımlar Sempozyumu Özet Bildiriler Kitabı*, Cilt 3, s. 107.

Canbek, M. (2019). Artificial intelligence leadership: Imitating Mintzberg's managerial roles. A. Özbebek Tunç (Ed.) *Business Management and Communication Perspectives in Industry 4.0* (ss. 173-187), USA: IGI Global.

Chamorro-Premuzic, T., Wade, M. ve Jordan, J. (2018). As AI makes more decisions, the nature of leadership will change. Erişim adresi: <https://hbr.org/2018/01/as-ai-makes-more-decisions-the-nature-of-leadership-will-change>

Ergen, M. (2019). What is artificial intelligence? Technical considerations and future perception. *Anatolian Journal of Cardiology*, 22, 5-7. doi: 10.14744/AnatolJCardiol.2019.79091

Fly, A. (2019). The skills leaders need to survive in the age of AI. Erişim adresi: <https://www.techradar.com/news/the-skills-leaders-need-to-survive-in-the-age-of-ai>

Frick, N. R. J., Mirbabaie, M., Stieglitz, S. ve Salomon, J. (2021). Maneuvering through the stormy seas of digital transformation: The impact of empowering leadership on the AI readiness of enterprises. *Journal of Decision Systems*, doi:10.1080/12460125.2020.1870065

- Hunt, S. T. (2021). 2 ways artificial intelligence is redefining leadership. Erişim adresi: <https://www.sap.com/insights/hr/2-ways-artificial-intelligence-is-redefining-leadership.html>
- Insabella, C. (2020). Emotional intelligence vs. artificial intelligence. Erişim adresi: <https://www.gapintelligence.com/blog/emotional-intelligence-vs-artificial-intelligence/>
- Jong, J. C. (2020). AI (appreciative inquiry) + AI (artificial intelligence) = SFL (sustainable future leadership). *AI Practitioner*, 22 (1), 45-50. doi: 10.12781/978-1-907549-42-7-6
- Kolbjornsrud, V., Amico, R. ve Thomas, R. J. (2016). The promise of artificial intelligence: Redefining management in the workforce of the future. Erişim adresi: https://www.accenture.com/_acnmedia/PDF-19/AI_in_Management_Report.pdf
- Marr, B. (2020). 10 essential leadership qualities for the age of artificial intelligence. Erişim adresi: <https://www.forbes.com/sites/bernardmarr/2020/10/12/10-essential-leadership-qualities-for-the-age-of-artificial-intelligence/?sh=6a3301df7f79>
- Rüth, R. ve Netzer, T. (2020). The key elements of cultural intelligence as a driver for digital leadership success. *Leadership, Education, Personality: An Interdisciplinary Journal*, 2, 3-8. doi: 10.1365/s42681-019-00005-x
- Skilton, M. ve Hovsepian, F. (2017). *The 4th industrial revolution: Responding to the impact of artificial intelligence on business*. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan.
- Smith, A. M. ve Green, M. (2018). Artificial intelligence and the role of leadership. *Journal of Leadership Studies*, 12 (3), 85-87. doi: 10.1002/jls.21605
- Tecuci, G. (2012). Artificial intelligence. *WIREs Computational Statistics*, 4, 168-180. doi: 10.1002/wics.200
- Verhezen, P. (2019). Wise leadership and AI: Behind the scenes of the machines what's ahead for artificial general intelligence? Erişim adresi: <https://www.amrop.com/wise-leadership-ai-behind-the-machines>

Demokratik Asabiyet

Prof. Dr. Ömer Adil ATASOY

İstanbul Aydın Üniversitesi, Hukuk Fakültesi

Adalet Meslek Yüksekokulu Müdürü

omeratasoy@aydin.edu.tr

Özet

“Demokratik Asabiyet” nedir? Nasıl ortaya çıkar? Türk-İslam tarihinde yeri nedir? Bu günkü modern demokrasi anlayışı çerçevesinde değeri ve önemi nedir? Soruları bu yazımızın genel çerçevesini oluşturacaktır. Sürdürülebilir, katılımcı ve güçlü bir demokrasiye duyulan ihtiyaç, “Demokratik Asabiyet” kavramı üzerinde biraz durmamızı ve demokrasi geleneğimizin tarihi seyri için objektif ve yapıcı bir gözle incelememizi gerektirmektedir. Demokratik katılımcılığın ve sürdürülebilirliğin bir aracı ve anahtarı olarak gördüğümüz bu anlayışa, zamanımızın değer yargılarına uygun ve genel kabul gören çağdaş bir anlayış olarak, İbn-i Haldun’dan ödünç aldığımız bir terimle “Demokratik Asabiyet” diyebiliriz. Halkın çoğunluğunun gönüllü kabul ve beğenisine dayalı, yenilenebilir, sürdürülebilir; dinamik, kendi kendine yön verebilen demokrasi olarak kısaca açıkladığımız “Demokratik Asabiyet” kavramı üzerinde durmaya çalışacağız.

Anahtar kavramlar: asabiyet, demokrasi, demokratik asabiyet, demokratik bağlılık, Türk yönetim tarihi, demokratik yönetim, yönetim, hukuk, etik

Democratic Asabiyyah

Abstract

What is “Democratic Asabiyyah”? How does it occur? What is its place in Islamic history? What is its value and importance in terms of the perception of modern democracy at the present time? These questions will form the general framework of our study. The need for a sustainable, participatory and a powerful democracy requires emphasizing upon the concept of “Democratic Asabiyyah” a little more and analyzing the historical course of our democracy tradition from an objective and constructive perspective. This conception, which we see as a tool and key of democratic participation and sustainability, and as an idea that is consistent with value judgments of our time and is being generally acknowledged, can be called as “Democratic Asabiyyah”, with a term borrowed from Ibn Khaldun. We will try the focus on the concept of “Democratic Asabiyyah” that we approach shortly as a democracy which is founded

on the appreciation and acceptance of the majority of the people, renewable, sustainable, dynamic and self-directed.

Keywords: Asabiyyah, democracy, democratic asabiyyah, democratic government, democratic commitment, government, law, ethics

GİRİŞ

“Asabiyet” terimi, İbni Haldun’un siyaset teorisinin temelini oluşturan bir kavramdır. Bu kavramın “Mukaddime” içindeki kullanım şekilleri ve önemi, İbni Haldun ve toplum bilim araştırmacıları tarafından bir yenilik olarak kabul edilmekle beraber, kelimenin değişik dillere aktarılması ve açıklanması bakımından anlam ve yorum farklılıkları ortaya çıkmaktadır.

Birçok yazar, araştırmacı ve “Mukaddime” çevirmeni bu kavram karşılığı olarak değişik anlamlara gelen terimler kullanmışlardır. Bunlar arasında “toplumun ruhu”, “topluluk duygusu”, “dayanışma duygusu”, “toplumsal ruh”, “sosyal bağlılık”, “grup dayanışması”, “tesanüt bağı”, “sosyal dayanışma”, “grup duygusu” gibi terimler en çok öne çıkanlardır¹.

Asabiyet kavramının temelini teşkil eden soy üstünlüğü, kabilecilik ve kavmiyet kavramları her ne şekilde olursa olsun “İslam” anlayışında tümüyle reddedilmiş olduğu için, İslam Dini; samimi dindarlık ve ahlaki kurallara bağlı davranış demek olan “Takva” dışında bir üstünlük ölçüsü kabul etmemiştir.

Toplumda baş gösterecek olan çekişme ve aykırılıkların öncelikle adalet ve hakkaniyete dayanan uzlaşma yoluyla giderilmesine çalışmak ve her durumda, haksız tarafın karşısında olma görev ve sorumluluğu yöneticilere ve bireylere yüklenmiş bulunmaktadır. Yüce Kitabımızda, kötülük, düşmanlık ve insan onuruna aykırı davranışlar istikametinde dayanışma yasaklanarak, “iyilik ve takva üzerinde yardımlaşma” tavsiyesinde bulunulmakta, yardımlaşma ve dayanışmanın ahlaki bir niteliğe bürünmesi ve yönelmesi amaçlanmaktadır.²

Ebu Davut’tan gelen bir rivayette Peygamberimiz “asabiyeti, bir kimsenin haksız olmasına rağmen kendi kavmine yardımcı olmasıdır” şeklinde tarif etmiştir. Gene Müslim’den gelen bir rivayette de Peygamberimizin şöyle dediği bildirilmektedir. “Asabiyet duygusu ile öfkelenen, asabiyet uğruna savaşırken yahut asabiyet güderken, körü körüne, açılmış bir bayrak altında ölen kimsenin ölümü cahiliye ölümüdür”.³

¹ Ümit HASAN, **İBN Haldun’un Metodu ve Siyaset Teorisi**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1977, s.173 vd.

² Mustafa ÇAĞIRICI, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt 3, sayfa. 455 , “Asabiyet” Maddesi

³ ÇAĞIRICI, age. S. 455

Asabiyetin, dünya menfaati ve iktidarı için çalışan, güç toplayan yönetici, kral ve sultanlarla; Peygamberlerin insanlık onuru adına toplumsal huzur ve mutluluğu hakim kılmak adına yaptığı çalışmalar bakımından farklı kaynak ve değerlere dayandığını söyleyebiliriz. İlkel şekliyle maddi menfaatlere yönelik asabiyetin sağladığı güç ve enerjiyi; adaletin sağlanması, hakikatin ortaya çıkarılması, daha faziletli bir toplum kurulması gibi yüksek hedeflere yönelmek gerekli ve mümkün görünmektedir.

Asabiyet, içerisinde dayanışma, güven, özgüven, aidiyet, güç, meşruiyet, şeref, cesaret, metanet, özgürlük, güzel ahlak gibi siyasi açıdan son derece önemli pek çok unsuru bir arada barındıran dinamik ve kapsamlı bir kavramdır⁴.

Asabiyeti sadece “Kavmi dayanışma” ve “güç birliği” olarak tarif etmek yeterli değildir. Ahlaki değerler ve meziyetler asabiyetin en önemli birleşenidir. Ahlaki meziyetlerin yozlaşmasına ve ortadan kalkmasına paralel olarak asabiyet de gittikçe zayıflar ve yok olur gider⁵.

Bizi bu çalışmayı yapmaya yönlendiren temel amacı, yöneliş ve düşünceyi şu şekilde açıklayabiliriz: Ünlü bir tarih felsefecisi, siyaset ve toplum bilimci; bugünkü söyleyişle “Tarih Bilimci” ve “Sosyolog”; sosyoloji biliminin kurucularından biri sayılan “Büyük Bilgin İbni Haldun” acaba çağımızda ve ülkemizde yaşıyor olsaydı “Devlet”, “İktidar” ve “Toplum” ilişkilerini; “Toplum”, “Siyaset” ilişkilerini hangi öne çıkan ve bu ilişkileri biçimlendiren kavrama dayalı olarak açıklamaya çalışırdı? Sorusunu kendimize sormak ve karınca kararınca cevaplamaya çalışmak olmuştur.

Bu çalışmayı yaparken kendimizi bir sosyolog, tarih felsefesi ve İbni Haldun üzerine araştırmalar yapan, tez yazan bir uzman; bu konularda akademik dereceler alan biri olarak görmüyoruz. Aldığımız hukuk eğitimi ve kat ettiğimiz akademik süreç, toplumsal hayatımız bakımından yaptığımız gözlemler ve tarihi geçmişimizden; ulaşabildiğimiz bazı kaynaklardan yararlanarak, yaşımız itibariyle kazanmış olduğumuz hayat tecrübemiz rehberliğinde zamanımız için bir kıymet hükmü ortaya koymaya ve değerlendirme yaparak öne çıkarmaya çalışacağız.

Bize göre zamanımızda siyaset, iktidar ve toplum ilişkilerini etkileyen ve yönlendiren en temel toplumsal, hukuki, siyasi kavram, “Demokrasi” kavramı ve uygulaması olarak karşımıza çıkıyor. Demokrasi kavramı ve uygulaması siyasi hayatımıza ve topluma yön veriyor.

⁴ Akif KAYAPINAR, “İbn Haldun’un Asabiyet Kavramı: Siyaset Teorisinde Yeni Bir Açılım”, İslam Araştırmaları Dergisi, Sayı: 15, 2006, s.108 vd.

⁵ KAYAPINAR, s. 109

Bu kavramın benimsenmesi ve çağdaş uygulamalarla şekillendirilmesi üzerinden toplum ve insan kendini ifade edebilme ve benimsediği yaşam değerlerini, kendine güven veren demokratik siyasi bir birlikteliğe güç ve enerjisini aktarmak suretiyle bir toplumsal ve siyasi dayanışma ortaya koyuyor.

Bu suretle ortaya çıkan ek güç, benimsenen kuruma; çoğulcu demokrasinin vazgeçilmez unsuru olan bir siyasi partiye katılım ve katkı sağlayarak ortaya çıkan samimi bağlılık, İbni Haldun'un toplum bilimine kazandırdığı terimle "asabiyet"; demokratik sisteme bağlılık ve onu yaşatma iradesi olarak; yıkıcı değil yapıcı, gerektiğinde onarıcı ve sürdürülebilir şekilde demokratik sistemin işlerliğini sağlayıcı, olmazsa olmaz bir gereklilik ve önemli bir güç haline geliyor.

Bu ek güç ve toplumsal demokratik sinerji, aynı zamanda demokratik uygulama ve sisteme yönelen kanunsuz, demokrasi dışı etkilere karşı bir direnç ve meşru demokratik devlet sisteminin devamlılığını sağlayan güçlü bir eğilim ve oluşan meşru toplumsal iradeye sahip çıkma olarak kendisini gösteriyor.

Kısaca belirtmeye çalıştığımız bu bakış açısı ile "Demokrasi" kavramının bir tamamlayıcısı ve uygulanmasını sürdürülebilir kılma vasıtası olarak "Demokratik Asabiyet" kavramı üzerinde duracağız. Bu kavramın kendi bakış açımızdan bir tanımını yapmaya çalışacağız. Çerçevesini belirleyeceğiz. Sonra da Türk İslam Devletlerinde tarihi seyir içinde uygulanma şekli konusunda dönemler itibariyle örnekler vererek varlığı ve uygulanabilirliği üzerinde duracağız. Hangi bugün de geçerliliği kabul edilen evrensel değerler üzerine temellendiğini açıklamaya çalışacağız. Türk İslam Devletlerinde "Demokratik Asabiyet" kavramının gelişme seyri konusunda bir değerlendirme yapacağız ve çalışmamızı bu değerlendirmeler ışığında elde ettiğimiz temel düşüncelerimizi açıklamaya çalıştığımız "Sonuç" bölümü ile tamamlamış olacağız.

Allah'tan bu çalışmamızın Ülkemizin, Tüm İslam Ülkelerinin ve "İnsanlığın" demokrasi hayatına olumlu katkı sağlamasını, toplumsal huzur ve mutluluğumuzun ebedi olmasını, bizi yanlış düşünmekten ve yanlış söylemekten alıkoymasını diliyorum. İnsanlığa hizmet ve demokrasi konusunda bir katre dahi olsa katkı sağlayabilmek için dimağımıza güç ve kavrayış, dilimize doğru anlaşılması için açıklık ve basiret vermesini niyaz ediyorum.

I. DEMOKRATİK ASABİYET NEDİR?

"Demokratik Asabiyet" nedir? Nasıl ortaya çıkar? Türk-İslam tarihinde yeri nedir? Bu günkü modern demokrasi anlayışı çerçevesinde değeri ve önemi nedir? Soruları bu yazımızın genel çerçevesini oluşturacaktır.

Sürdürülebilir, katılımcı ve güçlü bir demokrasiye duyulan ihtiyaç, “Demokratik Asabiyet” kavramı üzerinde biraz durmamızı ve demokrasi geleneğimizin tarihi seyrini objektif ve yapıcı bir gözle incelememizi gerektirmektedir.

Demokratik katılımcılığın ve sürdürülebilirliğin bir aracı ve anahtarı olarak gördüğümüz bu anlayışa, zamanımızın değer yargılarına uygun ve genel kabul gören çağdaş bir anlayış olarak, İbn-i Haldun’dan ödünç aldığımız bir terimle “Demokratik Asabiyet” diyebiliriz.

Halkın çoğunluğunun gönüllü kabul ve beğenisine dayalı, yenilenebilir, sürdürülebilir; dinamik, kendi kendine yön verebilen demokrasi olarak kısaca açıkladığımız “Demokratik Asabiyet” kavramı üzerinde durmaya çalışacağız.

Her türlü siyasi yapının akıbetini birey ile ait olduğu toplum arasındaki ilişkinin mahiyeti belirler. Birey ile yönetici otorite arasındaki ilişki zoraki ise, o toplumda sağlıklı bir yapının olduğundan bahsedilemez. Zira örgütlü toplum sadece insanlardan, kanun ve kurallardan ibaret bir yapı değildir. Bu yapıya can veren, bireylerin var oluşlarını anlamlı kılan; toplum ve bireyler arasındaki güveni ve dayanışmayı sağlayan; adalet ve meşruluğu tesis eden bireysel iradeleri birbiri ile uyumlu, toplu ve bir bütün şeklinde güçlü bir iradeye dönüştüren bir ruha ihtiyaç vardır. İşte olmazsa olmaz bu ruh, demokrasiye duyulan inanç ve güven yani, demokratik asabiyettir⁶.

Demokrasinin gelişimi bakımından “Demokratik Asabiyet”: Halkın çoğunluğunun, bir grup siyasetçi lideri ve onların oluşturduğu siyasi partinin programını, amaç, değer ve devlet yönetimine ilişkin vaat, uygulama ve politikalarını benimsemeleri ve destekleme kararlılığı içine girmeleri ile toplumda, o siyasi parti ve siyasi parti yöneticileri nezdinde oluşan “demokratik bağlılık” ve güvenden oluşan demokratik destek, yapabilirlik enerjisi ve bunun ortaya çıkardığı artı güç veya sinerji olarak açıklanabilir.

II. DEMOKRATİK ASABİYETİN TÜRK İSLAM DEVLETLERİ TARİHİNDE GELİŞİMİ:

1. İslam Dininin Doğuşu ve Raşit Halifeler Dönemi:

“Osmanlı Devleti Dönemi” de dahil, önceki “Türk İslam Devletleri” uygulamalarında, Halife, Sultan veya Padişaha “Biat”; Devlet Başkanının yönetimini onaylama; töreye ve hukuka uygun karar, fiil ve davranışlarını kabul etme, uyma ve itaat etme şeklinde ortaya çıkan anlayış;

⁶ KAYAPINAR, S. 111. Asabiyet kavramının “Mukaddime”de kullanılış biçim ve şekilleri, asabiyet teriminin ihtiva ettiği anlamlar ve İbn Haldun’a göre asabiyetin birleşenleri konusunda bilgi için bkz. KAYAPINAR, s. 88 vd.

demokratik katılımcılığın, toplumca benimsenmiş olmanın; kısaca “demokratik asabiyetin” bir sonucu olarak ortaya çıkan yönetme yetkisi ve gücü anlamına gelmektedir.

İslam Dininin doğuşunda, Peygamber (SAV.), “İslam Devletini” yönetme yetkisini (iktidarı) “İlahi Emirle” üzerine aldı. Bununla beraber, İslam Devletine katılanlar ve Peygamber (SAV.) in yetkisini kabul edenler, şahsen veya mümessilleri vasıtasıyla “Biat” ederek, saygı ve sadakatlerini ortaya koymak yoluna gittiler. Peygamber (SAV.) irtihal ettiği ve “Vahiy” yoluyla gerçekleşen “İlahi Münasebet” kesildiği vakit, kimin Peygambere (SAV.) halef olarak “Devlet Başkanı” olacağı meselesi ortaya çıktı.⁷

Peygamberimiz (SAV) in vefatından sonra yerine geçecek Halifenin belirlenmesinde, İslami bir gelenek ve uygulama olarak ortaya çıkan ve dört “Raşid Halifenin” belirlenmesinde uygulanan, Halifeyi (Devlet Başkanını) doğrudan doğruya Ümmetin (İslam toplumunda yaşayanların) veya Ümmeti temsilen, “Ümmetin ileri gelenlerinin” yani, “seçme yeterliliğine sahip olanların” (Ehl-ül Hal vel Akt = Çözmeye ve Bağlamaya Ehil Olanlar) doğrudan seçmesi veya iki dereceli demokratik seçim sistemlerinde olduğu gibi doğrudan veya dolaylı olarak, seçilmiş veya atanmış ikinci seçmenler aracılığı ile seçme “Biat” usulü uygulanmıştır⁸.

İslami anlamda seçimle iş başına gelme anlayış ve geleneğini oluşturan bu uygulama, ümmetin serbest iradesine, doğrudan veya dolaylı olarak temsil ve seçim esasına dayalı “demokratik ve katılımcı seçim sistemi”; ne yazık ki, saltanat yönetimine karşı çıkan, Peygamber Torunlarını katleden “Emevi” saltanatının başlamasıyla sonlandırılmıştır. Emevi saltanatı döneminde ve daha sonra, hükümranlığı el değiştirdiği Abbasi Hilafeti döneminde de şeklen dahi olsa, hükümranlığı elinde bulunduran devlet başkanına; “Halife veya Sultana Biat” az veya çok sayıda bir kısım hanedan mensubu ve devlet görevlisinin bağlılık merasimi şeklinde devam etmiş, bir gelenek haline gelmiştir.

2. İlk Türk İslam Devletlerinde Devlet Yönetimi ve Kutadgu Bilig:

Türklerin İslam Dinini kabul ettikleri geçiş döneminde; 11. Yüzyılda Balasagun’lu Yusuf Has HACİP tarafından yazılan ve günümüze kadar gelen ender eserlerinden biri olması dolayısıyla, Müslüman Türklerin “Devlet Yönetimi” konusundaki anlayışını öğrenmek bakımından önem arz eden “Kutadgu Bilik” adlı eser üzerinde biraz durmak istiyoruz. Kutadgu Bilik, “Mutluluk

⁷ Muhammed HAMİDULLAH, Mütercim: Kemal KUŞCU, İslamda Devlet İdaresi, Naşir: Mürşit ÇANTAY, Ahmet Said Matbaası, İstanbul, 1963, s. 63.

⁸ HAMİDULLAH, S. 64.

Veren Bilgi” şeklinde ifade edilmekle beraber, “Kut” un (mutluluğun, iyi yönetimin) kaynağı olarak; “Devlet Bilgisi” (Devlet Yönetme Bilgisi) şeklinde de anlandırılmaktadır.⁹

Eser hazırlanıp tamamlandıktan sonra Kaşgar’da, Doğu Karahanlı Devleti Hükümdarı Buğra KARAHAN’a sunulmuştur. Eser, Hükümdar tarafından beğenilmiş ve ödül olarak Balasagun’lu Yusuf’a, “Has Hacip”¹⁰ ünvanı verilmiştir. Eserde dört ayrı karakter bulunmakta ve bu dört ayrı karakter dört ayrı kavramı temsil etmektedir: Kün-Toğdu, hükümdardır ve “adaleti” temsil etmektedir. Sembol olarak tüm dünyaya eşit olarak ışık ve ısı yayan “Güneş” ile sembolize edilmiştir. İkinci karakter Ay-Toldı, hükümdarın veziridir ve “Kut’u; Devleti” temsil etmektedir. Üçüncü karakter, ikinci vezir Ögdülmüş’tür. “Devlete yön veren selim aklı” temsil etmektedir. Dördüncü karakter ise Odgurmuş’tur. Zahitliği; sabrı, olgunluğu, yumuşaklığı ve kaçınılmaz akıbet olan faniliği temsil etmektedir.¹¹

Kutadgu Bilig’de Devlete yüklenen görevler belirtilir. Bunların başında, işlerin ayırım gözetmeden doğrulukla; bey ve kul (teb’a) ayırımı yapmadan görülmesi gelmektedir. Devletin temeli iki şeye dayandırılır: Bunların birincisi “Kanun” (Hukuk, düzen); ikincisi ise hizmet görenlerin hakkının dürüst olarak verilmesidir. Bey’in sorumlulukları arasında olan en önemli husus halkı tok ve bayındır kılmaktır. Ögdilmiş’in hükümdara yaptığı üç önemli tavsiye bulunmaktadır: **“Memleketinde gümüş temiz kalsın. Ey bilgisi bol, onun ayarını koru”**; **“Halkını adil kanunlarla idare et. Birinin diğerine baskı kurmasına meydan verme”**; **“Bütün yolları emin tut. Yol kesici ve haydutların kötülüklerini ortadan kaldır”**. Kutadgu Bilig’de Hükümdar yahut “Yönetici” ile yönetilenler ilişkisi hak ve sorumluluklar üzerinden tanımlanmıştır. Onun için, yöneticiye hesap sorma, meşruluğunu sorgulama yolları açık bırakılmıştır. Yalnız, meşruluğu sorgulama ve hesap sormanın nasıl olacağı ve başarılacağı sorusu o zamanın şartları içinde cevapsız bırakılmıştır.¹²

⁹ Editör: Dr. Mehmet AKINCI, **Tozlu Raflardan Günümüze KUTADGU BİLİK Siyaset ve Yönetim, “Giriş”**,

1. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık, Yayın No: 906, Ankara, Nisan 2014, s. 2.

¹⁰ “Has Hacip”, “Baş Hacip” veya “Baş Komutan” anlamındadır. “Haçiplik” eski Türk-İslam devlet geleneğinde, Sultana doğrudan bağlı önemli bir “Devlet” görevidir. Ordulara kumandanlık eden, denetleyen, eksiklerini tespit edip gideren komutan demektir. Hükümdar adına, orduları teftiş eder, denetler, orduların durumuyla ilgili Emir’e bilgi verirdi. Daha sonraları, aynı zamanda ordu ile ilgili davalara bakan kişi olarak da görev yaptığı belirtilmektedir. Bkz. **Taceddin ES-SÜBKİ**, (Hazırlayanlar: Harun YILMAZ, Muhammet Enes MİDİLLİLİ), Editör: Halit ÖZKAN, **Mu’idü’n-Ni’am (Makam ve Meslek Ahlakı)**, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayın No: 123, Bilim ve Felsefe Serisi: 48, İstanbul, 2019, s. 80.

¹¹ AKINCI, “Giriş”, s. 2, 3

¹² AKINCI, “Türk Siyasal Düşüncesinin İnşasında Kutadgu Bilig’in Yeri: Kutadgu Bilig’de İktidar, Siyaset ve Toplum”, s. 20, 21

Diyebiliriz ki tüm Türk – İslam Devletleri tarihi, ta ki Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulana kadar, bu sorunun cevabının aranması için geçen düşünce, iyileştirme, halkı koruma çalışmaları ve bu konuda gerçekleşen mücadelelerin tarihidir.

Ögdilmiş Hükümdara, **“Ey Devletli Hükümdar, Beylik hastalığının ilacı akıl ve bilgidir. Ey yumuşak huylu, onu akıl ile tedavi et”** demektedir. Aklı öne çıkararak eser, aklın gönül ile desteklenmesini de gerekli görmektedir. **“Tanrı insanı yarattı, seçerek yükseltti, ona erdem, bilgi, akıl ve anlayış verdi; Ona hem gönül verdi gönlünü (dilini) açtı”**.

Böylece, aklın ve gönlün bir bütün teşkil ettiği ve aklın gönlün rehberliğinde olması gerektiği açıklanmaktadır. Kutadgu Bilig’te yer alan şu deyiş bunu açıkça ifade ediyor: **“Gönül olmazsa insana gözünün bir faydası yoktur; Akıl olmazsa insan gönlünden yeterince faydalanamaz”**.¹³

Kutadgu Bilig’de, hükümdarın “Erdemli” olmasını gerektiren vasıflardan bahsedilmektedir. Hükümdar: Takva sahibi; temiz kalpli; sabırlı, akıl sahibi; tok gözlü, sükûnet sahibi; doğru sözlü ve sözünde duran bir kişiliğe sahip olmalıdır. Kısaca, iyi yönetimin anahtarı gönül süzgecinden geçmiş akıl ve bilgidir.

Kutadgu Bilig bu vasıf ve erdemleri “Hükümdar” ve yöneticiler için önemle tavsiye ederken, Batı dünyasının baş eserlerinden olan ve el üstünde tutulan Makyavelli’nin “Prens” adlı eserinde durum nedir: Prens’te “Kralın” sahip olması gereken erdemlerden bahsedilmez. Sadece kralın bazı erdemlere sahip gibi görünmesinin önemine işaret edilir. Şartlar elverdiğinde erdemlere zıt faaliyetlere girişebilme hüneri ve cesaret önemlidir. Sadece şiddet değil, bir yönetim inceliği olarak gerektiğinde hileye ve aldatmaya hazırlıklı olmak tavsiye edilir. Sözünde durmamaya kapı açan kurnazlıklar hükümdarın silahlarındandır.

Makyavelli’in kralın iktidarının devamını sağlamak için önerdiklerine de bir bakalım: “Bir Prens, halkın bütünlüğünü ve itaatkarlığını sağladığı sürece zalim diye anılmasının getirdiği kötü ünü göz ardı etmelidir”. Kral halk üzerinde sevgi ve korku yaratmak arasında bir tercihte bulunacaksa, her ikisi bir arada bulunmayacağı için, korku yaratmak tercih edilmelidir. İtaatin bir ayağını korku oluşturmaktadır.¹⁴

Kutadgu Bilig’de ön görülen yönetim kültürü; devlet idaresini istişareye dayandırmaktadır. Halkın ve yetkililerin görüşünü almak ve gönlünü kazanarak iş tutmak önemlidir. Yönetim kademelerine gelmede referans önemli olmakla beraber asıl olan, hizmete yerleştirmede

¹³ AKINCI, “Türk Siyasi Düşüncesinin...”, S.22 vd.

¹⁴ AKINCI, age. “Türk Siyasal Düşüncesinin.....”, s.34 vd.

liyakattir. Hukukun üstünlüğünü ve kul hakkını gözeterek görevini yapmak asıl amaçtır. Sadakat ise başlıca aranan erdemlerden biridir. Hizmet sahiplerinin yaptıkları işin sonucuna göre ödüllendirildiği ve taltif edildiği, iş verimliliği ve başarısını esas alarak hizmetlerin aksamadan yürütülmesi önemlidir.¹⁵

Abbasi Halifesi Harun Reşit döneminde Kadı Ebu YUSUF tarafından Bizzat Halifenin isteği ve talebi üzerine yazılan ve Harun Reşid'e sunulan "Kitabü'l - Haraç" isimli eserde eserin yazılış amacı ve Halifalik (Devlet Başkanlığı) Makamının fazilet ve sorumlulukları belirtilerek şu ifadelerle yer verilmektedir:

"Emir-ül Mü-minin Allah muini olsun. Benden haraç, öşür, zekat ve cizyelerin toplanması gibi meselelerle birlikte devletin yönetimi konularında daima müracaata esas ve tatbik edilmesi gerekli olan diğer hususları bir araya getiren bir kitap telif etmemi istedi. O bununla şüphesiz yönetimi altında bulunan reayadan zulmü kaldırmayı, halkın işlerini düzeltmeyi irade etmiştir. Allah Emir'ül Mü-minini işlerinde muvaffak kılsın. İsbetli görüş ve düşüncüyü kendisine refik etsin. Oldukça mesuliyetli olan şu halifelik makamında yardımcısı olsun. Kendisini korktuklarından ve çekindiklerinden selamete erdirsin."¹⁶ diyerek duada bulunmuştur.

Sonra da İslam devletinin uyması gereken hukuki meseleler ve bunların halli; İslam Devletinin teb'ası olan halkın hukuku konusunda, Kur'an, Peygamber (SAV) ve İlk Halifelerin hüküm ve uygulamalarından hareket ederek kendi görüş ve düşüncelerini açıkladığı, adeta bir "İslam Devlet Yönetimi Kitabı" diyebileceğimiz "Kitabü-l Haraç" adlı meşhur eserini telif etmiştir.

"İslam Devleti Yönetiminin" ilk uygulama yılları bakımından dikkat çeken önemli bir eser de, İslam ahlak ve siyaset düşüncesinin en önemli temsilcilerinden biri olan Ebü'l Hasan el - Maverdi (Ölümü: 1058) tarafından telif edilen "**Dürerrü's - Süluk Fi Siyaseti'l - Müluk**"¹⁷ adlı eserdir. Bu eserde Maverdi, insanların farklı huy ve karakterde yaratılmış olduklarını, bu farklı yaratılışın hikmetinin onların bir araya gelerek anlaşmaları ve kaynaşmaları olduğunu belirtir.

Yöneticilere düşen görev, yönetimi altındakileri adil bir idare ile korumaktır. Hükümdarın ve yöneticilerin ahlakına ayrılan bölümde, insanların iyi ve kötü huylara istidatlı olarak doğduğunu; ancak, insanın kötü huylarının eğitim sayesinde düzeltilebileceğini belirtir.

¹⁵ AKINCI, age. "Türk Siyasal Düşüncesinin....", s. 46 vd.

¹⁶ KADI EBU YUSUF, Çeviren: Ali ÖZEK; **Kitabü'l – Haraç**, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1070, s. 27 vd.

¹⁷ **MAVERDİ**, (Hazırlayan: Abdüsselam ARI), Editör: Özgür KAVAK; Hızır Murat KÖSE, **Dürerü's–Süluk fi Siyaseti'l–Müluk, Maverdi'nin Siyasetnamesi**, İslam Siyaset Düşüncesi Projesi, Türkiye Yazma Eserler Kurulu Başkanlığı Yayın No: 125, Bilim ve felsefe serisi, 50, İstanbul 2019.

Yöneticiler en üstün ahlaka sahip olan Peygamber (SAV.) örnek alarak kendi ahlaklarını güzelleştirmelidirler. Yönetici, başkalarını yönetmeye başlamadan önce kendisini iyi yönetmeli ve ahlakını güzelleştirmelidir ki yönetiminde başarılı olabilsin.¹⁸

3. Büyük Selçuklu Devletinde Yönetimi Anlayışı; Tuğrul Bey, Nizamülmülk ve Gazali:

3.1. Selçuklu Devletinin Kurucusu Tuğrul Bey:

Büyük Selçuklu Devletinin kurucusu Tuğrul Bey, Gazneli Mesut ile (M. 1040) yılında yapılan “Dandanakan” savaşında kazanılan zaferden sonra sahrada kurulan saltanat çadırında tahtına oturdu ve bütün ordu ileri gelenleri kendisini “Horasan Emiri” olarak selamlayıp biat ettiler. Kurulan Selçuklu Devletinin teşkilatlandırılması ise, “Merv” şehrinde toplanan “Büyük Kurultayda” ele alındı ve şekillendi. Tuğrul Bey, Ağabeyi Çağrı Beyden sonra ikinci sırada kurultaya davet edilen kişi olmasına rağmen Kurultayın Başkanlığını yaptı. Kurultayda çok meşhur ve önemli olan bir nutuk irat etti. Selçuklu Türk Devletin birliğini ve bütünlüğünü sağlamaya yönelik tarihe geçen şu konuşmayı yaptı: *“Tuğrul Bey konuşmaya başlamadan önce eline bir ok aldı ve oku Ağabeyi Çağrı Beye vererek kırmasını istedi. Çağrı bey bu bir tek oku kolayca kırdı. Tuğrul Bey ok sayısını artırarak kırmaya devam etmesini istedi, ok sayısı üçe çıkınca Çağrı Bey ok demetini daha zor kırdı. Ama dört ok bir araya gelince ok demetini kıramadı. Tuğrul Bey bu canlı gösteriden sonra, birlik halinde kalmadıkları takdirde, tek ok gibi kolaylıkla kırılıp atılacaklarını, yenileceklerini; Selçuklu Ailesinin ve Devleti oluşturan boyların bir demet ok gibi bir arada birlikte ve dayanışma içinde kalmaları halinde ise hiç kimsenin kendilerini kırıp yenemeyeceğini söyledi.”* Kurultay sırasında Tuğrul Beyin Sultanlığı pekiştiği gibi, ilk alınan karar da Devletin tanınması için Abbasi Halifesine mektup gönderilmesi oldu. Bütün Selçuklu Ailesi adına Tuğrul Bey tarafından gönderilen mektupta Abbasi Hanedanına bağlılık ve İslam uğruna, Müslümanların selameti için girdikleri savaşlar ve kazandıkları zaferler bildirilmektedir.¹⁹

3.2. Büyük Selçuklu Veziri Nizamülmülk ve Siyasetname

Tuğrul ve Çağrı beylerden sonra, Büyük Selçuklu Devleti Sultanı Alp Arslan döneminde göreve gelen Selçuklu Veziri ve Büyük Devlet adamı Nizamülmülk, “Siyasetname”²⁰ adlı

¹⁸ MAVERDİ, s. 14 vd.

¹⁹ M. Altay KÖYMEN, **Tuğru Bey**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını No: 650, Türk Büyükleri Dizisi:14, Ankara, s. 25 vd.

²⁰ “Siyasetname”, Nizamülmülk’ün ünlü kitabının adıdır. Kutadgu Bilig’ten başlayarak, yukarıda zikrettiğimiz Maverdi’ni siyasetnamesi de dahil olmak üzere, Türk – İslam Devlet geleneğinde, Devlet Başkanlarına öğüt, iyi ve adil bir yönetim için yol gösterme mahiyetinde yazılan eserlere de “Siyasetname” denilmiştir. Bu mahiyette yazılmış eserlerin sayısı çoktur. Siyasetname yazma geleneği konusunda bir tetkik için bkz.: Yazarı Meçhul

eserinde Devlet Başkanlarına öğütler verir ve devlet yönetiminde nasıl hareket edilmesi gerektiğine dair bilgi, tecrübe gözlemlerinden hareket ederek tavsiyelerini açıklar. Tarihi bakımdan ünlü sultan ve yöneticilerden örnekler vererek, geçmişte yaşanmış olaylardan ibret ve ders alınmasına çalışır. Nizamülmülk'ün bu yoldaki öğüt ve tavsiyelerinden biri de Siyasetname'nin "Sultanın İktâ Sahiplerinin (Devlet görevlisi yöneticilerin) Halka Nasıl Davrandıklarının Araştırılması" gerektiğine dair fasılda yer verdiği örnektir. Bu örnek, Büyük Selçuklu Devleti ve ondan önceki dönemlerde, Devlet Başkanlığına geçme usulünün ve getirdiği büyük toplumsal mücadelelerin; üstün gelme ve iktidarı elde etme gayretlerinin ortaya konulması bakımından önemlidir²¹.

Büyük Selçuklu Veziri Nizamülmülk, adı geçen fasılda, Nüşirevan Adil'in 18 yaşında, Babası Melik KUBAD'ın ölümü üzerine tahta geçmesi sonrası Devlet ileri gelenlerini toplayarak kurduğu "Mezalim Divanında" maiyetindekilere söylediği sözleri nakleder:

"Nüşirevan tahta oturdu. Önce Yüce Allah'a şükretti. Sonra, biliniz ki bana bu padişahlığı Huda verdi. Babadan miras olarak sahibim. Amcam bana karşı isyan etti. O'nunla savaştım, ona galip geldim. Tahtı bir defa daha kılıçla elde ettim. Huda mülkü bana ihsan edince, ben de size ihsan ettim ve herkese bir vilayet verdim. Bu devlette hakkı olan hiç kimseyi, nasipsiz bırakmadım. İtibarı ve vilayeti babamdan bulmuş olanları aynı makam ve rütbede tuttum. Derecelerini ve nafakalarını asla azaltmadım.

Şimdi de şunu söylüyorum: Halka ve Allah'ın kullarına iyi muamele ediniz. Hak olan vergiden başka almayınız. Ben size saygımı muhafaza ediyorum, fakat siz benim sözüme kulak vermiyorsunuz, Allah'tan utanmıyorsunuz. Allah korusun, uğursuzluğunuz bana da tesir eder ve devletim ziyan olur.

Dünya, bana karşı gelenlerden temizlenmiştir. Refah ve huzurunuz yerindedir. Bu sebeple, Yüce Allah'ın size ve bana ihsan etmiş olduğu nimete şükretmekle meşgul olalım. Bu daha doğru olur. Zira, zulüm mülkü yok eder, nankörlük nimeti yok eder. Bundan sonra Allah'ın kullarına iyi muamele etmek lazımdır. Halkın yükünü hafifletiniz.

Anonim bir eser, (Çeviren: Yakup KARA), Editör: Özgür KAVAK, **Tuhfetü'l- Memluk (Siyasetname)**, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayını:73, İstanbul, 2016, s. 17 vd.; Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı tarafından, "İslam Siyaset Düşüncesi Projesi" kapsamında yayınlanan bir başka Siyasetname: Aşık Çelebi tarafından hazırlanan "**Mi'raçcü'l – Eyale**", **Aşık Çelebi'nin Siyasetnemesi**, Yayın No: 105, Bilim ve felsefe Serisi: 38, Hazırlayanlar: Muhammed Usame ONUŞ, Abdurrahman BULUT, Ahmet ÇELİK, Editör: Özgür KAVAK, Hızır Murat KÖSE, İstanbul, 2018. Ayrıca Osmanlı dönemi siyasetnameleri için bkz.: Ahmet UĞUR, **Osmanlı Siyasetnameleri**, Kültür ve Sanat Yayınları; ZENCANİ tarafından yazılan ve Allaeddin Keykubat'a sunulan bir Siyasetname ve tetkiki için bkz., Hasan Hüseyin ADALIOĞLU, **Sultana Öğütler**, Yeditepe Yayıncılık, İstanbul, 2005.

²¹ NİZAMÜLMÜLK, **Siyasetname**, TİMAŞ Yayınları: 550, Şark Klasikleri:13, İstanbul, 2002, s. 44 vd.

Zayıfları incitmeyiniz. Alimlere saygı gösteriniz. İyilerle sohbet ediniz. Kötülerden sakınınız. Huda'yı ve Ferişteleri şahit gösteririm ki, eğer bir kimse bu yola aykırı yol tutarsa, kendisini asla tutmam” dedi. Hepsisi, “Öyle yaparız, emrine uyarız” dediler.²²

3.3. Büyük Alim ve Devlet Adamı Gazali:

Gazali, M. 1058 yılında Horasan'ın Tus Vilayetinde doğdu. Gazali, Nizamülmülk'ten kırkbeş yıl sonra dünyaya gelmiştir. Elliüç yıla sığan ömründe (M. 1111) dini, ilmi ve siyasi düşünce ve görüşleri ile pek az kimseye nasip olan bir şöhret kazanmıştır. Gazali, yıllarca Nizamülmülk'ün yanında ilmi ve hukuki işlerinde müşavirlik yapmış, Selçuklu Devletinin idari ve siyasi politikalarına yön vermiştir. Daha sonra, Nizamülmülk tarafından Nizamiye Medresesine baş müderris olarak tayin edilmiştir.²³

Gazali, Devlet Başkanının seçimi ve tayini konusunda iki türlü anlayış ve usul bulunduğunu belirtiyor. “Nas'a dayanan tayin usulü” ve “Seçime dayanan tayin usulü”. Bu konudaki görüşlerini ise şu şekilde açıklamaktadır:

Nas'a dayanan seçim usulüne göre, devlet başkanı kusursuz ve yanılmaz olmalıdır. Nas'a istinat etmeyen ve insanlar tarafından seçilen devlet başkanı yanılmazlık vasfına sahip olamaz. Bu anlayışa tabi olanlar, “Devlet başkanının tayini Allah tarafından yapılır. Peygamber (SAV) Nas ile devlet başkanı olmuştur. Ondan sonra da Devlet Başkanı Hz. Ali ve Hz. Fatıma soyundan gelenler arasından seçilmelidir” görüşündedirler.

Gazali, kendinden önceki İslam bilginleri tarafından ortaya konan “İmamın Nas'la tayini mecburi olsaydı, Hz. Peygamber bunu tatbik ederdi. Halbuki, Onun böyle bir tatbikatına rastlamıyoruz” şeklindeki görüşlerini tamamlayacak şekilde şu düşüncüyü ortaya koymaktadır: Sahabenin ileri gelenlerinden ve Hz. Peygamberin soyundan olan Hz. Ali Efendimiz, Peygamberin vefatından sonra Hz. Ebu Bekir Efendimize kendisi de biat etmiş, sahabenin ileri gelenlerinin biat etmesi ile gerçekleşen seçim usulüne ve ondan sonraki halifelerin de gene aynı şekilde, az veya çok sayıdaki seçmeye ehil kişilerce belirlenmesine itiraz etmediği gibi, kendisinden sonra, Muaviye'nin Halife seçilmesine ve devlet başkanlığına, elinde kendine tabi güç ve kuvvet varken karşı çıkmamasını Nas'a dayalı tayin yönteminin mutlak uyulması gereken bir yöntem olmadığına dair delil olarak belirtmektedir. Gazali, seçime dayalı olarak devlet başkanının belirlenmesi usulünü “Dört Raşit Halifenin” seçimle tayinini bir “Sahabi uygulaması” ve “İcma” olarak değerlendirmektedir. Devlet başkanının seçim usulü ile

²² NİZAMÜLMÜLK, S. 45 -46

²³ Fahrettin KORKMAZ, **Gazali'de Devlet**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını:152, 2. Baskı, Ankara, 2018, s. 3 vd.

belirlenmesi, aynı zamanda, salim aklın bizleri götüreceği güzel ve yerinde bir uygulamayı; “İstihşanı” da içermektedir. Gazalının son dönem eserlerinden olan “Esasü’l – Kıyas” adlı eserde fihhi kıyasın esası olarak “tevkif” (Şeri hükümlere) uygunluk, esas ve muteberlik şartı olarak kabul edilmekte ve bu suretle ortaya konulacak hükümlerin hukuken geçerli olacağı belirtilmektedir.²⁴

Gazali’ye göre, topluma yön verecek devlet başkanının seçiminde ve şahsında bazı özel niteliklerin, meziyet ve vasıfların bulunması gerekir. Gazali bu nitelikleri şu şekilde sıralar: Ergin olup, salim akıl sahibi olmak; hür olmak ve kendi kendine karar verebilmek; vücut tamlığına sahip olup bir azadan noksan olmamak, başkanlık görevlerini yerine getirebilecek güç ve kuvvete sahip olmak.

Devlet başkanında aranan diğer vasıfları ise şu şekilde belirtmiştir: Yiğitlik, cesaret, kahramanlık; Yüksek bir karaktere sahip olup, zayıf ve mazlum olanların imdadına koşma; İdare etme kabiliyeti, hayır ve iyiliğin nerede olduğunu bilme ve uygulama vasfı; düşünme yeteneğine ve anlama, kavrama gücüne sahip olma; bilgili, tecrübeli ve dürüst kişilerle istişare edip öyle karar verme; takva sahibi olup Allah’tan ve Hesap gününden korkma; Yeterli düzeyde zamanının bilimine sahip olup gerektiğinde bilim insanlarından yararlanma, bilime, bilim insanlarına gereken önem ve değeri vermek.²⁵

Miladi 850-950 yılları arasında yaşamış Türk-İslam felsefecisi Farabi’nin yazmış olduğu “El-Medinetü’l- Fazıla” adlı meşhur eserinde ideal devletin, faziletli (erdemli) ve mutlu bir şehrin yöneticilerinin ve yurttaşlarının nitelikleri; sahip olmaları gereken değerler ve uymaları gereken ilkeler; devlet başkanında ve yöneticilerde bulunması gereken özellikler çok ayrıntılı olarak açıklanmış bulunmaktadır. Farabi, “Erdemli Şehri ve Toplumunu” şu şekilde tanımlamaktadır: **Erdemli Şehir (El-Medinetü’l Fazıla); “İnsanlarının, hakiki anlamda mutluluğun elde edildiği şeyler için birbirlerine yardım etmeyi amaçladıkları şehir, erdemli ve mükemmel bir şehirdir. İnsanları, mutluluğu elde etmek için birbirlerine yardım eden toplum, erdemli bir toplumdur”.**²⁶

²⁴ KORKMAZ, S. 110 vd.; Gazalının bu mühim eseri Türkçe’ye kazandırılmış bulunmaktadır. Kıyasta ve reyde uyulması gereken kurallar, kıyasın uygulanma alanları ve türleri konusunda bilgi için bkz. : EBU HAMİD EL-GAZALİ, (Çeviren ve hazırlayan: Bayram PEHLİVAN), **Esasü’l – Kıyas**, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı:121, Bilim ve felsefe serisi: 46, İstanbul, 2019.

²⁵KORKMAZ, S. 112 vd.

²⁶ Ebu Nasr EL-FARABİ,(Çeviren: Ahmet ARSLAN), **El-Medinetü’l-Fazıla, Kültür Bakanlığı Yayınları: 1121, 1000 Temel Eser:150, Ankara, 1990, s. 69 vd.**

Gazali, İslam'ın temel kaynakları olan Kuran ve Sünnete dayanan hükümleri yanında, sabit olmayan zaman ve ihtiyaçlara göre değişen bir kısım hukuk yaratma yollarını önemli sayıyor. Toplum hayatına yön vermek bakımından bu usullere müracaat edilmesine cevaz veriyor. Bunlar, “İçtihat ve rey’e dayanan hükümler”; “Sahabe kavline dayanan hükümler”; “İsthsan’a dayanan hükümler” ve “Maslahata dayanan hükümler” şeklinde sıralanmaktadır.²⁷

Gazali “İstihsan”ı İslam hukukunun bir kaynağı ve kural koyma yöntemi olarak önemsiyor ve kabul ediyor. Ona göre “İsthsan”: “Aklın çirkin bulduğunu ret etmek, güzel gördüğünü de kabul etmektir”. Kendinden önceki dönemin büyük hukukcusu Ebu Hanife Hz. gibi, İmam Şafi gibi İslam Hukuku bilginleri de Kuran ve Sünnete dayanan istihsanı bir hüküm çıkarma yöntemi olarak kabul etmişlerdir. Gazali’ye göre bir şeyin doğru ve güzel olup olmadığını anlamadan ret etmek doğru değildir. Eğer “Alimler”, kendi akıllarıyla bir şeyin iyi olduğuna, o konuda Allah’ın hükmün, Peygamberin Sünnetinin, Sahabenin Kavlinin ve Allah’ın yaratış kanunlarının de öyle olduğuna kanaat getirirlerse bu konuda hüküm tesisi istihsanen caizdir. İstihsan’da bulunan müçtehit, görüşünü Kitap, Sünnet, İcma ve Kevni Ayetlere (hilkate, yaratılış kanunlarına) dayandırmalıdır. İstihsan’ı hukuk kaynağı olarak benimseyenler, **“Müslümanların güzel gördüğü, Allah katında da güzeldir”** şeklindeki Hadis-i Şerifi dayanak olarak göstermişlerdir.²⁸

Son yıllarda yapılan birçok araştırma sigaranın insan sağlığı üzerinde pek çok zararlı etkisinin olduğunu bilimsel olarak ortaya koymuş bulunmaktadır. Bazıları ölümcül olmak üzere çok sayıda hastalığın sebebi olması itibarıyla sigaranın mübah görülmesi düşünülemez. Bazı alimler; sigaranın "tahrimen/harama yakın mekruh" olduğunu söylemişlerdir. Günümüzde bir çok alim ve fetva meclisi, kişinin kendisini tehlikeye atmama ve öldürmeme, başkalarına zarar vermeme, zararı giderme, sağlığı koruma yönündeki temel ilkeleri esas alarak sigaranın haram

²⁷ KORKMAZ, S.91 vd.

²⁸ KORKMAZ, S. 92 vd.; GAZALİ, Ebu Hamid El- GAZALİ (Çeviren ve hazırlayan: Bayram PEHLİVAN; Editör: Hasan HACAK); **Esasü'l Kıyas (Fıkhi Kıyasın Esası: Tevkif)**, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı yayını:121, Bilim ve Felsefe Serisi:46, İstanbul, 2019. S. 18 vd. Türkiye’de çıkarılan bir kanunla, sigara ve tütün ürünlerinin, insanların toplu olarak buldukları mekan ve alanlarda içiminin yasaklanmış olması “istihsan” şeklinde hüküm koymaya örnek gösterilebilir. İnsan ve toplum sağlığını tehlikeye düşürdüğü ilmen bilim insanları tarafından ispatlanmış; uzman hekimlerce doğrulanmış ve içilmemesi kuvvetle tavsiye edilir hale gelmiş olan sigara ve tütün mamülleri kullanımının “Haram” derecesinde yasak olduğu, “Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu” tarafından kabul ve teyit edilmiş bulunmaktadır. İnsan sağlığının, bir insanlık hakkı olarak insanın kendine karşı dahi korunması gerektiği yönündeki evrensel insan hakları kuralı, sağlığın ve insan neslinin korunması yönündeki öncelikli amaca, “maslahata” da uygun bulunmaktadır.

olduğu görüşündedir. Dolayısıyla bir müslümanın, pek çok zararı bünyesinde barındıran sigarayı içmesi caiz değildir.²⁹

4. Türk Oğuz Boylarının Anadolu'ya Doğru Göçleri ve Anadolu'da İskanı:

X. Yüzyılın başlarında oğuzlar, Hazar denizinden Seyhun, İnci (Sir) ırmağının orta yatağında Farab (Karaçuk) ve İsficab yöresine kadar olan yerler ile bu ırmağın kuzeyindeki bozkırlarda yaşıyorlardı. Maverun-nehr'de sınır, Buhara kuzeyindeki çölden başlayarak İsficab bölgesine kadar uzanıyordu. Sir-Derya'nın sol kıyısında, Karacuk dağlarının eteğinde ve Yesi'ye bir günlük mesafede bulunana müstahkem Savran, Müslümanların Oğuzlara karşı sınır şehri idi. X.Yüzyıl başlarında Yabguların kışın oturdukları Yeni-Kent ile Cend ve Huvare şehirlerinde Müslümanlar da bulunuyordu.³⁰

Göçebe Oğuzlar, şehirlerde yaşayan oturak yurtdaşlarına (eldaşlarına), istihfafla bakıp “Yatuk” yani tembel diyorlardı. Çünkü onlara göre şehirli yerleşik (oturak) yurtdaşları savaş yapmayarak tembel tembel şehirlerinde otururlardı. Oğuzlardan mühim bir kısmının oturak yaşayışa geçmesinde en mühim amil, onların İslamlığı kabulleridir. Oğuzlar arasında İslamiyet yayıldıkça ve kuvvetlendikçe oturak hayat da gelişmiştir.³¹

Yerleşik Oğuzların, göçebe Türk boylarının siyasi faaliyetlerine ve göçlerine büyük ölçüde katılmayarak, Mogol istilasına kadar, bu şehirlerde oturmakta oldukları söylenebilir. Mogol istilası sonucunda bu şehirlerin pek çoğu veya hepsi oturulmayacak derecede tahribata uğradığı zaman, bu şehir, kasaba ve köylerdeki oğuz yerleşik halkının bir kısmı öldü, bir bölümü tutsak alındı, mühim bir kısmı ise Horasa'na (Türkistan'a) kaçtı. Mogol istilasının İranda yayılması üzerine, Horosan'a kaçanlar, o esnada emin bir ülke olan Anadolu'ya geldiler. Bu gelişeye ait hatıralar asırlarca unutulmayarak zamanımıza kadar yaşamıştır.³²

Oğuzlar, kavmi ve siyasi bir teşekkül için el (il) kelimesini kullanmakta idiler. Oğuz eli'ni meydana getiren teşekküllerden her birine “Boy” denirdi. Boyların başında bulunanlara da “Boy Beyi” deniliyordu. Boyları irsen idare eden reisler “Bey” ünvanını taşırlar, Oğuz ve Türkmen asilzade sınıfını bu beyler meydana getirirdi. Yabgular, sultanlar, melikler bu beyler arasından çıkmıştır.³³

²⁹ Diyanet İşleri Başkanlığı, Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvaları, bkz. Diyanet gov. tr.

³⁰ Faruk SÜMER, **OĞUZLAR (Türkmenler) Tarihleri – Boy Teşkilatı – Destanları**, İlavelerle 3. Baskı ANA Yayınları No: 1, İstanbul, 1980, s.33 vd.

³¹ SÜMER, S. 41 vd.

³² SÜMER, S. 42.

³³ SÜMER, S.201. Türk – Oğuz Boylarının adları, anlamları, alamet, işaret ve damgaları Türkiye'de yayıldıkları ve buldukları yerler konusunda geniş bilgi için bkz. SÜMER, 201 vd.

Türk boy ve aşiretleri Selçuklu ve Anadolu Selçuklu Devletlerinin egemenlik sahasına ve Anadolu'ya doğru obaları ve tüm ağırlıkları ile birlikte göç ederek, özellikle Selçuklu Devletinin uç bölgelerine yerleşirken, Oğuz Kaan'dan beri sürdürmekte oldukları yönetim anlayışını; "Kut" yani aşiret liderlerinin soylu bir aileden gelmesi geleneğini sürdürmüşlerdir. Kut sahibi asil hanedan ailelerinden geldiklerine inanılan ve büyük ölçüde güven duyulan "Aşiret Reisi", "Alp" ve "Gazilerin" idaresinde hareket etmişlerdir. Belli bir soylu hanedan mensubu komutan ve yöneticilere bağlılık Türk boylarının yönetim ve yaşama şeklinin temel özelliği olmuştur. Selçuklu Devleti, 11.ve 12. Yüzyıllardan başlayarak Türk İllerinden gelen "Beyleri" önderliğindeki Türk aşiret ve boylarını Anadolu'ya iskan ederken, sayıca büyük ve güçlü aşiretleri muhtelif parçalara ayırarak bir birinden uzak saha ve yerlere sevk ve iskan etmek suretiyle; soyca liyakatli reislerinin idaresi altındaki toplu bir güç teşkil eden aynı boya mensup kabilelerin isyan ihtimallerini ortadan kaldırmak; aşiret dayanışmasını kırarak, Selçuklu Devletinin milli bütünlüğünü korumak, Selçuklu Hanedanının menfaat ve devamlılığını sağlamak istemiştir. Çünkü, Anadolu'nun daha ilk fetih yıllarında, bey ve reisleri idaresindeki parçalanmamış kuvvetli aşiretlerin, nasıl Selçuklu idaresine zorluklar çıkardıkları tecrübe edilmişti. Bu gün dahi Anadolu'da bir birinden uzak denebilecek yerlerde, Oğuz Türklerinin Kınık, Afşar, Bayındır, Salur, Bayat, Çepni gibi büyük boylarının isimlerini taşıyan köy ve yerleşim yerlerinin bulunması, Selçuklu Devletinin "Parçalayarak İskan" usulünün bir neticesidir denilebilir.³⁴

"Uç" bölgelerdeki Türk aşiretlerinin beyleri, şeklen Selçuklu Sultanına tabi olmakla beraber, fırsat buldukça müstakil hareketlerde bulunmaktan geri durmuyorlardı. "Selçuklu Tahtının" varisi Prenslar arasındaki taht kavgalarında, onlardan birinin yanında yer alıyorlar ve iç karışıklık ve kavgaları artırıyorlardı. Bazen de "Asi Şehzadeler" uç beylerinin yanına, sığınmak ve himaye edilmek için gidiyorlardı. Hemen hemen her isyan hareketi uç aşiretleri tarafından yardım görüyordu. Bu suretle, "Uç Beylikleri" nin bir siyaset aristokrasisi yani, bir " yönetici ve siyaset seçkinleri sınıfı" oluşturmuş olduklarını söyleyebiliriz.³⁵

4. Osmanlı Uç Beyliği ve Osmanlı Devletinin Kuruluşu:

Eskiden beri Oğuzların önemli bir kolu olan Kayılar, Selçuklular döneminde oğuz boylarının Orta Asya'dan batıya doğru göç hareketine katılarak reisleri önderliğinde Anadolu'ya gelmişler

³⁴ M. Fuad KÖPRÜLÜ, **Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu**, 2. Baskı, Başnur Matbaası, Ankara, 1972, s. 86; Türk Boylarının Mogol - İlhanlı Devletinin zuhurundan önce ve sonra Selçuklu Devleti topraklarına ve Anadolu'ya muhaceret ve iskanı konusunda daha fazla bilgi için bkz. KÖPRÜLÜ, s. 8 vd. Ayrıca bkz. Halil İNALCIK, DEVLET-İ ALİYYE, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 51. Baskı,, Kasım 2012, s. 3 vd.

³⁵ KÖPRÜLÜ, S.135. vd. Selçuklularda "Uç Teşkilatı" ve Osmanlı Uç Beyliğinin kurulmasını sağlayan faktörler hakkında bilgi için bkz. KÖPRÜLÜ, s.131 vd.

ve doğu illerinden başlayarak, orta Anadolu başta olmak üzere, batı Anadolu'da yerleşmişlerdir.³⁶

Kayılar, Oğuz hükümdarlarını çıkararak beş boyun başında zikredilmektedir. Oğuz yabgu sülalesi bu boya mensup gösterilir. Kayılar geçmişleri ile Oğuzların en köklü ve şerefli boylarından biri idi.³⁷

Ertuğrul Gazi ve Osman Gazi'nin yönetimindeki "Kayı Aşireti" Oğuz Kayıları'nın tamamından oluşan büyük bir kitle değildi. Selçuklu Devletinin himayesinde Anadolu'ya gelen Kayılar, Anadolu'nun muhtelif sahalarına, diğer boylardan daha fazla dağılmışlardı.³⁸

"Menakıbnâme" isimli eserlerdeki rivayetlere göre, Selçuklu Beyi Kutalmışoğlu Süleymanşah, Ertuğrul Gazinin babası ve Osman Gazi'nin dedesi olarak gösterilir. Gaza ruhu, Osman Gaziyi ve onun gibi Bizans'a yakın uç bölgesinde yaşayan "Alpleri, Alp Erenleri" harekete geçiren önemli bir etken olmuştur. Bir "Vefaiye Tarikatı Halifesi" ve "Ahi Şeyhi" olduğu belirtilen "Şeyh Ede - Bali", Elvan Çelebi Menakıbnamesinde yazıldığı gibi; "Osman Gaziyi teberrükte bulunmuş, Tanrı'dan gaza önderliği beşaretini" vermişti. Aynı Menakıbnamede, Osman Gazi'nin hareket üssü Söğüt'ü aldıktan sonra Eskişehir yakınlarındaki Karacahisar'ı fethettiğini ve burada 1299 yılında kendi adına "Hutbe" okuttuğunu, kendi töre ve kanununu ilan ettiğini, "Kadı" tayin ederek beyliğini ilan ettiği anlatılır.³⁹

Aşıkpaşazade, Karacaşehir'de Osmangazi adına Hutbe okunmasından sonra, "Osmanlı Devlet Politikasını" oluşturacak şekilde, Osman Gazi ile kardeşi Gündüz Alp arasında geçen bir konuşmaya atfen şu görüşün ortaya çıktığını yazar: Kardeşi Gündüz Alp, Osmangazi'ye "Uç boylarında akınların devam etmesi ve ganimet elde etmek konusunda gayret göstermek gerektiğini" söyler. Buna karşılık, Osman Gazi Kardeşine der ki: **"Bu nevahilerimizi⁴⁰ yakıp yıkacak, bu şehrimiz kim Karacaşehir'dur, ma'mur olmaz. Olası budur kim, komşularımız ile müdara⁴¹ dostlukların edevüz"**. Bu suretle Osmangazi, Hıristiyan komşularını koruma görevini üstlenmiş, fetih olunan yerlerdeki yerli Hıristiyan halkı; köylü ve şehirliyi "İstimalat" (müsamaha) göstererek yerlerinde bırakıp, himaye ederek korumuştur. "İstimalat", muhataplarını velev ki farklı bir "Dine" mensup olsalar dahi, müsamaha ve

³⁶ KÖPRÜLÜ, s. 123.

³⁷ SÜMER, s. 216.

³⁸ KÖPRÜLÜ, S.123 vd.; Kayıların Orta Asya'dan itibaren takip ettikleri göç yolu ve Anadolu'da yerleşmiş oldukları şehirler konusunda bilgi için bkz. KÖPRÜLÜ, s. 128; SÜMER, s.216 vd.

³⁹ İNALCIK, s.11 vd.

⁴⁰ Nevahi: Nahiye'nin çoğulu. Nahiye: Yan, taraf, kenar; civar, çevre, Kazadan küçük yerleşim yeri, bucak. Bkz. Ferit DEVELİOĞLU, **Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitapevi, Ankara, 1982, s. 955, 989

⁴¹ Müdara: Yüze gülme, dost olarak davranma. DEVELİOĞLU, S. 844

hoşgörü göstererek, himaye etmek, kendi tarafına çekme, gönlünü kazanma anlamında insani bir uygulamadır. Bu anlayış Osmanlı Devletinin genişlemesinde ve büyümesinde temel nedenlerden biri olmuştur. İslam Devletlerinin geleneğinde, İslam Devletinin egemenliğini kabul eden “Gayrimüslüm Teb’a”; “Zımmi”⁴² olarak nitelenen halkın sahip olduğu hakları kazanır. Onların canını malını himaye ve Dinlerini icrada serbestlik, Devlet için “İslam Hukukundan” doğan bir borçtur.⁴³

III. TÜRK İSLAM DEVLETLERİ GELENEĞİNDE “DEMOKRATİK ASABİYET” VE GELİŞİM SEYRİ:

Görüldüğü üzere, “Demokratik Asabiyet”, düzeninin bozulması, halk ve kanaat önderleri denilen zümreler arasında yönetimden memnun olmayanların sayıca artması halinde, kendisinde istikbal ve istidat görülen bir şehzadenin veya soyca asil, iyi şöhret sahibi ve ehil, liyakatli bir yöneticinin etrafında toplanarak onu desteklemek ve yönetimde yer almasını sağlamak şeklinde tecelli ediyordu.

Töre gereği, hanedana mensup tüm şehzadeler devleti yönetme konusunda aynı haklara sahip oldukları için, etraflarına taraftar toplamış şehzadeler arasında taht için bir birine üstün gelme mücadelesi yaşıyordu. Kardeşler ve onlara bağlı taraftarlar arasında gerçekleşen ve “Şehzade Savaşları” denilen savaşlar sonucunda ortaya çıkan kargaşa ve güvensizlik sıkça yaşanan ve halkı rahatsız eden bir hal idi.

Ölüm veya başka sebeplerle tahtın boşalması halinde, “Şehzadelerin” ve ölen hükümdarın kan akrabalarının tahta çıkma ve “Devlet” yönetimine hakim olma mücadelesi başlıyordu. Bu mücadele ister istemez, her iki tarafın taraftar ve bağlılarının silaha sarılıp karşılıklı savaşması ve kıtal durumu yarattığı için aynı Milletin parçası; aynı Din, kültür ve soydan gelen insanlar ayrışmakta ve birbirlerini düşman görerek, diğerine üstün gelmek gayreti içine girmekte idiler. Aynı kan ve candan kişilerin bir birlerini düşman görmeleri sonucunu doğuran bu durum, toplum ve halk için acı tablolar yaratıyor, savaşın getirdiği yıkım, yokluk, yoksulluk, ötekileştirme, huzursuzluk ve kargaşa güven ortamının ortadan kalkması, düzenin bozulması gibi hiç istenmeyen hallerin yaşanması sonucunu doğuruyor idi.

Taht ve saltanat için taraftar toplayan şehzadelerin veya hanedan mensuplarının aynı Milletin güzide evlatlarını silahlandırarak bir biriyle savaşmaları ve karşılıklı kıtala yol açmaları Kur’anın “**Müslümanlar bir birinin kardeşinden başka bir şey değildir**” (Hucurat Suresi:

⁴² “İslam Devletler Hukukunda”, “Zımmi” kavramı ve zimmilere tanınan himaye, hak ve kolaylıklar konusunda bilgi için bkz.: HAMİDULLAH, s. 200 vd.

⁴³ İNALCIK, S.12 vd.

49;10) “İlahi Düsturunu” kabul ve ilan eden İslami anlayış ve hassasiyet bakımından kabul edilebilir ve anlayışla karşılanabilecek, sürdürülebilir bir hal değildi.

Acı tecrübe ve yaşanan olayların hatıralarını gençliğinde, Osmanlı Devletinin daha ilk kuruluş yıllarında yaşamış olan Fatih Sultan Mehmet, Dedesi Çelebi Mehmet’in Ankara savaşından sonra parçalanan ve güçsüz bırakılan Osmanlı Devletinin tekrar ayağa kalkması için kardeşleri arasında yaşanan savaşların yakın geçmişindeki acılarla dolu sıcak hatıralarını biliyordu. Halkın, şehzadeler arasındaki bu üstünlük yarışından nasıl etkilenmiş olduğunu görmüş, yaşamış, bilmiş ve bu durumdan dolayı büyük bir üzüntü duymuş ve üzerinde düşünmüştür. Fatih’in yakın geçmişinde yaşadığı bu hassas ruh halini ve bu acı olaylar karşısında duyduğu üzüntüyü anlamamak mümkün değildir.

Fatih Sultan Mehmet’in tahta çıktığında henüz küçük yaşta olan kardeşi Şehzade Ahmed’i “Nizamı Alem” için öldürtmüş olması şeklinde ortaya çıkan uygulama ve daha sonraları Fatih Kanunnamesinde, “Sultan olanların nizamı-ı alem için karındaşlarının katline karar vermelerinin caiz olduğuna dair Kanun” Fatih gibi hassas ruhlu, şair, devrinin en üst düzeydeki bilgin ve hocaları tarafından İslami terbiye, anlayış ve hassasiyet içinde yetişmiş olan bir kimseden, böylesine dramatik bir uygulamayı sırf nefsi ve şahsi ikbali için gerçekleştirdiğini düşünmek ve beklemek akla yakın görünmüyor.

Kardeşler arasındaki taht kavgası yüzünden Millet bir birine karşı düşman olmasın, kardeşkanı sırf bu yüzden akmasın, Millet taht yarışının dışında tutulsun; taht için bir bedel ödenecek ise tüm Millet değil, taht konusunda hak sahibi olduğunu iddia eden hanedan mensupları ödesin görüşü galip gelmiştir.

Fatih, Şehzadelerin, halkı taht ve saltanat yarışına alet etmelerini önlemek amacıyla, “Müslümanların birbirinin kanını haksız bir sebeple ve dünya ikbali uğruna dökmeleri helal değildir” hükmü gereğince, hukuki gerekçeleri de belirtilmek suretiyle, Devrin Şeyh-ül İslam’ından fetva almış ve bu fetvanın gereğinin yerine getirilmesini “Kanun” haline getirmiştir. Devrin hukukçuları, Devletin ileri gelenleri ve milletin ekseriyeti tarafından da tasvip gören bu Kanun ve uygulama İslam hukukuna uygun gerekçelere dayandırılmıştır.

Daha sonraları, Mecelle’nin “Küllü Kaideleri” arasında yerini alan, adeta bu Kanunun gerekçesi niteliğindeki bu hükümleri şu şekilde sıralayabiliriz: **“Zarar-ı ammi def için, zararı has ihtiyar olunur”** (Mecelle: m. 26) (Genel zararı önlemek için özel zarara katlanmak tercih edilir); **“Zararı eşed, zarar-ı ehaff ile izale olunur”** (Mecelle: m. 27) (Daha büyük olan zarar daha az ve hafif derecedeki zararlarla giderilmeye çalışılır); **“İki fesat tearuz ettiğinde ehaffı**

irtikap ile a'zaminin çaresine bakılır” (Mecelle: m. 28) (Biri büyük, diğeri daha hafif iki zarar bir anda söz konusu olduğunda, hafif olan zararı işleyerek büyük zarardan kurtulmak yoluna gidilir); **“Ehven-i şerreyn ihtiyar olunur”** (Mecelle: m. 29) şeklindeki hükümler, İslam Hukukunun daha sonraki dönemlerde yazılı hale getirilerek “Mecelle”de yer alan genel kurallardır⁴⁴.

Bu kurallar zarar ve tazminat hukuku bakımından, çağdaş hukuk sistemleri tarafından bugün de geçerliliği kabul edilen ve uygulanan kurallardır.

Fatih Sultan Mehmet, taht ve saltanat yüzünden Millet bir birine düşmanlık göstermesin, kardeşkanı akmasın, Millet taht yarışının dışında tutulsun, bir bedel ödenecek ise tüm Millet değil, taht üzerinde hak sahibi olduğunu iddia eden hanedan mensupları ödesin demektedir.

Şehzadeler taht ve saltanat yarışına Milleti alet etmemelidir. “Müslümanların bir birinin kanını dünya ikbali için dökmeleri helal değildir”. Aynı soy ve dine mensup halkın bölünüp parçalanarak savaşması, kardeşkanının taht ve saltanat için dökülmesini önlemek amacıyla konulan bu Kanun ve gerektiğinde müsaade edilen uygulama Fatih'in Milleti esirgeyici, koruyucu büyük merhametinin bir sonucu ve eseridir diyebiliriz.

Fatih'in gerektiğinde kullanılacak bir Kanun haline getirdiği bu çözüm, toplumda büyük fitne ve kargaşanın, karşılıklı kardeşkanı dökmenin ortaya çıkaracağı büyük zararın önüne geçmek için kötünün iyisi (ehveni şer) olarak önerilmiştir.

Osmanlı tarihçisi Halil İNALCIK'a göre, Fatih'in getirdiği bu düzenleme zorunlu bir Kanun değildi. “Nizamı-ı Alem” için zaruret halinde cevaz verilen bir uygulama idi. Fatih bu Kanun ile egemenliğin bölünmezliği ve “Devletin Parçalanmazlığı” (birliği ve bütünlüğü) prensiplerini her şeyin üstünde tuttuğunu göstermiş oldu⁴⁵.

Daha sonraları Osmanlı Devlet geleneğinde, en büyük (Ekmel) evladın veya hanedan mensubunun taht ve saltanatta hak ve söz sahibi olması kuralı getirilmiş ve Osmanlı Saltanatının sona ermesine kadar geçen dönemde bu usul uygulanmıştır.

Bu durum, zamanının şartları içinde Osmanlı Hanedanına mensup bir kişinin taht kavgalarına yol açmadan, Devletin başı olarak hükümdarlığı temsil etmesi gerektiği anlayışının bir uygulaması olmuştur.

⁴⁴ Ali Himmet BERKİ, **Açıklamalı Mecelle, (Macelle-i Ahkam-ı Adliye)** “Küllü Kaideler”, 3. Baskı, Hikmet Yayınları, İstanbul, 1982

⁴⁵ Halil İNALCIK, **DEVLETİ-İ ALİYYE, Klasik Dönem (1302-1606) Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim, Seçme Eserleri – II**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 51. Baskı, İstanbul 2012, s. 120.

Osmanlı Devleti kurulup, Beylikten “Devleti Aliye”ye doğru mahiyet değiştirdikçe Türk Devletlerinde geçerli olan “Kurultay” töresi ve Devletin Başının seçimle belirlenmesi esas uygulanmaz hale gelmiştir.

Doğrudan veya dolaylı yani, ilk seçmenler tarafından belirlenen ikinci seçmenler “Seçiciler Kurulu” tarafından seçim esası kaldırılarak “Biat Etme” sembolik bir niteliğe bürünmüştür. “Biat”, hanedan mensuplarının ve az sayıdaki bazı üst düzey yöneticinin Sultana “itaat sözü verme” merasimine dönüşmüştür.

Devlet Başkanı ve bazı üst düzey yöneticilerin halkın iradesiyle ve seçim yoluyla belirlenmesi, halkın güvendiği ve ehil olduğuna kanaat getirdiği kişilerin demokratik seçimler sonucunda iş başına ve yönetime getirilmesi usulü İslami geleneklere, esas ve değerlere de uygun düşmektedir.

Osmanlı Devletinin yerine, onun tarihteki bir devamı olarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, çağdaş, demokratik, çoğulcu seçim sistem ve usullerini benimsemiş bulunmaktadır.

Türk Halkı tarafından Anayasamız ve Kanunlarımız çerçevesinde “Demokratik Devlet” ilkesi tartışmasız benimsenmiş, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin temel hukuki düzeni haline gelmiş bulunmaktadır.

Siyasi partiler “Demokrasimizin” ve seçim sistemimizin vazgeçilmez unsurlarıdır. Anayasamız ve ilgili Kanunlarımız tarafından belirlenen usullere ve kurallara uygun olarak Devlet yönetiminde söz sahibi olmak için yarışmaktadırlar. Bu yarışmanın özünü, kendilerini halkın mümkün olduğu kadar çoğunluğuna benimsetebilmek ve oylarını alabilmek konusundaki söylem ve icraatları belirlemektedir. Bu söylemler, icraatlar ve yarışma “Demokratik Etik” kurallarına uygun olmalıdır. Hukuk ve halk nazarında “haksız rekabet” ve etik olmayan kötüleme sayılabilecek unsurlara ve uygulamalara yer verilmemelidir.

Anayasamızda son olarak 6711 Sayılı Kanunla yapılan değişiklik çerçevesinde yürütme erkinin kullanılması bakımından “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi” adını verdiğimiz yeni bir uygulama hayata geçmiş bulunmaktadır.

Anayasamızda daha önceleri yapılan değişiklikler ile “Cumhurbaşkanının seçiminde” tek dereceli ve doğrudan seçim sistemi uygulamasına geçilmiş olduğu için seçim usulü bakımından bir değişiklik yapılmamıştır. “Cumhurbaşkanının görev süresi beş yıldır. Bir kimse en fazla iki defa Cumhurbaşkanı seçilebilir” (TC. Anayasası, m.101/2). Seçilmek için ise, seçime katılan ve geçerli oy veren seçmenlerin yarısından bir fazlasının (50+1) oyunu almak yeterli sayılmıştır.

Bu sayı ve oran seçme hakkına sahip toplum bireylerinin bir aday üzerinde birleşmelerini sağlamak bakımından uygun ve yeterli bir sayı olarak görülmektedir. Çoğunluğun bir aday veya siyasi parti üzerinde birleşmesi ve bu suretle yönetme yetkisinin onaylanması “Demokratik Asabiyet” ve bu uygulamanın bir sonucu ortaya çıkan; Adına, “Demokratik Liderlik” diyebileceğimiz uygulamanın da esasını teşkil etmektedir. Bu suretle yetki verilen “Devlet Başkanı” ile seçmen arasında bir bağlılık; seçim öncesi açıklanan ve vaat edilen icraatlarını benimseme ve bu konuda yürütülecek yönetim süreçlerine destek olma taahhüdü ortaya çıkmış olmaktadır.

Yalnız şunu belirtmek gerekir ki bu bağlılık ve destek; icraat ve uygulamaların, çoğunluğun düşünce ve beklentilerine ve halkın refahına uygun olarak gerçekleşmesine bağlı olarak devam eder.

Bir seçim süresince yetki almış olan yönetici, sürekli olarak, siyasi ve ahlaki bakımdan halkın denetim ve değerlendirmesine tabidir. Çünkü yetkiyi kendisine güvenen ve destekleyen seçmen çoğunluğundan almıştır. Çoğunluğun ve genel olarak halkın nabzını iyi tutmak ve tekrar seçilme yönünde bir niyeti varsa kendisine ve partisine olan güven ve bağlılığı sürdürmek zorundadır.

Demokratik değerlere ve etik kurallara uygunluğun göz ardı edildiği ve tavsadığının ortaya çıktığı, güven bağının zayıfladığı hallerde ise, “Demokratik asabiyetin”, azalması veya yön değiştirmesi söz konusu olabilir. Böyle bir durumu, nispeten geniş bir çevreye sağlanan refah ve menfaatler de örtemez, önleyemez.

Yöneticiler ve siyasi partiler bakımından önemli olan, bu bağlılığın sürekli taze tutulmasına hatta artarak devam etmesine gayret göstermek olmalıdır. Yanlış ve halk nazarında hoş görülmeylemeyen söylem ve uygulamalar, uygunsuz ve tasvip edilmeyen yaşam biçimi, halkın güven duygusunun ve bağlılığının kayıp edilmesi, demokratik asabiyetin ve bağlılığın azalmasına, erimesine ve yeni bir mecra arayışına yol açabilir. “Demokratik asabiyet” körü körüne bir bağlılık veya tarafgirlik değildir.

Halkın memnuniyet ve hoşnutluğunun ortadan kalkması, çeşitli sebeplerle oluşabilecek güvensizlik belirtileri “Demokratik asabiyeti” etkileyen en önemli sebepler olarak görülebilir. Özellikle, yönetim ve çevresinde oluşan tabakalaşma ve ayrımcılık, sebebi ne olursa olsun demokratik bağlılığı etkiler. Oluşan tabakalaşma içinde yer alan çevreye veya taraftarlara, haksız ve usulsüz yönetim görevleri verilmesi veya başka usul ve yöntemlerle kayırma ve

menfaat sağlama şeklindeki şaibe ve söylentiler halkın genel olarak bağlılığını ve güvenini azaltan sebeplerdir.

Görevlendirmelerde şaibesiz ve tarafsız bir liyakat sisteminin hayata geçirilmesi “Demokratik bağlılığın” sürdürülmesi için gerekli önemli şartlardan biridir. Hiç unutulmamalıdır ki, yönetim gücünü kullanan her düzeydeki görevlinin üslup ve davranışları, vatandaşlara karşı söylem ve tutumları dikkatlice izlenir ve kamu vicdanınca not edilir.

SONUÇ

Şunu önemle belirtmek gerekir ki, çağdaş dünya bugün, olduğundan daha fazla küçülmüştür. Devletler, topluluklar ve insanlar arasındaki ilişkiler ve etkileşim teknolojinin, ulaşım vasıtalarının artmasına paralel olarak tahmin edilemeyecek kadar gelişmiş ve hız kazanmıştır.

Bu gelişmeler, çoğunlukla eski dünya diye ifade edebileceğimiz coğrafya üzerinde yaşayan İslam kültür ve medeniyetini temsil eden ülke, devlet ve toplulukların dünya üzerinde ekonomik güç ve saygın olmak bakımından, daha az etkili bir duruma gelmiş olmaları gerçeğini iyi değerlendirmemiz gerektiğini bize bildirmektedir.

Halkı Müslüman olan devlet ve topluluklar arasında şu veya bu sebeplerle geçmişte yaşanmış olan cihangirlik ve üstünlük yarışının sona erdirilmesi ve parçalanmış birliğin yeniden oluşturulması zamanı gelmiş ve geçmektedir.

Milli sınırlar ve coğrafi, kültürel özellik ve anlayışlar baki kalmak kaydıyla, Müslüman toplulukların sınırlar ötesi birlikteliğini sağlayıcı, uluslar üstü kurum ve kuruluşların dayanışmacı bir anlayışla geliştirilmesine; böylece, İslam Milletinin dünya üzerindeki iktisadi, kültürel ve siyasi etkinliğinin artırılarak sağlanmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Aksi tutum, büyük acı ve fedakarlıklar pahasına oluşmuş İslam Devletleri ve toplulukları gerçeğini görmezlikten gelmek olur. İslam Devlet ve toplumlarının son asırlarda zor şartlarda oluşturdukları birikimi, refah ve kalkınmayı berhava etmek sonucunu doğurur. Böyle bir durumun doğuracağı husumet; yeniden, hiç istenmeyen kardeş kavgalarına sebep olmak yanında, Müslüman toplumların güç ve enerjilerini refahları ve kalkınmaları için kullanmak yerine, birbirlerine karşı kullanarak israf etmeleri anlamına gelir.

İslam topluluklarının birliği, dünya üzerindeki etkinliği ve kalkınması, uzun vadeli ve sabır isteyen bir iş olmakla beraber, dünya üzerinde uygulanan değişik ülkeler ve topluluklar arası iş birliği örneklerinden yararlanmak yolu açık bulunmaktadır.

Bugün için demokratik, katılımcı ve dayanışmacı bir anlayışla oluşturulacak kuruluş ve birlikte hareket etme çalışmalarını geliştirmeye ve sabırla sürdürmeye ihtiyaç bulunmaktadır. Bu konudaki iyi örnek ve uygulamalardan yararlanmak inancımızın, kültürel değerlerimizin ve medeniyetimizin bir gereğidir. Batı dünyasının kendisi için düşündüğü ve gerçekleştirdiği birliktelik ve işbirliği örnekleri, sırf batı ülkelerine ve farklı inanç sistemlerine ait uygulamalar şeklinde görülüp peşin hükümlerle ret edilmemelidir. Başarılı örneklerden İslam Dünyasının birliği ve selameti açısından yararlanılarak kendimize has, özgün dayanışma ve yardımlaşma kurumlarını oluşturabilmeliyiz.

İnsan topluluklarını yönetilmesi ve yönetim erki kullanan her düzeydeki yöneticinin, çağdaş demokratik uygulama ve davranış kurallarına, etik ilkelere uygun hareket etmesi gerekmektedir. Yöneticiler, rakiplerini alt etmek ve üstün gelmek maksadıyla etik değerlere aykırı şekilde davranma ve ne pahasına olursa olsun üstün gelme, seçmen ve güç kazanma yoluna gitmekten kaçınmalıdırlar.

Bize göre bir yönetme sanatı olarak siyaset ve onun zamanımızdaki en önemli uygulama aracı olarak demokrasi; İnsan ve toplumun mutluluğu için iyi, doğru ve güzel olanı uygulamak, gerçekleştirmek ve kötü olandan insanımızı ve toplumu sakındırmak konusundaki değer, ilke, kural, usul ve yöntemlerdir. Pek tabii ki, demokratik yönetim veya siyaset; bu değer, kural ve usulleri doğru, dürüst ve iyi yönde uygulamak ve hayata geçirmek, aynı zamanda üstün bir bilgi, yetenek gerektiren ve her çağda değerini koruyan en önemli sanattır. Bu sanatı icra edecek olanlara özen göstermek gerektiği gibi, bu sanatı icra etmeye talip olanlar da temiz kalmak ve topluma önder olmak konusunda kendilerine özen göstermelidirler.

Sözün özü, dünya ve ülkemiz bakımından, çeşitli toplum kesimleri arasında oluşan ve gelişen ilişkilerin hassasiyetini dikkate alarak, toplumun bütünlüğü ve selameti adına; “Demokrasiyi”, tarihte örnekleri görüldüğü gibi bir “Şehzadeler Savaşı” haline dönüştürmekten ne pahasına olursa olsun kaçınmak zorundayız.

Yazımızı, “kıssadan bir hisse” olarak, Yüce Kitabımız Kuran’ın Peygamberimize (SAV) yapmış olduğu şu uyarı ile bitirmek istiyoruz. Her düzeydeki yönetici, zaman, mekan ve topluluk için geçerli olduğuna inandığımız bu uyarıyı daima hatırd tutmak yerinde olacaktır:

“Ey Resulüm! Sırf Allah’tan bir rahmet iledir ki Sen etrafındaki kişilere yumuşak davrandın. Eğer Müslümanlara karşı katı yürekli; kaba, kırıcı ve ayırıcı davranmış olsa idin, elbette onlar senin etrafından uzaklaşır, dağılıp giderlerdi. O halde kusurlarını

affet, günahlarına mağfiret dile. İşinde görüşlerini sor. Sonra da azmettin mi artık Allah'a tevekkül et. Çünkü, Allah kendine dayanıp güvenenleri sever” (Al-i İmran:3/159).

KAYNAKÇA

Akif KAYAPINAR, “İbni Haldun’un Asabiyet Kavramı: Siyaset Teorisinde Yeni Bir Açılım”, İslam Araştırmaları Dergisi, Sayı: 15, Yıl: 2006, S. 83 -114.

Ali Himmet BERKİ, Açıklamalı Mecelle (Mecelle-i Ahkam-ı Adliye), “Küllü Kaideler”, 3. Baskı, Hikmet Yayınları, İstanbul, 1982.

AŞIK ÇELEBİ, (Hazırlayanlar: Muhammed Usame ONUŞ, Abdurrahman BULUT, Ahmet ÇELİK), (Editör: Özgür KAVAK, Hızır Murat ÇELİK), Mİ’RACÜ’L-EYALE, Aşık Çelebinin Siyasetnamesi, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları:105, Bilim ve felsefe serisi:38, İstanbul, 2018.

Anonim, (Çeviri: Yakup KARA), Editör: Özgür KAVAK, TUHFETÜL-MEMLUK (Siyasetname), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayın No: 73, Bilim ve felsefe serisi: 31, İstanbul, 2016.

EBU HAMİD EL-GAZALİ, (Çev. ve hazırlayan: Bayram PEHLİVAN), ESASÜ’L – KIYAS, FIKHİ KIYASIN ESASI: TEVKİF, Türkiye Yazma Eserler kurumu Başkanlığı:121, Bilim ve Felsefe Serisi: 46, İstanbul, 2019.

EBÜ’L-HASAN EL-MAVERDİ, (Hazırlayan: Abdüsselam ARI, Editör: Özgür KAVAK, Hızır Murat KÖSE), DÜRERÜ’S-SÜLUK Fİ SİYASETİ’L-MÜLUK (Maverdi’nin Siyasetnamesi), İslam Siyaset Düşüncesi Projesi, Türkiye Yazma Eserler Kurulu Başkanlığı Yayın No: 125, Bilim ve felsefe serisi: 50.

Fahrettin KORKMAZ, Gazali’de Devlet, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını: No:152, 2. Baskı, Ankara, 2018

FARABİ, Ebu Nasr EL-FARABİ, (Çeviren: Ahmet ARSLAN), El-Medinetü’l-Fazıla, Kültür Bakanlığı Yayını:1121, 1000 Temel Eser Dizisi:150, Ankara, 1990

Faruk SÜMER, OĞUZLAR (Türkmenler) Tarihleri – Boy Teşkilatı – Destanları, İlavelerle 3. Baskı, ANA Yayınları, İstanbul, Eylül 1980.

Ferit DEVELİOĞLU, Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lügat, Aydın Kitapevi, Ankara, 1982.

Halil İNALCIK, DEVLET-İ ALİYYE, Klasik Dönem (1302 – 1606) Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim, Seçme Eserleri – II, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 51. Baskı, İstanbul, 2012.

KADI EBU YUSUF, Çeviren: Ali ÖZEK, KİTABÜ-L HARAÇ, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1970.

Mehmet Altay KÖYMEN, Tuğrul Bey, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını: 650, Türk Büyükleri Dizisi: 14, Ankara, 1986

M. Fuad KÖPRÜLÜ, Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu, 2. Baskı, Başnur Matbaası, Ankara, 1972.

Mehmet AKINCI (Editör), Tozlu Raflardan Günümüze KUTADGU BİLİG Siyaset ve Yönetim, NOBEL Akademik Yayıncılık, Yayın No: 906; Yönetim/Siyaset/Uluslararası İlişkiler: 12, İstanbul, Nisan 2014.

Muhammed HAMİDULLAH (Çeviren: Kemal KUŞÇU), İslam'da Devlet İdaresi, Naşiri: Mürşid ÇANTAY, Ahmet Said Matbaası, İstanbul, 1963.

Mustafa ÇAĞIRICI, İslam Ansiklopedisi, Cilt: 3, sayfa: 455, “Asabiyet” Maddesi

NİZAMÜLMÜLK, Siyasetname, TİMAŞ Yayınları: 550, Şark Klasikleri: 13, İstanbul, 2002.

TACEDDİN ES-SÜBKİ, (Hazırlayan: Harun YILMAZ, Muhammet Enes MİDİLLİ), Editör: Halit ÖZKAN, MU'İDÜ'N – Nİ'AM, Makam ve Meslek Ahlakı, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayın No:123, Bilim ve felsefe serisi: 48, İstanbul, 2019.

Ümit HASAN, İBNİ HALDUN'un Metodu ve Siyaset Teorisi, Sevinç Matbaası, Ankara, 1977.

Animal Figurines From Tell Kilik Mishik

Abdullah Bakr OTHMAN

Lecturer at Department of Archaeology- College of Arts

Salahaddin University Erbil- Iraq

Abdullah.archaeo@yahoo.com

Abstract

The animal figurine has an important role in Mesopotamian arts, which has used for religious rituals or other aspects. They have made in clay and some of them have burned well and the other haven't burned. The animal figurines have appeared during Neolithic period with the birth of pottery. The researcher focused on the detail information about the animal figurines which have been found in Tell Kilik Mishik. The Tell have taken many excavation missions from 2009 until 2012. During these mission, the archaeologists have found some important animal figurines. This study has done on these unpublished animal figurines. The researcher studied these animal figurines by new methodology forms such as the study of clay and its inclusions (mineral and organic temper), which has identified by Microscopy. In addition, the description of each sample has taken many fields.

Keywords: Figurine, animal, clay, technology, morphology.

ملخص

يلعب الدمى الحيوانية دورًا مهمًا في فنون بلاد ما بين النهرين ، والتي استخدمت في الطقوس الدينية و جوانب أخرى. لقد صنعوا من الطين وبعضهم احترق جيدا وبعضهم لم يحترق جيدا. ظهرت الدمى الحيوانية قبل خلال العصر الحجري الحديث وتطورت مع ولادة الفخار. ركز الباحث على المعلومات التفصيلية حول الدمى الحيوانية التي تم العثور عليها في تل كلك مشك. مر التل بالعديد من التنقيبات الاثرية من عام 2009 حتى عام 2012. خلال هذه المهمة ، وجد الأثاريين بعض الدمى الحيوانية المهمة. أجريت هذه الدراسة على هذه الدمى الحيوانية غير المنشورة. قام الباحث بدراسة هذه الدمى الحيوانية بأشكال منهجية جديدة مثل دراسة الطين ومحتوياته (الشوائب المعدني والعضوي) والتي تم تحديدها بواسطة المجهر. بالإضافة إلى ذلك ، أخذ وصف كل عينة العديد من المجالات.

الكلمات المفتاحية: الدمى ، حيوان ، طين ، تكنولوجيا ، مورفولوجيا.

1.1 Introduction

The clay figurines, both male and female, found at Jarmo have been considered the oldest figurines in Mesopotamia. While stone figurines have been found for the first time in Nemrik. The scholars have defined the figurines as a small toy, in human and animal form, which have three-dimension and are made of clay, stone or bone (Campell & Daems, 2017, 572).

There are many aspects beyond the fabrication of these figurines, which some scholars present as a ritual object or as a toy. It is difficult to identify and understand the specific tools behind the manufacturing of the animal figurines. The changes and development of these figurines have occurred during the periods from prehistoric to historical times. For instance, changes occurred to the form of heads, necks, bodies and clay minerals.

The archaeologists have been noticed that the figurines were found in Northern Mesopotamia in urban contexts but on the contrary in Southern Mesopotamia they were found buried in graves. For example, the figurines at Jarmo, Hassuna, Malfaat, Yarim Tepe, Arpachiyah, Tepe Gawra, Qura Shina, Kamrian, Tlul-Al-Thalathat and Qalinj-Aga have been found in urban contexts and they haven't been buried in graves. This phenomenon has taken many question but it isn't clear still for Archaeologists' and specialists' (حجارة، 1970، 31).

The technology and fabrication of the figurines were developed and well-known in other civilizations such as in Anatolia, Egypt, Syria and Iran. These civilizations affected the cultures of the Mesopotamia and at the same time the Mesopotamian cultures have affected the neighboring civilizations because the borders weren't secured for long time (Barrelet: 1968, 76).

1.2 The objective:

The research focuses on animal figurines in Northern Mesopotamia and its technology and morphology based on an analytical study.

1.3 Methodology:

The methodology of this research is an analytical study, the researcher presents the samples and analyse them with a new methodology, which combines the study of technology, morphology and clay inclusion. These are the important steps to study of the animal figurines.

1.4 Previous work

Some scholars studied the figurines in both kinds; Animals and Humans. Some scholars have gotten their thesis about it such Master and PhD thesis. The researcher started by the old to the new works:

- Van Buren, E. D., has published his work in 1930 about Clay figurines of Babylonia and Assyria. It was the first book about clay figurines (Van Buren 1930)
- The Jarmo Figurines is an unpublished Master thesis which was then published in 1958 by Broman, V. L. The scholar presented the figurines which were uncovered in Jarmo.

- The other work is the work of David, H. in 1983, he wrote his Master work in France language under the title (Les Figurines de terre cuite a l'époque d'Obeid en Mesopotamie du Sud). He studied the clay figurines of Ubaid period in Southern Mesopotamia.
- The scholar, Ucko, P. J. has published his work under the Title (Can We Interpret Figurines) in 1996. He interprets the figurines and their symbolic meaning.
- The work about the decoration on human clay figurines from Tell es-Sawwan was published by Ippoliti-Strika, F. in 1998. The scholar has explained the decoration on the Tell es-Sawwan human figurines.
- The scholar Daems, A., has many works about figurines, we present some his works; In 2005, he published the work (Human figurines from Neolithic and Chalcolithic Iraq and Iran: a reassessment of function and use through material, morphology, type, damage and context), in 2006, he has another work (A Snake in the Grass: reassessing the ever-intriguing ophidian figurine)
- Croucher, k. has worked on the figurines; The work about Figurines and identity: the body and identity in the Ubaid, was published in 2006. In the same year, he published another work about Figurines as Family: Swapping the Ritual for the social role? Relatively speaking: an archaeology of relationship in the prehistoric Near East. In 2007, he published the work about Evaluation patterns of gender through Mesopotamian and Iranian human figurines.
- The other scholar who has many works about figurines, Schmandt-Besserat, D. who published the work in 2013 about Animal Figurines and in the same year, he worked about another work about Human Figurines.
- Mina, M. has published his PhD thesis about Anthropomorphic Figurines from the Neolithic and Early Bronze Age Aegean in 2013.
- In 2014, some scholars worked again about figurines, such as Belcher, E. H., who has written his PhD thesis about Embodiment of the Halaf: Sixth Millennium Figurines from Northern Mesopotamia.
- The Iron Age Clay Figurines from Karkemish and the Syro-Anatolian Region, is the other important work which has been published by Bolognani, B., in 2014.
- Gemici, H. C. has published his master thesis in 2018 about The World of Figurines in the Neolithic and Early Chalcolithic North Aegean. The case of UĞURLU HÖYÜK – GÖKÇEADA.
- The last scholar is Ayten, E. G., who has published his master thesis in 2019 on the Animal Figurines During the early Bronze age of Anatolia: The case of KOÇUMBELİ.

1.5 The site of Tell Kilik Mishik

The site of Tell Kilik Mishik is located in south west of Erbil. The site is fairly large with measurements 240 m x 290 m and its height above the ground level is 15 m. The site is covered by many ceramic sherds, its chronological levels go from the Early Bronze Age to the Islamic periods. The excavation was started in 2010 by the Salahaddin University and a French team, subsequently the excavation was continued by Salahaddin University for additional three seasons. Areas A (trenches K1, K3, K5, K6 and K12), B (trench O13) and C (trenches 16, 17,

18 and 19) were initially opened. The individual trenches J6, K7, L7 and M7 were opened later (Ibrahim: 2011, 94).

1.6 The excavation

The animal figurines have been found in three trench: the trench K, J6 and L7. The first level of these trenches dates back to the Neo-Assyrian period (c. 900 – 600 BC). After the study and comparison of the pottery and pottery inclusions there is a chronological connection between these trenches. The location of the site of Tell Kilik Mishik is in the heartland of the Neo-Assyrian Empire and the site was a part of this civilization. The animal figurines are a kind of art which was by the population of the site under the Assyrian influences. The animal figurines were found in filling but not in the graves, which raises many questions (Othman: 2018, 300).

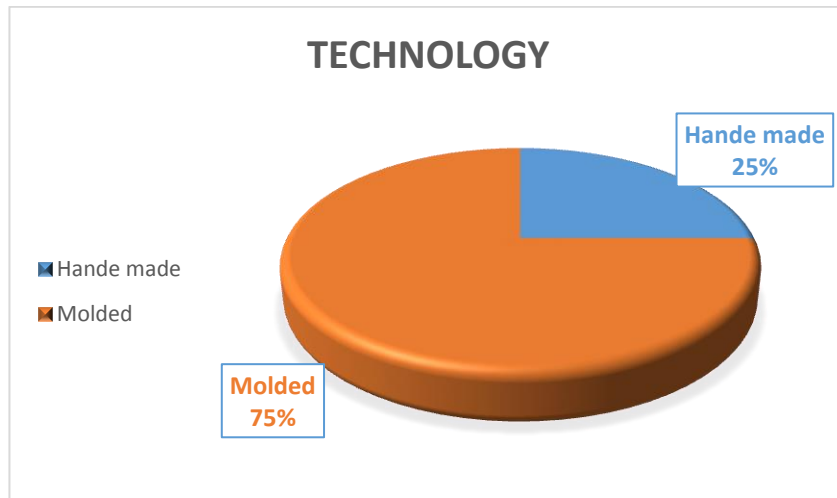
The site of Tell Kilik Mishik

1.7 Technology:

For the making of the figurines, the clay was used as main raw material by Mesopotamian people. The manufacturing has in general two methods: the hand-made figurines and the mold-made ones, with the hand-made used for the first time. The latter method has some disadvantages such as the irregular shape, for instance the shape of the head and neck looks narrow because they are added after the forming of the body. The second method consists in using a mold. With this method the shapes are regular, therefore there is more similarity between the production of figurines (الجبوري: 2012، 47-46).

The 25% of figurines from Tell Kilik Mishik have been made by hand and 75% have been made by mold (Graph. 1). At the first time in the Neolithic period the figurines were made by hand as in the pre-pottery Neolithic period. After the invention of the pottery and the pottery

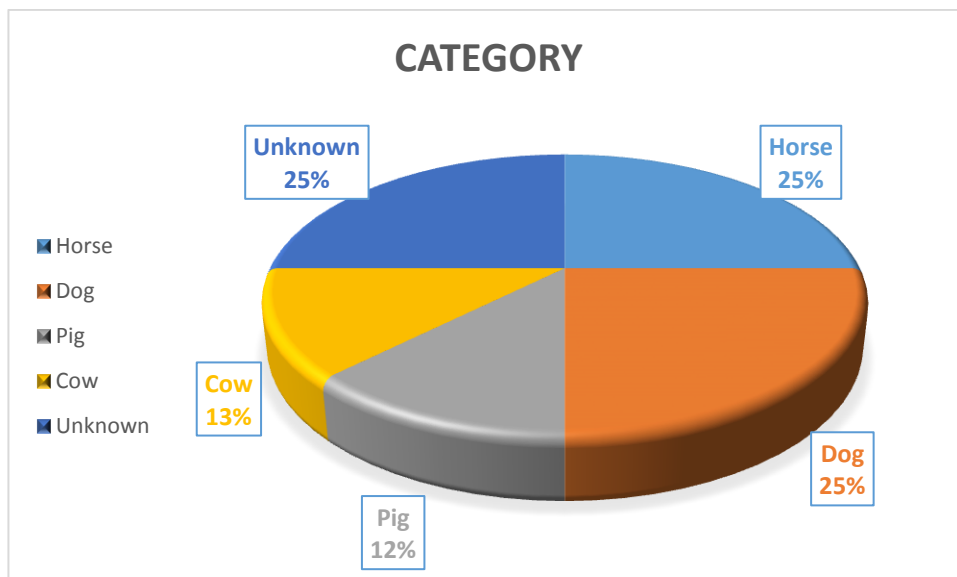
kiln, figurines were baked and molded. The mold method is well known after the Neolithic period and was extensively used.

Graph 1: The technology of animal figurines

1.8 Categories

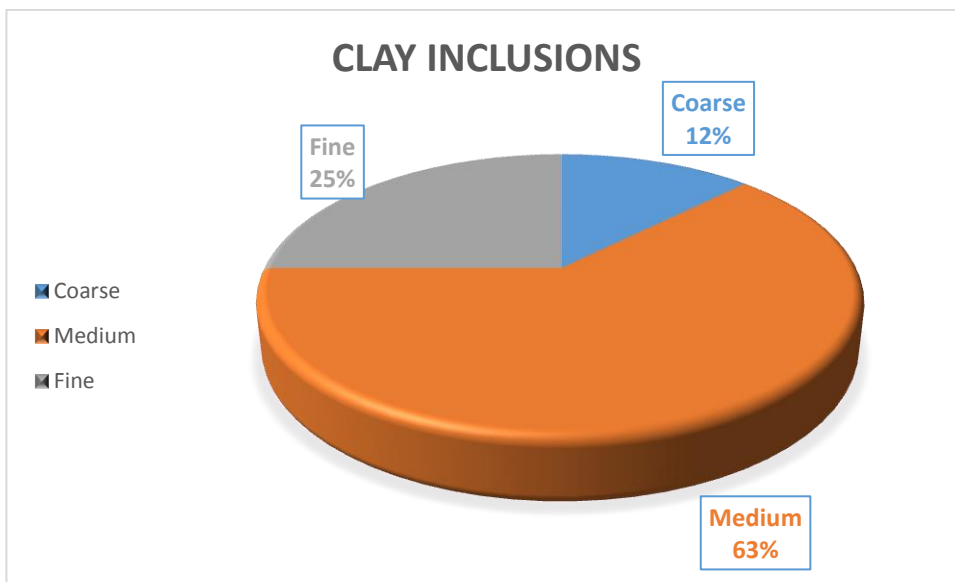
The types of animals is very difficult to determine because most of these figurines have lost their parts such as the head or other parts, hence identifying the type of animals is not simple (Belcher: 2014, 123). The data base showed the percentage of the category of animal such as: horses are 25 %, the dogs are 25%, the pigs are 12%, the cows are 13% and the unknown animal figurines are 25% (Graph. 2)

Graph. 2: The categories of animal figurines

1.9 Clay inclusion

The inclusion of the clay is consisting of two types of temper; the mineral and organic. After using the microscope, the mineral inclusions such as mica, calcite, quartz and small sands were mixed to the clay (Schmandt-Besserat: 2013, 121). The organic inclusion is the chaff and natural roots. This study has classified the clay inclusions in three types: Coarse with 12%, Medium with 63% and fine clay with 25% (Graph. 3). The digital microscope has been used for identifying the clay inclusions and to determine the organic and mineral inclusions (Table. 1).

Graph. 3: The clay inclusions in the animal figurines.

Table. 1: The clay inclusions and clay groups (Photos by the author)

1. 10 Morphology

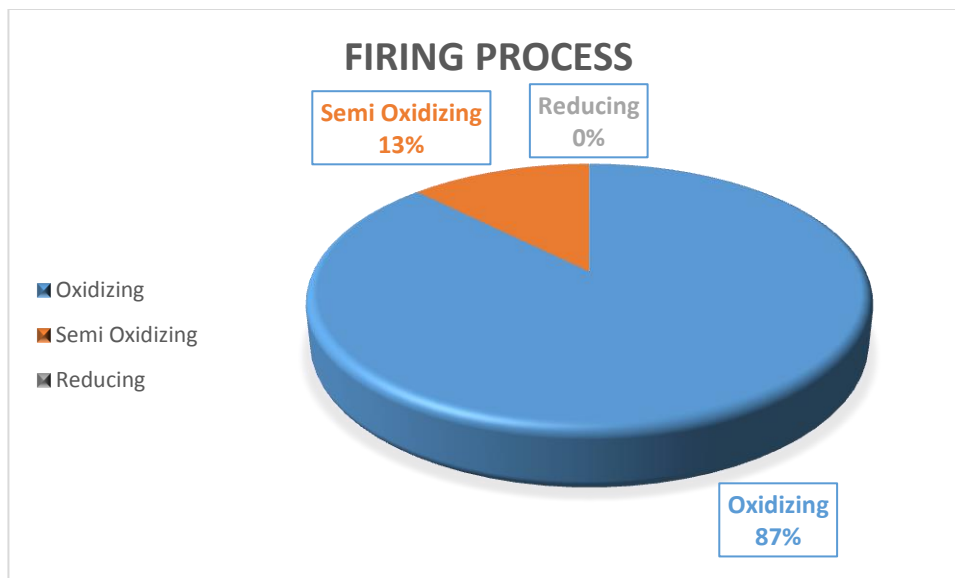
The animal figurines consists of head, neck, body and feet. The ancient artisans tried to imitated the nature of the body and other parts of the animal form, such as the nose with two points and the ears as two small bumps on both side of head. In this period, the artisan was not interested in the muscles and other features of the body. The other important point is that they show some important features as the male gender, as in the animal figurine number Km3 03, in which a small dot was made under the figurine’s bottom to indicate the male genitals of the dog. In another dog figurine (number Km3 02), they made the breasts for feeding to refer to the female gender of the dog.

1. 11 Surface treatment:

The animal figurines of Tell Kilik Mishik received a surface treatment. All of them were smoothed but there is a difference in the degree of smoothing. There is a group displaying a good level of smoothing and there is a group with a poor degree of smoothing, which is due to the quality of the clay used.

1. 12 Firing process:

The researcher has also studied the firing process by classifying it into three groups. The oxidizing group, which is about 87% of the sample, and the semi-oxidizing group, about 13% (Graph. 4). There are no figurines baked in a reduced atmosphere.

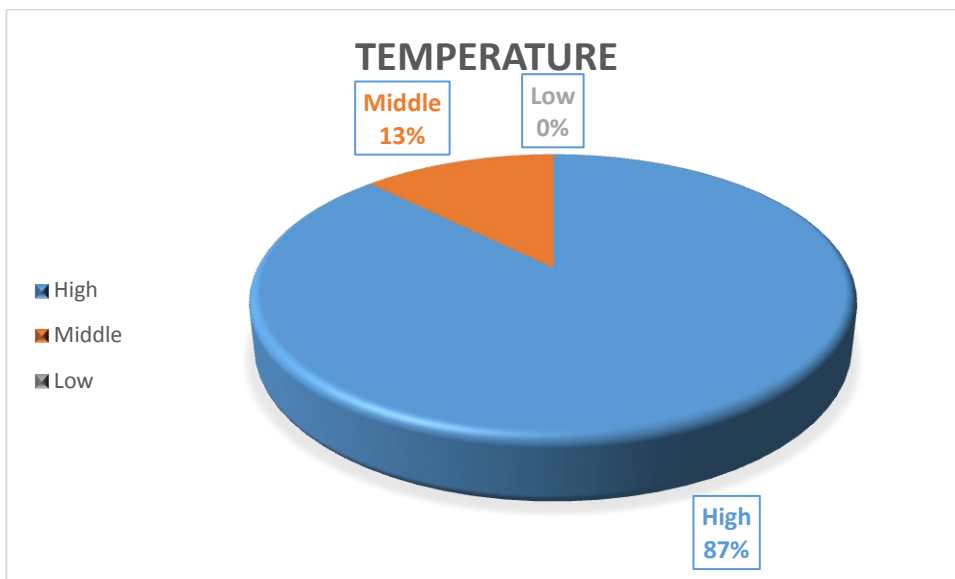
Graph. 4: The firing process

1. 13 Temperature and color

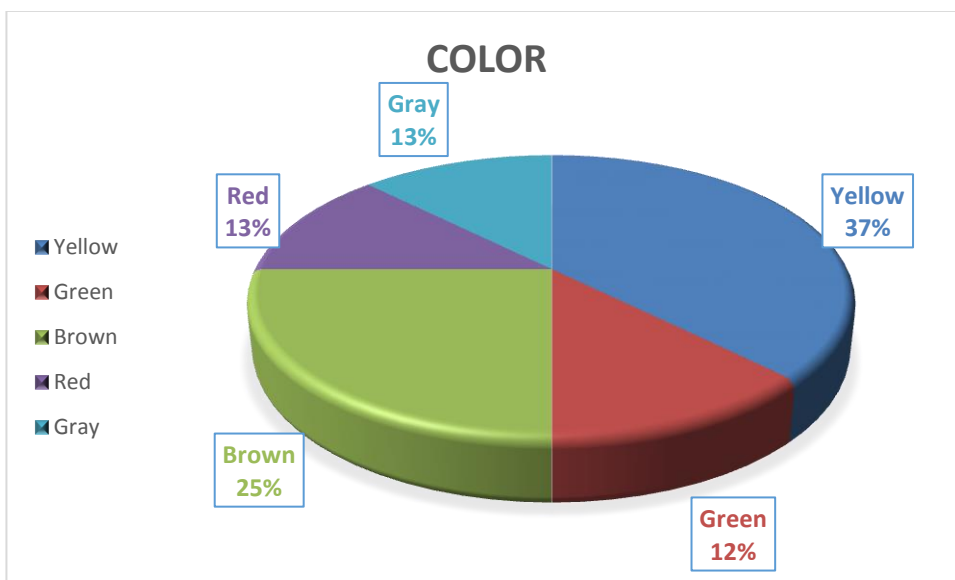
During our study, it has been found out that the animal figurines were fired at two temperature levels; the high and the medium temperatures. The 87% of animal figurines were fired by high temperature and the 13% of them were fired at medium temperature (Graph. 5). The color is also another feature to study in this research because there is a good link between temperature and color.

The high temperatures influence the color of the clay so that it changes to yellow or greenish. On the contrary, the low temperatures influence the clay color by giving it brownish, grayish, reddish and black shades. The animal figurines of Kilik Mishik are divided into 5 color groups; the yellow with 37% is the most common, the brown with 25% is the second group, the red and

gray with 13% for each one are the third group and the non-common is the green with 12% (Graph. 6).

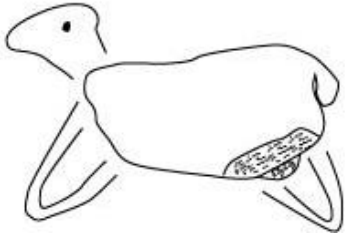
Graph. 5: The percentages of animal figurines fired at high, middle and low temperatures

Graph. 6: The color groups of the animal figurines

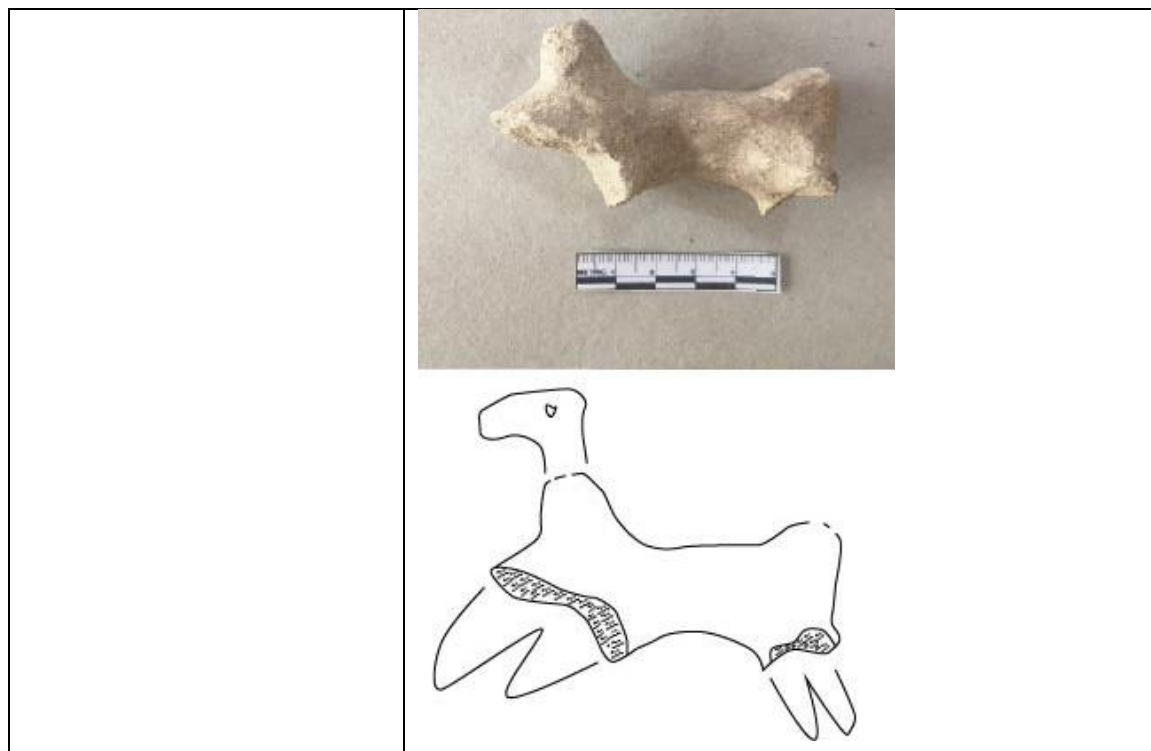
The animal figurines and their descriptions

Sample one

Figurine number:	Km1 029
Archaeological context level:	Km1 AI
Measurements:	High: 4.8 cm, Wide: 4.5, Thickness; 2.5
Technology:	Hand made
Category:	Unknown
Clay inclusion:	Mineral: yellow mica, tiny black and red. Medium clay.
Surface treatment:	Smoothed
Firing process:	Oxidizing
Description:	The figurine is partially preserved, only the back part with its tail
Color	Yellow
Temperature	High
 	

Sample two

Figurine number:	Km1 011
Archaeological context level:	Km1 AI
Measurements:	wide: 2 cm, thickness; 2,3 cm, length ; 7.5 cm
Technology:	Hand made
Typology:	Unknown
Clay inclusion:	Organic: only a few. Mineral: tiny black, brown and mica. Medium clay
category:	Unknown
Surface treatment:	Smoothed
Firing process:	Oxidizing
Description:	The body is preserved but the other parts were broken.
Color	Yellow
Color	Temperature

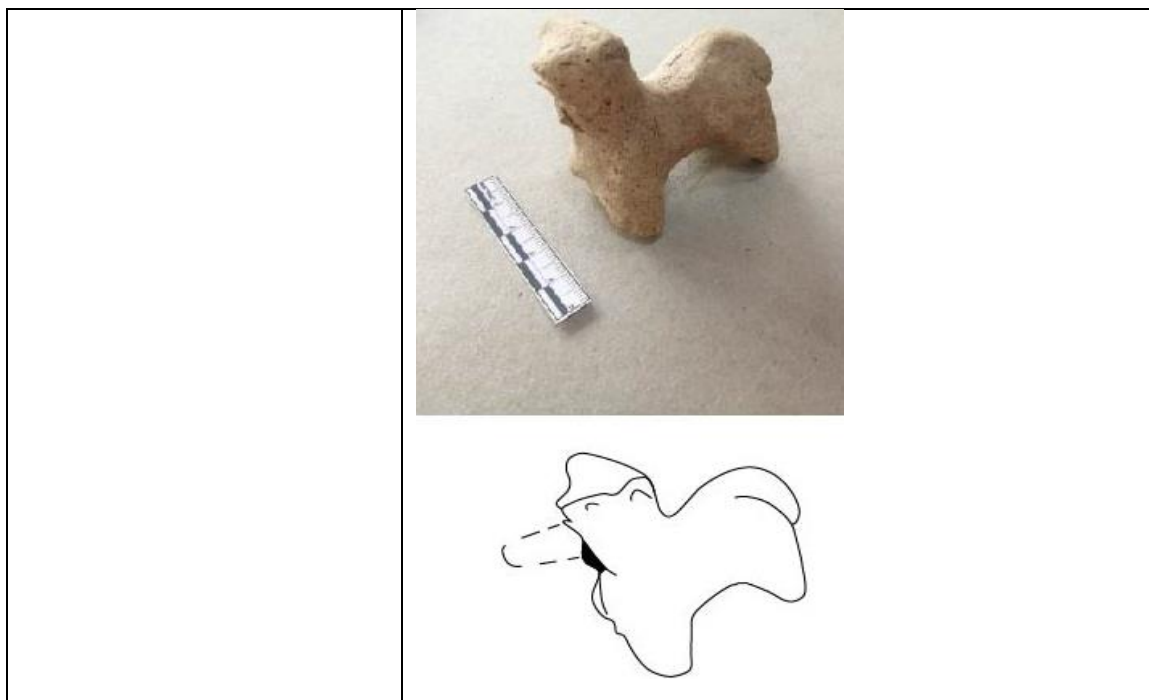
Sample three

Figurine number:	Km3 01
Archaeological context level:	L7. I
Measurements:	Wide: 2.7, high: 7cm, length; 10cm, thickness: 2.8cm
Technology:	Molded
Category:	Horse
Clay inclusion:	Organic: medium. Mineral: tiny quartz and mica. Medium clay. Medium clay
Surface treatment:	Smoothed
Firing process:	Oxidizing
Description:	The feet and the tail were broken
Color	Green
Temperature	High

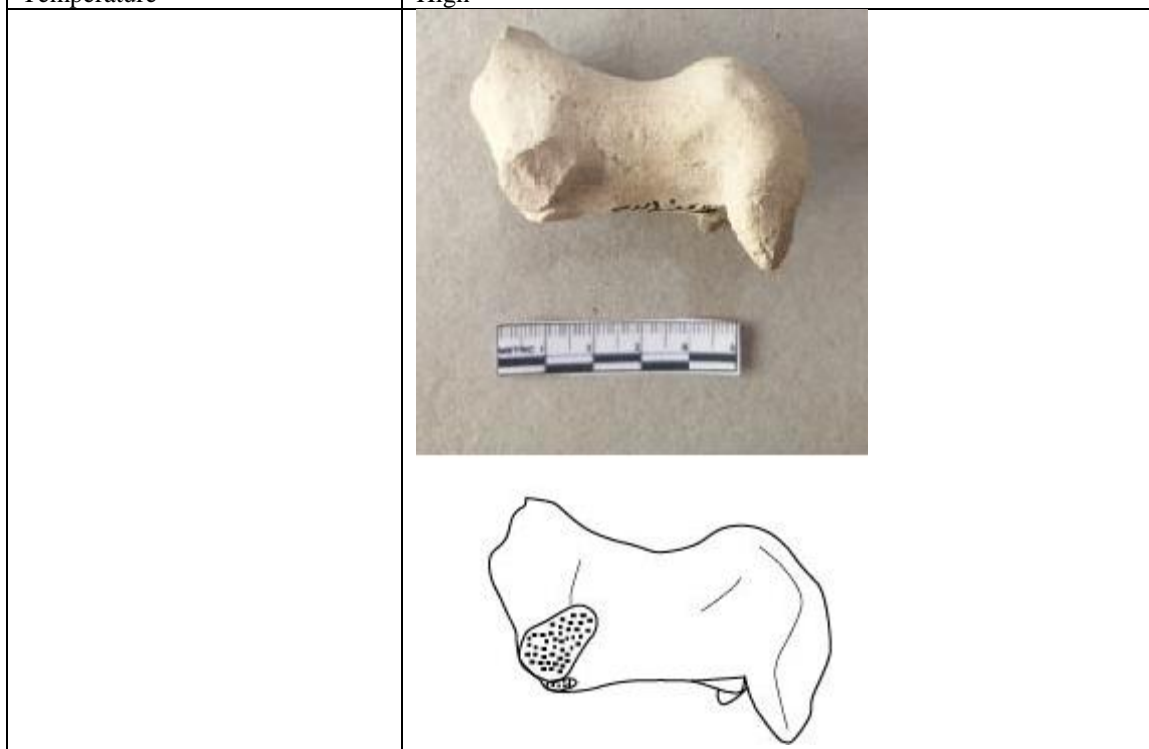
Sample forth

Figurine number:	Km3 02
Archaeological context level:	J6. I
Measurements:	High: 5.5cm, length: 6.5cm, thickness: 2.5cm , wide: 2.5cm
Technology:	Hand made
Typology:	Dog
Clay inclusion:	Little organic. Mineral: mica and tiny black stone. Fine clay.
Surface treatment:	Smoothed
Firing process:	oxidizing
Description:	The mouth and nose were broken and the feet were broken, there are breast under the body, the tail is turned to the left
Color	Brown
Temperature	Medium

Sample five

Figurine number:	Km3 03
Archaeological context level:	J6. I
Measurements:	Length: 5.8cm, thickness: 2.3cm, wide: 2.2cm
Technology:	Molded
category:	Pig
Clay inclusion:	Fine clay
Surface treatment:	Smoothed
Firing process:	Oxidizing
Description:	The head and the feet were broken.
Color	Gray
Temperature	High

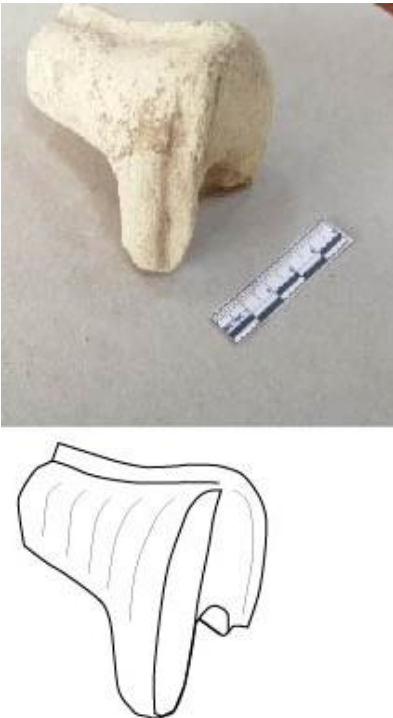

Sample six

Figurine number:	Km3 04
Archaeological context level:	J6. I
Measurements:	wide; 3. thickness; 2.8, length; 6
Technology:	Molded
Category:	Dog
Clay inclusion:	Coarse clay: little chaff, small gray, black and quartz
Surface treatment:	Smoothed
Firing process:	Semi oxidizing
Description:	The head and the body were preserved.
Color	Red
Temperature	High
	

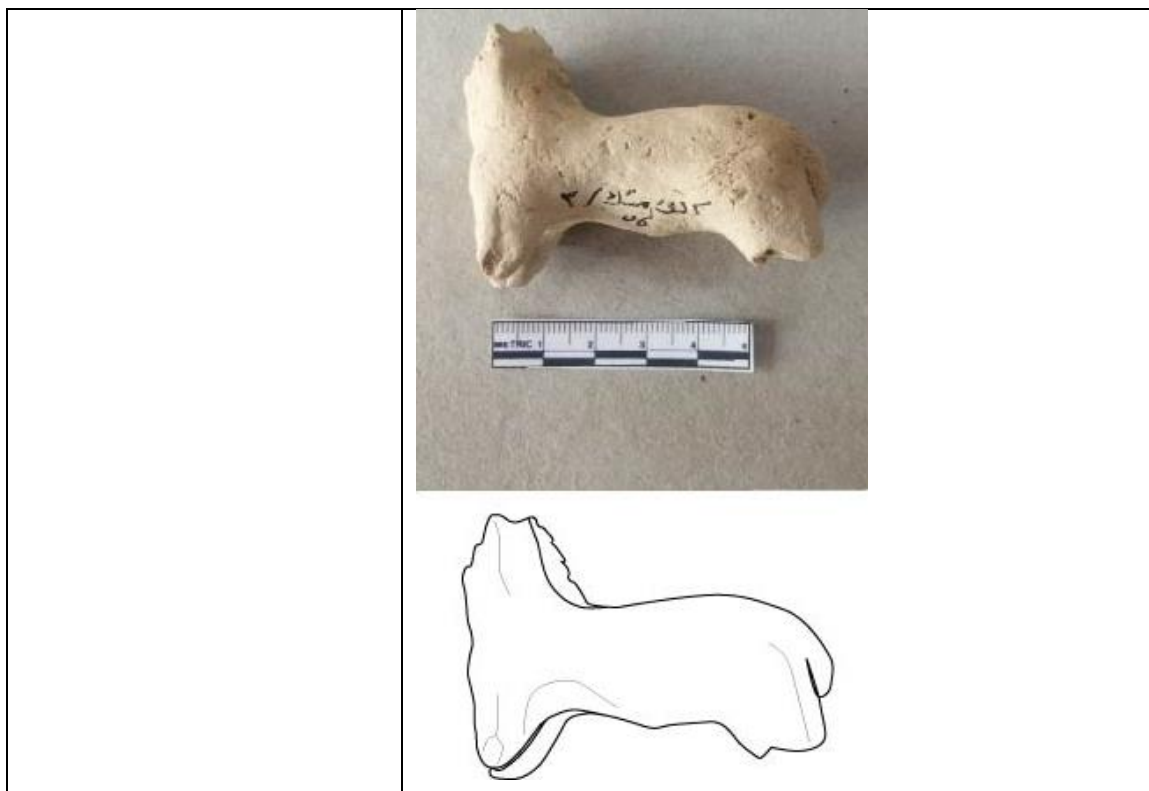
Sample seven

Figurine number:	Km3 05
Archaeological context level:	J6. I
Measurements:	Thickness: 4cm, wide: 3.8cm, length: 7cm
Technology:	Molded
Category:	Cow
Clay inclusion:	Organic: little chaff. Mineral: quartz and black stones. Medium clay.
Surface treatment:	Smoothed
Firing process:	Oxidizing
Description:	The face part is lost, the feet were lost, the tail turned to the left side, the back part is decorated as it is the cow
Color	Yellow

Temperature	High
	

Sample eight

Figurine number:	Km3 06
Archaeological context level:	L7. I
Measurements:	Thickness: 2.5cm, wide: 2.5cm, length: 6.5cm.
Technology:	Molded
Category:	Horse
Clay inclusion:	Little organic. Mineral: black and white stone. Medium clay.
Surface treatment:	Smoothed
Firing process:	Oxidizing
Description:	They made a male symbol. A tiny tail is present. The feet were broken, the head is broken
Color	Brown
Temperature	High

1. 14 Conclusion

The author reached to some points after his study. The people of Kilik Mishik were interested in animal figurines and used them as religious items or toys for children. These hypotheses are surrounding by many questions. The ancient people at the end of the Paleolithic period and Mesolithic transition to the Neolithic period hunted animals and after that domesticated some animals: dogs, pigs, cows, sheep and goats. The interest in these kinds of animals made them lovable and after that they became religious animals among ancient people, because they were the principal source of daily food and other basic goods such as milk, skin, cloths and meats (Schmandt-Besserat: 2013, 2). People figured out how to keep these animals close to them. On the other hand, at Kilik Mishik besides of some animal figurines some chariot wheels were found, it might be possible that they were used as toys? The excavators mentioned that animal figurines were found on the context of the floors. (الحسيني: 2008، 16)

The other point is that the animal figurines after the ancient historical period in particular in the Neo-Assyrian period were made by mold for increasing the production. The potters have made them in different clays such as coarse, medium and fine. They fired most of them in oxidizing atmosphere and open kilns.

The morphological study is the most important field to understanding the gender of the figurines. The artisans tried to imitate the nature of the animals such as they made the hair of the horses and tails. The other parts of the body; the head, ears, eye, nose, mouth, feet and genitals. The horse made wider and higher than other animals while pigs and dogs appears smaller. The study of animal figurines is very important for the ancient historical study of arts.

The other point is that these animals existed during the Neo-Assyrian period in the Erbil region and close to the site as this region is suitable for these kinds of animals. For example, the Peshdar dog is the same as what we noticed at Kilik Mishik, where it appears with a long neck.

Bibliography

الجبوري، عباس زويد موان (2012)، ألواح فخارية من العصر البابلي القديم-دراسة فنية، رسالة ماجستير غير منشورة، قسم الآثار، كلية الاداب، جامعة بغداد، ص46-47..

الحسيني، عباس علي عباس(2008)، دمي فخارية من موقع الصدوم(مدينة مرد القديمة)، مجلة العلوم الانسانية لجامعة القادسية، عدد 11، مجلد 3، ص 15-30.

حجارة، اسماعيل (1979)، دمي من تل قالينج اعافى اربيل، سومر 26، 31-52.

Ayten, E. G. (2019), Animal Figurines during the early Bronze age of Anatolia: The case of KOÇUMBELİ, middle east technical university, (M.A thesis).

Barrelet, M-T., (1968), Figurineset reifefs en terre cuite de la Mesopotamie antique, Paris, pp.76-77.

Broman, V. L. (1958), Jarmo Figurines. Unpublished M.A. thesis, Radcliffe College, Cambridge (MA, thesis).

Bolognani, B. (2014), The Iron Age Clay Figurines from Karkemish and the Syro-Anatolian Region, Association for Coroplastic Studies 11, 1-4

Campell, S. & Daems, A. (2017), Figurines in Prehistoric Mesopotamia, In. The Oxford Handbook of Prehistoric Figurines, Timothy Insoll (ed), oxford university press, Oxford.

Belcher, E. H. (2014), Embodiment of the Halaf: Sixth Millennium Figurines from Northern Mesopotamia, Columbia University. (PhD thesis)

Croucher, K. (2006), Figurine out identity: the body and identity in the Ubaid, beyond the Ubaid, studies in ancient oriental civilization 63, Chicago, 113-124.

David, H. (1983), Les Figurines de terre cuite à l'epoque d'Obeid en Mesopotamie du Sud, M.A. thesis, Univesity of Paris.

Daems, A. (2005), Human figurines from Neolithic and Chalcolithic Iraq and Iran: a reassessment of function and use through material, morphology, type, damage and context, part I.

Daems, A. (2006), A Snake in the Grass: reassessing the ever-intriguing ophidian figurine, beyond the Ubaid, studies in ancient oriental civilization 63, Chicago, 149-162

Daems, A. (2007), Evaluation patterns of gender through Mesopotamian and Iranian human figurines: A reassessment of the Neolithic and Chalcolithic period industries. In gender through time in the Ancient Near East, Ed. Bolger, D, pp. 77-118, Lanham: AltaMira.

Gemici, H. C. (2018), The word of figurines in the Neolithic and early Chalcolithic northern Aegean: The case of UĞURLU HÖYÜK – GÖKÇEADA, middle east technical university, (M.A. thesis).

Ibrahim, N. J. (2011), The results of the excavation of Tell Kilik Mishik (second season 2011), subartu 8, Erbil, 93-132.

Schmandt-Besserat, D. (2013), Animal Figurines: bibliotheca neolithica Asiae meridionalis et occidentalis, 63-111

Mina, M. (2013), Anthropomorphic Figurines from the Neolithic and Early Bronze Age Aegean, University College London, (PhD thesis) (Volume 1 text)

Othman, A. B. (2018), The Neo-Assyrian Ceramics at Kilik Mishik (Typological Study), In: Bradosty, Z. - Zamua, D. (eds). 2nd International Scientific Conference Archaeology and Heritage of Erbil. Erbil, 298-330.

Schmandt-Besserat, D. (1998) ^aAin Ghazal ‘Monumental’ Figures, BASOR 310: 1–17

Schmandt-Besserat, D. (2013), animal figurines, Bibliotheca neolithica Asiae meridionalis et occidentalis, Berlin, 63-111.

Schmandt-Besserat, D. (2013), Human Figurines: bibliotheca neolithica Asiae meridionalis et occidentalis, Berlin, Yarmouk university, 113-166.

Ucko, P. J. (1996), Can We Interpret Figurines, Cambridge Archaeological Journal 6, 300-304

Van Buren, E. D. (1930), Clay figurines of Babylonia and Assyria, Yale Oriental Series, Researches 16, New Haven: Yale University press.

Ulusalüstü ve Ulusal Mevzuatta İşkence Suçu, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Bakış Açısı

Assist. Prof. Dr. Dilaver NİŞANCI

Uluslararası Final Üniversitesi

Hukuk Fakültesi

dilaver.nisanci@final.edu.tr

ORCID: 0000-0002-0427-432X

Öğr. Gör. Selda GÜNER NİŞANCI

Kırıkkale Üniversitesi,

Adalet Meslek Yüksekokulu

ORCID: 0000-0002-1931-4232

Özet

İşkence, tarihi ve siyasi olarak, şüphelinin itirafını sağlamak ve iradesini etkileme aracı olarak kullanılmıştır. Hukuki açıdan işkence tanımının hangi unsurları içerdiği ve buna bağlı olarak nasıl tanımlanacağı konusunda, standart ve evrensel bir görüş yoktur. Ulusal ve uluslararası metinlerde de bu hususta yeknesak bir anlayış bulunmamaktadır. Failin sıfatından, saikinden veya işkence yasağıyla korunan hukuki yarardan hareketle değişik şekillerde tanımlanabilmektedir. Doktrinde; işkencenin kuvvetli bedensel veya ruhsal acı yahut ıstıraba yol açacağı, failin resmi sıfatla hareket eden bir kimse olması veya bu sıfatı haiz bir kimsenin, diğer üçüncü bir kimseyi kullanmak suretiyle dolaylı olarak hareket etmesi, acı ve ıstırap veren hareketlerin; itirafa zorlama, delillere ilişkin bilgi alma, suç ortaklarını ortaya çıkarma, cezalandırma amaçlarıyla yapılması nitelikleri hususunda anlaşma sağlanmaktadır.

İşkence yasağı demokratik toplum değerlerinin başında gelir. Uluslararası ve bölgesel metinlerde yedi çeşit davranış/işlem yasaklanmaktadır. Bunlar; işkence, zalimane muamele, insanlık dışı muamele, aşağılayıcı muamele, zalimane ceza, insanlık dışı ceza ve aşağılayıcı cezadır. Türkiye, imzaladığı uluslararası veya bölgesel sözleşmelerle işkencenin yasak olduğunu kabul etmiş, işkencenin önlenmesi için gerekli tedbirleri almayı taahhüt etmiştir. Bu taahhütlerini yerine getirmek ve özellikle de insan onurunu, kişiliğini korumak amacıyla Anayasasının 17/3 ve 38. maddelerinde işkenceyi yasaklamış; 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 94. maddesiyle de işkenceyi bağımsız bir suç olarak düzenlemiştir. İşkence ile muamelenin en etkili yolu onu önlemedir. Ceza Muhakemesi Kanununda ifade alma ve sorgudan önce şüpheli/sanığa haklarını öğretme yükümlülüğü, şüphelinin/sanığın kendisini suçlamaya zorlama yasağı öngörülmüş, şüphelinin/sanığın müdafii ile görüşme hakkı,

gözü altında ifade alınması sırasında müdafinin hazır bulunma hakkı ve müdafinin hazır bulunmaksızın kollukça alınan ifadenin, hakim veya mahkeme huzurunda şüpheli veya sanık tarafından doğrulanmadıkça hükme esas alınmayacağı gibi güvencelere yer verilmiştir. Buna karşın bunların hiçbirisi işkencenin bütünüyle önlenmesi için yeterli olamamıştır. Ulusal mevzuattaki tüm bu düzenlemelere karşın işkence ve kötü muamele vakalarının devam etmesi ve failerin cezasız bırakılması, uygulama düzeyinde problemin halen varlığını sürdürdüğünün en açık göstergesidir.

Anahtar Kelimeler: İşkence, İşkence Yasağı, Türk Ceza Kanunu, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

The crime of torture in supranational and national legislation, perspective of the European Court of Human Rights

Abstract

Torture has been historically and politically used as a means to secure a suspect's confession and influence his will. From a legal point of view, there is no standard and universal opinion on what elements the definition of torture contains and, accordingly, how it should be defined. National and international texts also do not have a uniform understanding of this issue. It can be defined in different ways, based on the adjective of the perpetrator, motive, or legal benefit protected by the Prohibition of torture. In doctrine; strong bodily or mental pain or suffering of the torture that will lead to the perpetrator or any one acting in an official capacity of a person with these qualities, a third person by using the indirectly acting, movement, pain and suffering that gives evidence of the confession of coercion on information retrieval, to reveal his accomplices, to be made for the purposes of punishment qualifications of the agreement is provided.

The ban on torture tops the values of a democratic society. Seven types of behavior/actions are prohibited in international and regional texts. These are torture, cruel treatment, inhuman treatment, degrading treatment, cruel punishment, inhuman punishment and humiliating punishment. Turkey has accepted that torture is prohibited by international or regional conventions it has signed and has committed to take the necessary measures to prevent torture. 17/3 and 38 of the Constitution in order to fulfill these commitments and in particular to protect human dignity and personality. he forbade torture in his articles; 94 of the Turkish Penal Code No. 5237. he also regulated torture as an independent crime. The most effective way to treat torture is to prevent it. Import and before the query expression in the Criminal Procedure Law of the suspect/defendant the obligation to teach the rights of the suspect/defendant ban foreseen, forcing himself to blame, suspect/defendant's right to meet with the public defender in custody during the deposition, the defendant's right to be present, and the defense received by the police without counsel present expression, confirmed by the suspect or accused before the court, unless the judge or the provision cannot be based on such assurances have been given. However, none of this was sufficient to prevent torture in its entirety. Despite all these regulations in national legislation, the continuation of cases of torture and ill-treatment and the impunity of the perpetrators is the clearest indication that the problem still exists at the implementation level.

Keywords: Torture, Prohibition Of Torture, Turkish Penal Code, European Convention On Human Rights, European Court Of Human Rights

Giriş

Hukuki açıdan işkence tanımının hangi unsurları içerdiği ve buna bağlı olarak nasıl tanımlanacağı konusunda, standart ve evrensel bir görüş bulunmamaktadır. Ulusal ve uluslararası metinlerde de bu hususta yeknesak bir anlayışa rastlanılmamaktadır. Failin sıfatından, saikinden veya işkence yasağıyla korunan hukuki yarardan hareketle değişik şekillerde tanımlar görülebilmektedir (Üzülmez, 2005: 228).

“Doktrinde; işkencenin kuvvetli bedensel veya ruhsal acı yahut ıstıraba yol açacağı, failin resmi sıfatla hareket eden bir kimse olması veya bu sıfatı haiz bir kimsenin, diğer üçüncü bir kimseyi kullanmak suretiyle dolaylı olarak hareket etmesi, acı ve ıstırap veren hareketlerin; itirafa zorlama, delillere ilişkin bilgi alma, suç ortaklarını ortaya çıkarma, cezalandırma amaçlarıyla yapılması nitelikleri hususunda anlaşma sağlanmaktadır”(Tezcan ve diğ., El Kitabı, 2009: 108).

1. Ulusalüstü Belgelerde İşkence Kavramı

İşkence yasağı demokratik toplum değerlerinin başında gelir. Uluslararası ve bölgesel metinlerde yedi çeşit davranış / işlem yasaklanmaktadır. Bunlar; işkence, zalimane muamele, insanlık dışı muamele, aşağılayıcı muamele, zalimane ceza, insanlık dışı ceza ve aşağılayıcı cezadır (Kalabalık, 2009: 180).

Türkiye’ nin de onayladığı, 10 Şubat 1984 tarihli Birleşmiş Milletler, İşkence ve Diğer Zalimce, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Davranış veya Cezalandırmalara Karşı Sözleşmenin 1. maddesi;

“İşkence; bir kimseye kendisinden ya da üçüncü bir kişiden bir bilgi ya da itiraf sağlamak, kendisinin ya da üçüncü bir kişinin işlediği ya da işlediğinden kuşku duyulan bir eylemden ötürü onu cezalandırmak, kendisine ya da üçüncü bir kişiye gözdağı vermek ya da onları zorlamak amacıyla ya da herhangi bir ayrımcılığa dayalı bir nedenle bir resmi görevli ya da resmi sıfatla davranan bir başkası tarafından ya da onun kışkırtması ya da oluru ya da izniyle bilerek fiziksel ya da manevi ağır acı veya ıstırap veren bir fiildir”

demek suretiyle işkenceyi tanımlamaktadır. Buna göre işkence, fiziksel veya ruhsal (manevi) olarak ağır acı veya ıstırap veren fiildir. Ruhsal eziyet işkencenin en belirgin niteliğidir, ağır hakaretler suretiyle uzun zaman süren aşağılayıcı davranışlar şeklinde ortaya çıkmaktadır.

10 Aralık 1948 tarihinde kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 5. maddesinde “Hiç kimseye işkence yapılamaz; zalimce, insanlık dışı, onur kırıcı ceza verilemez veya davranışta bulunulamaz” demek suretiyle mutlak işkence yasağını öngörmektedir

Benzer şekilde Birleşmiş Milletler, İşkence ve Diğer Zalimce, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Davranış veya Cezalandırmalara Karşı Sözleşmenin 2. maddesi;

“Tarağ devlet, yargı yetkisi içindeki içindeki herhangi bir ülkede işkence eylemini önlemek üzere etkin yasal, yönetsel, yargısal ya da öteki önlemleri alır.

İster bir savaş durumu ya da iç savaş tehdidi, ister iç siyasal karışıklık, ister bir başka olağanüstü durum söz konusu olsun, hiçbir ayrıksı durum işkenceyi haklı göstermez.

Bir üstten ya da bir makamdan alınan emir, işkencenin gerekçesi olamaz”

demek suretiyle; bir yandan işkence yasağını mutlak olduğunu, hiç bir gerekçenin bu yasağı delemeyeceğini ortaya koyarken, diğer yandan taraf devletlere işkenceyi önlemek için her türlü önlemi alma yükümlülüğü getirmektedir. Bu yükümlülöklere;

“Bir tarağ devlet, bir kimseyi işkenceye uğrama tehlikesi olduğu yolunda sağlam gerekçelerin bulunduğu bir başka devlete süremez, gönderemez ya da geri veremez” (m. 3/1)

şeklinde ifade olunan, hiç kimseyi işkenceci devlete gönderememe yasağı,

“Tarağ her devlet, tüm işkence eylemlerinin ceza yasasına göre suç sayılmasını sağlar. Bunun yanında, işkenceye kalkışan ve işkenceye ilişkin olan ya da katılan bir kimsenin eylemi de suç sayılır.

Tarağ her devlet, bu suçların ağırlık derecesine göre cezalandırılmasını sağlar” (m. 4)

şeklinde ifade olunan, işkenceyi suç sayma ve cezalandırma kuralı ve

“Tarağ her devlet,işkence ölçüsünde olmayan başka zalimce, insanlık dışı ya da onur kırıcı davranış ya da cezayı da ödemeyi üstlenir”(m. 16)

şeklinde ifade olunan işkence derecesine varmayan fiillerin de cezalandırılması gerektiği kuralı, örnek olarak gösterilebilir.

Türkiye'nin taraf olduğu 4 Kasım 1950 tarihli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) 3. maddesinde “Hiç kimse işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya işlemlere tabi tutulamaz” demek suretiyle işkenceyi yasaklamaktadır. 3. maddede üç eylem yasaklanmıştır: İşkence, onur kırıcı davranış ve insanlık dışı ceza.

Sözleşmenin 3. maddesi ile koruma altına alınan haklar mutlak olduğundan (sert çekirdekli), maddenin uygulanması için herhangi bir ön koşul ya da şarta gerek yoktur (Tezcan ve diğ., El Kitabı, 2009: 114). Sözleşmedeki bazı maddelerin aksine 3. madde istisnalara yer vermediği gibi, Sözleşmenin 15/2 maddesi uyarınca da, maddede öngörülen yasağın olağanüstü haller dahil olmak üzere hiç bir şekilde askıya alınması söz konusu olamaz. İşkence ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin 2. maddesi de “Hiç bir istisnai durum, ne harp hali ne de bir harp tehdidi, dahili siyasi istikrarsızlık veya herhangi başka bir olağanüstü hal, işkencenin uygulanması için gerekçe gösterilemez” demek suretiyle işkence suçunda hukuka uygunluk nedeninin söz konusu olmayacağını ortaya hüküm altına almaktadır.

AİHS uygulamasında, işkence uygulamasına ilişkin 3. maddeye aykırılığın bulunup bulunmadığı her olayın kendine özgü şartları göz önünde tutularak, yaşama ve düşünce şartlarındaki değişime ve Avrupa Konseyi üyesi devletlerin ortak hukuk standartları ve gelişmeleri doğrultusunda günün şartlarına uygun yorumlanacağı kabul edilmiştir (Üzülmez, 2005: 229).

2. Ulusal Mevzuatta İşkence Kavramı

Türkiye, imzaladığı uluslararası veya bölgesel sözleşmelerle işkencenin yasak olduğunu kabul etmiş, işkencenin önlenmesi için gerekli tedbirleri almayı taahhüt etmiştir. Bu taahhütlerini yerine getirmek ve özellikle de insan onurunu, kişiliğini korumak amacıyla Anayasasının 17/3 ve 38. maddelerinde işkenceyi yasaklamış; 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 94. maddesiyle de işkenceyi bağımsız bir suç olarak düzenlemiştir (Kalabalık, 2009: 180).

Anayasasının 17. maddesinde “Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz” hükmü yer almaktadır.

Türk Ceza Kanunu (TCK) 94. maddesinde işkence suçuna, 95. maddesinde de bu suçun neticesi sebebiyle ağırlaştırılmış hallerine yer verilmektedir:

“Madde 94- Bir kişiye karşı insan onuruyla bağdaşmayan ve bedensel veya ruhsal yönden acı çekmesine, algılama veya irade yeteneğinin etkilenmesine, aşağılanmasına yol açacak davranışları gerçekleştiren kamu görevlisi hakkında üç yıldan oniki yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

Suçun;

a) Çocuğa, beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda bulunan kişiye ya da gebe kadına karşı,

b) Avukata veya diğer kamu görevlisine karşı görevi dolayısıyla,

işlenmesi halinde, sekiz yıldan onbeş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

Fiilin cinsel yönden taciz şeklinde gerçekleşmesi halinde, on yıldan onbeş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

Bu suçun işlenişine iştirak eden diğer kişiler de kamu görevlisi gibi cezalandırılır.

Bu suçun ihmali davranışla işlenmesi halinde, verilecek cezada bu nedenle indirim yapılmaz”.

“Madde 95- İşkence fiilleri, mağdurun;

a) Duyularından veya organlarından birinin işlevinin sürekli zayıflamasına,

b) Konuşmasında sürekli zorluğa,

c) Yüzünde sabit ize,

d) Yaşamını tehlikeye sokan bir duruma,

e) Gebe bir kadına karşı işlenip de çocuğunun vaktinden önce doğmasına,

Neden olmuşsa, yukarıdaki maddeye göre belirlenen ceza, yarı oranında artırılır.

İşkence fiilleri, mağdurun;

a) İyileşmesi olanağı bulunmayan bir hastalığa veya bitkisel hayata girmesine,

b) Duyularından veya organlarından birinin işlevinin yitirilmesine,

c) Konuşma ya da çocuk yapma yeteneklerinin kaybolmasına,

d) Yüzünün sürekli değişikliğine,

e) Gebe bir kadına karşı işlenip de çocuğunun düşmesine,

Neden olmuşsa, yukarıdaki maddeye göre belirlenen ceza, bir kat artırılır.

İşkence fiillerinin vücutta kemik kırılmasına neden olması halinde, kırığın hayat fonksiyonlarındaki etkisine göre sekiz yıldan onbeş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

İşkence sonucunda ölüm meydana gelmişse, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına hükmolunur”.

TCK m. 94'e göre işkence, özgü bir suçtur, yalnızca kamu görevlisi tarafından işlenebilir. Nitekim madde gerekçesinde işkencenin “kamu görevinin sağladığı nüfuz kötüye kullanılmak suretiyle” işlenebileceği belirtilmiştir. TCK suçun faili olabilecek kamu görevlileri bakımından bir sınırlama getirmemiştir. Bu nedenle her kamu görevlisi bu suçun faili olabilecektir. Ayrıca işkence suçunun oluşumu için failin belli amaçlarla hareket etmesi aranmamış, amaç ne olursa olsun işkenceyi oluşturan fiillerin bulunması yeterli sayılmıştır. Madde, bu eylemin sadece suç işlediği varsayılan şüpheliye karşı ika edilmiş olmasını özel koşul olarak aramamaktadır. Bu eylem örneğin başka bir kamu görevlisine, tanığa ve hatta bir suç mağduruna karşı da işlenebilir (Donay, Kaşıkçı, 2005: 147-148). Böylece işkence oluşturan eylemler kime yönelik yapılırsa yapılsın bu fiilleri gerçekleştiren kamu görevlisi cezalandırılacaktır.

İşkence suçunun delil elde etme amacıyla yapılması veya suçun ikrarı amacıyla yapılması arasında sonuç olarak bir fark bulunmamaktadır. İkrar da bir delil olduğundan her ne şekilde olursa olsun işkence ile elde edilen deliller kabul edilmemelidir (Aycı, 2007: 204).

İşkence dar ve geniş olmak üzere iki şekilde anlamlandırılır. Dar anlamdaki işkence;

“Bir suç soruşturması kapsamında kamu görevlilerinin, şüpheliye ya da sanığa suçunu itiraf ettirmek, suç delillerini ele geçirmek, şerikleri söylettirmek sorgu sırasında düştüğü çelişkileri düzelttirmek ya da işlemesi mümkün başka suçları varsa onları da öğrenmek için uyguladıkları her türlü maddi ve manevi kötü muameleleri ifade etmektedir” (Demirbaş, 1999: 207).

Geniş anlamda ise işkence ise, tanık, bilirkişi ve müdafî gibi sanık dışındaki kişileri de mağdur olarak kapsamına almaktadır. Görülebileceği üzere TCK'nın 94. maddesinde işkence suçu geniş anlamda işkencenin de sınırlarını aşar şekilde düzenlenmiştir (Üzülmez, 2005: 230).

TCK m. 94'de çekilen bedensel ya da ruhsal acı veya ezanın ağır olması aranmamıştır. Oysa uluslararası insan hakları hukukunda işkenceden söz edebilmek için, failin eyleminin asgari bir ağırlık düzeyine varması gerekmektedir. İşkence, insana karşı işlenen ihlallerden yalnızca en ağır kategoriye ifade eder. Maddede zalimane ve insanlık dışı muamele kavramlarına da yer verilmemiştir.

Yargıtay birçok kararında işkenceyi, bir kimseye maddi ve manevi mahiyette eza verici hareketler yapılması şeklinde tanımlamıştır. Süre konusunda da Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)'ne göre daha katı bir tutum izlemektedir (Aycı, 2007: 202).

Madde gerekçesine göre, ancak sistematik biçimde ve belirli bir süreç içerisinde işlenip süreklilik arz eden fiiller işkence oluşturabilecektir. Ancak, sistematik olmayan ve/veya süreklilik arz etmeyen işlemler de işkence teşkil edebilir (Tezcan ve diğ., Ceza Özel, 2007: 234).

Hangi hareketlerin işkence niteliğinde olduğunu önceden belirtmeye olanak yoktur; bunun tespiti, somut olayda hakimin takdirine bağlıdır. Hareket icrai ya da ihmali olabilir, ihmali işlenme durumunda indirim söz konusu değildir. İhmali bir hareket olduğu zaman, sorumluluğun doğması için, failin neticeyi önleme hukuksal yükümlülüğü altında (garantör) olması gerekir. Kanun gerekçesinde “amir” den söz edilmişse de, garantör konumunda bulunan her kamu görevlisinin bu hüküm uyarınca ceza sorumluluğu olacaktır (Tezcan ve diğ., Ceza Özel, 2007: 230).

İşkence ile muamelenin en etkili yolu onu önlemedir. Ceza Muhakemesi Kanununda ifade alma ve sorgudan önce şüpheli/sanığa haklarını öğretme yükümlülüğü (m.147), şüphelinin/sanığın kendisini suçlamaya zorlama yasağı (m.148) öngörülmüş, şüphelinin/sanığın müdafii ile görüşme hakkı (m.154) ve gözaltında ifade alınması sırasında müdafinin hazır bulunma hakkı ve müdafii hazır bulunmaksızın kollukça alınan ifadenin, hakim veya mahkeme huzurunda şüpheli veya sanık tarafından doğrulanmadıkça hükme esas alınamayacağı (m.148/4) gibi güvencelere yer verilmiştir. Bunların hiçbiri işkencenin önlenmesi için yeterli değildir. İşkenceye karşı koruma garantisi oluşturmak üzere Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi (CPT) oluşturulmuştur. CPT, özgürlüklerinden kısıtlanan kişilere (gözaltı, tutuklu, hükümlü) yönelik olması muhtemel işkence ve insanlık dışı veya onur kırıcı muamele ve cezalara karşı etkin korumayı sağlamayı amaçlamaktadır (Güzeloğlu, 2008: 66). CPT, işkence için bir dizi önlemler önermektedir. Buna göre Türkiye, hem gözaltı süresini kısa tutmak ve hem de bu sürede yapılan soruşturmayı sıkı bir denetim altına almak zorundadır. Zira AİHM, Brogan ve diğerleri kararında 4 gün 6 saatlik gözaltı süresini aşan sürenin işkence ve benzeri fiillerin izini silmeye yarayan bir süre sayılacağı düşüncesiyle bunu aşan gözaltı süresini AİHS m. 5/3'e aykırı bulmuştur (Tezcan ve diğ., Ceza Özel, 2007: 223). Anayasamız ve diğer mevzuatımızda düzenlenen süreler, yapılan değişikliklerle AİHS standartlarıyla uyumlu hale getirilmiştir.

Ulusal mevzuattaki tüm bu düzenlemelere karşın işkence ve kötü muamele vakalarının devam etmesi ve faillerin cezasız bırakılması, uygulama düzeyinde problemin halen varlığını sürdürdüğünün en açık göstergesidir.

3. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında İşkence

AİHM, işkence ile elde edilen delilin kabul edilip edilmemesi hususunda ulusal hukuk kurallarına karışmamakta, ancak bu konuda önüne gelen davayı AİHS'in adil yargılanmayı düzenleyen 6. maddesi ile özel hayatın ve aile hayatının korunmasını düzenleyen 8. maddesi kapsamında değerlendirmektedir.

AİHM, işkence ile diğer kötü muamele türleri arasındaki ayırımı, temel olarak yapılan eziyetin yoğunluğundaki farktan hareket etmek gerektiği görüşündedir (Aycı, 2007: 193). Ancak ne tür muamele ve cezaların asgari ölçüyü aştığı konusunda kesin standartlar yoktur (Nal, 2007: 163). Ölçütün tespitinde durumun tüm özellikleri, bilhassa muamelenin niteliği ve gerçekleştiği ortam, muamelenin süresi, uygulandığı kişi üzerindeki fiziksel veya ruhsal etkileri, mağdurun cinsiyeti ve yaşı, sağlık durumu, sonraki süregelen etkileri, muamelenin tekrarı ve yoğunluğu vs. dikkate alınır (Tezcan ve diğ., El Kitabı, 2009: 117). Mahkemenin yorumuna göre, işkence, insanlık dışı ve onur kırıcı muamele türleri, aralarında düzey farkı olan ve gerek uygulamaları, gerek ağırlıkları, gerekse sonuç ve etkileri ile birbirinden farklı eylemlerdir (Batum, 1998: 1356). Eğer davranış, mağdurda korku, acizlik ve değersizlik duygusu uyandırıyor, onurunu zedeleyen ve küçük düşüren bir nitelik taşıyorsa alçaltıcı, veya kötü muamele, bedensel veya ruhsal yönden acı meydana getiriyorsa insanlık dışı muamele sayılır (Tezcan ve diğ., El Kitabı, 2009: 118). İşkence sayılmayan, 3. madde kapsamında asgari düzeydeki, diğer kötü muameleler, insanlık dışı veya onur kırıcı olarak sınıflandırılmaktadır.

AİHM, kararlarında, bedene saldırının dışında bireyde stres ve derin keder yaratan, zihinsel acı verici uygulamanın da “fiziki olmayan işkence” olduğunu belirtmiştir.

AİHM, işkence yasağının mutlak bir yasak olduğu olgusuna birçok kereler dikkat çekmiştir. Bu yasağın ortadan kaldırılabileceği, askıya alınabileceği herhangi bir durum bulunmamaktadır. İşkence yasağı açısından sanığın işlediği suçun ne olduğunun hiçbir önemi bulunmamaktadır. İşkence ve kötü muamele yasağı açısından mağdurun tavırlarının da bir önemi yoktur. Terör saikiyle işlenen suçların doğasından gelen güçlükler ve soruşturmanın gerekleri de bireyin vücut bütünlüğüne müdahaleye gerekçe olamamaktadır. Terörle mücadele sürecinde de işkence yasağı devam etmekte olup terörle mücadele amacıyla yürütülen soruşturmanın da AİHS'e uygun olması gerekmektedir.

AİHM, AİHS'e taraf ülkeler arasında işkenceyi ilk defa Aksoy/Türkiye (18.12.1996) kararında hüküm altına almıştır. Başvurucu, sorgulanması esnasında gözlerinin bağlandığını, çırılçıplak soyulduğunu, kolları arkadan bağlı bir şekilde asıldığını (Filistin askısı), elektrik verildiğini, üzerine su sıkılarak elektriğin şiddetinin artırıldığını, dövüldüğünü, tokatlandığını ve küfredildiğini ileri sürmüştür. Bu muamelelerin kendisinden itiraf alma amacıyla yapıldığını belirtmiştir. Mahkeme, "Filistin askısının ancak kasten tatbik edilebileceği, zira bunun daha önceden belli bir hazırlığı gerektirdiği, bu sebeple olayda kötü muameleden ziyade işkence olduğu" kararını vermiştir.

AİHM, Aydın/Türkiye (25.09.1997) kararında gözaltına alınan kişinin, soyularak dövülmesi, üzerine tazyikli su sıkılması ve tecavüze uğramasının fiziksel ve psikolojik şiddet olduğunu beyan ederek işkence yapıldığına karar vermiştir.

Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde güvenlik güçleri tarafından köylerin boşaltılması sırasında evlerin yakılması ve eşyaların tahrip edilmesi, Mahkemece insanlık dışı muamele olarak kabul edilmiştir. Avrupa Komisyonu, Bilgin/Türkiye (16.11.2000) kararında, başvuranın mallarına zarar verilmesi ve evinin yakılmasının, elem ve acı veren koşullar altında, kendisi ve ailesiyle birlikte barınaksız olarak bırakılmasının, emniyet ve refahının tamamen göz ardı edildiği bir şiddet ve kasıtlı tahribat fiili teşkil ettiği görüşündedir. AİHM, güvenlik güçlerinin fiillerinin 3. madde anlamında insanlık dışı muamele kapsamına girdiğini ve başvuranın bu muamelelerden muzdarip olduğunu düşünmektedir.

Bir kişinin sağlıklı bir şekilde polis gözetimine girmesinin ardından, yaralı bir halde çıkması durumunda karine olarak polis bundan sorumlu olarak kabul edilecektir (Altay/Türkiye kararı, 22.05.2001).

Gözaltına alınan şüphelinin kötü muamele gördüğü hakkında bir şüphe ortaya çıkarsa, bu takdirde etkin bir araştırma yapılması mecburiyeti vardır: şüpheli ağır bir şekilde kötü muamele gördüğünü iddia eder ve bu iddia inanılabilir nitelikte ise, araştırma yapılmalıdır (Assenov ve diğerleri/Bulgaristan kararı, 28.10.1998). Bu gereklilik, kötü muamele ve işkenceye ait izler hakkında tam ve doğru bilgi sunan bir otopsinin yapılmasını ve ölüm sebebi de dahil olmak üzere klinik bulguların objektif bir analizini kapsamaktadır (Tanlı/Türkiye kararı, 10.04.2001).

SONUÇ

İşkence; bir kimseye kendisinden ya da üçüncü bir kişiden bir bilgi ya da itiraf sağlamak, kendisinin ya da üçüncü bir kişinin işlediği ya da işlediğinden kuşku duyulan bir eylemden ötürü onu cezalandırmak, kendisine ya da üçüncü bir kişiye gözdağı vermek ya da onları

zorlamak amacıyla ya da herhangi bir ayrımcılığa dayalı bir nedenle bir resmi görevli ya da resmi sıfatla davranan bir başkası tarafından ya da onun kışkırtması ya da oluru ya da izniyle bilerek fiziksel ya da manevi ağır acı veya ıstırap veren bir fiildir.

İşkencenin uluslararası alanda yaygın olarak uygulanması sonucu, bu konuda birçok uluslararası sözleşme ve belgeler imzalanarak konu devletlerin iç meselesi olmaktan çıkmış ve bütün insanlığı ilgilendirir hale gelmiştir. Günümüzde tüm demokratik ülkelerde işkence yasağı kabul edilmiştir. İmzalanan uluslararası sözleşmelerde de işkence altında alınan ifade ile ulaşılan sonuçların, ceza yargılamasında delil kuvvetine sahip olamayacağı kabul edilmiştir. Dolayısıyla, işkence ile elde edilen deliller, yalnızca işkence yapmakla suçlanan kişinin aleyhinde kullanılabilir. Bunun dışında bu delillerin ceza yargılamasında yeri yoktur ve bunlara dayanılarak hüküm verilemez.

Ulusal ve ulusüstü çabalara karşın işkence bütünüyle önlenememiş olup, en ağır insan hakları ihlalleri arasındaki yerini ne yazık ki korumaya devam etmektedir.

KAYNAKLAR

- Aycı, E. (2007) Kolluğun Güç Kullanma Yetkisi ve İşkence Yasağı, *Yargıtay Dergisi*, C.33, S.1-2.
- Batum, S. (1998) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. Maddesi, AIHM ve Türkiye, *Yeni Türkiye Dergisi*, S.22.
- Demirbaş, T. (1999) *Türk Ceza Kanunu Tasarısının İşkence Suçu Açısından Değerlendirilmesi*, Av. Dr. Faruk Erem'e Armağan, TBB Yayınları, Ankara.
- Donay, S., Kaşıkçı, M. (2005) *En son Değişiklerle Açıklamalı ve Karşılaştırmalı Türk Ceza Kanunu*, Beta Basım, İstanbul.
- Güzeloğlu, T. (2008) *Kolluğun Kuvvet ve Silah Kullanma Yetkisi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Kalabalık, H. (2009) *İnsan Hakları Hukuku*, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Nal, S. (2007) Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Türkiye'de İşkence ve İnsanlık Dışı Muamele, *Selçuk Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.15, S.2.
- Tezcan, D., Erdem, M. R., Önok, R. M. (2007) *Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku*, 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Tezcan, D., Erdem, M. R., Sancakdar, O., Önok, R. M. (2009) *İnsan Hakları El Kitabı*, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Üzülmez, İ. (2005) Yeni Türk Ceza Kanununda İşkence ve Eziyet Suçu, *Hukuk ve Adalet Dergisi*.

Predictive Analysis Integrated With Data Warehouse Management: Explained With Two Case Studies

İsmail Emre YUR

G.Teknoloji Bilişim San ve Tic AŞ.,

Data Warehouse & BI Consultant

emre.yur@gtech.com.tr

ORCID: 0000-0001-6185-9407

Abstract

Since the transformation of data into information has become much more important in recent years, the importance of systems that help transform data into information has also increased. The data warehouse is the process used by many companies to analyze their data in order to make right business decisions by converting their data into analytical reports. Today, companies spend a lot of money for successful data warehouse implementation. In order for the data warehouse project to be successful, the entire process must be managed correctly because these projects are a long-term and costly process. Therefore, the planning phase of projects is very important for companies to satisfy the needs of the company from the data warehouse. In this study, the current importance of the data warehouse is emphasized. In order to demonstrate the importance of the data warehouse with more concrete evidence, the successfully implemented data warehouse projects of the automotive company and the insurance company were examined. The points to be considered while making decisions in the ETL processes of these projects were mentioned. As a result of the data warehouse project, the gains of the companies were analyzed.

Keywords: Data Warehouse, ETL, Analytics, Data Management

1.INTRODUCTION

The investment in all data analytics processes is rising continuously and has begun to be part of the budget allocated by the company every year. Many organizations are getting more dependent on data and data related operations are getting more importance at all levels in the last decade (Davenport and Patil, 2012). Since this movement is bringing in opportunities, it

has challenges as well because data synchronization across enterprise operational processes and enterprise trading partners also indicate areas of growth. These requirements have generally been met via point-to-point applications provided by the data integration tools. In this paper, the problem of facing with huge data and delivery of a solution based on analysis of various approaches to solve the problem is discussed and the solution implementation is explained with its details.

The first description of the data warehouse architecture was published by IBM in the IBM Systems Journal in the late 1980s (Devlin 2018). However, IBM has not defined the market for decision support systems based on relational databases. This architecture, defined as Business Data Warehouse, is structurally explained how its functions work.

The term Data Warehouse was popularized by Bill Inmon. He described the architecture of the modern data warehouse that supports management decisions in his book *Building the Data Warehouse* (Inmon 1992). In addition to Bill Inmon's book, Ralph Kimball, with his book *Data Warehousing Toolkit* -Wiley- published in 1996, commented on the general requirements of dimensional data warehouse design and the development of query-oriented decision support systems (Kimball 1996).

The rapid increase in the use of data after 2000 has attracted the attention of large companies for the data warehousing market. In 2006, Microsoft entered the market by purchasing ProClarity⁴⁶. In 2007, Oracle acquired Hyperion⁴⁷; SAP acquired Business Objects⁴⁸; IBM acquired Cognos⁴⁹. Therefore, the alliances in the data warehousing market have accelerated developments even more.

2. STATEMENT OF THE PROBLEM

In enterprises, data are used to record, monitor physical and monetary movements and to make management decisions. Due to the continuous development of technology, the capacity of recording data has also increased. Therefore, data-driven enterprises can make decisions based on data (Malhotra et al 1999). However, in terms of efficiency of control and decision-making

⁴⁶ "Microsoft Agrees to Acquire ProClarity, Enhancing Business Intelligence Offering", News Microsoft, April 3, 2006, <https://news.microsoft.com/2006/04/03/microsoft-agrees-to-acquire-proclarity-enhancing-business-intelligence-offering/>.

⁴⁷ "Oracle Buys Enterprise Performance Management Leader Hyperion", Oracle News Connect, March 1, 2007, <https://www.oracle.com/corporate/pressrelease/oracle-buys-hyperion-030107.html>.

⁴⁸ "SAP to Acquire Business Objects in Friendly Takeover; Combined Companies to Accelerate Leadership for Business User Applications", SAP News, October 7, 2007, <https://news.sap.com/2007/10/sap-to-acquire-business-objects-in-friendly-takeovercombined-companies-to-accelerate-leadership-for-business-user-applications/>.

⁴⁹ Ian Austen, "I.B.M. Acquires Cognos, Maker of Business Software, for \$4.9 Billion", The New York Times, November 13, 2007, <https://www.nytimes.com/2007/11/13/technology/13cognos.html>.

processes, data quality has an important place in business administration. Data quality, in the most general sense, means that recorded data is reliable and available (Pipino et al 2002). High data quality contributes positively to the success of companies' decision processes. Increasing automation of data processes and providing instant analytics solutions have also increased the importance of data (Padhy et al 2018).

Since the transformation of data into information has become much more important in recent years, the importance of systems that help transform data into information has also increased. In the past, when making a decision, managers relied on their own experience and insight (Buchanan et al 2006). However, today's decisions of companies are based on analyzed data. They keep records of their past actions and their consequences. By analyzing these records, they try to predict the customer's preferences, analyse market trends, find hidden correlations (Gardner 1999). Thus, institutions can make more accurate strategic business decisions. Using data, companies can measure the risks of decisions to be made, invest in a new product line, or make changes to the interface of applications to improve the customer experience.

However, companies require a large workforce to analyze their data. Data analysts spend 80 percent of their time collecting data (DalleMule and Davenport 2017). Companies keep their data operationally under functional organizations. Analysts use this operational data to process the data. So, they spend a lot of time exploring the data needed for analysts. In addition, the costs of the systems used to analyze the data are very high. According to research, the average cost of a fully enterprise data warehouse system is 600 thousand dollars (Chervinsky and Henderson 1997). Therefore, companies implement data warehouse systems to use time in an efficient way and analyse their data.

Data warehouses are an alternative for covering the processes of collecting data from different sources and in a wide variety of ways and utilizing the strategic use of it by arranging them into significant data sets in order to provide an opportunity to make predictions (Powell 2011). However, data warehouse projects are known to be costly and lengthy, and 50 percent of data warehouse projects are reported to be failed (Herschel 2012).

In this study, the current importance of the data warehouse is emphasized. In order to demonstrate the importance of the data warehouse with more concrete evidence, the successfully implemented data warehouse projects of two different companies in two different sectors were examined. In this research, success criteria are mentioned in order to increase the success rate of the projects of the data warehouse. The points to be considered while making

decisions in the ETL processes of these projects were mentioned. As a result of the data warehouse project, the gains of the companies were analyzed.

Two different companies representing two different sectors; automotive and the insurance were taken as cases. It is important for insurance companies to access the right data at the right time for instant transactions such as money movements and risk measurements. For automobile companies, data warehouse solutions provide a great benefit in terms of keeping their data in different branches together and decreasing their workforce. Their data warehouse systems have been successfully implemented and are still in use. Companies have completed long term data warehouse projects by working with a consulting firm. The criteria for choosing the technological products to be used in the ETL processes of the projects are emphasized.

3.CONCEPT & DISCUSSIONS

3.1.What is Data?

Data has great importance in today's world. In addition to data such as sales data or product data, companies keep many data in which they store live data streams in mobile or internet environments. However, these data are not valuable unless they turn into meaningful information. Therefore, companies try to analyze the behavior of their customers by taking big data services or data warehouse services, and these systems act as a bridge in transforming the data into meaningful information (Rasmussen 2019).

3.2.Data Warehouse

Big Data is a meaningful and processable form of all this data obtained from different sources such as social media posts, photo archives, continuously recorded "log" files (Rasmussen 2019). On the other hand, a data warehouse includes the processes of collecting and managing data from different sources and in a wide variety of ways in order to ensure the strategic use of undisclosed data, to obtain meaningful data sets and then to make predictions (Powell 2011).

A data warehouse is a warehouse where related data can be queried and analyzed. The data warehouse was created in order not to degrade the performance of the database. A data warehouse takes the necessary steps to analyze the relevant data easily, quickly, and accurately. The data warehouse copies the data in transactional systems and stores them in a form suitable for decision-making (Inmon 1992).

Data warehouse systems provide a great opportunity to the user and it is important to be able to show users what they can do by going beyond the limits of these systems or processes (Gardner

1998). Users can easily find answers to the questions they want to access and also discover new questions and answers to these questions thanks to these systems. Users think that the services offered by data systems are limited. Therefore, users can only continue their business processes within the limits they know, but with these systems, users can access different information. With the service provided by the data warehouse, users can easily access data created with a complex structure very quickly. This adds a competitive advantage to companies that have built a data warehouse.

3.3.Data Warehouse Implementation

The implementation of these systems to companies is a long and demanding process. This research examines the criteria for the data warehouse process that has been successfully implemented and tries to answer the question of what tools companies can use in their ETL process and why.

The following factors should be considered as main by companies to implement a successful data warehouse (Gardner 1998).

- **Costs:** How much can firms afford the cost of the whole project and how much they should?
- **Time:** What is the deadline of the project and how long should it be?
- **Users:** Which data users need from the warehouse?
- **People:** Who will be the technical team to build and maintain the warehouse?
- **Hardware, software, and tools:** Which technologies will be used for warehouse systems?
- **Services:** What abilities users have with these systems? Who will help them after the project is done?

While considering these criteria, companies are required to implement the data warehouse system that suits the business needs and business models of the company. Because the conflict between these two concepts can cause serious damage to the firm.

From another perspective, for data warehouse systems, the problems that data warehouse users want to solve today and their future problems do not have to be the same. The intended use of data warehouse systems can vary. In other words, when building a data warehouse, companies

must be prepared for the risks that may arise from constant change. Therefore, a data warehouse solution needs flexibility and scalability according to the constantly evolving industry.

3.4. Framework and Methodology of Implementation

Every big project must have a methodology to be successful. Since the aim of project management methodology is to organize and standardize methods, methodology is a process used to avoid mistakes and bring success in projects. The framework of the data warehouse project is separated in 3 steps: Planning, Design and Implementation, Support and Enhancement (Gardner 1998).

- Critical problems are defined in the planning step. The path to follow in detail to solve these problems is determined. While planning this road, a plan is made according to the answers of the 7 criteria mentioned at the beginning.
- The Design and Implementation step is the most challenging and longest process. After the ETL-ELT topologies suitable for the company are created, the ETL processes take place at this step.
- Support and Enhancement step, on the other hand, is the support given by consultants to ensure the sustainability of the data warehouse system. When we look at the features of today's data warehouse tools, we can see that they tend to be self-service based. Therefore, this support has shifted to technical infrastructure support today.

All 3 steps must be completed properly for a successful data warehouse implementation. While applying this methodology, communication between IT consultants and users is one of the keys to a successful data warehouse. Users need to cooperate with IT consultants to answer their problems in the best way.

3.5. ETL-ELT Process

This research addresses the planning phase for a data warehouse project to be successful, as well as choosing the right ETL tools.

Data Warehouses are special structures that collect data from different sources on a single platform. Since the sources of these data are different structures, it is difficult to operate under one structure. For this, it is necessary to use a common language. The first thing to do is to

convert this data to the same type. The creation and monitoring of these processes is called ETL (Extract Transform Load).

There is a quandary of choosing the proper ETL process and the proper ETL tool for companies' business model in data warehousing enterprises. Because wrong decisions in the ETL planning process can lead to huge financial losses and time (Pall and Khaira 2013).

There are features that distinguish ETL tools in the market from each other. These differences play a role in companies choosing the right ETL tool for their data warehouse projects according to their operational processes. Factors such as ease of use, platform integration diversity, and speed are effective in the companies' decision of which ETL tool to work with.

Given the companies' demands in a data warehouse project, the appropriate ETL process should be decided. ETL; It consists of the initials of Extract, Transform and Load. ETL is generally a systematic method of selecting data and storing it in another convenient location in a useful way (Shomnikov 2015). Today, it is important to collect data from many distributed sources in a single template in accordance with the rules. ETL can use Excel, text file, Oracle, SQL, DB2 or any database as a source. In businesses, data can be found in many different sources, and bringing these resources together as a whole plays a very important role in solving many problems related to data analysis.

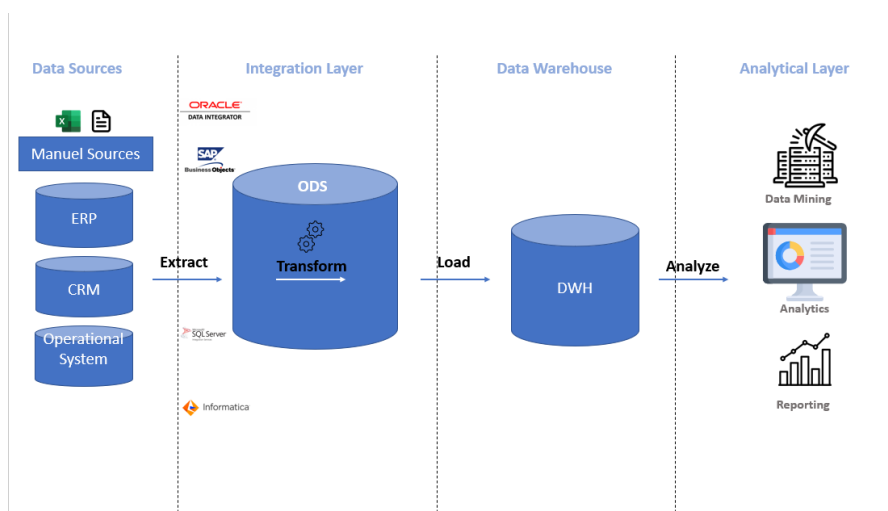

Figure 1: Overview of ETL architecture

As can be seen in the image, firstly the data is taken from the source system, this event is called Extract. Then the Transform process takes place. The Transform operation performed generally covers various operations such as filtering, sorting, aggregating, merging data, cleaning data,

removing duplicates and validating data. The last is loaded on the target system, which is called the Load process.

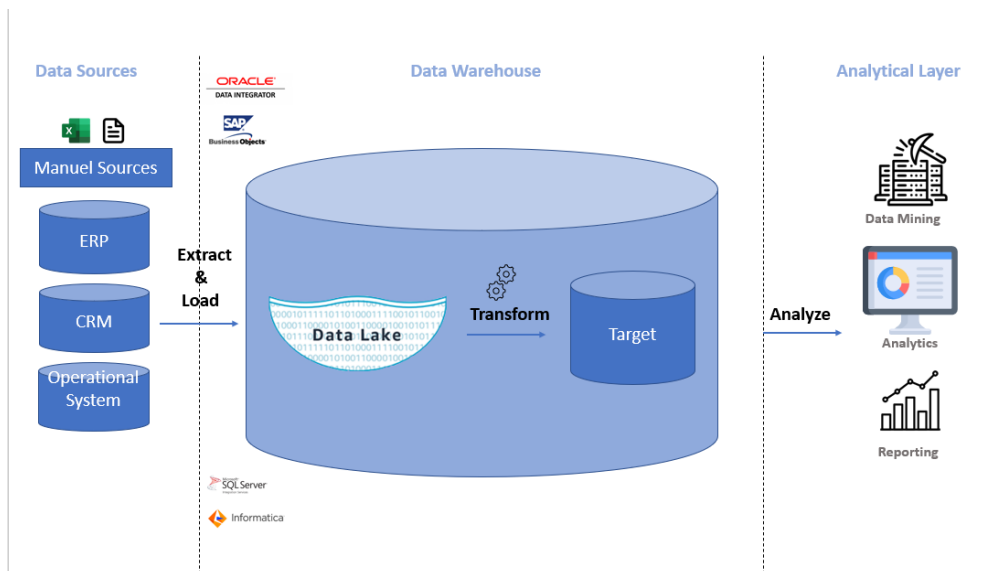

Figure 2: Overview of ELT architecture

ELT is the alternative solution to the ETL process. It is mostly used for large data sets solutions. This approach provides advantages in processing large data sets, increasing business intelligence outputs and big data analytics. In ELT, data is taken to the Data Lake, which is a particular data store that accepts any structured or unstructured data from the source (Pasupuleti 2015), and after it is loaded into the target system, the transform operation is performed in the target system.

ETL transactions can be done in two different ways. In the first method, data can be transformed and loaded into the target with systems such as T-SQL, PL / SQL (Krudop 2005). In the second method, an ETL tool (SSIS, Oracle Data Integrator, Informatica ..) can be used. Which of these two methods will be used depends on the needs of the companies. It is difficult to understand when looking at what is written in code and for everyone to see the same thing. When looking at what is written with the tool, every user sees and understands the same thing. This is important for the self-service feature of data warehouse projects today.

Both methods are usable as long as it is fulfilled the customer needs. Even though integrating the ETL tool to the system is expensive, it prevents user confusion since generated code offers common language. On the other hand, using PL\SQL depends on user creativity and the

reader's perception. The feature of self-service is requested from customers nowadays. Hence, in point of consumer, adopting tools that include self-service options such as ETL is crucial being preferred.

4. METHODOLOGY

4.1.SAMPLING

In this research, for two companies in the automotive and insurance industries, we examined the successfully implemented data warehouse projects and how the ETL processes of these projects are implemented.

Both companies have expectations from the data warehouse. The course of the project is shaped in line with these expectations. One of the basic demands of both companies is to present reports for senior executives and business units by using their data in a summarized form. One of their other demands is that they want to include reports in their own source systems into the new system under technical and operational headings without experiencing performance problems. At the same time, these two companies demand a Self-Service BI Platform, where all relevant units can design the reports they want in line with their needs, together with the creation of the Analytical Reporting Platform for all business units and senior management.

4.2.METHODOLOGY

Every data warehouse project is not implemented in the same way. The project is shaped according to the needs of the companies. There are factors that influence the decisions that will change the course of the project. For the data warehouse project, it must be compatible between the technological tools used by the companies and the tools used for the data warehouse.

In two companies, the topologies for the data warehouse ETL solution consist of 2 layers, ODS and DWH:

- ODS Layer: The layer where the required source system tables are taken exactly. This layer will be used as the source for the upper layers. It is aimed to provide performance and consistency by creating tables for repetitive transform or aggregate operations.

- DWH Layer: Data from different source systems are combined in a model built with normalized tables associated with each other. Processes and calculations other than Aggregation are done in this layer and the principle of data standard is followed.

●

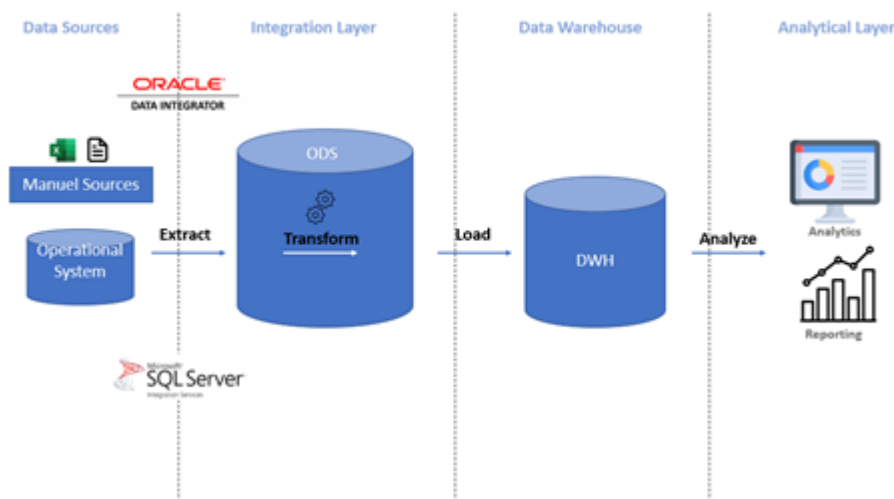

Figure 3: Solution architecture of cases

Oracle Data Integrator (ODI) was used for the automotive company as a tool for ETL. The fact that an ODI product can integrate all Oracle data warehouse tools into one application and one environment is seen as one of the leading tools in the ETL market (Pall and Khaira 2013). Since the current system of the automotive company is based on Oracle systems, the ODI tool was chosen. On the other hand, Microsoft SQL Server Integration Service (SSIS) was used for the insurance company. The SSIS tool provides high performance for low budget data warehouse projects (Pall and Khaira 2013). SSIS was preferred because the insurance company's data size is small in general and they have a data size that will not have any problems with performance.

5. FINDINGS AND ANALYSIS

Successfully implemented project results are shown in Table 1.

Key Findings	Explanation
Time	While the preparation of analytical reports takes a minimum of 2 days, this time has decreased to 5 seconds for the user with this project.
Accessibility	Before the project, the data could only be accessed at the end of the month. After the project, the daily updated version is accessed from different computers or mobile devices.
Security	Processes related to data security such as hierarchical authorization, data security, monitoring, content verification can be easily followed.
Data Quality and Consistency	Structured and unstructured data of companies are transformed into consistent formats within the scope of data warehouse standards.
Scalability	The fact that this project is a sustainable system brings the self-service feature.

Table 1. The List of Key Findings

According to the findings, data warehouse projects seem to be very beneficial for both companies. Prior to the data warehouse, these companies were unable to extract some analytics reports due to their complex data structures, or they spent a lot of time producing some analytics reports. These systems make great contributions in terms of efficiency as they greatly reduce the time spent on preparing analytical reports. Because they can access the current and correct state of the data, they can make business decisions faster. Another feature is security. Data security is provided hierarchically without any extra workload. At the same time, systems will continue to grow as companies grow. Thus, the established data warehouse will be self-sustaining.

6. CONCLUSION

Data warehouse projects fail at a high rate. Therefore, companies must take precautions to avoid making wrong decisions in data warehouse implementation. Since data warehouse implementation is a complex process, they need to make well-defined planning. While doing

this planning, they should cooperate between IT employees and business employees. Thus, the company's wishes and needs are clearly included in the project scope. Depending on these needs, the way of the project is progressed by moving on with the right steps.

In this research, the data warehouse projects of two different companies were examined. During the project planning and design phase, they were in constant communication between business and IT employees in order to better define their data warehouse needs. ETL processes are determined in accordance with the operational business structures of the companies. Compatibility of companies' organization business processes and ETL tools positively affected the success of the project. As a result of the projects, internal efficiency has increased about analytical reports. They were able to easily access the reports they needed while making business decisions. This has contributed to these companies staying in the competition in their own sectors.

A sustainable data warehouse platform has been provided with these projects. Companies can create their own reports with the data warehouse. It is seen that modern data warehouse and analytical platforms are mostly self-service-based, more flexible to control, easier to use and compatible with the culture, management and operational structure of the companies.

In conclusion, firstly since data warehouse implementation is a complex process, well-defined planning should be done. The other important factor is that the right ETL/ELT tools should be chosen for a successful data warehouse project. As a result of data warehouse projects, a sustainable data warehouse platform should be provided.

REFERENCES

- Gardner, S. R. (1998). Building the data warehouse. *Communications of the ACM*, 41(9), 52-60.
- Amanpartap Singh, P. A. L. L., & Khaira, J. S. (2013). A comparative review of extraction, transformation and loading tools. *Database Systems Journal BOARD*, 42.
- Davenport, Thomas H. & Patil, D.J. (2012). Data Scientist: The Sexiest Job of the 21st Century. *Harvard Business Review*, October
- Rasmussen, R. (2019). *Data analyst: careers in data analysis*.
- Powell, G. J. (2011). *Oracle data warehouse tuning for 10g*. Elsevier.
- Shomnikov, I. (2015). *SAP Data Services 4. x Cookbook*. Packt Publishing Ltd.

- Pasupuleti, P., & Purra, B. S. (2015). Data lake development with big data. Packt Publishing Ltd.
- Krudop, M. E. (2005). Maximizing your ETL tool investment. *Information Management*, 15(3), 26.
- Herschel, R. T. (Ed.). (2012). Principles and Applications of Business Intelligence Research. IGI Global.
- Devlin, B. (2018). Thirty Years of Data Warehousing. *Business Intelligence Journal*, Vol. 23, No. 1
- Inmon, W. H. (1992). Building the data warehouse, 1992. QED Information Sciences, Wellesley, MA.
- Kimball, R. (1996). The data warehouse toolkit: practical techniques for building dimensional data warehouses. John Wiley & Sons, Inc..
- Malhotra, N. K., Peterson, M., & Kleiser, S. B. (1999). Marketing research: A state-of-the-art review and directions for the twenty-first century. *Journal of the academy of marketing science*, 27(2), 160-183.
- Pipino, L. L., Lee, Y. W., & Wang, R. Y. (2002). Data quality assessment. *Communications of the ACM*, 45(4), 211-218.
- Buchanan, L., & O'Connell, A. (2006). A brief history of decision making. *Harvard business review*, 84(1), 32.
- Padhy, S., Kennedy, D., & Ghosh, S. (2018). 26. The Impact of Data Science on the Integration and Reporting of Experiments. *Biological Psychiatry*, 83(9), S10-S11.
- DalleMule, L., & Davenport, T. H. (2017). What's your data strategy. *Harvard Business Review*, 95(3), 112-121.
- Chervinsky, H., & Henderson, D. (1997). Building a cost-effective data warehouse. *CMA Magazine*, 71(1), 19-22.

Meetings Industry Trends in Georgia

Prof. Dr. AKHALAIA Nana

Ph.D. in Economics
Georgian Technical University
Tbilisi, Georgia
akhalaia.n@gmail.com

Assoc. Prof. Dr. VASADZE Manana

Ph.D in Economics
Georgian Technical University
Tbilisi, Georgia
manavasadze@yahoo.com

Abstract

Modern meetings include: conventions, conferences, congresses, trade shows, exhibitions, promotions, business meetings and more, which make up the meeting industry. Its activities are a contributing factor to the future growth of the global economy, the dissemination of knowledge and professional practices, the mutual understanding and better development of relations between different regions and cultures. In the modern world we have many tools to make a meeting event successful and memorable. Meetings are a big business in themselves and play an important role in supporting other businesses. The meetings are characterized by a high ability to spend visitors, which contributes to the economic development of the tourism sector and creates the condition for the existence of business tourism. Georgia, with its geopolitical location in the Caucasus region, has the best conditions for the successful development of meetings and business tourism. Business tourism focused on large organized, corporate and professional tours, is a new rapidly developing tourism sector in Georgia, which is focused on attracting a significant number of tourists to the country, promotes the development of various fields and the transfer of international experience at the local level, sharing knowledge and introducing best practices.

Keywords: Meetings, Industry, Business Tourism, Georgia

Introduction

The fundamental goal of the meeting industry is to facilitate communication between participants. They are defined as planned, time-bound events that bring people together from a similar industry, profession or interest. Groups of people connect with each other to share ideas and information to make decisions, the purpose of meetings is almost always to change the

behavior of the participant to some extent, through education, negotiation, inspiration, motivation, celebration and business connections between participants.

"Meeting industry as a term was officially introduced in 2006, according to this definition, the meeting industry includes activities based on organizations, promoting meetings and other events, sales and hosting. It includes products and services related to corporate, association and governmental meetings, corporate incentives, seminars, congresses, conferences, conventions, exhibitions."

In the UK, the US and Europe, to establish large-scale meetings lack of standardized terminology poses a lot of problems both in the industry and with other stakeholders. Recently, various acronyms have been used to describe various events that include business events. Meetings are a big business in themselves and play an important role in supporting other businesses.

Meetings are characterized by a high ability to spend visitors, which is a contributing factor to the economic development of the tourism sector and creates the conditions for the existence of business tourism. The events are classified as an important motivator of tourism. Business meetings help to attract investment, create jobs, retain a workforce and develop communications and technology. Business meetings bring education and professional development to the tourism industry, which is especially important. Business meetings are directly proportional to the well-being of the business, as well as the catering and accommodation facilities and the transportation business. Meetings foster global understanding and collaboration.

Literature review

Before discussing the issue in this area, it will be helpful to review the various sources of research that will help to expand the knowledge.

Davidson and Hyde (2014) observe that any analysis of the business events industry inevitably encounters problems of terminology. Despite the rapid growth of the industry – or perhaps, because of that rapid growth, there is still a lack of standardised, universally accepted terminology for discussion of the industry as a whole and its constituent sectors.

According to Tinnish (2007), the range of services and support that a convention bureau can provide to business events planners includes the many actions.

Kawai Lohi (2019) Editor-in-Chief of "Mice Review" Magazine, visited Georgia at the invitation of the Convention and Exhibition Bureau of the National Tourism Administration. During the visit, the Editor-in-Chief of "Mice Review" inspected high-class hotels and restaurants in Georgia for inspection and noted that, Georgia has good experience and potential to host business tourism type events. Following the inspection, "Mice Review" published an article on Georgia's business tourism potential entitled "Meeting Under the Caucasus Mountains."

The evolution of the meeting industry

Since the cognitive revolution, the human race has been engaging in an incredible network of news for thousands of years. Archaeologists excavating sapiens thousands of years ago in the heart of Europe sometimes find sea shells brought from the shores of the Mediterranean and Atlantic Oceans. Apparently, in the depths of the continent, these sinks were hit by exchanges between different groups of sapiens. If the people of that time were exchanging, it is self-evident that they would also share information with each other, which would further expand their knowledge network. If we share this view, then we can assume that, meetings were also held by people gathered in prehistoric caves to go hunting around the fire, but it is difficult to accurately determine the start time of the first meetings. If you look at history, in ancient Greece, every major city had an agora, meaning "meeting place", which was later replaced by "market". Its main function was to buy and sell goods, but the by-product of the main function was precisely that conversation. The topics of conversation during the meeting were: political, philosophical, household issues, gossip. Meetings in Agora were informal, but it should be noted that, many famous philosophies were created as a result of these meetings. This was the place where the concept of democracy was born. Also noteworthy is the Roman Forum (146 BC) which, unlike the Agora, was a public place for advertisements, political topics, religious rituals and celebrations. Inside the forum was a meeting place built for the Roman Senate. In the wake of the growth and development of society, the demand for larger gathering places, provided by the Industrial Revolution, increased. New types of meetings emerged: conferences, congresses, seminars, academic lectures. Later technology revolutions made meetings more efficient. Nowadays, with technological development and innovation and successful use of technology, it plays a crucial role for all kinds of businesses. The invention, dissemination and introduction of new technologies in the XXI century has renewed our world, which contributed to significant changes in society and human behavior. Namely, how we communicate and relate to each other. Innovation in technology is one of the major external forces having a direct impact on the meeting industry. Today we already have many tools to make a meeting event successful and memorable. Contemporary meetings include: conventions, conferences, congresses, trade shows and exhibitions, promotions, corporate / business meetings and more, which make up the meeting industry, whose activities will increase the future of the global economy, dissemination of knowledge and professional practice, mutual understanding and relationships between different regions and cultures is a contributing factor to better formation.

Meeting industry in Georgia

Given the best practices available worldwide, in accordance with the consultation held by the National Tourism Administration with representatives of the private sector and Based on studies and reports on business tourism developed by USAID in Georgia in 2012-2014, since 2016 within the Georgian National Tourism Administration, the Convention and Exhibition Bureau of Georgia has officially started functioning, its purpose is to develop business tourism, to promote various meetings, incentive tours, conferences, exhibitions and similar international events, dissemination of information on business tourism opportunities in Georgia abroad and positioning Georgia as a leading business tourism destination in the Caucasus region. The

Bureau has 63 member organizations, which unite the largest hotels, event organizing companies and travel companies in Georgia.

Georgia, with its geopolitical location in the Caucasus region, has the best conditions for successful business meetings and tourism development. Business meetings help to attract investments, employment and income growth, establishing a business relationship, sharing new ideas and experiences, development of technologies and related fields, job creation, introduction of innovations, also, professional growth. Because the people attending such events are, for the most part, leaders in their field. It even allows you to share knowledge, makes cooperation possible at the global level and the economic progress of the country. Business tourism focused on large organized, corporate and professional tours. It is a new, rapidly developing tourism field in Georgia, which is focused to attract a significant number of tourists to the country, in addition, it promotes the development of various fields and transfer of international experience to the local level, sharing knowledge and introducing best practices. In the last five years, many hotels have been built in Georgia, where it is possible to hold an event and receive delegates. The ICCA rating is the most important in the business tourism segment, which is established annually and during the last two years, Georgia has taken the first place in the Caucasus region. The ICCA rating counts the number of meetings held by international associations in different countries and cities around the world. Georgia ranks 73rd in the ranking. Georgia ranks 35th among 42 countries in the European region. Tbilisi, the capital of Georgia, ranks 193rd among more than 400 cities around the world.

It should be noted that:

- In 2019, the Georgian National Tourism Administration participated in 30 international tourism exhibitions
- Georgia was presented as a tourist attraction in several countries, including: Japan, Uzbekistan, Czech Republic, Israel, Spain, Korea
- Georgia won the right and in 2019 hosted the Congress of the Federation of World Guides Associations, which was attended by representatives of more than 70 countries
- In the same year, the Convention and Exhibition Bureau participated in 14 international tourism exhibitions and B2B format meetings attended by more than 500 delegates from more than 100 countries
- Together with the private sector, the Georgian National Tourism Administration participates in up to 20 international tourism exhibitions during the year, where Georgia's tourism potential is popularized, meetings with foreign colleagues and business contacts are established.
- During the exhibition, representatives of the Convention and Exhibition Bureau held about 50 meetings with leading tour operators and corporate segments from Singapore, China and Asia.
- In 2019, he participated in the exhibition "MICE Show Asia" in Singapore
- The National Tourism Administration participated in the WTM Virtual 2020 International Tourism Exhibition, which was attended by about 3,500 companies and representatives of different countries besides Georgia. WTM Virtual 2020, the main theme of the conferences, sessions and forums held during the exhibition, focused on

the problems facing the tourism industry, overcoming the crisis and developing action plans in the post-period period.

To this end, the exhibition was focused on re-establishing business ties and establishing new relationships.

- The Georgian National Tourism Administration has participated in the 59th online congress of the International Congress and Convention Association (ICCA) in Taiwan. More than 2,000 representatives from more than 100 countries attended one of the world's leading events in the field of business tourism, which was held online.
- In 2023, at the ITB Berlin exhibition in Berlin, Germany, Georgia will be presented as a host country and will have access to an audience of 1 billion. This year, Georgia will participate in the ITB Berlin International Tourism Exhibition as a partner country in the field of adventure and sustainable tourism.

One of the most influential magazines in the world in the field of business tourism writes Mice Review "Georgia is a country in the Caucasus, which is becoming a regional leader in the field of business tourism. Georgia is a stable and protected country that can host events in the field of business tourism. "If the number of direct flights from Georgia to major world cities increases, this country will become an important international destination for business tourism." The magazine names Georgia as a regional leader.

Conclusion

Now that the meeting industry is facing a 21st century challenge - a pandemic the first step was to understand how we use meetings as business tools for tourism that will benefit the field. The expanding role of technology and the new tools it provides have had a significant impact on the meeting industry. A pandemic is a case where technological advances may not always be an unequivocal benefit to the tourism industry. Given that meetings industry is shaped by the expectations of attendees, we must bear in mind that a successful event must meet the requirements of the New World. When business tourists are willing to spend more at their destination, we must assume that they demand higher quality in the services and activities provided. This is a challenge for any industry.

In conclusion, it can be noted that Georgia has the potential to successfully develop the meeting industry, based on the following factors:

- Liberal visa policy
- Hotels and restaurants of the highest standard
- High level exhibition and convention spaces
- Distinctive cultural and natural heritage
- World class service and an ancient tradition of hospitality
- Hospitable people
- Good geographical location
- Access to audiovisual services
- Professionals employed in the industry

- An image that evokes confidence
- Destinations for green meetings
- Attractive public facilities
- Safe environment
- Friendly atmosphere

Georgia is one of the unique tourist destinations in the world. It is a kind of discovery for visitors, which, with its potential and diversity arises the desire to visit the country again.

Literature

1. Davidson R. (2019) "Business Events Second Edition" Second edition published 2019 by Routledge 2 Park Square, Milton Park, Abingdon, Oxon, OX14 4RN and by Routledge 52 Vanderbilt Avenue, (pp. 6-9)New York, NY 10017
2. Harari Y.N. (2011) "SAPENS" A Brief History of Humankind (pp.49-50)Georgian "Prospects for Tourism Development in Georgia and Challenges" (2020) Research and Planning
3. Division of the National Tourism Administration of Georgia. (pp.12-16)
4. ICCA Statistics Report Country & City Rankings Public Abstract, (2018-2019)
5. Rogers T. (2008) "Conferences and Conventions A global industry" Second Published by Elsevier Ltd. Jordan Hill, Oxford OX2 8DP, UK 30 Corporate Drive, Suite 400, Burlington, MA 01803, USA.
6. Kaiser, J. and Kaspar, R. (eds) (2014) The Business of Events Management, Boston, MA: Pearson Education.
7. 2020 Global Meetings and Events Forecast " American Express Meetings & Events" is a division of American Express Global Business Travel (GBT). Banks Sadler is wholly owned by GBT.
8. Bathelt, H., Golfetto, F. and Rinallo, D. (2014) Trade Shows in the Globalizing Knowledge Economy, Oxford: Oxford University Press.
9. Carlson Wagonlit Travel / The BTN Group. CWT/The BTN Group (2016) Driving success in strategic meetings management.
10. Dee, R. (2011) Sweet Peas, Suffragettes and Showmen: Events that changed the world in the RHS halls, Andover: Phillimore & Co.
11. Friedman, J. F. (2016) "Future trends: Impacting the exhibitions and events industry" International Association of Exhibitions and Events.
12. Baker, M. J. and Cameron, E. (2008) "Critical success factors in destination marketing" Tourism and Hospitality Research 8(2)
13. Destinations International (2017) Annual report 2017: A year of progress. Destinations International
14. Bedfordway.com (n.d.) Event apps: The complete guide. Available at: <https://bedfordway.com/news/event-apps-guide/>. Amex (2017) 2018 global meetings and events forecast. American Express Global Business Travel
15. <https://www.ringcentral.com/guide-to-better-meetings/brief-history-of-meetings/>
16. <https://www.facebook.com/ITBBerlin/photos/a.109240389990/10151384297239991>

Towards Global Leadership Assimilation of Future Megatrends in Public Sector

Muhammad Faizal A. Ghani
Noraini Abdul Latiff
Kazi Enamul Hoque
University of Malaya, Malaysia

Abstract

In a world that is succumbing to megatrends of globalization, public sector lead cannot be content with domestic or traditional competency. There is no fine line between domestic and global leadership. Researchers have embarked global leadership in private organizations from various perspective specifically global leadership competency. Public sectors leaders are to be tested in the coming decades due to unexpected global megatrends. Global leadership competency model would to serve to develop and train future public sector leaders.

Keywords: Global leadership, globalization, Pakistan, educational leaders

a) Introduction

The complex global environment has given rise to various global issues and problems that affect leadership and organizational performance. These global issues are megatrends i.e., powerful forces that effects the organization system, societies, economies, policies and politics. Megatrends include democratic deterioration, social fragmentation, technological advances environmental issues and demographic changes (Kelly, 2017). Coronavirus disease 2019 (COVID-19) has made it apparent that organizational leaders especially from public sector could not cope with the sudden challenges and ambiguity (Baimyrzaeva & Meyer, 2020). Most public sectors are not prepared for the challenges ahead which require more than domestic leadership competency and skills to navigate the global trends (Agarwal, 2018). Organizational

leaders from various government across the globe have to reorient their leadership skills towards global leadership competency in leading the organization.

b) Leadership Definition

The conventional sketch of leadership concept of a leader being the focus of group processes with special traits to achieve a goal no longer holds water. The definition of leadership in this era has shifted from leader centric into a reciprocal relationship between leaders and organizational communities (Steffensmeier & Chrislip, 2019). The conventional definition of leadership defined it as a process to influence a group of individuals to achieve a common vision (Northouse, 2016). Leadership requires more than just influencing but extent further into describing its functionality as an individual in an organization into several classification or embodiment. There are five major approaches recommended by to the embodiment of leadership as professed by Grint, Jones, and Holt (2017). The approaches consist of: (1) who are the leaders (leadership as a person); (2) what leaders achieve (leadership as a result); (3) where leaders operate (leadership as a position); (4) why leaders lead (leadership as a purpose; and (5) how leaders get things done (leadership as a process). This embodiment boils down to what leaders want for people and the process of achieving goals. Thus megatrend issues would demand public sector leaders together with organizational communities to collectively respond to challenges and withstand volatility, uncertainty, complexity, and ambiguity (VUCA) world (Deepika & Chitranshi, 2020).

c) Global Leadership Definition

Megatrends have influence various organizations and institutions especially from the business world to adopt global leadership in order to adapt and assimilate in the VUCA world (Park, Jeong, Jang, Yoon, & Lim, 2018). Adler (2001) draws a fundamental distinction of global leadership i.e., it is neither domestic nor multidomestic. Mendenhall, Osland, Stevens,

Maznevski, and Stahl (2018) posited that a few arguments to show the difference between global and traditional leadership. First global leadership do not require all leadership competencies from traditional leadership literature in order to function and practice. Secondly, global leadership in the megatrend era increases leaders' intensity, valence and complexity which are also in existent for leaders in a domestic context. Thirdly working and living in global context expose leaders to new perspective, new mindset and perceptual acumen.

There has yet to be a consensus amongst scholars and practitioners to the definition of global leaders or global leadership (Cumberland, Herd, Alagaraja, & Kerrick, 2016). One of the reasons is related the various field or disciplines that offer different perspectives to explain global leadership (Park et al., 2018). For example some focus on global leadership in terms of skills and competency (Terrell & Rosenbusch, 2013), some delve into how different global leaders led from the east and west (Agrawal & Rook, 2014), some research on cross-cultural element and global mindset to identify the differences or similarities of global leaders (Javidan & Teagarden, 2011) and some investigate on the expatriates' experience in performing international assignments in foreign countries (Jokinen, 2005). However, due to global megatrend issues we feel the most appropriate definition was highlighted by Holt and Seki (2012). They posit that a global leader is "anyone who operates in a context of multicultural, paradoxical complexity to achieve results in our world—where everyone is entitled to use global leadership skills" (Holt & Seki, 2012, p. 199). Further definitions from others researchers are shown in Table 1 below.

Table 1 Global Leadership Definitions

Source	Definition of Global Leadership
Beechler & Javidan (2007, p.140)	The process of influencing individuals, groups, and organizations (inside and outside the boundaries of the global organization) representing diverse cultural/political/institutional systems to help achieve the global organization's goals
Bird & Mendenhall (2016, p.118)	Leaders who could thrive in a world that reflected this new reality of real-time, multiple spanning if technological, financial, cultural, organizational, stakeholder and political boundaries
Caligiuri & Tarique (2009, p. 336)	High level professionals such as executives, vice presidents, directors, and managers who are in jobs with some global leadership activities
Canals (2014, p. 489)	Global leaders are senior managers who have responsibilities regarding business decisions – not only technical decisions – in an international context
Conger (2014, p.198)	Individuals who lead across geographic and cultural boundaries... If a significant portion of their role demands working with other cultures, leaders could be based in their corporation's home country and still qualify as global leaders
Davila, Rodriguez-Lluesma, & Elvira (2013, p. 183)	Global leadership encompasses the integration of diverse perspectives about world problems seeking to transform them into opportunities for development.
Holt & Seki (2012, p. 199)	Anyone who operates in a context of multicultural, paradoxical complexity to achieve results in our world—where everyone is entitled to use global leadership skills
Jeong, Lim, and Park (2016, p. 290)	The leadership of individuals who influence and bring about significant positive changes in firms, organizations, and communities by facilitating the appropriate level of trust, organizational structures and processes and involving multiple stakeholders, resources, cultures under the various conditions of temporal, geographical and cultural complexity
Mendenhall et al. (2008, p. 17)	Individuals who effect significant positive change in organizations by building communities through the development of trust and the arrangement of organizational structures and processes in a context involving multiple cross-boundary stakeholders, multiple sources of external cross-boundary authority, and multiple cultures under conditions of temporal, geographical and cultural complexity
Mendenhall et al. (2018, p. 67)	Global leadership is defined as the processes and actions through which an individual influence a

	range of internal and external constituents from multiple national cultures and jurisdiction in a context characterized by significant levels of task and relationship complexity
Reiche et al., (2017, p. 556)	The processes and actions through which an individual influence a range of internal and external constituents from multiple national cultures and jurisdictions in a context characterized by significant levels of task and relationship complexity
Youssef and Luthans (2012, p. 541)	The systematic and integrated manifestation of leadership traits, processes, intentional behaviours and performance outcomes that are elevating, exceptional and affirmatory of the strengths, capabilities and developmental potential of leaders, their followers and their organizations over time and across cultures

d) Global Leadership in Malaysia

Global leadership in Asia continent especially Malaysia is still in its infancy. Public sector leaders are accustomed to hierarchical and bureaucracy system which practices domestic leadership competency. There is a strong hierarchical platform with autocratic leadership style between leaders and organizational communities (Noor, Fareed, Isa, & Fadzli, 2018). Limited number of studies have been carried out in order to address the issues of global leadership competency. Sinar, Wellins, Ray, Abel, & Neal (2015) in their study include Malaysia leaders as part of the sample revealed that Malaysia's leader's quality was low from 2011 to 2014 and future leadership strength and competency remains low.

Many organizations in Malaysia still practices domestic leadership competency (Hassanzadeh, Silong, Asmuni, & Abd Wahat, 2015; Hassanzadeh, Silong, Hossein Zadeh, Ghadirian, & Kasmaienezhadfadard, 2016). Scholars and practitioners from the west and from Malaysia opined that even though there are training programmes for domestic leadership but it is inadequate in preparing global leaders in the public sectors (Hassanzadeh et al., 2015; Saltsman, 2014; Saltsman & Shelton, 2019; Suhairom, Musta'amal, Amin, & Johari, 2014; Walker, 2018).

There is also the issue of global leadership competency model being underdeveloped and lack of validation in the public sector across the global (Mau, 2015, 2017).

e) Closure

Thus, public organizations in Malaysia should transform from hierarchical and bureaucracy style of leadership that practices domestic leadership competency into a synergistic one of global leadership competency. Public and private organizations cannot escape the megatrends of globalization. The development of global leadership competency for public sector leaders would serve to guide leadership development, understand the progress and how it is being measured to overcome ambiguity. Successful practice of global leadership is a reflection of how a leader respond to the context which the challenges occur.

Agarwal, P. K. (2018). Public Administration Challenges in the World of AI and Bots. *Public Administration Review*, 78(6), 917–921. <https://doi.org/10.1111/puar.12979>

Agrawal, A., & Rook, C. (2014). Global leaders in east and west: Do all global leaders lead in the same way. In *Advances in Global Leadership* (Vol. 8). <https://doi.org/10.1108/S1535-120320140000008015>

Baimyrzaeva, M., & Meyer, C. T. (2020). Megatrends and the future of work for public sector leaders and educators. *International Journal of Public Leadership, ahead-of-p*(ahead-of-print). <https://doi.org/10.1108/ijpl-07-2020-0064>

Beechler, S., & Javidan, M. (2007). Leading with a Global Mindset. *Advances in International Management*, 19, 131–169. [https://doi.org/10.1016/S1571-5027\(07\)19006-9](https://doi.org/10.1016/S1571-5027(07)19006-9)

Bird, A., & Mendenhall, M. E. (2016). From cross-cultural management to global leadership: Evolution and adaptation. *Journal of World Business*, 51(1), 115–126. <https://doi.org/10.1016/j.jwb.2015.10.005>

Cumberland, D. M., Herd, A., Alagaraja, M., & Kerrick, S. A. (2016). Assessment and Development of Global Leadership Competencies in the Workplace: A Review of Literature. *Advances in Developing Human Resources*, 18(3), 301–317. <https://doi.org/10.1177/1523422316645883>

Deepika, D., & Chitranshi, J. (2020). Leader readiness of Gen Z in VUCA business environment. *Foresight*. <https://doi.org/10.1108/FS-05-2020-0048>

Grint, K., Jones, S. O., & Holt, C. (2017). What Is Leadership: Person, Result, Position or Process, or All or None of These? In J. Storey, J. Hartley, J. L. Denis, P. Hart, & D. Ulrich (Eds.), *The Routledge Companion to Leadership* (pp. 3–20). <https://doi.org/10.4324/9781315739854>

- Hassanzadeh, M., Silong, A. D., Asmuni, A., & Abd Wahat, N. W. (2015). Global Leadership and Diversity. *Journal of Educational and Social Research*, 5(3), 161–168. <https://doi.org/10.5901/jesr.2015.v5n3p161>
- Hassanzadeh, M., Silong, A. D., Hossein Zadeh, A. M., Ghadirian, H., & Kasmaienezhadfad, S. (2016). Global Leadership in a University Setting. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 7(2), 353–359. <https://doi.org/10.5901/mjss.2016.v7n2p353>
- Holt, K., & Seki, K. (2012). Global Leadership – a Developmental Study. *Industrial and Organizational Psychology*, 5, 196–215. Retrieved from <http://www.tjprc.org/view-archives.php>
- Javidan, M., & Teagarden, M. B. (2011). Conceptualizing and measuring global mindset. In *Advances in Global Leadership* (Vol. 6). [https://doi.org/10.1108/S1535-1203\(2011\)0000006005](https://doi.org/10.1108/S1535-1203(2011)0000006005)
- Jokinen, T. (2005). Global leadership competencies: A review and discussion. *Journal of European Industrial Training*, 29(3), 199–216. <https://doi.org/10.1108/03090590510591085>
- Kelly, K. (2017), *The Inevitable: Understanding the 12 Technological Forces that Will Shape Our Future*, Penguin, New York.
- Mau, T. A. (2015). Leadership competencies for a global public service. *International Review of Administrative Sciences*, 83(1), 3–22. <https://doi.org/10.1177/0020852315576706>
- Mau, T. A. (2017). Leadership competencies for a global public service. *International Review of Administrative Sciences*, 83(1), 3–22. <https://doi.org/10.1177/0020852315576706>
- Mendenhall, M. E., Osland, J. S., Stevens, M. J., Maznevski, M. L., & Stahl, G. K. (2018). *Global Leadership Research, Practice, and Development* (Third Edit). <https://doi.org/10.1017/CBO9781107415324.004>
- Noor, W. S. W. M., Fareed, M., Isa, M. F. M., & Fadzli, F. S. (2018). Examining cultural orientation and reward management practices in Malaysian private organizations. *Polish Journal of Management Studies*, 18(1), 218–240. <https://doi.org/10.17512/pjms.2018.18.1.17>
- Northouse, P. G. (2016). *Leadership Theory and Practice*. In *SAGE Publications* (Seventh Ed).
- Park, S., Jeong, S., Jang, S., Yoon, S. W., & Lim, D. H. (2018). Critical Review of Global Leadership Literature: Toward an Integrative Global Leadership Framework. *Human Resource Development Review*, 17(1), 95–120. <https://doi.org/10.1177/1534484317749030>
- Ramadass, S. D., Sambasivan, M., & Xavier, J. A. (2017). Critical factors in public sector collaboration in Malaysia: Leadership, interdependence, and community. *International Journal of Public Sector Management*, 30(5), 487–502. <https://doi.org/10.1108/IJPSM-10-2016-0167>
- Reiche, B. S., Bird, A., Mendenhall, M. E., & Osland, J. S. (2017). Contextualizing leadership: A typology of global leadership roles. *Journal of International Business Studies*, 48(5), 552–572. <https://doi.org/10.1057/s41267-016-0030-3>

- Saltsman, G. (2014). *Global Leadership Competencies in Education: A Delphi Study of UNESCO Delegates and Administrators*. Lamar University.
- Saltsman, G., & Shelton, K. (2019). Leadership Competencies for Global Education Leaders: A Delphi Study of UNESCO Delegates and Administrators. *Education Leadership Review ICPEL*, 20(1). Retrieved from https://www.icpel.org/uploads/1/5/6/2/15622000/elr_volume_19__1__fall_2018.pdf
- Sinar, E., Wellins, R. S., Ray, R., Abel, A. L., & Neal, S. (2015). Ready-Now Leaders: 25 Findings to Meet Tomorrow's Business Challenges. Global Leadership Forecast 2014/2015. In *Development Dimensions International*. Retrieved from http://www.ddiworld.com/DDI/media/trend-research/global-leadership-forecast-2014-2015_tr_ddi.pdf?ext=.pdf
- Steffensmeier, T., & Chrislip, D. (2019). Changing the Game: Developing a New Lexicon for Leadership. *Journal of Leadership Studies*, 13(1), 62–66. <https://doi.org/10.1002/jls.21634>
- Suhairom, N., Musta'amal, A. H., Amin, N. F. M., & Johari, N. K. A. (2014). The Development of Competency Model and Instrument for Competency Measurement: The Research Methods. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 152, 1300–1308. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.09.367>
- Terrell, R. S., & Rosenbusch, K. (2013). How global leaders develop. *Journal of Management Development*, 32(10), 1056–1079. <https://doi.org/10.1108/JMD-01-2012-0008>
- Walker, J. L. (2018). Do Methods Matter in Global Leadership Development? Testing the Global Leadership Development Ecosystem Conceptual Model. *Journal of Management Education*, 42(2), 239–264. <https://doi.org/10.1177/1052562917734891>
- Youssef, C. M., & Luthans, F. (2012). Positive global leadership. *Journal of World Business*, 47(4), 539–547. <https://doi.org/10.1016/j.jwb.2012.01.007>

1960-80 Azerbaycan Edebiyatında Klasik Edebiyat Miras Kavramı

Rafiyeva Afet İlyas

Senior Lecturer

Sumgayit State University

afat.rafiyeva@gmail.com

Özet

Araştırmamın aktüalitesi: Klasik edebi mirasın toplanması, incelenmesi ve yayınlanması her zaman ulusal edebiyat eleştirisinin görevlerinden biri olmuştur. Çünkü edebiyat eleştirisinin temel ilkelerinden biri budur. Milli edebiyatı edebi geleneğin dışında düşünmek imkansızdır. Önceki yüzyılların edebi mirasının incelenmesi, aynı zamanda modern edebi sürecin tipolojisinin belirlenmesine de hizmet eder. Yenilikçi olmanın yanı sıra, modern sanat ve edebiyat da edebi geleneğe dayanmalı ve mayasını klasik sanattan almalıdır. Bu nedenle, ilk edebiyat eleştirmenimiz F. Koçarlı'dan başlayarak, edebiyat eleştirimiz sistematik olarak klasik mirası incelemeye devam etti. Araştırmanın amacı: Yüzyılın ilk on yıllarında, klasik miras araştırması, bizim bilimsel ve teorik düşüncemizde Azerbaycan'ın edebiyat eleştirisinde ve edebiyat eleştirisinde acil bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Edebiyat eleştirisinin ve edebiyat eleştirisinin görevi, klasik ve modern edebi pratiği incelemek, modern edebi yaratımın edebi-tarihsel sürecinin bilimsel teknolojilerini belirlemektir. Her milletin çağdaş edebiyatı, yaratıcı arayışlarında yeni başarılar elde etmek için tarihsel geçmişine dayanır, ulusal edebi geleneklere saygı duyar, bu temelde şekillenir ve kendi milli rengi ve bireyselliğiyle dünya edebiyat arenasına girer. Sonuç: XX yüzyılın başında F.Kopruluzadeh'in yazdığı "Azeri Edebiyatı Araştırmaları" (1926), "Azerbaycan Türkleri Edebiyatı" (1907-1911), "Azerbaycan Edebiyat Tarihi" adlı iki ciltlik eser (1928) İsmail Hikmet'in yazdığı, YV Çamanzaminli'nin yazdığı "Azerbaycan edebiyatına bir bakış" (1921), M.Guliyev'in yazdığı "Ekim ve Azerbaycan edebiyatı" (1930). Bu eserlerin bilimsel ve teorik seviyesi o dönem için oldukça yüksekti. Bazı eksiklikler olsa da, belirli bir edebi kavramla yazılmışlardı. Bununla birlikte, tüm bu eserlerin özünde bir çözüme vardı: 1920'lerde yazılan bu eserlerin çoğu edebi ve tarihi malzemenen yoksundu. Uygulaması: Orta ve yüksek öğretim kurumlarında seminer ve derslerde, çalışma materyallerinin hazırlanmasında kullanılabilir. Bu dönemi inceleyen araştırmacılar için faydalı olabilir.

Anahtar kelimeler: edebi eleştiri, klasik miras, edebi miras, F. Koçarlı, gerçekçilik, M.F.

Akhundov, ulusal renk

The Concept of Classical Literary Heritage in Azerbaijani Literature in 1960-80**Abstract**

Actuality: The collection, study and publication of classical literary heritage has always been one of the tasks of national literary criticism. Because this is one of the basic principles of literary criticism. It is impossible to imagine national literature outside the literary tradition. The study of the literary heritage of previous centuries also serves to determine the typology of the modern literary process. In addition to being an innovator, modern art and literature must also be based on the literary tradition and derive its yeast from classical art. Therefore, starting from our first literary critic F. Kocharli, our literary criticism continued to systematically study the classical heritage. Purpose of research: In the first decades of the century, the study of classical heritage appears as an urgent issue in the literary criticism and literary criticism of Azerbaijan, in our scientific and theoretical thought. The task of literary criticism and literary criticism is to study classical and modern literary practice, to determine the scientific technologies of the literary-historical process of modern literary creation. Contemporary literature of each nation is based on its historical past in order to achieve new achievements in its creative pursuits, respects national literary traditions, is formed on this basis and enters the world literature arena with its own national color and individuality. Conclusion: At the beginning of the XX century, "Researches on Azeri literature" (1926), "Literature of Azerbaijani Turks" (1907-1911) written by F.Kopruluzadeh, two-volumed work "History of Azerbaijan literature" (1928) written by Ismail Hikmet, "One look to Azerbaijan literature"(1921) written by Y.V.Chamanzaminli, "October and Azerbaijani literature "(1930) written by M.Guliyev. The scientific and theoretical level of these works was quite high for that period. Although there were some shortcomings, they were written with a specific literary concept. However, there was a shortcoming inherent in all of these works: most of these works, written in the 1920s, lacked literary and historical material. Importance of application: can be used in seminars and lectures in secondary and higher education institutions, preparation of study materials. Can be useful for resarchers who study this period.

Key words: literary criticism, classical heritage, literary heritage, F. Kocharli, realism, M.F. Akhundov, national color

Actuality: The collection, study and publication of classical literary heritage has always been one of the tasks of national literary criticism. Because this is one of the basic principles of literary criticism. It is impossible to imagine national literature outside the literary tradition. The study of the literary heritage of previous centuries also serves to determine the typology of the modern literary process. In addition to being an innovator, modern art and literature must also be based on the literary tradition and derive its yeast from classical art. Therefore, starting from our first literary critic F. Kocharli, our literary criticism continued to systematically study the classical heritage.

Purpose of research: In the first decades of the century, the study of classical heritage appears as an urgent issue in the literary criticism and literary criticism of Azerbaijan, in our scientific

and theoretical thought. The task of literary criticism and literary criticism is to study classical and modern literary practice, to determine the scientific technologies of the literary-historical process of modern literary creation. Contemporary literature of each nation is based on its historical past in order to achieve new achievements in its creative pursuits, respects national literary traditions, is formed on this basis and enters the world literature arena with its own national color and individuality.

Conclusion: At the beginning of the XX century, “Researches on Azeri literature” (1926), “Literature of Azerbaijani Turks” (1907-1911) written by F.Kopruluzadeh, two-volumed work “History of Azerbaijan literature” (1928) written by Ismail Hikmet, “One look to Azerbaijan literature”(1921) written by Y.V.Chamanzaminli, “October and Azerbaijani literature ”(1930) written by M.Guliyev. The scientific and theoretical level of these works was quite high for that period. Although there were some shortcomings, they were written with a specific literary concept. However, there was a shortcoming inherent in all of these works: most of these works, written in the 1920s, lacked literary and historical material.

Importance of application: can be used in seminars and lectures in secondary and higher education institutions, preparation of study materials. Can be useful for researchers who study this period.

Keywords: literary criticism, classical heritage, literary heritage, F. Kocharli, realism, M.F. Akhundov, national color

Introduction. While there were excellent literary histories in Western Europe in the seventeenth and eighteenth centuries, this important process in Azerbaijan began in the early twentieth century. It took many years to study the life and work of the classics. It is impossible to create a perfect literary history without studying the life and work of individual prominent classical writers and poets in terms of monographic research. Therefore, starting from the 1930s, monographs were written on the literary heritage of the representatives of classical Azerbaijani literature. Initially, A. Nazim, M. Arif, M. Rafili, F. Gasimzade, M. Jafarov, M. Pashayev and others were active in this important literary and historical process. They sometimes came to the wrong conclusions in their conclusions, based on subjective factors in the assessment of the classical heritage. Of course, such an approach stems from the contradictions of the time, which created certain difficulties in the study of classical heritage from an objective point of view. However, the appeal to the classical heritage itself was a positive event, mobilizing criticism and literary criticism.

It was impossible to continue this process at a normal level. Thus, Marxist literary criticism accepted realism as the only creative method. The theory of socialist realism did not allow romanticism and other literary currents. However, it is impossible to determine the whole picture of XX century Azerbaijani literature without studying the romanticism of XX century Azerbaijan, its works by prominent literary figures A. Sahhat, A. Shaig, M. Hadi, H. Javid. It is also true that in 1940-50 M.Jafarov's "Romanticism in Azerbaijani literature" and A.Mirahmedov's "Muhammad Hadi" monographs were subjected to pressure. The work "Concise Azerbaijani Literature" (1943-1944) written during the war years did not give a perfect impression. The lack of literary-historical facts was also reflected in the history of this literature.

Already in the 1960s, the political climate in the Soviet Union was relatively mild. Restrictions on the study of classical heritage have been relatively removed. It was felt that it is impossible to advance literary criticism and literary-theoretical thought without studying the life and work of literary figures at a perfect, monographic level. If we pay attention to monographs, articles, portrait-essays written in the 1960s, we can see that the abundance of facts and documents in these works attracts more attention. Facts about the life and work of artists, archival materials are at any level. Attention is also paid to the literary and theoretical level of monographs. In this regard, F. Gasimzadeh's monograph "Life and work of Mirza Fatali Akhundov" (1939) differs more. It is also true that F. Gasimzadeh began to deal with the life and work of MFAkhundzadeh in the 1930s, covering the literary heritage of the writer in the works "Chrestomathy of Azerbaijani literature of the XIX century" (1938), "Life and work of Mirza Fatali Akhundov" (1939). tried to do. Materials related to MFAkhundzadeh in "Brief History of Azerbaijani Literature" (1943-1944) also belong to him. All this was the first basis for writing a large-scale monograph. The monograph examines the writer's life, environment, stages of his work, his relationship with the Decembrist creators in the literary-historical context.

It is also true that during his literary career he wrote many articles, literary portraits and essays about the literature of the XIX century and the life and work of its prominent representatives. He has prepared textbooks for secondary and higher schools. From the point of view of systematic presentation of the literature of the century as a whole, the fundamental work "History of Azerbaijani literature of the XIX century" was also evaluated as an important step in our literary criticism.

The monograph "Life and work of Mirza Fatali Akhundov" appeared after such a serious scientific preparation. The monograph reflects the socio-political environment in which MF Akhundzadeh grew up. The literary environment of Tbilisi, where the formation of the writer's socio-literary meetings in the environment of such thinkers as A.Griboyedov, M.Sh.Vazeh was brought to research on the basis of concrete documents. The publication of "Tamsilat" in Tbilissi (Tbilisi), the analysis of the works here is valuable as an important achievement in the literary criticism of that time.

When talking about the achievements of our literary criticism in the 1960s, of course, it is necessary to mention the monograph of Bakir Nabiyev "Firidun bey Kocharli" (1984). It is not accidental to address this issue. It is known that there can be no literary criticism other than literary criticism. Each literary period has a stage of formation and subsequent periods of development. Kocharli laid the foundation of professional Azerbaijani literary criticism. The first stages of our literary criticism are preserved to this day. Bakir Nabiyev was very interested in defining the first traditions of our literary-theoretical thought, mastering its literary concepts. The monograph "Firidun bey Kocharli" appeared on this basis. The work analyzes the literary and social environment in which the writer grew up, his early childhood, his relations with the literary activities at a high scientific and theoretical level. The fact that he studied in a four-grade school in Shusha, grew up in a poetic environment, and the factors influencing the formation of his personality are conveyed to the literary community in a scientific and journalistic style. Special attention is paid to the role of Shusha poetic environment in the formation of a literary critic. The monograph examines the writer's relations with A. Chernyayevsky, the educational environment at the Transcaucasian Teachers' Seminary, his initiative to open a special seminary in Azerbaijan. Indeed, the services of our great writer in the relocation of the Gori Teachers' Seminary to Kazakhstan are invaluable. Initially, the seminary was relocated to one of the territories close to Azerbaijan. As a result of F. Kocharli's insistence and confident activity, the seminary was finally transferred to Gaza.

It is clear from the monograph that F. Kocharli was not only engaged in pedagogical work at the Transcaucasian Seminary, but also was active in organizational work related to pedagogical work, always connected the education system with life and everyday life, and opposed scholastic education in training. In this sense, he learned a lot from the great Russian pedagogue GD Ushinsky. Bakir Nabiyev also paid special attention to the position of F. Kocharli in our literary history, and was able to summarize the most characteristic features of

his activity in the field of literary criticism and literary criticism. Here, the essence of the writer's multifaceted activity, the purpose of his struggle to create our literary history, the writer's literary ideal and so on. formed a broad idea about. F. Kocharli's high and irreplaceable position in our literary history is mostly determined by the book "Azerbaijani literature". Therefore, B. Nabiyev devoted a separate chapter to the analysis of this work. "The author shows that this work deserves high praise in terms of clarifying the stages of development of our literature, to determine the general features of the works of artists" [1, 6].

In the monograph "Firidun bey Kocharli" special attention is paid to the work of the writer "MFAkhundzade". The activity of MFAkhundzadeh in the literary environment of Tbilissi (Tbilisi), the formation of his literary meetings in the environment of leading writers, his relations with M.Sh. Vazeh, the idea-content features of his comedies are analyzed in the monograph. Bakir Nabiyev focused on the author's work "Literature of Azerbaijani Tatars" written in Russian. "Creating a history of literature requires a deep study of the tastes of the people who produce and nurture that literature, a good acquaintance with its customs and traditions. The creation of the history of literature, the serious study of our literary heritage is not only the work of writers and those interested in literature. How much can our literary heritage help our artists and composers create works" [2, 1].

As R.Rza noted, F.Kocharli also knew the history, national traditions and daily life of the people who brought him up. He traveled around Azerbaijan, collected materials related to the history of our national literature, systematized them and put them in the form of literary history. This was not just a literary activity. It was also a matter of high citizenship, zeal and national honor. Seeing that the work "Literature of Azerbaijani Tatars" written in Russian was so popular by the literary community, F.Kocharli wrote "Literature of Azerbaijani Turks" only a few years later. B.Nabiyev explains his interest and love for our literary history and its main creative figures. Noting that all aspects of F. Kocharli's work are studied in the monograph, B. Nabiyev considers him the first professional Azerbaijani literary critic, defines the literary and aesthetic principles of the national school of criticism he created. F. Kocharli's activity in literary historiography has always been remembered in appreciation. There is no literary critic who does not remember F. Kocharli and refer to his works at one time or another. YV Chamanzaminli also approached the issue from this point of view: "If there is only one name that confirms all Azerbaijani literature, it is Firudin bey Kocharli, who created three volumes of" History of Azerbaijani literature ". If this book had been written by an orientalist, he would

have become famous in Europe. I wonder why we do not welcome the emergence of people like F. Kocharli among us" [3, 3].

Conclusion. The attitude of modern literary criticism to the classical literary heritage is significantly different from the attitude of traditional literary criticism. In this sense, contemporary literary criticism in the classical literary heritage prefers more artistic issues, artistic and aesthetic values. On the other hand, modern literary criticism approaches the literary heritage from the ideology of Azerbaijanism, attaches importance to national thinking in the artistic heritage.

Literature

1. Mammadov, K.D. Our first literary historian // Literature and art. - 1985, January 18, p. 6
2. Rza, R.İ. Let's create a rich literary history of the Azerbaijani people // Literature and art. - 1939, September 23, p. 1
3. Chamanzaminli, Y.V. A look at the Azerbaijani literature / YV Chamanzaminli. - Istanbul: Matbeeyi-emare, - 1918. –103 p.
4. Nabiyev, B.A. Firidun bey Kocharli / BA Nabiyev. - Baku: Youth, - 1984. - 228 p.

Öğretmenlerin Örgütsel Adalet Algıları İle Örgütsel Bağlılık Düzeyleri Arasındaki İlişkilerinin İncelenmesi

Hilal SOYSAL

Öğretmen

Kırıkkale Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

hilalsaydam23@gmail.com

Özet

Bu çalışmada amaç öğretmenlerin örgütsel adalet algıları ile örgütsel bağlılık düzeylerini belirlemektir. Bu amaca ulaşmak için araştırmanın evreni Türkiye’de Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı kamu ve vakıf okullarında görev yapan öğretmenlerden oluşmaktadır. Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemi kullanıldığından araştırmanın örneklemi ise Muğla İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı (Merkez, Bodrum, Milas, Yatağan) kamu ve vakıf okullarında görev yapan 400 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırma problemine ulaşabilmek için Muğla İl Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı (Muğla Merkez, Bodrum, Milas, Yatağan) kamu ve vakıf okullarındaki 400 öğretmene uygulanan örgütsel adalet ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişki, anket sorularına verilen cevaplardan elde edilen verilerle analiz edilmiştir. Çalışmada iki ölçek kullanılmıştır. Birincisi, Yıldırım’ın (2002) kullandığı Niehoff ve Moorman (1993) tarafından hazırlanan 18 sorunun Doğan’ın (2008) öğretmenlere uyarlamasıyla oluşturulmuş, beşli likert tipinde “Örgütsel Adalet” anketidir. Toplam 20 maddeden oluşan örgütsel adalet ölçeği; dağıtımsal, işlemsel ve etkileşimsel adalet olmak üzere üç alt boyuttan meydana gelmektedir. İkincisi, Mowday, Steers ve Porter tarafından geliştirilen 15 maddelik örgütsel bağlılık ölçeğidir. Araştırma sonuçlarına göre öğretmenler buldukları kurumda örgütsel adalet algısına sahiptir. Örgütsel adalet algısının ortalamasının üstünde olması örgütsel bağlılık düzeyinin de yüksek olmasını sağlamıştır. Belirtilen olumsuz görüşler arasında öğretmenlerin aldıkları ücreti yetersiz bulmaları, yönetsel kararlarda fikirlerinin alınmaması ve iş yüklerinin fazla olması bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Örgüt, Örgütsel Adalet, Örgütsel Bağlılık

Giriş

Örgüt, iki ya da daha fazla kişinin planlı ve bilinçli olarak bir araya geldikleri yapılardır. Örgütün amaç ve hedeflerinin gerçekleştirilmesinde birçok faktör bulunmaktadır. Çalışanların

çalışma koşullarından memnun olmaları bu faktörlerden biridir. Bununla birlikte çalışanların memnuniyet düzeylerinin sağlanması için örgütsel faktörler de oldukça önemlidir. Örgütsel adalet ve örgütsel bağlılık örgütsel faktörler içerisinde oldukça önemli kavramlardır.

Alanyazında dağıtım, prosedür ve etkileşim adaleti olmak üzere üç boyutta incelenen örgütsel adalet, örgütlerin amaç hedeflerine ulaşabilmeleri açısından çok önemlidir. Dağıtım adaleti, çalışanların kazanımlarının adil olmasını ifade eder. Prosedür adaleti çalışanların elde ettikleri kazanımların tespit edilmesindeki süreçlerin adaletini ele alır. Etkileşim adaleti ise örgütsel yapı içerisinde bulunan uygulamaların bireysel yönü üzerinde durmaktadır.

Eğitim örgütlerinde ise kurumların amaç ve hedeflerine ulaşabilmeleri için salt çalışmayı merkez alan düşüncenin dışına çıkılmalıdır. Eğitim kurumlarındaki başarı öğretmene verilen değer ile ilgilidir. Öğretmenlerin talep ve arzularının karşılanması eğitim kurumlarının amaçlarına daha kolay ulaşmalarını sağlayacaktır. Eğitim kurumlarında önemsenen, kendini değerli hisseden, kararları dikkate alınan ve söz sahibi olan öğretmenin verimliliği de artacaktır. Örgütsel adalet algısının eğitim kurumlarında yüksek olması öğretmenlerin aralarındaki uyumu da artıracak, iç ve dış çevre ile olan iletişim ve etkileşim de güçlenecektir.

Kavramsal Çerçeve

Örgütsel Adalet

Örgüt, hedefleri ortak olan bireylerin meydana getirdiği vizyon ve misyonu aynı olan sistemlerin oluşturduğu topluluktur. Literatürde örgüte ait farklı tanımlamalar yapılmıştır. Başaran (2000) örgütün belirlenen hedefleri gerçekleştirmek için bir araya gelen insanlardan oluştuğunu ifade etmektedir. Güçlü (2003:147) ise örgütü tanımlarken belirli hedeflere ulaşmak için bireylerin çabalarının eş zamanlı olarak kullanıldığı bir yönetim işlevi olduğunu belirtmiştir. Örgütte amaç, teknoloji ve insan unsurlarının etkileşim halinde olduğu bir sistemdir, örgüt kendine özgü bir kültürü olan ve kişiliği ortaya koyan çalışanları, mevkileri, işleri ve bunların arasındaki iletişim ve yetki ilişkilerini ortaya koyan sistematik bir yapıdır.

Örgütsel adalet kavramı ile ilgili alanyazında birçok tanım bulunmaktadır. Adalet kavramı, konumları benzer olan görevleri yürüten işgörenlere eşit biçimde davranmayı gerektirir. Örgütsel adalet kavramı ise, işgörenlerin hak ve sorumluluklarının örgüt ile olan ilişkileri çerçevesinde belirlenmesi olarak tanımlanmaktadır (Bilsel, 2013: 6).

Beugre ve Baron'a göre örgütsel adalet işgörenlerin buldukları yapı içerisinde yöneticiler ve çalışma arkadaşları ile olan ilişkilerinde algılarının nasıl şekillendiğini gösteren sosyal bir olgu olarak tanımlanmaktadır (Karademir ve Çoban, 2010 s. 51).

Cropanzano örgütsel adaletin; yönetimin sorumluluklarının ahlaki yönlerinin bireysel açılardan algılanma şekli olduğunu belirtmiştir (Cropanzano vd., 2007: 35-36). Belirtilen bu tanımda çalışanların örgütsel adalet kavramının temel anlamı değil işgörenlerin kendilerine adil davranma algılarına üzerinde durulmuştur (Taşkiran, 2011: 93-95).

Örgütsel Adaletin Boyutları

Alanyazında 1970’li yıllardan beri adalet ve adaletin etkili olduğu kavram üzerinde çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Örgütsel adalet kavramındaki kuramsal yaklaşımların farklı olması sebebiyle örgütsel adalet kavramının bütünleştirilmesi gereksinimi doğmuştur. Bu noktada en önemli sorun örgütsel adalet boyutları arasında nasıl ayırım yapılabileceği ve farklı boyutların ne derecede birbirleriyle ilişkili olduğudur. Fakat, kuramların aynı temelden yola çıkılarak geliştirilmiş olması ve sayıca fazla olması gibi nedenlerle birbirini içeren ya da birbirleriyle örtüşen sonuçlarda bulunulması sınıflandırmayı zorlaştırmıştır (Özen, 2002; akt. Çöp, 2008: 27). Örgütsel Adalet genel olarak dağıtımsal, prosedür ve etkileşimsel adalet olarak üçe ayrılır.

Dağıtımsal adalet çalışanın hayatı boyunca elde ettiği kazançlarının (terfiler, ücretler, statüler, roller, fırsatlar, hizmetler, mallar, görevler) adil olması gerektiğini, çıktılarının ise ahlaki, etik ve uygun olup olmadığına, ödüllerin adaletli olarak dağıtılıp dağıtılmadığına dair oluşan algıyı belirtmektedir (Polat, 2007: 14).

İşlemsel adalet çalışanlar tarafından süreçlerin nasıl işlediği ve işlemlerin adil bir şekilde yapılıp yapılmadığı hususunu ele almaktadır (Çırak, 2013: 17).

Etkileşimsel adalet ise örgütsel kuramlardaki son gelişmeler bireyler arasındaki etkileşim ve bu etkileşimin neden olduğu problemler üzerinde durmaktadır. Etkileşimsel adalet, örgütsel yapı içerisindeki uygulamaların birey yönü ile ilgilenir; farklı bir ifade ile adaletin alıcısı ve kaynağı arasındaki ilişkileri kapsadığından direkt olarak bireysel ilişkileri içermektedir (Özmen, Arbak ve Özer, 2007).

Örgütsel Bağlılık

Bağlılık toplumsal içgüdünün duygusal bir anlatım biçimidir, bağlılık toplum ile toplumsal duygunun bulunduğu her yerde bulunmaktadır (Balay, 2000, s. 14). Örgütsel bağlılık, sosyoloji ve psikoloji gibi farklı bilim dallarının da konusu arasındadır. Bundan dolayı bu bağlılık kavramı üzerinde ortak bir tanımlama yapılamamıştır. Örgütsel bağlılık farklı tanımlamalar barındırmaktadır. Örnek vermek gerekirse Yüksel (2000, s. 176) örgütsel bağlılığın, yalnızca işverene sadakat anlamına gelmemesi gerektiğini, bu kavramın örgütün başarısı ve devamlılığının sağlanması için örgütsel yapı içerisindeki çalışanların tamamının düşüncelerini açıklayarak çaba göstermeleri olduğunu ifade etmektedir. Çalışan ile örgüt arasında kurulan kuvvetli bir bağ olan örgütsel bağlılığın sağlanması için örgütlerin gerekli ortamı sağlamaları gerekmektedir. Örgütlerin çalışanları iş yerinde tutmak için gerçekleştirdikleri olumlu ve pozitif gelişmeler örgütsel bağlılığın sağlanmasında önem taşımaktadır.

Örgütsel Bağlılığın Sınıflandırılması

Örgütsel bağlılık ile ilgili yapılan çalışmaların incelenmesi sonucu bu bağlılığın üç gruba ayrıldığı ve böyle bir sınıflandırma yapıldığı görülmektedir. Belirtilen gruplandırma tutumsal, davranışsal ve çoklu bağlılık olmak üzere sınıflandırılmıştır (Gül, 2002).

Tutumsal Bağlılık Yaklaşımları: Doğrudan gözlenemeyen nitelikler olan tutumlar ile ilgili detaylı bilgi sadece çalışanların gözlenebilen davranışlarından oluşmaktadır. Çalışanların

herhangi bir olay hakkında ortaya koyduğu tavır, tutumu ile ilgili yorum yapılmasını sağlayabilir. Çalışanların etraflarına karşı geliştirdiği hal ve hareketlerin meydana gelmesinde tutumlar etkilidir (Ceylan ve Bayram, 2006).

Davranışsal Bağlılık Yaklaşımları: Bu bağlılık temelinde örgütsel bağlılıktan ziyade, yapılan belirli bir faaliyete bağlılık bulunmaktadır. Bu bağlılık türünde çalışanların deneyimleri ve örgütteki uyum aşaması önemli olmaktadır. Örgütte uzun süre bulunma ve bu uzun süreli bulunmanın getirdiği sorunlar ile başa çıkma davranışsal bağlılık ile ilgilidir (Çöl, 2004).

Örgütsel Bağlılığı Etkileyen Faktörler

Örgütsel faktörler arasında, ast ve üst ilişkileri, yönetim, örgüt kültürü, kariyer olanakları, çalışma koşulları ile örgütün yapısı ve büyüklüğü gibi etkenler bulunmaktadır (Sağlam,2003, s.23). Richard Mowdayvd (1982)'ye göre örgütsel bağlılığı etkileyen faktörler; örgüt yapısına ilişkin faktörler, çalışma ortamı ve iş deneyimine ilişkin faktörler, iş ve role ilişkin faktörler ile bireysel faktörlerden meydana gelmektedir. Bununla birlikte olumlu örgüt iklimi, işyerinde sorumluluk ve özerkliğe sahip olabilmek, kararlara katılma fırsatları ve iş güvenliği vb. unsurlar işgörenlerin örgüte bağlılık düzeylerine etki etmektedir (Yalçın ve İplik, 2005, s.397).

Örgütsel bağlılığı etkileyen faktörler; kişisel, örgütsel ve örgüt dışı olmak üzere üç grupta incelenmiştir. Aşağıdaki tabloda bu sınıflandırma özetlenmiştir (Bakan,2011):

Tablo 1.Örgütsel Bağlılığı Etkileyen Faktörler

<i>Kişisel Faktörler</i>	<i>Örgütsel Faktörler</i>	<i>Örgüt Dışı Faktörler</i>
Cinsiyet	İşin Niteliği	Alternatif İş İmkanları
Yaş	Yönetim ve Liderlik	Profesyonellik
Eğitim Düzeyi	Örgüt Kültürü	
Medeni Durum	Örgütsel Adalet	
Çalışma Süresi	Ücret	
	Rol Belirsizliği ve Çatışması	

(Örgen, 2020).

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada amaç öğretmenlerin örgütsel adalet algılarının örgütsel bağlılık düzeyleri ile olan ilişkisini belirlemektir. Örgütsel adalet algısı, diğer kurumlarda olduğu gibi eğitim kurumlarında da verimliliği etkileyip çalışma ortamındaki birçok soruna yol açtığından üzerinde durulması gereken bir kavramdır. Örgütsel adalet kavramının öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeylerini nasıl etkilediği tespit edilecektir.

Araştırmanın Önemi

Yapılan bu araştırmada öğretmenlerin örgütsel adalet algıları ile örgütsel bağlılık düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Eğitim kurumunun vazgeçilmez değerlerinden olan öğretmenlerin adalet algısı, adalet algısının önündeki engeller ve adalet algısının bağlılık üzerindeki etkisi incelenerek ortaya konan sonuçlar ile bu çalışmanın alanyazına katkı sağlaması, eğitim kurumlarında yönetici, öğretmen, bu konuda çalışma yapmak isteyen araştırmacı ve diğer ilgililere kaynak olması beklenmektedir. Araştırma bu açıdan önem taşımaktadır.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nicel araştırma yöntemlerinden betimsel-ilişkisel taramanın kullanıldığı bu araştırmada amaç mevcut olay ve olguların ortaya konulmaya çalışılmasıdır. Betimsel-ilişkisel tarama ele alınan olay ve durumları mevcut hali ile ele almaktadır. Bununla birlikte diğer değişkenlerle olan ilişkisi ele alınmaktadır (Karakaya, 2009: 59). Bu çalışmalarda değiştirme etkileme, çabası gösterilmez (Karasar, 2014 :77).

Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Araştırmanın evreni Türkiye’de Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı kamu ve vakıf okullarında görev yapan öğretmenlerden oluşmaktadır. Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemi kullanıldığından araştırmanın örnekleme ise Muğla İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı (Merkez, Bodrum, Milas, Yatağan) kamu ve vakıf okullarında görev yapan 400 öğretmenden oluşmaktadır.

Verilerin Toplanması

Araştırmada iki ölçek kullanılmıştır. Birincisi, Yıldırım’ın (2002) kullandığı Niehoff ve Moorman (1993) tarafından hazırlanan 18 sorunun Doğan’ın (2008) öğretmenlere uyarlanmasıyla oluşturulmuş, beşli likert tipinde “Örgütsel Adalet” anketidir. Toplam 20 maddeden oluşan örgütsel adalet ölçeği; dağıtımsal, işlemsel ve etkileşimsel adalet olmak üzere üç alt boyuttan meydana gelmektedir. İkincisi, Mowday, Steers ve Porter tarafından geliştirilen 15 maddelik örgütsel bağlılık ölçeğidir.

Bu araştırmada veri toplama araçları üç bölümden meydana gelmektedir Araştırmanın ilk bölümünde öğretmenlerin demografik özellikleri, ikinci bölümde öğretmenlerin örgütsel adalet algı düzeylerini ölçen örgütsel adalet algısı ölçeği ve üçüncü bölümde örgütsel bağlılık ölçeğine yer verilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırma problemine ulaşabilmek için Muğla İl Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı (Muğla Merkez, Bodrum, Milas, Yatağan) kamu ve vakıf okullarındaki 400 öğretmene uygulanan örgütsel adalet ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişki, anket sorularına verilen cevaplardan elde edilen verilerle analiz edilmiştir. Verilerin analizinde SPSS21.0 programı kullanılmış ve %95 güven düzeyinde çalışılmıştır.

Puanların normal dağılıma uygunluğunun belirlenmesi için normallik testi yapılmış ve normal dağılım göstermediği belirlenmiştir.

Puanların normal dağılım göstermemesi nedeni ile çalışmada parametrik olmayan test teknikleri kullanılmıştır. Ölçek puanının demografik özelliklere göre farklılık gösterme durumunun analiz edilmesi için Mann Whitney testi ve Kruskal Wallis testi kullanılmıştır. Mann Whitney testi, 2 gruplu demografik değişkenlerin analizinde kullanılırken Kruskal Wallis testi k (k>2) gruplu değişkenlerin analizinde kullanılmıştır. Kruskal Wallis testinde fark çıkması durumunda ikili karşılaştırma için Bonferroni düzeltmeli Mann Whitney testi kullanılmıştır. Puanlar arasındaki ilişki ise Spearman korelasyon testi ile analiz edilmiştir.

Bulgular

Tablo 2. Demografik Özellikler

		n	%
Cinsiyet	Erkek	138	34,5
	Kadın	262	65,5
Mesleki Kıdem	5 yıl ve daha az	41	10,3
	6-10 yıl	72	18,0
	11-15 yıl	83	20,8
	16-20 yıl	71	17,8
	21-25 yıl	71	17,8
	26 yıl ve üzeri	62	15,5
Bu Okuldaki Hizmet Süresi	3 yıl ve daha az	158	39,5
	4-7 yıl	99	24,8
	8-11 yıl	83	20,8
	12 yıl ve daha fazla	60	15,0

Katılımcıların demografik bilgileri incelendiğinde araştırmaya 138 erkek, 262 kadın öğretmenin katıldığı görülmektedir. Öğretmenlerin mesleki kıdemleri genel olarak 10 yıl ve üzeridir. Buldukları okuldaki hizmet süreleri ise yüksek oranda 7 yılın altındadır. Bu durum öğretmenlerin mesleki anlamda tecrübeli olduklarını, buldukları okulda ise kıdemlerinin yüksek olmadığını göstermektedir.

Tablo 3. Örgütsel Adalet Ölçeği İfadelerine Ait Betimsel İstatistikler

	1		2		3		4		5		Ort	ss
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
Çalışma programım adildir.	14	3,5	14	3,5	32	8,0	160	40,0	180	45,0	4,20	0,97
Ücretimin adil olduğunu düşünüyorum	117	29,3	97	24,3	73	18,3	74	18,5	39	9,8	2,55	1,34
İş yükümün adil olduğum kanısındayım	34	8,5	51	12,8	63	15,8	177	44,3	75	18,8	3,52	1,18

Bir bütün olarak değerlendirildiğinde okulumdan elde ettiğim kazancın adil olduğunu düşünüyorum	85	21,3	82	20,5	72	18,0	105	26,3	56	14,0	2,91	1,37
Bu okulda kendi isteğimle kalmaktayım	17	4,3	20	5,0	19	4,8	130	32,5	214	53,5	4,26	1,05
İşe ilişkin kararlar yöneticiler tarafından tarafsız bir şekilde alınmaktadır	18	4,5	29	7,3	45	11,3	169	42,3	139	34,8	3,96	1,08
Yöneticiler okulla ilgili bir karar alınmadan önce bütün çalışanların görüşlerini alırlar	18	4,5	20	5,0	71	17,8	173	43,3	118	29,5	3,88	1,03
Yöneticiler öğretmenlerle ilgili kararları vermeden önce doğru ve eksiksiz bilgi toplarlar	12	3,0	20	5,0	84	21,0	161	40,3	123	30,8	3,91	0,99
Yöneticiler aldıkları kararları öğretmenlere açıklar ve istendiğinde ek bilgiler de verirler	11	2,8	13	3,3	38	9,5	184	46,0	154	38,5	4,14	0,92
Okulla ilgili kararlar bunlardan etkilenen tüm öğretmenlere ayırım yapılmaksızın uygulanır	10	2,5	15	3,8	49	12,3	182	45,5	144	36,0	4,09	0,92
Öğretmenler, yöneticilerin okulla ilgili kararlarına karşı çıkabilirler ya da bu kararların üst makamlarca yeniden görüşülmesini isteyebilirler	9	2,3	31	7,8	63	15,8	179	44,8	118	29,5	3,92	0,98
Benimle ilgili kararlar alınırken yöneticilerim bana nazik ve ilgili davranırlar	11	2,8	9	2,3	22	5,5	168	42,0	190	47,5	4,29	0,89
Benimle ilgili kararlar alınırken yöneticilerim bana saygılı davranır ve önem verirler	13	3,3	5	1,3	22	5,5	166	41,5	194	48,5	4,31	0,89
Benimle ilgili kararlar alınırken yöneticilerim kişisel ihtiyaçlarıma karşı duyarlıdır	10	2,5	9	2,3	34	8,5	165	41,3	182	45,5	4,25	0,89
Benimle ilgili kararlar alınırken yöneticilerim bana karşı dürüst ve samimidir.	10	2,5	8	2,0	29	7,3	165	41,3	188	47,0	4,28	0,88
Benimle ilgili kararlar alınırken yöneticilerim bir çalışan olarak haklarımı gözetirler	11	2,8	7	1,8	35	8,8	165	41,3	182	45,5	4,25	0,89
Yöneticilerim benimle ilgili kararların doğuracağı sonuçları benimle tartışır	11	2,8	16	4,0	45	11,3	164	41,0	164	41,0	4,14	0,96
Benimle ilgili kararlar alınırken yöneticilerim bana	8	2,0	15	3,8	31	7,8	174	43,5	172	43,0	4,22	0,89

akla uygun açıklamalar yaparlar.

Yöneticilerim benimle ilgili alacağı her kararı bana açıklar.	9	2,3	16	4,0	49	12,3	165	41,3	161	40,3	4,13	0,93
Yöneticilerim benimle ilgili kararları için uygun gerekçeler gösterirler.	12	3,0	12	3,0	36	9,0	179	44,8	161	40,3	4,16	0,93

Ortalaması en büyük olan ifadeler;

- Benimle ilgili kararlar alınırken yöneticilerim bana saygılı davranır ve önem verirler
- Benimle ilgili kararlar alınırken yöneticilerim bana nazik ve ilgili davranırlar
- Benimle ilgili kararlar alınırken yöneticilerim bana karşı dürüst ve samimidir.
- Bu okulda kendi isteğimle kalmaktayım
- Benimle ilgili kararlar alınırken yöneticilerim kişisel ihtiyaçlarıma karşı duyarlıdır

Ortalaması en küçük olan ifadeler;

- Ücretimin adil olduğunu düşünüyorum
- Bir bütün olarak değerlendirildiğinde okulumdan elde ettiğim kazancın adil olduğunu düşünüyorum
- İş yükümün adil olduğu kanısındayım
- Yöneticiler okulla ilgili bir karar alınmadan önce bütün çalışanların görüşlerini alırlar
- Yöneticiler öğretmenlerle ilgili kararları vermeden önce doğru ve eksiksiz bilgi toplarlar.

Tablo4.Örgütsel Bağlılık Ölçeği İfadelerine Ait Betimsel İstatistikler

	1		2		3		4		5		Ort	ss
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
Bu okuldaki görevimi büyük ölçüde parasal kaygılarla yapıyorum	194	48,5	71	17,8	74	18,5	43	10,8	18	4,5	2,05	1,23
Bu okulda çalışmaya karar vermekle hata ettiğimi düşünüyorum	317	79,3	32	8,0	20	5,0	22	5,5	9	2,3	1,44	0,97
Emek ve birikimlerim bu okuldan ayrılmamı engelliyor	226	56,5	48	12,0	54	13,5	50	12,5	22	5,5	1,99	1,30
Öğrencilerin başarısına ilişkin çabamın ders saatleriyle sınırlı olduğunu düşünüyorum	207	51,8	64	16,0	47	11,8	56	14,0	26	6,5	2,08	1,33
Bu okula uyum sağlamakta güçlük çekiyorum	306	76,5	43	10,8	26	6,5	18	4,5	7	1,8	1,44	0,93
Bu okulun kurallarına mecbur olduğum için uyuyorum	314	78,5	41	10,3	17	4,3	19	4,8	9	2,3	1,42	0,94

Bu okulda çalışma şevkimin her geçen gün azaldığını hissediyorum	277	69,3	57	14,3	26	6,5	22	5,5	18	4,5	1,62	1,11
Bu okulda yönetimin beni okula bağlama çabalarından rahatsızlık duyuyorum	334	83,5	29	7,3	18	4,5	12	3,0	7	1,8	1,32	0,84
Bu okulun çalışmak için mükemmel bir yer olduğunu düşünüyorum.	32	8,0	43	10,8	75	18,8	137	34,3	113	28,3	3,64	1,22
Bu okulun bir üyesi olmaktan gurur duyuyorum	17	4,3	28	7,0	46	11,5	160	40,0	149	37,3	3,99	1,07
Bu okulun mesleğimle ilgili değişiklik ve yenilikleri takip etme olanağı sağladığı kanısındayım.	27	6,8	39	9,8	71	17,8	162	40,5	101	25,3	3,68	1,15
Bu okul işimde beni en yüksek performansı göstermeye özendiriyor	24	6,0	45	11,3	74	18,5	151	37,8	106	26,5	3,68	1,16
Bu okulun eğitim ve öğretim etkinlikleri açısından uygun bir ortam sağladığını düşünüyorum	12	3,0	38	9,5	69	17,3	167	41,8	114	28,5	3,83	1,04
Çalışma arkadaşlarımla okul dışında da sık sık birlikte oluyorum	62	15,5	80	20,0	102	25,5	104	26,0	52	13,0	3,01	1,27
Başka bir yerde çalışma olanağım olduğu halde bu okulda çalışmayı yeğliyorum	65	16,3	36	9,0	62	15,5	111	27,8	126	31,5	3,49	1,43
Bu okulda yeteneklerimi en üst düzeyde gerçekleştirdiğime inanıyorum	35	8,8	37	9,3	100	25,0	131	32,8	97	24,3	3,55	1,20
Okulumun başarısı için beklenenin ötesinde çaba gösteriyorum	15	3,8	15	3,8	72	18,0	167	41,8	131	32,8	3,96	1,00
Bu okulun geleceğini gerçekten düşünüyorum	10	2,5	7	1,8	31	7,8	151	37,8	201	50,3	4,32	0,88
Bu okulun problemlerini kendi problemim olarak algılıyorum	8	2,0	10	2,5	48	12,0	151	37,8	183	45,8	4,23	0,90
Okulum karşı yapılan eleştirileri kendime yapılmış sayarım	20	5,0	19	4,8	63	15,8	134	33,5	164	41,0	4,01	1,10
Zamanımın çoğunu okuluma ilişkin etkinlikler dolduruyor	15	3,8	30	7,5	109	27,3	146	36,5	100	25,0	3,72	1,04
Okulumun değerleriyle bireysel değerlerim oldukça benzerdir	14	3,5	27	6,8	86	21,5	163	40,8	110	27,5	3,82	1,02
Okulumun önceliklerini kendi önceliklerim olarak	8	2,0	38	9,5	76	19,0	162	40,5	116	29,0	3,85	1,01

algılıyorum

Okulumun çıkar ve beklentilerine uygun hareket etmeyi görev sayarım.	7	1,8	15	3,8	40	10,0	180	45,0	158	39,5	4,17	0,88
Okulum övüldüğünde kendimi övülmüş hissediyorum	10	2,5	8	2,0	51	12,8	158	39,5	173	43,3	4,19	0,91
Okulumu başkalarına anlatmaktan zevk alıyorum	9	2,3	20	5,0	57	14,3	161	40,3	153	38,3	4,07	0,96
Okulumun yararı için her türlü fedakârlığı yaparım	7	1,8	15	3,8	58	14,5	155	38,8	165	41,3	4,14	0,92

Ortalaması en büyük olan ifadeler;

- Bu okulun geleceğini gerçekten düşünüyorum
- Bu okulun problemlerini kendi problemim olarak algılıyorum
- Okulum övüldüğünde kendimi övülmüş hissediyorum
- Okulumun çıkar ve beklentilerine uygun hareket etmeyi görev sayarım.
- Okulumun yararı için her türlü fedakârlığı yaparım

Ortalaması en küçük olan ifadeler;

- Bu okulda yönetimin beni okula bağlama çabalarından rahatsızlık duyuyorum
- Bu okulun kurallarına mecbur olduğum için uyuyorum
- Bu okulda çalışmaya karar vermekle hata ettiğimi düşünüyorum
- Bu okula uyum sağlamakta güçlük çekiyorum
- Bu okulda çalışma şevkimin her geçen gün azaldığımı hissediyorum

Tablo 5.Ölçek Puanlarına Ait Betimsel İstatistikler

	n	Minimum	Maximum	Ort	Ss
Dağıtımsal Adalet	400	1,00	5,00	3,49	0,84
İşlemsel Adalet	400	1,00	5,00	3,98	0,84
Etkileşimsel Adalet	400	1,00	5,00	4,23	0,83
Örgütsel Adalet	400	1,00	5,00	3,97	0,74
Uyum	400	1,00	5,00	4,33	0,72
Özdeşleşme	400	1,00	5,00	3,61	0,90
İçselleştirme	400	1,00	5,00	4,04	0,75
Örgütsel Bağlılık	400	1,89	5,00	4,00	0,59

Katılımcıların;

Dağıtımsal Adalet ortalaması 3,49; İşlemsel Adalet ortalaması 3,98; Etkileşimsel Adalet 4,23; Örgütsel Adalet ortalaması 3,97'dir.

Uyum ortalaması 4,33; Özdeşleşme ortalaması 3,61; İçselleştirme ortalaması 4,04; Örgütsel Bağlılık ortalaması 4,00'tür.

Tablo 6.Örgütsel Adalet Ölçeği İfadelerine Ait Normallik Testi

	Kolmogorov-Smirnov ^a		
	Statistic	n	P
Dağıtımsal Adalet	,081	400	,000
İşlemsel Adalet	,121	400	,000
Etkileşimsel Adalet	,175	400	,000
Örgütsel Adalet	,118	400	,000
Uyum	,175	400	,000
Özdeşleşme	,086	400	,000
İçselleştirme	,100	400	,000
Örgütsel Bağlılık	,074	400	,000

Yapılan Kolmogorov-Smirnov normallik testine göre Örgütsel Adalet, Örgütsel Bağlılık ölçek ve alt boyut puanlarının normal dağılım göstermediği belirlenmiştir ($p < 0,05$). Bu nedenle analizlerimizde parametrik olmayan test teknikleri kullanılmıştır.

Tablo 7.Örgütsel Bağlılık ile Örgütsel Adalet Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

		Dağıtımsal Adalet	İşlemsel Adalet	Etkileşimsel Adalet	Örgütsel Adalet
Uyum	rho	,243**	,253**	,257**	,284**
	p	,000	,000	,000	,000
Özdeşleşme	rho	,295**	,564**	,576**	,580**
	p	,000	,000	,000	,000
İçselleştirme	rho	,211**	,486**	,503**	,482**
	p	,000	,000	,000	,000
Örgütsel Bağlılık	rho	,328**	,596**	,610**	,611**
	p	,000	,000	,000	,000

****p<0,01**

Örgütsel Bağlılık ile Örgütsel Adalet Arasındaki İlişkinin İncelenmesi için yapılan Spearman korelasyon testi sonuçları aşağıda verilmiştir

Uyum ile Dağıtımsal Adalet arasında pozitif yönlü zayıf bir ilişki ($\rho = ,243$); İşlemsel Adalet arasında pozitif yönlü zayıf bir ilişki ($\rho = ,253$); Etkileşimsel Adalet arasında pozitif yönlü zayıf bir ilişki ($\rho = ,257$); Örgütsel Adalet arasında pozitif yönlü zayıf bir ilişki ($\rho = ,284$) bulunmaktadır.

Özdeşleşme ile Dağıtımsal Adalet arasında pozitif yönlü zayıf bir ilişki ($\rho=,295$); İşlemsel Adalet arasında pozitif yönlü orta bir ilişki ($\rho=,564$); Etkileşimsel Adalet arasında pozitif yönlü orta bir ilişki ($\rho=,576$); Örgütsel Adalet arasında pozitif yönlü orta bir ilişki ($\rho=,580$) bulunmaktadır.

İçselleştirme ile Dağıtımsal Adalet arasında pozitif yönlü zayıf bir ilişki ($\rho=,211$); İşlemsel Adalet arasında pozitif yönlü orta bir ilişki ($\rho=,486$); Etkileşimsel Adalet arasında pozitif yönlü orta bir ilişki ($\rho=,503$); Örgütsel Adalet arasında pozitif yönlü orta bir ilişki ($\rho=,482$) bulunmaktadır.

Örgütsel Bağlılık ile Dağıtımsal Adalet arasında pozitif yönlü orta bir ilişki ($\rho=,328$); İşlemsel Adalet arasında pozitif yönlü orta bir ilişki ($\rho=,596$); Etkileşimsel Adalet arasında pozitif yönlü güçlü bir ilişki ($\rho=,610$); Örgütsel Adalet arasında pozitif yönlü güçlü bir ilişki ($\rho=,611$) bulunmaktadır.

Tablo 8.Örgütsel Bağlılık ile Örgütsel Adaletin Cinsiyet Açısından İncelenmesi

Cinsiyet		n	Sıra ort	U	p
Dağıtımsal Adalet	Erkek	138	193,07	17053,000	,350
	Kadın	262	204,41		
İşlemsel Adalet	Erkek	138	196,99	17593,000	,657
	Kadın	262	202,35		
Etkileşimsel Adalet	Erkek	138	194,37	17232,500	,432
	Kadın	262	203,73		
Örgütsel Adalet	Erkek	138	192,49	16972,500	,314
	Kadın	262	204,72		
Uyum	Erkek	138	177,22	14865,500	,003*
	Kadın	262	212,76		
Özdeşleşme	Erkek	138	202,96	17739,000	,758
	Kadın	262	199,21		
İçselleştirme	Erkek	138	202,84	17754,500	,768
	Kadın	262	199,27		
Örgütsel Bağlılık	Erkek	138	196,95	17588,500	,656
	Kadın	262	202,37		

***p<0,05**

Örgütsel Bağlılık ile Örgütsel Adaletin Cinsiyet Açısından İncelenmesi için Mann Whitney testi sonuçları aşağıda verilmiştir

Erkek ile kadınlar arasında Örgütsel Adalet ve alt boyut puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Erkek ile kadınlar arasında Uyum açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Erkeklerin puan sıra ortalaması 177,22 iken kadınların ortalaması 212,76'dır. Sonuçlar incelendiğinde kadınlarda Uyum daha fazladır.

Tablo 1.Örgütsel Bağlılık ile Örgütsel Adaletin Mesleki Kıdem Açısından İncelenmesi

Mesleki Kıdem	n	Sıra ort	X2	p	İkili Karşılaştırma
Dağıtımsal Adalet	5 yıl ve daha az	41	229,37	8,492	,131
	6-10 yıl	72	210,85		
	11-15 yıl	83	207,43		
	16-20 yıl	71	205,99		
	21-25 yıl	71	175,25		
	26 yıl ve üzeri	62	182,73		
İşlemsel Adalet	5 yıl ve daha az	41	221,74	13,356	1>5
	6-10 yıl	72	199,53		3>5
	11-15 yıl	83	228,26		,020*
	16-20 yıl	71	204,32		
	21-25 yıl	71	168,35		
	26 yıl ve üzeri	62	182,87		
Etkileşimsel Adalet	5 yıl ve daha az	41	227,01	6,448	,265
	6-10 yıl	72	195,44		
	11-15 yıl	83	218,28		
	16-20 yıl	71	192,12		
	21-25 yıl	71	185,49		
	26 yıl ve üzeri	62	191,84		
Örgütsel Adalet	5 yıl ve daha az	41	231,44	11,115	1>5
	6-10 yıl	72	202,00		3>5
	11-15 yıl	83	221,40		,049*
	16-20 yıl	71	199,07		
	21-25 yıl	71	172,42		
	26 yıl ve üzeri	62	184,11		
Uyum	5 yıl ve daha az	41	221,35	3,913	,562
	6-10 yıl	72	196,39		
	11-15 yıl	83	211,53		
	16-20 yıl	71	183,94		
	21-25 yıl	71	194,35		
	26 yıl ve üzeri	62	202,73		
Özdeşleşme	5 yıl ve daha az	41	218,49	7,432	,190
	6-10 yıl	72	183,40		
	11-15 yıl	83	207,96		
	16-20 yıl	71	209,47		
	21-25 yıl	71	176,63		
	26 yıl ve üzeri	62	215,54		
İçselleştirme	5 yıl ve daha az	41	210,55	6,037	,303

	6-10 yıl	72	176,99		
	11-15 yıl	83	209,30		
	16-20 yıl	71	206,32		
	21-25 yıl	71	188,08		
	26 yıl ve üzeri	62	216,94		
	5 yıl ve daha az	41	224,56		
Örgütsel Bağlılık	6-10 yıl	72	177,99	7,611	,179
	11-15 yıl	83	210,01		
	16-20 yıl	71	197,94		
	21-25 yıl	71	185,87		
	26 yıl ve üzeri	62	217,68		

***p<0,05**

Örgütsel Bağlılık ile Örgütsel Adaletin Mesleki Kıdem Açısından İncelenmesi için Kruskal Wallis testi sonuçları aşağıda verilmiştir

Mesleki kıdemi farklı olan gruplar arasında İşlemsel Adalet açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Kıdemi 5 yıl ve daha az olanların puan sıra ortalaması 221,74; 6-10 yıl olanların ortalaması 199,53; 11-15 yıl olanların ortalaması 228,26; 16-20 yıl olanların ortalaması 204,32; 21-25 yıl olanların ortalaması 168,35; 26 yıl ve üzeri olanların ortalaması 182,87'dir. Sonuçlar incelendiğinde mesleki kıdemi 11-15 yıl olanlarda İşlemsel Adalet en fazla iken 21-25 yıl olanlarda en azdır. İkili karşılaştırma için yapılan Bonferroni düzeltilmeli Mann Whitney testi sonucuna göre kıdemi 5 yıl ve daha az ile 11-15 yıl olanlarda İşlemsel Adalet 21-25 yıl olanlara göre daha fazladır.

Mesleki kıdemi farklı olan gruplar arasında Örgütsel Adalet açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Kıdemi 5 yıl ve daha az olanların puan sıra ortalaması 231,44; 6-10 yıl olanların ortalaması 202,00; 11-15 yıl olanların ortalaması 221,40; 16-20 yıl olanların ortalaması 199,07; 21-25 yıl olanların ortalaması 172,42; 26 yıl ve üzeri olanların ortalaması 184,11'dir. Sonuçlar incelendiğinde mesleki kıdemi 5 yıl ve daha az olanlarda Örgütsel Adalet en fazla iken 21-25 yıl olanlarda en azdır. İkili karşılaştırma için yapılan Bonferroni düzeltilmeli Mann Whitney testi sonucuna göre kıdemi 5 yıl ve daha az ile 11-15 yıl olanlarda Örgütsel Adalet 21-25 yıl olanlara göre daha fazladır.

Mesleki kıdemi farklı olan gruplar arasında Örgütsel Bağlılık ve alt boyut puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Tablo 10.Örgütsel Bağlılık ile Örgütsel Adaletin Bu Okuldaki Hizmet Süresi Açısından İncelenmesi

Bu Okuldaki Hizmet Süresi	n	Sıra ort	X2	p	İkili Karşılaştırma
Dağıtımsal Adalet	3 yıl ve daha az	158	210,21	3,975	,264
	4-7 yıl	99	200,23		
	8-11 yıl	83	200,52		
	12 yıl ve daha fazla	60	175,36		
İşlemsel Adalet	3 yıl ve daha az	158	205,24	6,070	,108
	4-7 yıl	99	209,93		
	8-11 yıl	83	204,29		
	12 yıl ve daha fazla	60	167,20		
Etkileşimsel Adalet	3 yıl ve daha az	158	198,51	3,887	,274
	4-7 yıl	99	213,37		
	8-11 yıl	83	205,32		
	12 yıl ve daha fazla	60	177,84		
Örgütsel Adalet	3 yıl ve daha az	158	205,15	5,972	,113
	4-7 yıl	99	209,26		
	8-11 yıl	83	205,31		
	12 yıl ve daha fazla	60	167,13		
Uyum	3 yıl ve daha az	158	210,10	2,573	,462
	4-7 yıl	99	187,36		
	8-11 yıl	83	195,84		
	12 yıl ve daha fazla	60	203,35		
Özdeşleşme	3 yıl ve daha az	158	190,31	2,781	,427
	4-7 yıl	99	205,13		
	8-11 yıl	83	215,40		
	12 yıl ve daha fazla	60	199,09		
İçselleştirme	3 yıl ve daha az	158	186,51	8,079	,044*
	4-7 yıl	99	225,62		
	8-11 yıl	83	206,91		
	12 yıl ve daha fazla	60	187,03		
Örgütsel Bağlılık	3 yıl ve daha az	158	190,57	3,178	,365
	4-7 yıl	99	211,31		
	8-11 yıl	83	212,27		
	12 yıl ve daha fazla	60	192,53		

*p<0,05

Örgütsel Bağlılık ile Örgütsel Adaletin Bu Okuldaki Hizmet Süresi Açısından İncelenmesi için Kruskal Wallis testi sonuçları aşağıda verilmiştir

Bu Okuldaki Hizmet Süresi farklı olan gruplar arasında Örgütsel Adalet ve alt boyut puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Bu Okuldaki Hizmet Süresi farklı olan gruplar arasında İçselleştirme açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Kıdemi 3 yıl ve daha az olanların puan sıra ortalaması 186,51; 4-7 yıl olanların ortalaması 225,62; 8-11 yıl olanların ortalaması 206,91; 12 yıl ve üzeri olanların ortalaması 187,03'tür. Sonuçlar incelendiğinde bu Okuldaki Hizmet Süresi 4-7 yıl İçselleştirme en fazla iken 3 yıl ve daha az olanlarda en azdır. İkili karşılaştırma için yapılan Bonferroni düzeltmeli Mann Whitney testi sonucuna göre hizmet süresi 4-7 yıl olanlarda İçselleştirme 3 yıl ve daha az olanlara göre daha fazladır.

Sonuç ve Öneriler

Öğretmenlerin Örgütsel Adalet Algıları İle Örgütsel Bağlılık Düzeyleri Arasındaki İlişkilerinin İncelendiği bu araştırmanın olumlu ve olumsuz sonuçları aşağıda belirtilmiştir:

Olumlu Sonuçlar:

- Öğretmenler, yöneticilerin kendilerine saygılı, nazık, dürüst, samimi, ilgili davrandığını, öğretmenlerin bireysel ihtiyaçlarına önem verdiklerini ifade etmişlerdir.
- Öğretmenler okulda kendi istekleri ile kaldıklarını, kuruma bağlı olduklarını belirtmişlerdir.
- Öğretmenler okulun geleceğini düşündüklerini, okulun problemlerini kendi problemleri olarak gördüklerini, okulun başarısı ile mutlu olduklarını, okulun çıkar ve beklentilerine uygun davrandıklarını ve okulun faydası için her türlü fedakârlığı yapacaklarını belirtmişlerdir.
- Öğretmenler okula uyum sağlayabilmektedir. Öğretmenler buldukları okulda severek çalışmakta ve okulda buldukları için mutlu ve okul kurallarını benimsemiş durumdadır.
- Öğretmenlerin örgütsel adalet ve örgütsel bağlılık düzeyleri ortalamanın üstündedir. Bu durum örgütsel adalet ve bağlılık kavramlarına yönetimin dikkat ettiğini göstermektedir.
- Öğretmenlerin örgütsel adalet algıları ile örgütsel bağlılık düzeyleri arasında pozitif yönlü doğrusal bir ilişki bulunmaktadır.

Olumsuz Sonuçlar:

- Öğretmenler okuldan elde ettikleri kazancın ve ücretlerinin düşük olduğunu ifade etmişlerdir.

- Öğretmenler iş yüklerinin fazla olduğunu düşünmektedir.
- Yönetimsel kararlarda çalışanların tamamının görüşü alınmamaktadır.
- Yöneticiler öğretmenlerle ilgili kararları vermeden önce yeteri kadar bilgi toplamamaktadır.

İstatiksel Açıdan Farklılık Gösteren ve Göstermeyen Değişkenler

- Erkek ile kadınlar arasında Örgütsel Adalet ve alt boyut puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır.
- Erkek ile kadınlar arasında uyum açısından kadınlar lehine istatistiki bir farklılık bulunmaktadır. Kadınlarda uyum daha fazladır.
- Mesleki kıdemi farklı olan gruplarda işlemsel adalet açısından anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Mesleki kıdemi 11-15 yıl olanlarda işlemsel Adalet en fazla iken 21-25 yıl olanlarda en azdır.
- Mesleki kıdemi farklı olan gruplar arasında Örgütsel Adalet açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır. Sonuçlar incelendiğinde mesleki kıdemi 5 yıl ve daha az olanlarda Örgütsel Adalet en fazla iken 21-25 yıl olanlarda en azdır.
- Mesleki kıdemi farklı olan gruplar arasında Örgütsel Bağlılık ve alt boyut puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır.
- Hizmet edilen okuldaki hizmet süresi farklı olan gruplar arasında Örgütsel Adalet ve alt boyut puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır.
- Hizmet edilen okulda çalışma süresi farklı olan gruplar arasında İçselleştirme açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır. Hizmet edilen okuldaki Hizmet Süresi 4-7 yıl İçselleştirme en fazla iken 3 yıl ve daha az olanlarda en azdır.

Öneriler

Araştırma Sonuçlarına Yönelik Öneriler

- ✓ Örgütsel adalet ve örgütsel bağlılık düzeylerinin güçlendirilmesi için yönetimin şeffaf olması gerekmektedir.

- ✓ Araştırmada erkek öğretmenlerin uyum bağlılık düzeyleri kadın öğretmenlere göre daha düşük çıkmıştır. Uyum bağlılık düzeyinin artırılması için manevi destek, ödüllendirme, takdir gibi motivasyonu artıran unsurlar kullanılmalıdır.
- ✓ Göreve yeni başlayacak öğretmenler için uyum programları düzenlenmelidir.
- ✓ Mesleki kıdemleri 21-25 yıl arasında bulunan öğretmenlerin örgütsel adalet algılarının düşük olmasının nedeni araştırılmalıdır.
- ✓ Hizmet edilen okulda göreve yeni başlayanların içselleştirme puanlarının düşük olduğu tespit edilmiştir. Öğretmenlerin okul ve mesleki bilgilerini artırmak için seminer, konferans ve etkinlikler düzenlenmelidir.
- ✓ Öğretmenlerin bağlılık düzeylerinin artırılması için ücretlerde iyileştirme yapılmalıdır.
- ✓ Alınacak yönetsel kararlarda tüm öğretmenlerin de eşit düzeyde fikri alınmalıdır.
- ✓ İş yükünün dengeli dağıtılmasına dikkat edilmelidir.

Yapılacak Araştırmalara Öneriler

- ✓ Bu araştırmada nicel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Yapılacak diğer araştırmalarda nitel yöntemler kullanılarak öğretmen ve yöneticiler ile görüşme, mülakat yapılarak farklı veri toplama araçlarından yararlanılabilir.
- ✓ Örgütsel adalet ve örgütsel bağlılık ile ilgili farklı ölçek ve anketler geliştirilerek çalışma farklı açılardan ele alınabilir.
- ✓ Örgütsel Adalet ve örgütsel bağlılık düzeyleri bölgesel açıdan incelenebilir.
- ✓ Eğitim kurumlarında örgütsel adalet ve örgütsel bağlılığı etkileyen iş doyumunu, iş tatmini, güven vb. kavramlar ile ilgili araştırmalar yapılabilir.

Kaynakça

Bakan, İ. (2011). *Örgütsel bağlılık: Kavram, kuram, sebep sonuçlar*. Gazi Kitabevi, Ankara

Balay, R. (2000). *Özel ve Resmi Liselerde Yönetici ve Öğretmenlerin Örgütsel Bağlılığı: Ankara İli Örneği*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Başaran, İ.E., (2000). *Örgütsel Davranış İnsanın Üretim Gücü, Üçüncü Kez Yeniden Yazım*, Feryal Matbaası, Ankara, 323s.

Bilsel, M. A.(2013). Örgütsel Adalet Algısının Banka Çalışanlarının Performans ve Motivasyonlarına etkisi: Bir Araştırma, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013. s. 6- 28

Ceylan, C.,& Bayram, N. (2006). Mesleki Bağlılığın Örgütsel Bağlılık Ve Örgütten Ayrılma Niyeti Üzerine Etkilerinin Düzenleyici Değişkenli Çoklu Regresyon İle Analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20(1), 105-120.

Cropanzano, R. , Bowen, David E.,and Gilliland, S. W.(2007)., “The Management of Organizational Justice”, s. 35 - 38.

Çırak, S. (2013). İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Örgütsel Adalet Algısı (Ankara/Yenimahalle), Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Çöl, G. (2004). Örgütsel bağlılık kavramı ve benzer kavramlarla ilişkisi. *Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 6(2), 25-40.

Çöp, S. (2008). Türkiye ve Polonya'da Turizm Sektörü Çalışanlarının Örgütsel Adalet ve Örgütsel Bağlılık Algılarına İlişkin Bir Uygulama”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Doğan, A. (2008). İlköğretim Kurumlarında Örgütsel Adaletin Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı.

Gül, H.(2002). Örgütsel bağlılık yaklaşımlarının mukayesesi ve değerlendirmesi. *Ege Üniversitesi Ege Akademik Bakış Dergisi*, 2, (1). 40-45.

Karademir, T. & Çoban, B.(2010). Sporun Yönetel Yapısında Örgütsel Adalet Kuramına Bakış”, Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, Cilt: 4, Sayı 1, s. 51.

Karakaya, İ. (2009). Bilimsel araştırma yöntemleri. Ankara: Anı yayıncılık

Karasar, N. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler*. Ankara: Nobel.

Güçlü, N. (2003). “Örgüt kültürü”, Kırgızistan- Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6, 147–159.

Mowday, RT, Porter, LW ve Steers, R. (1982). Örgütsel bağlantılar: Bağlılık, devamsızlık ve devir psikolojisi.

Örgen, İ.(2020). Ücretli Sınıf Öğretmenlerinin Mesleki Ve Örgütsel Bağlılık Düzeylerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Adana.

Özen, J. (2002). “Adalet Kuramlarının Gelişimi ve Örgütsel Adalet Türleri”, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arşivi, 5, 107–117.

Özmen, Ö. N. T., Arbak, Y. ve Özer, P. S. (2007). Adalet Verilen Değerin Adalet Algıları Üzerindeki Etkisinin Sorgulanmasına İlişkin Bir Araştırma. *Ege Akademik Bakış Dergisi* 7(1), 17 -33

Polat, S. (2007). “Ortaöğretim Öğretmenlerinin Örgütsel Adalet Algıları, Örgütsel Güven Düzeyleri ile Örgütsel Vatandaşlık Davranışları Arasındaki İlişki” Doktora Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.

Sağlam A. G. (2003). Yöneticiye duyulan güven örgütsel bağlılığı artırır mı?. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 17-36.

Taşkıran, E.(2011). Liderlik ve Örgütsel Sessizlik Arasındaki Etkileşim, Örgütsel Adaletin Rolü, Beta Basım Yayım, İstanbul.

Yalçın, A. ve İplik F.N. (2005). Beş yıldızlı otellerde çalışanların demografik özellikleri ile örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik bir araştırma: Adana ili örneği, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 395-412.

Yıldırım, F. (2002). Çalışma Yaşamında Örgüte Bağlılık Ve Örgütsel Adalet İlişkisi, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı. Ankara.

Yüksel, Ö. (2000). İnsan Kaynakları Yönetimi, Ankara, Gazi Kitabevi.

Albanian Balad as a Folklore Phenomenon: Comparative Look

Ph.D. Edlira Çerkezi

edlira_cerk@yahoo.com

Ph.D. Candidate Ana Çano

Abstract

Before moving on to an evidence of the Albanian ballad within our peninsula, let us focus on the peninsula itself, bringing some facts ranging from etymology to perception.

It is interesting to look at the Balkans by the most interested authors today for the study of this region. The old name of the peninsula was Haemus, it is believed that this was the name of the mountains.

It is believed that the name derives from a Thracian word, saimon, mountain, ridge, which has not been proven for Thracian origin, but seems to be related to the Greek word haimon, bloody, in Greek haema is blood. In ancient times the mountain range we call today the Balkans and the area around it was populated by Thracian peoples and tribes, such as Bessi, Dii and Satrae. Herodotus gives evidence that a sacred oracle of Dionysus, descended from a Thracian god, made the cult of Dionysus widespread among the ancient Greeks. And the oracle had the temple on one of the peaks of the Balkan Mountains, in the central Bulgarian regions today. He is thought to have been the first to write about this region since the fifth century BC. A century later Teopompi of Chios presents the narrow peninsula and the top of the mountain as a point of view which captures both the Adriatic and the Black Sea. Until the time when Polybius wrote, the idea was circulating that from the top of the mountain massif, both the east and the west, the respective seas could be seen. Polybius wrote in the second century CE and is mentioned by Titus Livy later and others, but his texts are only fragments. According to the authors mentioning Polybius, he wrote about a climb of King Philip to the top of Haemus. Rather this narrative remains on the verge of fabrication and is not taken seriously by scholars. What is considered interesting and credible is the idea put forward by Strabo, according to which Haemus is a watershed mountain and at the same time served as a divider between the Hellenistic world, thought with the Thracian territories on the border and the Danube territories

on the other bank of the river, which called barbarians, in the neighborhood, which were considered foreign.

Ideja e ndarësit ujqor të malit duket se konsiderohet më shumë sot, duke pasur parasysh se edhe në ditët tona ndarjet kufitare varen nga ndarjet e rrjeteve ujqore dhe logjika e caktimit të kufijve prirret nga ky realitet gjeografik, që s'mund të injorohet.

Introduction

Before moving on to an evidence of the Albanian ballad within our peninsula, let us focus on the peninsula itself, bringing some facts ranging from etymology to perception.

It is interesting to look at the Balkans by the most interested authors today for the study of this region. The old name of the peninsula was Haemus, it is believed that this was the name of the mountains.

It is believed that the name derives from a Thracian word, saimon, mountain, ridge, which has not been proven for Thracian origin, but seems to be related to the Greek word haimon, bloody, in Greek haema is blood. In ancient times the mountain range we call today the Balkans and the area around it was populated by Thracian peoples and tribes, such as Bessi, Dii and Satrae. Herodotus gives evidence that a sacred oracle of Dionysus, descended from a Thracian god, made the cult of Dionysus widespread among the ancient Greeks. And the oracle had the temple on one of the peaks of the Balkan Mountains, in the central Bulgarian regions today. He is thought to have been the first to write about this region since the fifth century BC. A century later Teopompi of Chios presents the narrow peninsula and the top of the mountain as a point of view which captures both the Adriatic and the Black Sea. Until the time when Polybius wrote, the idea was circulating that from the top of the mountain massif, both the east and the west, the respective seas could be seen. Polybius wrote in the second century CE and is mentioned by Titus Livy later and others, but his texts are only fragments. According to the authors mentioning Polybius, he wrote about a climb of King Philip to the top of Haemus. Rather this narrative remains on the verge of fabrication and is not taken seriously by scholars. What is considered interesting and credible is the idea put forward by Strabo, according to which Haemus is a watershed mountain and at the same time served as a divider between the Hellenistic world, thought with the Thracian territories on the border and the Danube territories on the other bank of the river, which called barbarians, in the neighborhood, which were considered foreign.

Ideja e ndarësit ujqor të malit duket se konsiderohet më shumë sot, duke pasur parasysh se edhe në ditët tona ndarjet kufitare varen nga ndarjet e rrjeteve ujqore dhe logjika e caktimit të kufijve prirret nga ky realitet gjeografik, që s'mund të injorohet.

The idea of the mountain water divider seems to be considered more today, given that even today border divisions depend on the divisions of water networks and the logic of delimitation tends to this geographical reality, which can not be ignored.

F. Konica in the introduction of the monograph "Albania - rock garden in Southeast Europe", claims that the source of the later toponymy of the peninsula is related to the Turkish Balkan, which means mountain. Due to the inverted geographical configuration, but, apparently, although a large part of military operations and expeditions were carried out in high places of strategic importance, in the consciousness of the Ottoman generals and armies this peninsula was acquired and established as a region. mountains and was baptized as the land of the mountains, the land of the Balkans.

Referring to the linguistic-historical evidence, the Balkans were initially called the mountain massif that bears the same name today. Hence, by the end of the 17th century, the new name passed to the whole peninsula, which formed the European part of the empire. Perhaps the non-Indo-European population that came to this corner of Europe simply translated an old local name, the Carpathian Mountains, at the root of which is the Thracian-Illyrian carp etymology, meaning rock, mountain.

A very detailed search, which brings perhaps new information to us, was done by the Bulgarian-American researcher, Maria Todorova¹⁰⁵. It gives a detailed answer to the question about the etymology of our peninsula name. Todorova refers to the British traveler John Mori, who had just graduated from Cambridge University, embarks on a journey, exploring all the places where Western civilization begins. Passing from Bucharest to Constantinople, he crosses the Balkan Mountains through Shipka, Bulgaria. At this time he wrote a letter to his sister¹⁰⁶:

We were approaching the classical land. We slept at the foot of a mountain, which we crossed the next day, separating Bulgaria from Romania (Thrace of antiquity) and which, though now humiliated as Bal.Kan, is neither more nor less than ancient Haemus.

We were approaching the classical land. We slept at the foot of a mountain, which we crossed the next day, separating Bulgaria from Romania (Thrace of antiquity) and which, though now humiliated as Bal. Kan, is neither more nor less than ancient Haemus.

This is the first traveler to reveal in his notes a different name from Haemus. In fact, the name Haemus was used regularly until the late eighteenth century. While Edward Brown, a physician and traveler from Norwich, author of quite popular and influential travel notes, claimed in 1669 that Haemus extends westward separating Serbia from Macedonia and that, under different names, lies between the Black Sea and the Adriatic.

Todorova claims that from her research she has been able to discover that the earliest mention of the name Balkan goes no earlier than the fifteenth century:

The earliest mention of the name Balkan, as far as I know, is that of the 15th century memorandum by the humanist writer and diplomat Italian Filippo Buonakorsi Kalimako (Philippus Callimachus, 1437-1496). Persecuted by Pope Paul II, Kalimako settled in Poland and became an adviser to the Polish king. He is the author of a history of the deeds of Vladislav III Varnenchik, in which he left a brief description of Haemus, whom he saw when he went to visit the Ottoman capital for a diplomatic mission. In his 1490 memorandum to Pope Innocent

VIII, Kalimako wrote that the natives used the Balkan name for that mountain: "quem incolae Balchanum vocant."

And then, in 1553, the next Habsburg emperor, Ferdinand, sent a diplomatic mission to the High Gate with the task of reaching a ceasefire agreement with the Ottomans and securing recognition of the Habsburg rule over Hungary and Transylvania. The mission was entrusted to Antonio Vrančić, Bishop of Peja since 1549. He was a Dalmatian of Bosnian descent, a family who had fled during the Ottoman occupation and who had previously been Bishop of Transylvania. He was known as an erudite of his time, and during his stay in Istanbul, Vrančić kept a diary of his journey from Vienna to Adrianople, mentioning in particular the names Haemus and Haemi Montes, and mentioning ancient authors whom he regarded as punctual. In 1567 Vrančić was sent back with a second mission near the High Gate, to sign a peace treaty with the new sultan, Sultan Selimi II. This time too he kept notes, which were published three centuries later. In these notes for the first time are given the distances and itineraries of the time in the areas of the peninsula, with great precision and description accuracy.

In this second journey of this clerical scholar through the territories of the peninsula, it is noticed that for the first time a Slavic name is mentioned, Stara Planina, which in Bulgarian means the old mountain. This is mentioned by the Italian Marco Antonio Pigafeti, who accompanied Vrančić. During the second trip. Todorova, who is herself a Slav, a Bulgarian, has researched more about the Slavic name, but she claims she has not found the name mentioned more than twice.

In 1577 she lists another display of the name Emum, Hemo and Hemus, found in the notes of another German priest, this time, Salomon Schweiger, who had the opportunity to live for three years in the Ottoman capital and become widely known. territories and designations. His diary entries were published in 1608. And he seems to be the first to convey the Turkish name of the Balkan Mountains and the only one to mention the Slavic name Comonitza. The name Balkan is used again later, confusing it with the Rhodope Mountains, or other mountains.

The French mention it for the first time in 1621, it appears in a diary kept by Ambassador Louis Dehej de Cormanen¹⁰⁷, although there are details as to who the former Thracian territory was:

This mountain that separates Bulgaria from Romania (the medieval name of ancient Thrace) is called by the Italians the Mountain Range of the world, while by the Turks it is called Dervent, a name given to all forested mountains, just as the Balkans is the name of the bare spruce. i.e., what of the ancients was known as Hemus.

The name Balkan according to scholars is Turkish and its meaning is, mountain. Sometimes in Ottoman Balkan chronicles it seems to be the name for a mountain with dense forests. Halil Inalçik, one of the authors of the time, has often mentioned, in addition to the word Balkan, names of mountains, for example. Koxha Balkan (big mountain), Kyçyk Balkan (small mountain), Ungurus Balkan (Mountains of the Hungarians, for the Carpathians). The name Emine Balkan, which refers to the Hemus Mountains, also appears. It seems that Emine is the name that the Ottomans made referring to the Byzantine names: Aimos, Emmon and Emmona, for Haemus.

Today another version of the name Balkan is accepted, which is related to the Persian etymology, Balaa Khaana, big, high, proud house. While in the Ottoman explanation comes the root mud (balk) with a reducing suffix, the Turkish diminutive -an. There is no pre-Ottoman documentation of this name.

1. Southeast Europe, or the Balkans?

The names for the peninsula have been vague and quite different, especially at a time when these territories became benchmarks in geopolitical tables in the late nineteenth and early twentieth centuries.

Many Balkans presented themselves according to their nationality or desire to call themselves. European Turkey, the European Levant, the Oriental Peninsula, the Slavo-Greek Peninsula, the South Slavic Peninsula, etc., were some of the names that were commonly curved until the Congress of Berlin in 1878. More Balkan name was a name within the peninsula, by its inhabitants. To the Ottomans it was Rumelia, the land of the Romans, or Imperial Rumelia, or Ottoman Europe.

In the second half of the nineteenth century, the name Balkan Peninsula or Balkans began to be affirmed and gained ground. As the name Southeast Europe began to be used more by German diplomats, who did not find the name Balkans appropriate, due to negative overlaps regarding the image that had been created over the years for the Balkans. During the Nazi period the term Southeast Europe was widely used. The US also preferred to use this name instead of the Balkans. In fact, for a long time the Balkans created an unpleasant association for most of those who saw the peninsula from the outside. We can encounter the term Balkanization, which has already entered as natural in the circles of Western scholars.

Ballkanizmi në përkufizim është ndarja e një shteti shumëkombësh në njësi më të vogla etnike homogjene. Termi gjithashtu është përdorur për t'iu referuar konfliktit etnik brenda shteteve multietnike. Ai u vendos në fund të Luftës së Parë Botërore për të përshkruar fragmentimin etnik dhe politik që pasoi me shpërbërjen e Perandorisë Osmane, veçanërisht në Ballkan. (Ballkanizmi është term që përdoret sot për të shpjeguar shpërbërjen e disa shteteve multietnike dhe transferimin e kompetencave të tyre në diktaturë, spastrim etnik dhe luftë civile).

Balkanism by definition is the division of a multinational state into smaller homogeneous ethnic units. The term has also been used to refer to ethnic conflict within multiethnic states. It was decided at the end of World War I to describe the ethnic and political fragmentation that followed the dissolution of the Ottoman Empire, especially in the Balkans. (Balkanism is a term used today to explain the dissolution of some multiethnic states and the transfer of their powers to dictatorship, ethnic cleansing and civil war).

Balkanism occurred in countries other than the Balkans, including Africa in the 1950s and '60s, following the dissolution of the British and French colonial empires there. In the early 1990s the disintegration of Yugoslavia and the collapse of the Soviet Union led to the emergence of some very new states that were unstable and ethnically mixed, and then to violence between them.

The names of the peninsula are not complete synonyms, often the Balkans are viewed as more negative, while seen in the territorial context, it occupies a smaller area. The name Southeast Europe perceives as part also territories that are not included in the definition of the Balkans, for example, Hungary or parts of the Czech Republic, etc.

The Historian Shaban Sinani occasionally reconsiders in his studies the issues of perception and self-perception in the Balkans. The author notes a difference that is evident in terms of the ratio of how we are called and how we call ourselves. He says non-Balkans continued to use the old name today. For them, the Balkans is as it once was, Southeast Europe, and for this there are institutes, associations and magazines of the same name. The term Balkan studies, with the meaning of a science with the object of the community of linguistic, historical and ethnographic features of the peoples of the Balkans, namely Balkanisms, has entered into circulation by scholars of this region. This is a phenomenon that happens and is often repeated with such names. It remains for science to explain why a number of peoples, nations, communities, call themselves differently and know others differently. they regard them as such ", says the researcher..

108 Robert W. Pringle. "Balkanization". Encyclopædia Britannica. Encyclopædia Britannica Online. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/50323/Balkanization>.

But what is this peninsula for the East and what is it for the West? The answer of many scholars is a different perception from outside and inside. Western Europeans call the Balkans mostly orient, while those coming from Asia Minor, from the Middle East, see this region as western. However, despite the observation, one thing is clear, the Balkans have strong oriental traces and is not oriental, has strong western roots and traces and is not yet western. There is another approach to the Balkans, it is seen as a male orient, if the orient itself is seen as female. And in fact, the way of life and perception in this part of Europe is quite similar to the East. For Sinan, the wording of the Balkans is this¹⁰⁹:

But what is this peninsula for the East and what is it for the West? The answer of many scholars is a different perception from outside and inside. Western Europeans call the Balkans mostly orient, while those coming from Asia Minor, from the Middle East, see this region as western. However, despite the observation, one thing is clear, the Balkans have strong oriental traces and is not oriental, has strong western roots and traces and is not yet western. There is another approach to the Balkans, it is seen as a male orient, if the orient itself is seen as female. And in fact, the way of life and perception in this part of Europe is quite similar to the East. For Sinan, the wording of the Balkans is this¹⁰⁹:

The great Balkan dilemma according to Sinan¹¹¹ is:

Cohabiting or isolating yourself is a dramatic choice, which has to do not only with the day, but more with tradition. At the crossroads of influences of the most varied and often controversial winds; a region of diverse cultural, ethnic, linguistic, confessional interferences, the Balkans, so diverse among the Vedas, as one of the Franciscan fathers would have said at the turn of the century, on the contrary, in the face of the big world, inherited the chance to display an identity prominent cultural, psychological and moral, the community of those features (les concordances) that would lead to the establishment of a serious scientific discipline for their systematic study.

While referring to the scholars of history and cultural anthropology, it is worth mentioning again Maria Todorova, who raises from the beginning the concern of the imagination and perception of the Balkans

from inside and outside. Here is how she expresses herself, referring to the pejorative expression of the name Balkan¹¹²:

The work is how to explain the stability of such a frozen imagination. How could a geographical designation become one of the most powerful pejorative terms in the field of history, international relations, political science, and, nowadays, intellectual discourse in general? This issue has no purely academic significance. It constitutes the performance of:

(1) innocent inaccuracies stemming from vast geographical knowledge conveyed by tradition,

(2) the subsequent molding of the geographical name with political, social, cultural and ideological nuances, as well as the beginnings of the pedagogical use of the "Balkans from the times of World War I,

(3) the complete detachment of the qualification from its object and, further, the inverse and retroactive attribution of the ideologically overloaded qualification to the region, especially after 1989.

Todorova claims that the Balkans are far from this perception and that this negative perception is held more unintentionally than is a reality in these areas. There are two historical heritages that the researcher finds in these areas. Its first pillar is the legacy of the Byzantine millennium, with its profound political, institutional, legal, religious and cultural influence. And the other is that of the half-millennium of Ottoman rule, which gave the peninsula its name and which was the determinant of the longest period of political unity it has experienced. Southeast Europe not only got a new name, the Balkans, during the Ottoman period, but it was mainly the Ottoman elements or elements perceived as Ottoman, that led to the acquisition of this stereotype that they encounter today for these territories. But she is of the opinion that in fact as far as the Ottoman heritage is concerned, this heritage is clearly observed in the Balkans and it cannot be said that there is an exaggeration in the presence of this layer on the peninsula. The extent of Ottoman occupation lasted from the fifteenth to the twentieth century. Only the eighteenth and nineteenth centuries seem to be the brightest periods for the peoples under the Ottoman yoke. The desire for secession and then its realization in the vast majority of countries during the nineteenth century, left it behind a vacuum. The Ottoman influence was followed by a drastic break and a great desire to sever all ties with the former occupiers, even though much coexistence had passed and the Ottoman culture and language had left its strong mark. According to Todorova, somewhere at the end of the First World War, we can talk about a kind of completion of this fracture. But in fact, in Albanian areas, this has not been the case, given how late they broke away from the Ottoman yoke and how long it took for the dilemma of secession or non-secession from the empire. In his memoirs Egerem Bey Vlora¹¹³ makes an analysis of the specific situation that the Albanians had against the Ottomans and the specific situation that they had against the neighbors. Here is what he says about the national situation in the time before secession from Turkey¹¹⁴:

The worldview of the vast majority of Albanians in the years 1900 to 1906 was to be worshiped badly. No one felt part of a people: wherever they were, the population was divided into two separate camps, cut like knives. One of them was the three quarters, who answered the question of what they were (türk elhamdyillah (Turkish, thank God), which of course should not be misunderstood, should not be taken in the sense of an ethnicity, but of an affiliation religious. The other quarter, the Orthodox Albanians and sometimes (but rarely) even the Catholics were called gjaura, a name that not only

despised them, but also separated them from the entirety of the Albanian people, as a different, even foreign element.

Such a distortion of the real situation was the first step for the division of the Albanian people and a preparation for the swallowing of these arbitrarily divided parts of the people in other ethnicities, foreign and hostile towards the Albanians.

Noel Malkolm¹¹⁵ views the late secession of Albanians from the High Gate as a positive fact, justifying their impossibility in the face of neighbors, in the first case that they would find a separate state. However, the five centuries of occupation did their job and at the beginning of the twentieth century it was understandable that the Albanians, the most converted population to Islam in the Balkans, would not present the same division from the occupier, let alone their Greek and Slavic neighbors, Orthodox.

Thirty years later, Krist Maloki revisits the issue of the Oriental-Western division, as a typical Albanian dilemma, with its typical characteristics. Here is how he expresses himself in the pages of the magazine "Hylli i Dritës" ¹¹⁶:

Thirty years later, Krist Maloki revisits the issue of the Oriental-Western division, as a typical Albanian dilemma, with its typical characteristics. Here is how he expresses himself in the pages of the magazine "Hylli i Dritës" ¹¹⁶:

For Maloki, Albanians were never separated from the ugliest oriental legacy of irresponsibility and arbitrariness. In fact, the other Balkan nations in this period were moving towards a European affirmation, much faster.

In a period of almost a century, the Balkan countries worked to approach Europeanization. Todorova, referring to this issue, claims that after this attempt, another problem came to the surface. On the road to Europeanization, the Balkans began to lose their identity.

Europeanization spread in the late nineteenth and early twentieth centuries and consisted in the spread of nationalism and secularism, in the intensification of trade and industrialization, in the formation of a bourgeoisie and other new social groups in the economic sphere. and social, as well as above all, in the triumph of the bureaucratic nation-state. From this point of view, the Balkans were becoming European, discarding the last remnants of the imperial legacy, widely considered an anomaly at the time, and adopting and rivaling the homogeneous European nation-state as the normative form of society organization.

Todorova thinks that the Balkans are characterized by the Ottoman heritage and, according to her: "If the Balkans is, as I think, equal to the Ottoman heritage, then we are in an advanced stage of extinction of the Balkans." In the view of this researcher, the main characteristic of the Balkans is the transitional situation. The West and the Orient are usually presented as incompatible entities, as antibiotics, but as complete antibiotics. One of the most prominent scholars of Orientalism and the perception of Orientalism inside and outside Europe, Eduard Said¹¹⁷, sees the Balkans as an insurmountable gap that separates East and West, a gap that has been realized for centuries.

Another **Historian scholar**, Nusredin bin Gnisa¹¹⁸, about whom not much information is available in the major European languages, seems to have an interesting view of how Orientalism was viewed as negative. This author states that the negative consequences and phenomena in what is called orient

(near), emerged after the European colonialism of oriental countries. According to him, it was precisely colonialism that caused and fostered the darkest ideologies within Muslim society. And two were, according to him, the darkest ideologies that emerged:

- Arab nationalism
- scientific socialism

According to this author, these two ideologies, which took root in many Arab Muslim circles of the Islamic world and beyond, disfigured the true face of the Orient. He goes even further, claiming that it was precisely these two ideologies that lost their true soul and tarnished the oriental characteristics with which the Orient was once known and identified. According to him, these two ideologies were foreign to the soul of the Muslim community "Al-umme". For him, all those ugly phenomena that happened and still happen in the Orient, had their origin in the negative worldviews and attitudes of Western Europeans towards Muslims and Islam as a religion and as a civilization, stereotypes that were nurtured by the stories and discourses of orientalists and unrealistic orientalists.

Stereotypes of prejudice appeared during the Crusades in the X-XIII centuries, but in the field of folklore, an illustrative case remains "Chanson de Roland", where there are many accusations against Muslims and Islam. To this day, for example, in many Spanish families, children are intimidated by being told that a devil named Mohamma (Muhammad) will come.

The Balkans never escaped the Orientalist stereotype, especially that part of it that converted to Islam. It is no coincidence today that this very part has remained the last in the attention of the Christian continent, albeit quite unjustly.

2. The metaphor of the bridge

The Balkans is also in the form of a bridge to the image that many travelers, diplomats and writers have of it. The bridge as a metaphor of this region has been closely connected with the literary work of Ivo Andric, since its publication, but in general both in the concrete and in the abstract sense, the Balkans is the bridge that connects Europe with Asia. Even in terms of development it remains in the metaphor of the bridge.

The bridge is a metaphor of the Balkans even in terms of the transition of the ages. We saw above what were the influences and consequences on the peninsula from the long, centuries-old conquests of empires in the last two millennia.

Another look, by a great Balkan historian and connoisseur, Georges Castellan, sees the break-up of the Balkans, for the third time, in the post-Ottoman period. So, if Todorova specifies the Byzantine and Ottoman strata, Castellan also overlays the stratum of the dictatorship. Arshi Pipa¹¹⁹ also confirms this break in his book "Albanian Stalinism" as he raises the question of why this type of communism was installed in Albania. Castellan lists as a significant break also the communist heritage of the Balkan countries, with the exception of Greece. For this historian, the region needs to establish ties with 1945, which has already emerged from the period of communist isolation. Here is how he expresses himself¹²⁰:

In the field of culture, besides the Greeks, other peoples return to the state reminiscent of 1945, even 1918 or 1912. They need to first re-establish ties with the past, to re-examine the problems covered by a model imposed for half century. They must, first, come to terms with their history, strip themselves of the manichaeism of a backward nineteenth-century Marxism, weigh the virtues and vices, the successes and dramas of the centuries that led them to be called Romanians, Bulgarians, Albanians or who put forward the Yugoslav alternative. Of course, one must go further on the path of elevating national feelings, but this must be done bearing in mind that at the end of the twentieth century the development of technique turns border quarrels or the adventures of an aggressive nationalism into ridiculous.

And knowing them intimately, as well as studying the Balkan nations, Castellan can not stay without affirming these words:

... there is no way not to notice what an extraordinary human treasure these peoples hold within themselves. They are responsible for these treasures not only before all mankind, but first and foremost before Europe which, without Albanians, Bulgarians, Greeks, Romanians, Turks, Yugoslavs, would be deficient and therefore poorer. In the common "house" to be built, confederate or federal, they all must and can take their place, their whole place, bringing an irreplaceable plus to the old dreams of the Olympian gods for harmony.

3. Meeting the other, a Balkan approach.

What is the way of meeting a different culture, or not the same as ours, within the peninsula? Perhaps a parallel is found in the idea put forward by the French scholar of comparative literature, Yves Chevrel: *What happens when a human consciousness, embedded in one culture (in its own culture) confronts an act that is the expression and part of another culture? In other words, meeting (random or not) with the stranger, with the one who does not speak the same language, who does not have the same culture, that is, (until I tried to find out), a barbarian, the language of which remains elusive to me, just like phonemes that make no sense (of course, the opposite is also true if I am not able to speak a so-called international language), meeting the other is therefore at the center of comparative approaches.*

With this question, which is rhetorical, Chevrell in fact describes the phenomenon he sees at the center of the comparative approaches of science to literature, but which also forms the core of the comparative approach between different civilizations and cultures: the encounter with the other. We are actors and witnesses of how this meeting with the other, for a long time in the past, but not so rarely even today, takes place against a background of clichés and stereotypes, so it happens through distorted imaginations on our peninsula.

How do Balkans know each other? It is appropriate to distinguish between communication and cognition. One type, communication, which also contributes to cognition, comes from the experience of historical coexistence, from neighborhood and direct contacts, from mutual exchanges. The other type of knowledge, study, comes from research, research, and scientific publications.

At the direct, human, level of cognition, the Balkans find each other similar and quite close, but the same does not happen at the next level, that of studies, where cognition has greater value and echo, because they themselves the nature of this recognition is such.

The Balkans are notable for half-truths, even in the field of science, unfortunately. If we focus only on the field of cultural heritage, this is clear. It has been about a century and a half that all studies in the field of national culture, of all Balkan countries suffer from the incorrect presentation of the other. In the field of folklore studies this is clear. Those who have had the opportunity to visit the libraries of our peninsula and who know its languages, find themselves poorly reflected in the books written by neighboring scholars. The goal set from the beginning and the attempt to realize it in every way, to definitely highlight the values of one nation, if it belongs to it, and to overshadow the others, is not just a fact that they notice scholars quite far from this territory and mentality, but it is clearly perceived even by the Balkans themselves, within the peninsula. In one of his studies on the issue of the rather negative impact of the use of nationalism on science, Alan Dundes, an American folklorist claims that all this activity is quite harmful and hindering, which in the end does not turn out to be scientific. He draws attention to how one scholar claims the superiority of the Greek variants in a ballad, how another scholar claims the superiority of the Romanian variants, how a third claims the superiority of the Albanian variants and a fourth claims the superiority of the Bulgarian variants. It is normal for different scholars to reach different conclusions, but, it does not seem so normal, when you see that each of the four scholars above, has the nationality of the nation for which he claims that ballads take precedence. Dundes wonders how it could have happened that for so long and so permanently several dozen scholars have continued with the same prejudice, ignoring methods and facts and not wanting to be objective. At this level of knowledge, ie scientific knowledge, the Balkans have poorly designed the silhouette of the neighbor, the other, who on a human level is quite close to them. But they have also badly designed themselves, amplifying values. Finally, the complete picture, created by all these approaches, turns out to be inaccurate and does not serve objective recognition.

About four decades ago, the issue of Albanian Illyrian origin and the issue of Albanian Illyrian continuity and earlier, of Pezallge origin, were issues that preoccupied not some scholars, but almost all those Albanian scholars in the Balkans who deal with cultural heritage studies. Albanians are still far behind others in the region today in terms of tracing the past and publishing about it. But the late sixties were prosperous in the field of these studies. Aleksandar Stipcevic says about the Illyrian-Albanian continuity:

Those who deny the Illyrian origin of the Albanians do so not for the sake of science, not because they have some scientific arguments, but for other motives, which are really far, very far from the scientific truth. No one, who in the Balkans and in the world takes seriously the problem of the Illyrians, denies the direct origin of the Albanians from them. Albanology has reliably and with genuine arguments and material evidence has proved the connection between the ancient Illyrian culture and the medieval Albanians. Archaeologists have discovered a number of localities of the VII, VIII, IX centuries, which clearly complement exactly that knowledge, which can not be supplemented by written historical sources. So, today it is not disputed that between the Illyrians and the Albanians there is not only cultural continuity, but also ethnicity.

Such achievements, however, are undisputed, however encountered in permanent contests of neighbors. On the other hand, these same neighbors create an image far beyond the objective for themselves and reflect this, influencing to some extent the perception of others, beyond the Balkans. The American scholar A. Lord has noticed that in the dual sense of the term narodna in the South Slavic peoples, there is a great trick, because in fact there can be no complete semantic symmetry between the two meanings: popular and national, as often speculated by frivolous scholars.

The exclusionary approach and starting point and the desire to impose a hierarchy of cultural values on the basis of large and small cultures is one of the factors that have hindered the emancipation of scientific thought in the Balkans.

It is worth noting Ismail Kadare's view on this issue. Years ago, when he published the book "Aeschylus, this great loser" 126, referring to the values of this initiative, Kadare said that he saw this work as an important moral act, as an expression of overcoming coexistence in anger with the neighbor, and that he would consider himself liberated from this wicked legacy of history if he managed to write something similar about a writer or scholar of the northern neighbors.

The scholar Shaban Sinani¹²⁷ puts it this way about the perception of the other and the self-perception among the Balkans:

Looking at the region from the outside and inside is a very telling investigation, seen from the outside, the Balkans appear with more similarities and cultural parallels than when viewed from an internal comparison. On the contrary, internal comparisons have often diverted attention from the common and drawn it to change. Even when there was talk of commonalities, events and motives of a distant time were usually found (the alliance of the Balkans for the battle of Fushë Kosovë / Kosovo Polje, for example).

Scholars are generally somewhat more redeemed to help recognize the deep antiquity of the common history of peoples, whereas, when it comes to later periods, knowledge begins to twist and history tends to hide itself. There is generally no complexity when it comes to the history of ancient Macedonia, but if one were to try to compile a textbook on the history of present-day Macedonia, not only the psychological mood but also the degree of scientific engagement would change. It is paradoxical, but it is clear that the past frightens Balkan scientists less than the present. After many arguments, the author arrives at the assertion that the Albanian culture, as it emerges from the investigation of its foreign layers, has been more open than that of the neighbors. This is in her honor. To better understand this reality it will be emphasized that intercultural relations are not built on the basis of population size. A nation of hundreds of millions has as many spiritual needs as a minority community. Albanian culture has not been afraid of foreignness and has not done mathematics with the giving role, because its most prominent individualities have known that culture, unlike material values, being shared with others, is not impoverished, but enriched. Not only the culture, but also the Albanian history presents the same relationship, which without fear can be called one-sided, says the author, as he refers to many facts that illustrate this. Very little albanological knowledge is needed to conclude that Albanian culture has been more in the attention of non-Balkan scholars than neighboring scholars, says Prof. Shaban Sinani referring to the work of Milan Shufraj, Edit Durham and earlier Byron, Hahn, Reinhold, Nopça and others.

Affirming the priority role of non-Balkan scholars in the development of albanological knowledge, the researcher also mentions the role of neighbors. Brings the case of F. Dozan, a passionate Croatian after antiquity, who has published a historical-literary monograph dedicated to the Illyrian Teuta, where he expresses sincere sympathy for Albanians and Illyrians. Sinan brings another positive case, the case of a scholar from Zagreb, who has written an analytical book on Aleks Durrësak and the role of Albanian architects of the humanism period in the formation of the Dalmatian school. H. Baric was one of the Yugoslav scientists who showed readiness to help form Albanian university philology and he is also mentioned by the author. It is interesting to see how the migrations of legendary subjects, the

migrations of mythological motifs, linguistic encounters, other inter-Balkan cultural concordances, constitute that feed of history, from antiquity, that facilitates the region to make up for lost time.

The cultural similarities of the peoples of the Balkans derive from a deep historical-cultural past of the peoples of this peninsula and have long been in the spotlight of knowledge. In his book "Lingua albanese", the Italian cleric and scholar Fulvio Cordignano, as early as 1931, he noted that in Albania he had found such ancient motifs of Greek antiquity, as Oedipus and Penelope (La leggenda della donna fedele / Penelop-ja shqyptare; Albanian Oedipus). Sinan says other motives constitute the discoveries of two or more cultural similarities that M. Lambertz has singled out for decades. Parallels, concordances, inter-Balkan cultural interferences do not have to create attitudes of impatience, starting from priority positions. Many years ago Çabej had compared Ago Ymeri's Albanian ballad with the motive of Odysseus' return and the myth of Ithaca, as the metonymy of the homeland. Today there is a tendency to exclude comparisons with motifs of ancient Hellenic heritage, which is meant as a separate world, against which there can be no resemblance. But how can it be explained that these parallels have chronological continuity, despite the centuries-old silences that obscure entire phases of history?! In the Greek epic of the Byzantine period, for example, one of the acritic heroes of the second generation, Armuropoulos, that in Albanian could be better said Little Armuri, just like Omer in the Albanian song of the knights, matures within nine years, without knowing where his father is, and, when his mother tells him that his father and uncle are captives in Syria, he goes to the foreign kingdom and liberates them, with great heroic deeds.

The absolutization of a reference, even a reference with broad scientific affirmation, as Greek culture has been fortunate to be, can distort thought. One of the greatest inventions of the human mind is the conclusion that the search for truths begins with their relativization.

4. Correlations in folklore

Balkan folklore has national characteristics for each of the peoples inhabiting the peninsula today, but it displays an indisputable similarity and a layer of oriental influence coming from the long Ottoman occupation. In the following treatment we have tried to consider in relation some of the basic characteristics of the folklore of each people. As a start we are making a presentation of Macedonian folklore, in terms of folk song. Our intention is that the classification made there, be taken into consideration for all subsequent consideration of this fund of songs in the cases of other peoples.

In terms of Macedonian-Bulgarian similarity, for us it is much closer than with the folklore of the rest of the Balkans. In this approach here, as is evident from the collectors and early scholars of Bulgarian-Macedonian folklore, it is seen as unified. However, we have made a division, given how this heritage is perceived today in the new geopolitical conditions. The Miladinov brothers are the ones who recorded and classified for the first time the folklore of the Macedonian and Bulgarian peoples.

Similarities and differences with Serbo-Croatian folklore

Serbo-Croatian and Albanian folklore, being in the neighborhood have many motives, structures and characters the same or similar. As far as the ballad is concerned, two main similar motifs remain throughout the Balkans, what can be called common: the wall and the dead brother.

If they were to draw a parallel between the Bulgarian Slavs of the North Slavs and some genre in Albanian folklore, perhaps Gjergj Elez Alia's song would be one that could offer an intermediate structure, but one that leans more towards the ballad.

Sinani Shaban, "Pledge of misunderstanding", Tirana, 1997, p. 72-84. We will stop for a moment at the legendary song, which has clear elements of the ballad, the song of Gjergj Elez Alia to bring a comparison with the Serbian song of Dojčin. Albanians have 20 collected and published variants of the song about Gjergj Elez Alia. Researcher Sadri Fetiu has exhaustively studied the relationship between closeness and distance between the two creations. He considers all the Balkan variants and all the studies on them and concludes that the Serbian song is not a ballad.

The characteristic details that the song has for Gjergj Elez Alia and do not have the songs for Dojçini, or the songs for other sick heroes of Balkan folklore:

- The dialogue between Gjergji and his sister in the Albanian song has no epic formula. The dialogue is lively, dramatic, sometimes turning into a monologue, intertwined with the orders and messages that the brave man gives to his sister.
- The dialogue between Gjergji and Bajlozi has irony present throughout the song and we find no presence of epic formulas.
- The dialogue between the sister and the two blacksmiths contains elements of formulas, but also avoids them, especially when the spiritual state of the sister comes to the fore. Episodes with blacksmiths are non-primary elements, but also non-harmful. They are reasonable comebacks in the service of the song's compositional structure, which emphasizes the hero's preparation for the expected duel.
- In the song of Gjergj Elez Alia, the external appearance of Bajloz is not described at all, but the actions of the hero during the fight and after the murder of Bajloz are emphasized to the point of hyperbole, which means what was left behind this murder.
- The Albanian song has an epilogue, which is a separate appendix of the solution of the action and has almost the values of a special poem. The epilogue takes on the attributes of an ethical and aesthetic conclusion to the Albanian song, which glorifies heroism against the foreign oppressor.
- The structure of motifs in Albanian song is complex. We can talk about a system of motives, some very close and similar to the older Albanian ballads. For example, in Gjergj Elez Alia's song we decipher the motive of love between sister and brother, the motive of death and the memorial respect of heroes and other more detailed motifs, such as the cult of weapons, which occupies a special place in the song.
- Serbian songs about Bollani Dojçinin are quite long, have more episodes and digressions with open paths and have mainly epic-narrative character. They contain frequent formulas or epic repetitions. In many cases Dojcin's songs have a narrative based on details and are not suggestive. Moments of delay until the arrival of the main action are frequent. In addition to the Black Arab, who calls him Uso, Dojchin also kills the blacksmith to get revenge, because he insulted his wife. The eyes of both

of those killed were taken out as evidence. The event takes place in the city and not in isolated environments like Albanian songs. The song has a simple composition, while the structure of the motives is mainly limited to the motive of fighting violence and revenge for an insult.

- The song is spread all over the peninsula and its event is strongly related to the city of Thessaloniki and its rescue by a foreign rapist, the Black Arab.

8. Romanian folklore, ballads Romanian folk songs and ballads occupy an important place in the spiritual culture of this people. The sung and danced variants of the ballads seem to be larger in number than in other parts of the peninsula.

Two are Romanian ballads that bear wide similarities to the repertoires of other Balkan nations, the wall ballad and the ballad of the dead brother. In the neighboring regions there are meeting points with Bulgarians, Hungarians, Moldovans, etc.

"Miorita" is a Romanian folk poem, spread in over 1500 variants in all regions of Romania. It is a specific creation of Romanian folklore and no variants of other nations are known. The song is believed to have originated in Transylvania and is based on an initiation rite, it is performed in the form of songs during the holiday season. At a later moment it seems to have turned into ballad and this has happened in the southern and eastern regions of Romania. In the ballad version it is considered a perfect literary text in terms of layout and style. It has received the attention, scrutiny and commentary of the most famous people of Romanian culture.

"Miorita" became quite famous through literature, because many authors were inspired by this ballad. The ballad has been translated into 20 languages and after the wall ballad, it is probably the most famous folklore creation beyond Romania.

The Moldavian coin, Lei, on the bas-relief of the back has an engraving of a scene of this ballad because it is considered one of the most important creations of Romanian folklore.

The ballad tells of two shepherds coming down from the mountains and plotting to kill another shepherd, their companion, and take away their flock. One of the herdsmen, who had a human attribute, (could speak), tells the shepherd about the plot that the two friends had made. But, surprisingly, the shepherd did not rush to take action and defend himself, as the shepherd advised, but began to leave the wills. He told her to instruct the two shepherds who were coming to kill her, how they should act after they had killed her. He asked to be buried near the sheepfold and to have beech, bone and ancient wood sticks near his head. When the wind blew, the horns would make noises, and the flock would gather and mourn for the shepherd. The shepherd's request is interesting: he tells the squirrel to tell the herd, and also his mother in the village, that he himself has gone too far to marry a princess.

The shepherd's wills are a metaphor of union with the cosmos, an old myth transformed into ballad, this one. The ballad still remains today one of the most discussed for its meaning. Some scholars interpret the shepherd and his fatalistic behavior as an alterego of the late medieval Romanian peasant. Others interpret death and union with the universe as the shepherd's ultimate goal, so he does not respond. Folklorist Ardian Fochi interprets the ballad as part of the ceremonial at the

funeral, a link to the deaths of unmarried young people. According to him, unification with death is detached from this ritual. Later the same scholar adds another interpretation, always adhering to the idea that the ballad comes from the burial ritual. Fochi interprets the shepherd's resin as a depth of judgment and thought, as a clarity about oneself, life and the world. In the logic of the shepherd it does not make sense to fight to defend oneself in a moment and to spend in a futile battle, which may be lost. He knows he will die and if he does not die at that moment, so he decides not to fight, reasoning in this way, which in fact sounds very existentialist.

The ballad resembles the moment of the order for marriage with the Albanian ballad "Mbeçë, more shokë mbeçë". This formula of messages for the afterlife and the fatalism of the nizam that is fading away thinking about how to make the news of his absence as credible and as painful as possible for the mother, are strongly similar in both ballads.

Another researcher, Nikolae Babuts¹³³ has a completely different point of view. He sees the metaphor of the shepherd's death as a double division. One is that of the worlds, of the world in which he lives, which is small, narrow and without inspiration, and the other is the world of peace, harmony and what every man desires. Another level of division is doubling within oneself. The scholar sees the shepherd in two planes, one is the plan of the spectator, which is himself, and the other is the plan of the actor, the actor, which is his alter ego, the scepter, which has human ability. The final idea is that harmony cannot be found here, but there, in the next world, that we dream of.

If we once again refer to the Albanian folklore, a song of Mallakastriot, shepherds, known as "Tanë, moj e zeza Tanë" ¹³⁴, presents a distant resemblance to "Miorita", in some elements: Tanë's boyfriend, who is bound by thieves seeks to free his hands and play the flute. With sounds he will tell her what happened. In Romanian song shqerra speaks. Both types of communication are not direct, but indirect. The actors in both songs are similar and the scene is similar. Only that compared to the Romanian song, the shepherd of the Albanian song resists and uses every means to oppose his and the herd's abduction.

Another song with distant similarities is "Kajka e çobaneshës" ¹³⁵, recorded in Upper Karacheva, Kosovo. Here the thieves are Slavic Cubans and the shepherd is Albanian. She manages to reverse the situation of robbery and dishonor, because she plays the flute and warns in time of the danger. The situation is reversed and the Cubans die from the aggression of the dogs. Albanians no longer live in the area where the song was recorded. Baresha is said to have been from Krrromjani, which today is entirely inhabited by Serbs. Near the village there is a place called Vorret e shkieve, which is believed to be a cemetery where the bodies of Serb robbers are located. Albanians have moved to Gollak.

9. Greek folklore. Folk songs.

The origin of the Greek folk song (dhimontiko tragudhi) is thought to date back to the beginnings of Christianity, in the first centuries of the new era. Rather, it refers to the third century AD and refers to performances that relied more on pantomime, which itself developed in the new socio-economic conditions and of a more prominent intellectual life.

One of the dominant ideas is that folk song reflected origins from the Greek tragedy of the classical era, that is, of the seven to four centuries BC, which was perfect in all its components, poetry, music and dance. It is believed that its dissolution led to the folk song, as a carrier not of all elements.

One of the dominant ideas is that folk song reflected origins from the Greek tragedy of the classical era, that is, of the seven to four centuries BC, which was perfect in all its components, poetry, music and dance. It is believed that its dissolution led to the folk song, as a carrier not of all elements.

In the same period the language of gestures was developed which more clearly illustrated everything that the actors sang. And slowly the result seems to have been the transformation of Attic tragedy into tragic pantomime throughout the years of the Byzantine Empire.

The transformation from tragedy to tragic pantomime is thought to have had its consequences in terms of the loss suffered from one genre to another over the course of time. Especially the adaptation of the genre to become receptive to ordinary people, uneducated and educated, may have played a negative role. But elements of classical Greek poetry have been preserved and modern Greek philologists affirm this presence.

Another scholar, Roderick Beaton¹³⁸, confirms the presence of elements of classical period poetry, but also notes that it is not about any significant influence:

Although the signs of interaction with the literary tradition exist ..., one cannot speak of a direct influence of literature at any earlier moment in the oral tradition.

It should also be noted that although the subject matter of the books has often been quite assimilated and noticed in the corpus of oral creations, there is no sign that writing as a technique or concept of fixed text has played any role in the development of pre-circulation tradition. of printed publications and the spread of education in the last one hundred and fifty years.

The term paralogy used today by the Greeks for the narrative form of songs, or more precisely, the equivalent term for ballads, is derived from the term paracatology, ¹³⁹ used for musical recitations between verses, without textual interference, often only melody, observed in the tragedies of the era. classic.

Another evidence that clarifies the connection of tragedy with Greek folk song is the term tragudhi-song and the term tragudho-sing, both derived from tragedy-triad and tragodho-action. Today's scholars of Greek songs (we are talking about musical songs, about modern Greek folk) notice a very obvious connection between today's songs and those few melodies that have survived from ancient times, from the classical era¹⁴⁰. The passage from ancient times through so many centuries and the intermingling of Christianity, has certainly left its mark on the great change of Greek songs.

But we should not forget the difference we see in language, if we compare old and new Greek. The prose of ancient Greek was quantitative, a recitative that clearly distinguishes long syllables from short ones. Each word has an elementary rhythmic form, just like in a melodic musical line.

Modern Greek, on the other hand, is based on the so-called tonic prosody, based on emphasis. This type of prosody consists in emphasizing or not emphasizing the syllables in question. Thus some syllables are emphasized, and some not so much as others.

This change, which scholars attribute to the time of the inculcation of Christianity, inevitably brought an influence on the concept of singing. This concept was quite different from that of the classical Greek period.

Thrasylbulos Georgos Georgiades and Samuel Baud Bovy have argued that the 7/8 rhythm encountered in Greek songs is nothing but the heroic hexameter with which the Homeric epic was recited. In terms of similarity these two authors are in agreement also on the fact that the ancient Greek lira has similarities with modern instruments, used during the performance of Greek folk music and the sound is similar. The authors deal with similarities and derivations of musical passages from ancient times to the present day, but what interests us is the clue they present for the connection of today's folk songs with the ancient Greek epic.

The Ballad

The place of the ballad in Greek folklore is clear in both types of classification. Ballads accompany the life of the Greeks to this day. The division between narrative and lyrical genres is not very clear, because mourning notes can often be found in the songs of the klepts, as well as in the whole grouping of historical songs, which take the form of mourning for the lost cities and provinces, fallen under Ottoman occupation until the fall of Constantinople in 1453.

Beaton¹⁴¹ states that in all these songs there is a narrative, narrative structure, with frequent use of stylized dialogues, almost like being placed in a stage game and also a vividly described background and episodes that take the place of the transition. narrative.

The songs, whose function is mainly lyrical, are focused on three main themes: love, emigration and death. There is a striking homogeneity between the three themes of a tradition involving different genres and subjects, it is a parallelism and a series of mutual allusions between these three themes, a homogeneity that apparently goes very deep into Greek culture, according to Beaton's observation.

As for the great Greek epic, an interesting observation was made by Yuri Lotman in his work "Culture and the Boom". As often independently, by scholars from different countries, the analysis of a work or phenomenon can lead to convergences, without any connection between the subjects, in a deconstruction made by the author of the Greek-Byzantine epic "Digenis Akritas", we see how the idea we have treated in this paper, illustrated by the Albanian scholar Shaban Sinani, is illustrated.

¹⁴¹ Roderick Beaton, "The Oral Traditions of Modern Greece: A Survey", "Oral Tradition" 1/1 (1986), p.111. In an analysis of the decoding of ballads, Sinan claims that the ballad is born exactly where the taboo is broken. While in his analysis of the hero of the Greek epic, Lotman asserts that exceeding the permitted limits and a kind of individual excess makes him a special and eccentric hero. Let's see what Lotman has to offer in this passage, specifying that he is detached from a context in which authorial literature is considered, not just literary folklore:

The hero of the Byzantine epic, Digenis (in the Russian version-Devgenij) performs a series of acts which, from a life point of view (from ordinary behavioral positions), may be assessed as strange or insane, but from his inner position, are realizations of caloric bleeding towards perfection. The folklore

subject of "the dangerous bride, whose holiness costs the lives of many grooms, is subject here to reinterpretation in the caloric spirit.

Digenis, upon learning of the existence of the unattainable beauty, whose many contenders were murdered by her father and her bloodthirsty brothers, falls in love right after her. From the point of view of normal reason, he was followed by success: he lodged in the palace, around which lay the carcasses of the slain, his predecessor, in the absence of the girl's people, managed to win her regret and without any hindrance was married him.

Lotman says that the success achieved easily does not please Digenis, but on the contrary, it is unclear for the reason of the contemporary reader, it plunges him into despair. He tries to enter into the already unnecessary conflict with Stratigona's father and brothers. Before us we have a visual transformation of the subject: battle-bride-winner-he exchanges it with bride-winner-battle-winner. All the logical causes of the battle have been removed, but from a cavalier point of view the battle has no need for logical causes. It is self-assessment of deeds, it does not affect the fate of the hero, but proves that the hero is worthy of his fate. Digenis: "With a gigantic voice he cried to Stratiat and his strong sons, to watch their abducted daughter. "Stratiat's servants went and told God what courage Digenis had done and how he was standing in the courtyard and calming down to Stratiat's." However, Stratiat did not accept the square, as "I do not trust him to be such a brave man worthy of his daughter's hand". The refusal of the people of Stratigona to go to war with him plunges Digenis into a meaningless despair for us. "Ah!

Then follows the intricate system of rituals meaningless from the point of view of common sense, but filled with deep meanings from the point of view of caloric norms. The emphasis here is not on Stratiat's strange actions, but on the series of superhuman caloric rituals performed by Digenis. The meaning of these texts differs fundamentally from the ordinary imagination of the contemporary lexicon. They represent not some deeds, but the ideal of behavior in which the real man can only bleed. Therefore, Digenis' meticulous fulfillment of the ritual of sacrifice and the ritual of the wedding turn into parodies by Cervantes, when Don Quixote tries to realize them in life practice. By defeating his father-in-law and brothers-in-law who were trying to take his wife away, Digenis does not solve the difficult task, but falls into an even more hopeless situation; without battle he risked losing his wife, but after the victory, his wife became the daughter and sister of the disgraced captives and ceased to be socially equal to her husband. Marriage again became impossible, already for another reason, Digenis released the captives, his wife's relatives, at liberty, he even performed an ideal caloric act, went among them, declared himself their vassal, again sought the hand of his wife, received the solemn consent of his parents, and celebrated his feudal wedding sensationally and magnificently.

We are thus confronted with a characteristic situation: the inimitable heroic act is realized not through the romantic absence of canons, but through the impossible fulfillment for man of the most subtle and unachievable ideal norms. This determines, in particular, the very specific relations of literature (of the heroic epic, ballad, caloric novel) and reality. Literature gives unheard of, fantastic norms of heroic behavior, and the lives of heroes strive to achieve them. It is not literature that reproduces life, but life bleeds to create literature, according to Lotman.

The Enlargement Policy of the EU as a Soft Power Instrument

Hasan Onur DEMİR

Varna Free University “Chernorizets Hrabar”

Administration Management Political Science, Political Science

onur_demir1177@hotmail.com

ORCID: 0000-0002-0194-1393

Abstract

The concept of soft power was first argued by Joseph Samuel Nye. Soft power is the power to fulfil your wishes through attraction or persuasion rather than using military and economic hard power elements. There is admiration for the welfare level and values of the country applying soft power and the effort to reach that level. In this study, the EU's efforts to establish stability and security in the Balkans by using the enlargement leverage have been examined. Soft power is an important foreign policy instrument used by the EU to ensure security, peace, democracy, and freedom. Enlargement policy structures the basis of soft power. The welfare and values of the EU are attractive and admirable for other countries that intend to join the union. The reforms offered by the EU as a condition for membership were carried out by the Balkan states of their own accord. In the post-Cold War period, the transition of the Balkans to liberal democracy and market economy was achieved. In addition, through the Copenhagen Criteria, the EU's own economic, political, legal, and social norms have been introduced to the states that intend to become members. Thus, peace and stability have been achieved by strengthening values such as democracy, human rights, and freedom in the Balkans.

Keywords: the EU, Soft Power, Security, the Balkans.

Özet

Yumuşak güç kavramı ilk kez Joseph Samuel Nye tarafından ele alınmıştır. Yumuşak güç, askeri ve ekonomik sert güç unsurlarını kullanmaksızın cazibe veya ikna yoluyla istediğini yaptırma gücüdür. Yumuşak gücü uygulayan ülkenin refah seviyesine ve değerlerine duyulan hayranlık ve o seviyeye ulaşma çabası vardır. Bu çalışmada, AB'nin genişleme kozunu kullanarak Balkanlarda istikrar ve güvenlik tesis etme çabası incelenmiştir. Yumuşak güç, AB'nin güvenlik, barış, demokrasi ve özgürlük sağlamak için kullandığı önemli bir dış politika aracıdır. Genişleme politikası ise yumuşak gücünün temelini oluşturur. AB'nin refah seviyesi ve değerleri, birliğe katılmak isteyen diğer ülkeler için cezbedici ve hayranlık uyandırıcıdır.

AB'nin üyelik şartı olarak sunduğu reformlar, Balkan devletleri tarafından kendi istekleriyle gerçekleştirilmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde Balkanların liberal demokrasi ve pazar ekonomisine geçişleri sağlanmıştır. Ayrıca Kopenhag Kriterleri yoluyla AB'nin kendi ekonomik, siyasal, hukuki ve toplumsal normları üye olmak isteyen devletlere sunulmuştur. Böylece Balkanlarda demokrasi, insan hakları, özgürlük gibi değerler güçlendirilerek barış ve istikrar sağlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Yumuşak Güç, Güvenlik, Balkanlar.

1. Introduction

The dissolution of the USSR (Soviet Union of Socialist Republics) and the end of the bipolar system led to significant changes in the international system. After the dissolution of the USSR, disintegration began in the Central and Eastern European countries that adopted the socialist system. Important adjustments in the political, economic, and social fields in the European continent headed the period to develop new strategies and policies for the European Community.

Following the fall of the USSR, European Community set a goal of integrating the former Eastern Bloc countries into the West. Since the political uncertainty that might arise as a result of the power vacuum caused a danger to the EU's security. European Community, which achieved a successful integration and deepening especially in the economic area, focused on the expansion policies towards the newly independent states in Middle and Eastern Europe following the Maastricht Treaty. The Copenhagen Criteria, which were adopted at the Copenhagen Summit in 1993, were accepted as a road map and guide for states wishing to join the European Union (EU). Countries that wished to become members must fulfil the conditions of democracy, human rights, respect for minority rights, having a functioning market economy and implementing the Union *acquis*. Advancement of the democratization and harmonization levels in candidate and potential candidate countries were evaluated in accordance with the Copenhagen Criteria by the EU through progress reports that publishes annually.

The concept of soft power, which Joseph Nye defines as another country that admires the values of a country, follows its examples, tries to reach the level of wealth, and follows it in many ways (Nye, *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, 2004, p. 5). It has made an important political and economic transformation over the region in the EU's Central and Eastern European enlargement. It was an effective tool in the implementation of the EU's

democratization policy in order to restore stability in the continent, in an environment of insecurity and crisis that followed the Yugoslav civil war in 1992.

In this study, the impact of the soft power of the EU in the Balkans enlargement to establish stability and security will be analysed. Also, the concept of power and its types will be briefly explained. First, after the definition of the concept of power in general, the definition of soft power will be made and compared with other types of power. Then the importance of the Balkan enlargement for the EU and the impact of the soft power of the EU on the implementation of the enlargement policy will be investigated.

2. Concept of Power and Its Types

The concept of power is often used in international relations theories and politics. It means the effect that a state imposes on another state to make it do something that it would not normally intend to do. The concept of power has always been important by many international relations and policy writers. In the most basic sense, power is the ability to influence the actions of others in order to achieve the desired results. According to Hans Morgenthau, international relations, like all policies, are based on power struggle. Although international policies have their ultimate goals, the main and priority is always the aim of having power. Throughout history, statesmen and peoples have sought elements such as freedom, security, economic prosperity, in other words, power itself in political struggles. Their goal in this quest is to find the ideal from a religious, economic, philosophical, or social point of view (Morgenthau, 1948, p. 13). Any state must use its power to play an active role in international system. Consequently, states have sought to continuously improve their power and increase their productivity.

Hard power is defined as the use of military and economic power as political pressure or persuasion power in international relations. According to Wilson, hard power strategies focus on military intervention, coercive diplomacy, and economic sanctions (Wilson, 2008, p. 114). Hard power is when states use carrots and sticks as tools in their policies to get what they want. Hard power: It is based on military intervention, repressive diplomacy, and economic sanctions. Armed forces and economic resources must be sufficient to use this power.

Hard power has three stages to achieve the goal. The first is the availability of sufficient hard power supplies. This stage is effective in making decisions and developing plans. The second is to show that these resources can be used if the desired point is not reached. This stage is a message that hard power is not desired but can be used when needed. The third stage is the

application of hard power. It can be said that the application of hard power is between persuasion and coercion. The intention of the practitioner and the preference of the practitioner are decisive as to which side to go. The theory that states will not accept any higher authority is always valid in international relations. In order not to accept any higher authority, the availability of concrete resources stated in the first phase is important. According to those who believe in the superiority of hard power, hard power is decisive in international relations and does not have as much influence as other types of power (Pallover, 2011, pp. 85-88).

Unlike hard power, soft power is the power to get what you want with charm rather than coercion and pressure. Soft power is the ability to influence the preferences of others and their behaviour. You do not need to spend on carrots and sticks to get others to do what you want, when the others want to what you want. The concept of soft power was first used by Joseph Nye in *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*, published in 1990. Nye opposed the widespread view that America's power was waning in those years and argued that America was the strongest not only militarily and economically, but also in the field of soft power, which he called the third area (Sianos, 2017, p. 4). Soft power is not a force that is applied or threatened to be exercised. It is passive and other countries are spontaneously influenced by this power and become willing to change their behaviour.

Any country's domestic and international policies are a possible source of soft power. The values that the country defends both in the international arena and in the field of foreign policy may affect the choices of other states. Countries can attract others with their policies as well as distance them from themselves. Culture, history, economic development, values and progress in science and arts of a State are also among the important elements of soft power. Cultural events, exchange programs, radio and television broadcasts or learning a country's language are seen as tools of soft power. In addition, governments can set up incentive programs for foreign students and foreign citizens. However, these activities do not directly generate soft power. These activities improve the positive image of the country that is taken as an example and contribute to the spreading of the myths of the country that is taken as an example. Myths are persuasive tools to change and influence the views of others (Vuving, 2009, p. 3).

Excessive use of hard power can destroy the use or effectiveness of soft power. If a country successfully combines hard and soft power, it gains "smart power" (Yılmaz, 2017, p. 155). Smart power is a term developed by Joseph S. Nye in 2003 to counter the notion that only soft power can create an effective foreign policy. For Nye, power is the ability to influence the behaviour of others in order to get what one wants. Hard power is the use of coercion and

military power. Soft power is the ability to achieve preferred results through attraction. In addition, there is a need for smart strategies that combine the tools of both hard and soft power (Nye, 2009, p. 1).

3. Soft Power of the EU

Soft power emerges as an important foreign policy tool used by the EU in determining its foreign policy, maintaining peace, and ensuring security. The concept of soft power has been frequently used in EU documents (Kavaliūnaitė, 2011, pp. 232-233). The soft power of the EU can play an active role in solving global problems with diplomacy, trade, and development assistance.

The soft power of the EU is based on certain norms and values for instance democracy, human rights, free market. Problems such as dictatorship, communism, poverty, vulnerability, and the marginalization of some can be solved with the help of the arguments of soft power.

The EU also has its own soft power resources. The institutionalized relations of the EU between its member states not only affect the member states, but also play an active role in the international arena. Most countries want to take part and become a member of the EU, rather than balancing or resisting it. The soft power of the EU is also used as a means of stabilization. For example, the soft power of the EU serves to ensure stability in the Balkans, one of the most unstable regions of Europe, and aims to influence countries that want to become a member with reform movements. Moreover, the liberal political values of the EU, its promotion of peaceful and law-based relations, its human rights policy, its own economic policies are important soft power sources. In addition, the soft power of the EU is used as a means of stabilization. For example, the soft power of the EU serves to ensure stability in the Balkans and aims to influence countries that want to become a member with reform movements (Nielsen, 2013, p. 731).

4. Enlargement as a Soft Power Instrument

EU Enlargement is an important area used by the EU in ensuring peace, democracy, and freedom. Thanks to enlargement, the EU can use its soft power as the most effective policy tool. After the cold war, the EU has been successful in adopting its values to most of the Central and Eastern European countries. The EU has changed the behaviour of the countries that want to become members with the reform movements, where it finally presented the EU membership award. It has been an important instrument for the completion of the reforms that the EU requests from candidate countries.

EU enlargement has been a tool to restore security in the region after events such as the collapse of dictatorships and the collapse of communism that endangered the security of the continent. EU Enlargement has strengthened democracy, human rights, and stability throughout the continent. Enlargement is a unique soft power instrument of the EU. When other international actors follow such a policy, they are considered to follow an expansionist policy and are accused by international actors for doing so, which prevents them from using the existing soft power opportunities. EU enlargement policy requires voluntarily adopting EU criteria.

According to Olli Rehn, former EU Commissioner for Enlargement,

“...enlargement is at the core of the EU’s soft power – its power to transform its nearest neighbours into functioning democracies, market economies, and true partners in meeting common challenges. Enlargement has proven to be one of the most important instruments for European security. It reflects the essence of the EU as a civilian power, extending the area of peace and prosperity, liberty, and democracy. The EU has achieved far more through its gravitational pull than it could ever have done with a stick or a sword. We have seen our soft power at work in Central and Eastern Europe over the past 15 years. Now it seems self-evident that the countries that emerged from communism in 1989 and 1991 would become stable democracies with fast-growing economies, firmly anchored into the EU. But in reality, this looked like a highly uncertain outcome in the 1990s, and things could have gone badly wrong. The EU’s guiding influence and the firmness of our commitment to the eventual membership of these countries was essential to anchor their reforms and progress.” (Rehn, 2017, p. 2).

As seen above, enlargement is a very important tool in the transition of former eastern bloc countries to democracy and market economy in order to establish security and stability in Europe.

5. Conclusion

Considering that the hard power of the EU is not as effective as its soft power, it may have the effect of making other actors do what they want with its soft power. It seems tempting to prefer less costly soft power to hard power. As mentioned before, enlargement emerges as a very effective soft power implementation tool. As the EU continues its enlargement policy, its influence will also increase. The Brussels agreement signed between Serbia and Kosovo with the EU mediation in 2013 and the role of the EU in the Cyprus conflict between Turkey and Greece are examples of the use of EU membership as a soft power tool (Nielsen, 2013, p. 732).

References

- Kavaliūnaitė, S. (2011). Comparative Analysis of Concepts “Soft Security” and “Soft Power” in EU Legislation. *PUBLIC POLICY AND ADMINISTRATION*, 10(2), 231-246.
- Morgenthau, H. (1948). *Politics Among Nations: Struggle For Power and Peace*. New York: Alfred A. Knoff.
- Nielsen, K. L. (2013). EU Soft Power and the Capability-Expectations Gap. *Journal of Contemporary*, 9(5), 723-739.
- Nye, J. S. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: PublicAffairs.
- Nye, J. S. (2009). Get Smart Combining Hard and Soft Power. *Foreign Affairs*, 88(4), 160-163.
- Pallover, M. (2011). *Power and Its Forms: Hard, Soft, Smart*. London: Department of International Relations of the London School of Economics Unpublished Master Thesis.
- Rehn, O. (2017, October 19). Enlargement as an Instrument of the EU’s Soft Power.
- Sianos, A. (2017). European Capitals of Culture A ‘Soft Power’ Resource for the European Union? *INTERNATIONAL JOURNAL FOR HISTORY, CULTURE AND MODERNITY*, 5(1), 1-32.
- Vuving, A. L. (2009). HOW SOFT POWER WORKS. *Soft Power and Smart Power*, (pp. 1-20). Toronto.
- Wilson, E. J. (2008, March). Hard Power, Soft Power, Smart Power. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 616(1), 110-124.
- Yılmaz, S. (2017). *Uluslararası Güvenlik*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Socio-demographic Characteristics of the Employed Staff Impact on Organizational Commitment

Giorgi Gogitidze, Ph.D Student

Georgian Technical University, Tbilisi, Georgia

giorgigogitidze@gmail.com

Nana Nadareishvili, Ph.D, Associate Professor

Georgian Technical University, Tbilisi, Georgia

Abstract

Organizations recognize that a commitment and motivated workforce is critical to business success in a highly competitive business environment. Accordingly, the factors influencing the organization of employees should be considered. Meyer and Allen's three-component model investigates the relationship between employees' organizational commitment and socio-demographic characteristics. The issue concerns the components of organizational commitment (affective commitment, continuous commitment, and normative commitment). The study was conducted within medium-sized hotels in the Autonomous Republic of Adjara, which included 110 people employed from different positions. Accordingly, Meyer and Allen's "Organizational commitment Scale" was used. Based on the empirical data's correlation analysis, a statistically significant relationship was revealed between affective commitment and work experience. The correlation revealed between affective and paid satisfaction; Also, between normative commitment and pay satisfaction. Research has shown that effective, normative, and continuous commitment are components of one construct and are interrelated. In our study, the trend is maintained that the continuous scale is more strongly associated with normative fidelity than with emotional fidelity.

Keywords: Affective commitment, Normative Commitment, Continuous Commitment, work Experience

Introduction. Organizations increasingly recognize that a committed and motivated workforce is critical for business success (Albrecht et al., 2015). Notably, Researchers are particularly interested in organizational commitment, which is defined by Porter, Moody et al. (Mowday et al. 1982).) As follows: Identification of the person with the organization; Unwavering

recognition and deep belief in the values and goals of the organization; A strong desire to remain a member of an existing organization; Willingness to make significant efforts for the organization (Mowday, 1982) There are differences of opinion on the psychological nature of organizational commitment, although as noted by Natalie Allen and John Meyer most studies revealed that organizational commitment reduces staff turnover (Allen & Meyer, 2000). This result has the most significant practical value for labor organizations. Therefore, it is interesting to know which factors influence the formation of organizational commitment of the employee. Most of the factors influencing organizational commitment can be considered in two important groups: Individual characteristics and situational characteristics of employees (main characteristics of work and socio-psychological conditions of activity).

Researchers are interested in an organizational commitment with the employee's gender, age, marital status, education level, work experience, etc.

Studies on organizational commitment in terms of age, gender, and education are largely heterogeneous. Mathieu and Zajac believe that women are more characterized by organizational commitment than men (Mathieu & Zajac, 1990a), Meyer et al. believe that there is a weak connection between fidelity and sex (Allen & Meyer, 2000), And some scholars generally deny the connection between them (King et al., 2014). Moreover, similarly, the results of empirical research on organizational commitment and employee age relationship are heterogeneous (Mowday, 1982, Mathieu & Zajac, 1990b, King et al., 2014, Allen & Meyer, 2000)

Studies have proven the link between organizational commitment and position. As for the relationship between education and organizational commitment, the opinions of researchers are different here as well. Part of the research confirms the negative correlation between them (Mathieu & Zajac, 1990b); (Steers, 1977), Some studies do not confirm the statistically significant relationship between commitment and education (Herrbach & Mignonac, 2004).

A positive link between organizational commitment and work experience has been proven (Mathieu & Zajac, 1990b). This may be because the older a person gets, the more difficult it is for him/her to change. However, studies have shown that there is no such linear relationship. Interesting are the studies of Meyer, Allen, and others, which showed a sharp decline in organizational commitment in the first period of joining the organization. Researchers have linked this to employee shocks due to negative work experience (Meyer & Allen, 1988, Meyer et al., 1991). The commitment curve rises after 12 months, and Porter, Mowday, and others attribute this increase in the curve to the employee's acquisition of competence and positive work experience. In other words, it is the beginning of a process of social exchange

that fosters commitment (Mowday, 1982). Accordingly, the organization's management must understand how vital the integration of the new employee with the working environment is in order for the employee to gain a positive work experience from the first months of starting work.

A meta-analysis based on the Meyer and Allen model showed that socio-demographic and individual characteristics are not closely related to all components of organizational commitment. However, the closest correlation was found between affective commitment on the one hand and job reporting, labor productivity, and civic behavior in the organization on the other. All three components of organizational commitment are negatively correlated with staff turnover (Allen & Meyer, 2000).

Material and Methods. Based on the above, the study aimed to empirically study the organizational commitment of the employed staff and the relationship between socio-demographic data. The survey was conducted in medium-sized hotels, where 110 people were interviewed.

The study was conducted by the „Organizational Commitment Scale“ (OCS), developed by J. Meyer and N. Allen. This model is three-component and distinguishes between commitment: affective, continuous, and normative commitment. Affective commitment (ACS) is the degree of identification, engagement, and emotional attachment to an employee organization; continuous commitment (CCS) is related to assessing the employee's costs. Normative commitment (NCS) is the degree to which an employee understands the obligations to the organization.

The survey found that the commitment rate of hotel staff is higher than average (4.8 points). All three components of organizational commitment have above-average scores.

Among them, the highest rate has affective commitment (5, 2), followed by normative commitment (5.1), and the relatively lower rate has continuous commitment (4.2) (Toidze, 2020). Research has shown that effective, normative, and ongoing commitment are components of one psychological construct and are interrelated. The research maintains that the continuous scale is more strongly associated with normative commitment than with emotional commitment.

Table №1

Correlation rates between components of organizational commitment

	ACS	CCS	NCS	OCS
ACS	1	.261**	.549**	.780**
CCS	.261**	1	.501**	.724**
NCS	.549**	.501**	1	.866**
OCS	.780**	.724**	.866**	1

** $p \leq 0.01$ * $p \leq 0.05$

Based on the analysis of the survey results, a statistically significant relationship was confirmed only between organizational commitment and staff work experience. The relationship between organizational commitment and employee age, gender, education, and position is insignificant.

Table No: 2

Correlation between organizational commitment and staff socio-demographic data

	Age	Sex	Education	Position	work experience
ACS	.153	-.008	.170	.177	.207*
CCS	.174	-.039	.103	-.023	-.021
NCS	.059	.058	-.017	.089	.020

** $p \leq 0.01$ * $p \leq 0.05$

A positive correlation between affective commitment and work experience confirms that the longer an employee's period of cooperation with the company, the stronger the identification with his or her organization. The employee is emotionally attached to the company.

The study also examined the relationship between organizational commitment and staff pay satisfaction. The association between affective organizational commitment and pay satisfaction ($P \leq 0.05$) and normative commitment and pay satisfaction ($P \leq 0.01$) was confirmed. However,

it is clear that in the case of salary satisfaction, the connection is stronger at the level of obligations than at the level of emotional connection and identification with the company.

Studies have shown the importance of organizational commitment to reducing staff turnover and delays, and absenteeism. Accordingly, hotel management can consider the importance of work experience and salary satisfaction factors in the process of building the organizational commitment of employees. The longer they work with the company and the more satisfied they are with their salary, they are less likely to leave the company. This is very important for reducing the outflow of qualified personnel and improving the work discipline in the company.

Conclusion. Empirical analysis of the data obtained based on the conducted studies showed the following: Affective organizational commitment is positively correlated with staff work experience; The relationship between organizational commitment and staff age, gender, education, the position is not statistically significant; Normative and affective commitment is positively correlated with employee job satisfaction.

Reference

- Albrecht, S. L., Bakker, A. B., Gruman, J. A., Macey, W. H., & Saks, A. M. (2015). Employee engagement, human resource management practices and competitive advantage: An integrated approach. *Journal of Organizational Effectiveness: People and Performance*, 2(1), 7–35. <https://doi.org/10.1108/JOEPP-08-2014-0042>
- Allen, N. J., & Meyer, J. P. (2000). Construct Validation in Organizational Behavior Research: The Case of Organizational Commitment. In R. D. Goffin & E. Helmes (Eds.), *Problems and Solutions in Human Assessment* (pp. 285–314). Springer US. https://doi.org/10.1007/978-1-4615-4397-8_13.
- Herrbach, O., & Mignonac, K. (2004). How organisational image affects employee attitudes. *Human Resource Management Journal*, 14(4), 76–88. <https://doi.org/10.1111/j.1748-8583.2004.tb00134.x>.
- King, W. D., Ashbury, J. E., Taylor, S. A., Tse, M. Y., Pang, S. C., Louw, J. A., & Vanner, S. J. (2014). A cross-sectional study of global DNA methylation and risk of colorectal adenoma. *BMC Cancer*, 14(1), 488. <https://doi.org/10.1186/1471-2407-14-488>
- Mathieu, J. E., & Zajac, D. M. (1990a). A review and meta-analysis of the antecedents, correlates, and consequences of organizational commitment. *Psychological Bulletin*, 108(2), 171–194. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.108.2.171>
- Mathieu, J. E., & Zajac, D. M. (1990b). A review and meta-analysis of the antecedents, correlates, and consequences of organizational commitment. *Psychological Bulletin*, 108(2), 171–194. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.108.2.171>

Meyer, J. P., & Allen, N. J. (1988). Links between work experiences and organizational commitment during the first year of employment: A longitudinal analysis*. *Journal of Occupational Psychology*, 61(3), 195–209. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8325.1988.tb00284.x>.

Meyer, J. P., Bobocel, D. R., & Allen, N. J. (1991). Development of Organizational Commitment During the First Year of Employment: A Longitudinal Study of Pre- and Post-Entry Influences. *Journal of Management*, 17(4), 717–733. <https://doi.org/10.1177/014920639101700406>.

Mowday, R. (1982). *Employee-organization linkages: The psychology of commitment, absenteeism, and turnover*. Academic Press.

Steers, R. M. (1977). Antecedents and Outcomes of Organizational Commitment. *Administrative Science Quarterly*, 22(1), 46. <https://doi.org/10.2307/2391745>.

Toidze M., Organizational loyalty as staff motivation Determining factor, International Conferenc Dedicated to the 300th anniversary of the king Erekle II, **Georgian Technical University, Iakob Gogebashvili Telavi State University, Editorial office of Journal “Aneuli”, Tbilisi-Telavi 2020, Part I, 155-162.**

Safevi Tarikatının Kurucusu Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin Zuhuru İle İlgili Deliller

Dr. Öğr. Üyesi İlgar BAHARLU

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Hacı Bektaş Veli Araştırma ve Uygulama Enstitüsü

ilgarbaharlu@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-5200-1705

Özet

1301 yılında kurulan Erdebil Tekkesi ve 1501 yılında Şah İsmail tarafından kurulan Safevî Devleti, Alevilik-Bektaşilik tarihini derinden etkilemiştir. 1301'de Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî (ö.1334) tarafından kurulan tekke, Tarihi Horasan'dan Balkanlara kadar Türkmenlerin kutsal mekanlarından ve uğrak yerlerin biri haline gelmiştir. Safevîyye Tarikatı ve onun üzerine inşa edilen Safevi Devleti de ismini Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî'den almış ve onun ismini devletin ayakta müddet boyunca kutsiyetle anılmasını sağlamıştır. Mezarı, kutsal mekân mahiyeti taşımış; yolu Kızılbaşlar tarafından devam ettirilmiş ve vefatından yirmi dört yıl sonra oğlu Şeyh Sadrettin Musa döneminde Şeyh Safî ve oğlunun müridi olan İbn Bezzâz tarafından kaleme alınan *Safvetü's-safâ*, tarikatın kutsal kitabı olarak sufiler tarafından bir yol kılavuzu olarak okunmuştur.

Söz konusu tarikatın kurucusu olan Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin Erdebil Tarikatı talipleri nezdinde kutsiyetinin temellerinin bir kısmı, onun zuhurundan önceye dayandırılmıştır. Başka bir deyişle Şeyhin zuhur edeceği, daha önceden haber verilmiş ve müjdelenmiştir. Bu olay öyle önemlidir ki Safevîlerin en önemli kutsal kitaplarından olan *Safvetü's-safâ*'da yazar iki bölümü bu meseleye ayırmıştır. Bu bağlamda İbn Bezzâz tarafından kaleme alınan *Safvetü's-safâ*'da Şeyh Safiyyüddîn'nin zuhuru ile ilgili ileri sürülen delillerin açıklanması bir taraftan söz konusu tarikatın talip kitlelerinin mistik ve itikadî zihin dünyasını açıklarken diğer taraftan bu önemli eserin daha iyi tanınmasına yardımcı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî, Safevîler, Erdebil Tekkesi, *Safvetü's-safâ*, Alevilik-Kızılbaşlık

Abstract

Evidence on Appearance of Safi-ad-din Ardabili, Founder of Safaviyya Sect

Ardabil Lodge, founded in 1301, and Safavid State, founded by Shah Ismail I in 1501, influenced deeply history of Alawism-Bektashism. The lodge, founded by Shaykh Safi-ad-din Ardabili (d. 1334) in 1301, become one of the sacred spaces and frequent(ed) destinations of Turkmen, from Khorasan to the Balkans. Both Safaviyyad lodge (Safavid Order) and Safavid State, built on it, took their names from Shaykh Safi-ad-din Ardabili and provided for his name to be remembered with holiness for the period when the state survived. His grave had feature of the sacred space; his way/order was maintained by the Kızılbash; and *Safvat as-safa*, written by Ebn Bazzaz who was a disciple of Shaykh Safi and of his son, during the period of Shaykh Sadr Al-Din Musa, was read as way/order guide (book) by the Sufis, being the holdy scripture of the sect/order.

Some part of foundations for holiness of Shaykh Safi-ad-din Ardabili, founder of the said order/sect, by/in the presence of disciples of Ardabil Order/Sect, were relied on prior to his appearance. In other words, that the Shaykh would appear was prophesied and heralded. This event so important that the author reserved two sections for this matter in the book *Safvat as-safa*, one of the most important books of the Safavids. In this context, explanations of evidence which were alleged on appearance of Shaykh Safi-ad-din in the *Safvat as-safa*, written by Ebn Bazzaz, on the one hand, will explain mystic and faith/belief-related world of intelligence of disciple audiences of the said order/sect, and will help this important work to be well known, on the other hand.

Keywords: Shaykh Safi-ad-din Ardabili, the Safavids, Ardabil Lodge, *Safvat as-safa*, Alawism-Qizilbashism

Giriş

Dinî ve mitolojik telakkinin en önemli unsurlarından sayılan kutlu kişiler, toplumların kaderini her zaman derinden etkilemiş, aklî/zihnî ve fizikî faaliyetleriyle o topluma kimlik kazandırmış dikkate değer uhrevî/dünyevî önderlerdir. Peygamber, evliya, veli, mürşit, pir, dede ve baba gibi isimlerle anılan bu uhrevî tipler ait olduğu toplumun manevî bakımından da en karizmatik kişilerinden sayılmışlardır. Bu uhrevî tipler etrafında gelişen veli kültü, atalar kültürünün⁵⁰

⁵⁰ Alevi inanç sistemi çerçevesinde atalar kültürünün devamlılığını sağlayan gaip erenler inancı için bk. (Ersal ve Akın 2018: 2369-2408; Akın, 2020: 42-52)

kültürel sürekliliği içerisinde fevkalade kuvvet ve kudrete sahip Tanrı'ya yakın kabul edilen bir şahsın herhangi bir konuda -sağ veya ölü iken- yardımının dokunacağına inanılması ve bunu temin için ritüel yollara başvurulmasını ifade eder. Bu manevî şahsiyetlere saygı duyularak iyiliklerin cezp edilmesi, kötülüklerin def edilmesi mümkün olur. İnanç kültürünün sürekliliği içerisinde veli kültürünün temelleri eski Türk Şamanistlere kadar uzanır. Şamanlar; gelecekte haber verme, hava şartlarını değiştirme, felaketleri önleme yahut düşmanları musallat etme, hastaları iyileştirme, göğe çıkıp uçabilme, ateşte yanmama gibi nitelikleriyle adeta başta Bektaşî menakıpnameleri, kısmen de öteki tarikat çevrelerinde yazılmış menakıpnamelerde hayat bulmuş gibidir (Ocak, 1992: 6-11).

Toplumlar, ahlakî çöküntü yaşadıkları dönemlerde kurtarıcı peygamberlere, savaş ve istila tehdidi ile karşı karşıya kaldıkları dönemlerde ise kurtarıcı kahramanlara ihtiyaç duyarlar. İster peygamberler gibi bütünüyle ilahî kaynağa dayansın isterse kısmî olarak ilahî kaynaktan beslensin bütün kurtarıcılar bazen doğrudan bazen de dolaylı olarak Tanrı'dan kut alarak bu görevlerini yerine getirirler. Peygamberler Tanrı'dan doğrudan kut alma (nur) yetkisi verilmiş insanlar iken daha alt katmanda yer ve hem dünyevî hem de uhrevî işlerle meşgul olan evliyalar, mürşitler, hocalar, pirlar (soy aktarımı veya başka dolaylı yollarla) bu kutu almış kabul edilirler. Hayatını bütünüyle toplumun düşman tehdidinden kurtarılmasına adayan epik kahramanlar da peygamberlerden sonraki katmana dâhildir. Bunlar da bazen peygamberler gibi doğrudan bazen de dolaylı olarak Tanrı'dan kut alarak söz konusu kutun manevî gücüyle görevlerini yerine getirirler.

Peygamberler ve bazen de kahramanlar Tanrı'dan doğrudan doğruya kut alma yetkisi verilmiş kişiler olarak görülmektedir. En azından toplumların inançları bu yöndedir. Hz. Peygamber, İslam tasavvufunda Allah'ın nurundan yaratılmış, bu nur bütün peygamberlere aktarılmış, sonra da soy yoluyla babasına, babasından annesine nakledilmiş bir nurdur. Allah'ın kutu olan bu nurun varlığının Hz. Muhammed'e ait olduğunu gösteren birtakım işaretler de (zuhur) verilmiştir. Peygamberlik mührü, nur yüzü, sürekli bulutların üzerinde dolaşması gibi mucizevî işler aslında bu kuta işaret etmektedir (Çeribaş, 2019: 50-51). Oğuz Kağan Destanı'nın Şecere-i Terakime anlatısında peygamberlere özgü bu durumun epik kahramana özgü anlatıldığı görülmektedir. Anlatıya göre kahraman ay ve güneşten daha güzeldi. Üç gece emmedi, rüyasında annesine "anne Müslüman ol, eğer olmazsan, ölsen de ölürüm, senin memeni emmem" dedi. Kahramana ad verme töreninde Oğuz bir yaşında iken dile geldi ve "benim adım Oğuz" dedi. Dile gelip konuşmaya başladığında Allah Allah diye söylenmeye başladı (Ebu'l-Gazi Bahadır Han, 1996: 235-236).

Motif, en öz ifadeyle hikâye etmenin en küçük birimi (Alptekin, 2002: 113) Thompson'un tarifıyla olağanüstü görenekler, acayip inanmalar vb. unsurlardır (Ekici, 1998: 29-31). Epik kahramanların doğum geçiş döneminde rastlanılan "olağanüstü doğum motifi" diğer anonim halk edebiyatı türlerinde olduğu gibi efsanelerde ve efsanelerin alt türü olan menkıbelerde de yoğun şekilde yer alır. Anlatılarda görülen bu durum, epik ve dinî kahramanın olağanüstü şartlarda doğumuna, önemli ve kurtarıcı bir tip olarak dünyaya belli işaretlerle geldiğine delalet etmektedir. Dinî şahsiyetlerin anlatılarında olağanüstü doğum sergilenmesi söz konusu ulu şahsiyetin manevî birikimini ifade eder. İnanç anlatısı geleneğinde özellikle menkıbelerde keramet sergilenerek olağanüstü doğum veli kültü içerisinde oldukça yaygındır.⁵¹

Hacı Bektaş Veli Velâyetnâmesi'nde Hacı Bektaş Veli'nin babası İbrahim Sâni, babası Mûsâyüs-Sâni'nin konuk ettiği İmam Ali Rıza'ya bir kâse içinde şekerli şerbeti sunmasıyla İmam Rıza'nın "ceddim Kerbelâ çölünde susuz şehit oldu diye ağzına alıp bu şerbeti kâseye tekrar tükürmesinden ve bundan sonra Mûsâyüs-Sâni'nin çocukları olması için dua etmesi ve Zeynep hanımın bu kasedeki şerbeti içmesiyle dünyaya gelir. Aynı velâyetnamede çocuğu olmayan İbrahim Sâni de memlekette ne kadar âlim, hoca, hafız, derviş, fukara, miskin varsa davet edilir, büyük bir toy verilir, dualar okunur, gülbenkler çekilir ve Hacı Bektaş Veli bu şartlarda dünyaya gelir (Duran, 2010: 65-71).

Türk dünyasının manevî önderlerinden, Türk-İslam kimliğinin kurucu liderlerinden Hoca Ahmet Yesevi de birtakım manevî işaretlerle zuhur etmiştir. Menkıbeye göre Aslan Baba, Hz. Peygamberin ashaplarından biri idi. Bir rivayet göre dört yüz sene, başka bir rivayete göre de yedi yüz sene yaşamıştı. Onun Türkistan'a gelip Hoca Ahmed'i irşad etmesi manevî bir işarete dayanmakta idi. Hz. Peygamberin de iştirak ettiği gazaların birinde ashab-ı kiram aç kalıp peygamberin huzuruna gelirler. Hz. Peygamber'in duası üzerine Cebrail cennetten bir tabak hurma getirir, fakat hurmalardan bir tanesi yere düşer. Bu esnada Cebrail: "Bu hurma sizin ümmetinizden Ahmet Yesevi adlı birinin kısmetidir" der. Hz. Peygamber ashaptan bu hurmanın verilmesi vazifesini birinin üzerine almasını rica eder. Kimse sesini çıkartmaz. Böyle olunca içlerinden Aslan Baba bu vazifeyi üzerine alabileceğini söyler. Bunun üzerine Hz. Peygamber o hurmayı Aslan Baba'nın ağzına atar, mübarek tükürüklerinden de ihsan eder. Hemen hurma üzerinde bir perde zahir olur. Hz. Peygamber, Aslan Baba'ya Ahmet Yesevi'yi nasıl bulacağını talim ederek onun terbiyesi ile meşgul olmasını emreder (Köprülü, 1976: 28-29).

⁵¹ Efsanelerde olağanüstü doğum motifine örnekleri için bk. Töölös, Mundus, Koçkor Mundus (Türker, 2011: 186); Amine Hacıo (Karakaş, 2014: xx).

Erdebil tekkesi ve Safeviyye tarikatının kurucusu Şeyh Safiyyüddin-i Erdebîlî'nin zuhuru ile ilgili anlatılar da yukarıda söylenenler ile ciddi benzerlikler göstermektedir. Şeyh Safiyyüddin-i Erdebîlî hakkında yazılan ve Safevilerin en önemli kitaplarından olan *Safvetü's-safâ*'da İbn Bezzaz mukaddimeyi iki fasıla ayırmıştır. Birinci fasıl “Şeyh Safiyyüddîn'nin zuhuru ile ilgili Hz. Peygamberin rivayetleri” ve ikinci bölümde ise “evliyaullah'ın Şeyh Safiyyüddin'den önce onun ortaya çıkışı ile ilgili verdikleri haberler”dir. Bu iki fasılın İbn Bezzaz tarafından ele alınma sebebi Şeyh Safi'yi önceden müjdelenmiş bir veli olarak tanımlamaktır. Bu çalışmada ise 1301 yılında temelleri atılan Erdebil tekkesi ve Safeviyye tarikatı ve ayrıca bu tarikatın devamında 1501 yılında kurulan Safevi Devleti'nin esas şahsiyetlerinden olan Şeyh Safiyyüddin-i Erdebîlî'nin zuhuruna dair ileri sürülen deliller ele alınacaktır. Bunun için Şeyh Safi'nin vefatından yirmi dört yıl sonra oğlu Şeyh Sadrettin Musa döneminde Şeyh Safi ve oğlunun müridi olan İbn Bezzâz tarafından kaleme alınan *Safvetü's-safâ* eserinden faydalanacaktır. Bunun için de *Safvetü's-safâ* eserinin farklı nüshalarının karşılaştırmalı olarak hazırlanan ve Gulamrıza Tabatabayi Mevd tarafından 1995 yılında basılan eser kaynak olarak ele alınmıştır.

Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin Zuhuru İle İlgili Deliller

Şeyh Safiyyüddin-i Erdebîlî, Türk-İslam tasavvuf tarihinin en önemli tarikatlarından olan Safeviyye tarikatını Erdebil'de kurmuştur. Bu tarikat ortaya çıkışından itibaren iki yüz yıllık süreç içinde Tarihi Horasan'dan Balkanlara kadar geniş bir coğrafyada kitleleri etrafına toplamayı başararak bir imparatorluğun temellerini atmıştır. Erdebil tekkesi ve Safevi tarikatının müritlerinin büyük bir kısmının özellikle Türkmenlerden oluşması da başka bir önem taşımaktadır. Türkmenler tekkenin kuruluşundan itibaren topluluklar halinde niyaz ve ziyaret için Erdebil'e gitmişler, kimi zaman ise Hacı Ali döneminde olduğu gibi bu tekkenin bulunduğu yeri mesken edinmişlerdir (Baharlı, 2020: 99, 102-103).

Bu tarikatın taliplerinin gücüne dayanarak kurulan Safevi Devleti döneminde de Erdebil ve o dönemin tanımıyla “Erdebil Darü'l-irşat'ı”⁵² önemini korumuş günümüzde de birçok hak aşığı ve Alevi inanç sistemine mensup insanların ziyaret mekânlarından biri olarak önemini korumaktadır. Dolayısıyla tekkenin kurucusu ve Safevi tarikatını başlatan Şeyh Safiyyüddin-i Erdebîlî Türkmen insanı için her zaman kutsal bir şahsiyet olarak öne çıkmaktadır. Onun ortaya çıkışı rivayetlerde yer almış ve gelişti insanlara nakledilmiştir. Bu konuda en kapsamlı eser ise

⁵² İrşat Evi anlamına gelen bu tanım Safevi kroniklerinde Erdebil şehri için bir sıfat olarak kullanılmıştır. bk. (İskender Bey Türkeman, 1972: 10, 18; Ahmed bin Hüseyin Münşî Kumî, 2005).

vefatından yirmi dört yıl sonra oğlu Şeyh Sadrettin Musa İbn Bezzâz tarafından kaleme alınan *Safvetü's-safâ*, tarikatın kutsal kitabı olarak sufiler tarafından bir yol kılavuzu olarak okunmuştur.

Safvetü's-safâ'da Şeyhin zuhur edeceği, daha önceden bildirilmiş ve müjdelenmiştir. İbn Bezzaz'ın kaleme aldığı eserde Hz. Peygamber'den rivayetleri ve ikinci bölümde ise evliyaullah'ın onun zuhuru ile ilgili rivayetleri ele alarak Şeyh Safî'nin geleceği ve konumu hakkında bilgiler aktarmıştır. İlk bölümün başlangıcı Hz. Peygamber'in hadisi ile başlamaktadır. “علماء امتي كانبيااء بنى اسرائيل”⁵³. Bu minval üzere İsrailoğulları peygamberleri halkı hakka davet ettikleri gibi Hz. Muhammed'in dinine bağlı olanlar içinde de Hakk'a davet ve irşat edenler peyda olmuştur.

Eserde aktarıldığı üzere Şeyh Safî aynı zamanda bir müceddiddir. Zira yazara göre Şeyh Safî ان الله تعالى يبعث في هذه الأمة على رأس كل مائة من يجدد لها دينها⁵⁴ hadisine göre yedinci yüzyılın tarikat ve irşat önderlerinin en önde gelenidir (Erdebilî, 1995: 55). Bu bağlamda İbn Bezzaz bu hadisi açıklarken “Hak Teala her yüz yılın sonunda, yani her asır sona erdiğinde dini tazeleyen ve müceddit olan seçkin kullarından birini zahir eder ta ki bu hakikî dini tazelesin” ibarelerine yer vermiştir.

Buradaki satırlardan anlaşılan müceddid sadece mistik veya dinî yönler ile ilgili değildir. Nitekim İbn Bezzaz Şeyh Safiyyüddin-i Erdebîlî'ye gelmeden önce bu hadisi açıklamaya çalıştığı görülmektedir. Vaat edilen müceddit hem manevî ve batınî ilim hem zahirî ilimde hem de adil bir halife ve padişah ile ilgili olup halkı aydınlatır veya idare eder.

Bu minval üzere Hadis alanında hicrî birinci yüzyılda Zührî⁵⁵, ikinci yüzyılda Ahmed bin Hanbel, üçüncü yüzyılda Muhammed bin İshâk bin Huzeyme⁵⁶, dördüncü yüzyılda Hakim Ebu Abdullah, beşinci yüzyılda Şeyh Muhiü's-Sene, altıncı yüzyılda Ebü'l-Mahasin Taberî ve Ebü'l-Kasım Rafî'î Kazvinî, fukahadan birinci yüzyılda zahitlerin imamı Hasan Basrî, ikinci yüzyılda İmam İdris Şafii, üçüncü yüzyılda Ebü'l-Abbas bin Şerih, dördüncü yüzyılda Ebu Hâmid İsfereyînî, beşinci yüzyılda Ebu Hâmid Gazzalî, hulefadan birinci yüzyılda Hz. Ömer, ikinci yüzyılda Harunürreşid, üçüncü yüzyılda Muktedir-billah, dördüncü yüzyılda Kadir-billah, beşinci yüzyılda Müstazhir-billah ve ayrıca hulefadan Nasır-Lidinillah ve sultanlardan

⁵³ “Ümmetimin alimleri, İsrailoğullarının peygamberleri gibidir.

⁵⁴ Allah-u Teâlâ bu ümmete, her yüz yıl başında dinini yenileyecek bir müceddid gönderir.

⁵⁵ Ebü Bekr Muhammed b. Müslim b. Ubeydillâh İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124/742). Hayatı ile ilgili detaylı bilgi için bk. (Özkan, 2013).

⁵⁶ Ebü Bekr Muhammed b. İshâk b. Huzeyme es-Sülemî en-Nisâbü'rî (ö. 311/924). Detaylı bilgi için bk. (Işık, 1999)

Gazan Han, kelmıcılardan ise İmam Fahreddin Râzî, alimlerden Muhyiddin Nevâdî isimleri zikredilmiştir (Erdebilî, 1995: 56-57).

Yazar bu kısımları ele alırken konuyu uzatmamaya özen gösterdiğini beyan ederek kitabın kaleme alınmasının amacı dışında kaldığını söyler ancak söz konusu tasavvuf, irşat ve tarikat olunca her yüzyılın sufilerinin ismini Şeyh Safi'nin mürşidi olan Şeyh Zahid ve devamında ise Şeyh Safiye kadar kronolojik bir biçimde ele alır.

Bu minval üzere eserde zahitler, tarikat ve hakikat büyükleri söz konusu olunca birinci yüzyılda İmam Cafer Sadık⁵⁷, ikinci yüzyılda Zünnûn el-Mısrî, üçüncü yüzyılda Ebü'l-Kâsım Cüneyd bin Muhammed⁵⁸ dördüncü yüzyılda Şeyh Ebû Ali Dekkâk, beşinci yüzyılda Şeyh Şeyh Nasr bin İbrahim el-Zahid el-Mukaddesî, altıncı yüzyılda Şehabeddin Sühreverdi, isimlerine yer verilmiştir. Devamında ise Şeyh Safiyyüddin-i Erdebilî'nin mürşidi Şeyh Zahid Geylani yer almaktadır. İbn Bezzaz Şeyh zahid için irşat sahiplerinin tamamlayıcısı, muhakkiklerin mürşidi, evliyaullahın tamalayıcısı, kutupların terbiyecisi gibi sıfatlarla anarak onun yedinci yüzyılın mürşidi ve şeyhi olduğunu kaleme almıştır. Şeyh Safi ise irşat tarikatının önderi ve yedinci yüzyılın şeyh ve mürşididir. Ancak yazar, Şeyh Safi'yi yedinci yüzyılın sonu ve sekizinci yüzyılın başında insanları hidayet etmeye ve İslam'ın kurallarının müceddidi olarak kıyam eden kişi olarak zikreder. Bu minval üzere Şey Safi yedinci yüzyılın sonu ve sekizinci yüzyılın başında gelen müceddid şeklinde tanımlanmıştır (Erdebilî, 1995: 59).

Şeyh Safi'nin bir veli ve seçilmiş bir mürşit olması meselesi için sadece nakli temellere dayanmamaktadır. Öyle ki yazar bu bölümün devamında başkaları tarafından Şeyh Safi ile ilgili rüyalara da yer vermiştir. Rüyalar diğer halk anlatılarında olduğu gibi menkıbelerde de sembolik değere sahip bir unsur olarak dikkat çeker.⁵⁹ Dolayısıyla rüyaların sembolik anlamlarının çözülerek ortak anlamlarının ortaya konulması, ulu şahsiyetin maneviyatının anlaşılmasına yardımcı olacaktır.⁶⁰ Rüyaların eski devirlerde inanç sistemi içerisinde Tanrı buyruğu, Tanrı'dan gelen bir işaret veya gaipten haber olarak değerlendirilmesi, rüyaların yoğun anlamına odaklanılmasına sebep olmuştur (Günay, 2011: 126). Bu doğrultuda Şeyh Safi'nin manevî büyüklüğünün ifadesi olan rüyalar, şeyhin kerametinin bir ifadesidir.⁶¹ Şeyh

⁵⁷ Eserde İmam Cafer, Al-i Taha ve Yasin ailesinin fahri, İmam oğlu İmam Cafer bin Muhammed el-Sadık sıfatları ile anılmıştır.

⁵⁸ Eserde Şeyh Cüneyd-i Bağdadî'yi "bu taifenin seyyidi" yani ağası şeklinde anmıştır.

⁵⁹ Türk İslam tasavvuf geleneğinde rüya hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Yüksel, 1996).

⁶⁰ Fromm, rüyaların ve mitlerin ortak özelliğinin sembol dili olduğu vurgular. Ayrıca çalışmasında sembol dilini günlük dilden farklı bir mantıkla yoğunluk, anlam ve çağrışım odaklı olduğunu ifade eder (Fromm, 2015).

⁶¹ Kerametler özellikle IX. yüzyıldan sonra evliyaların ayrılmaz parçası olarak görülmüş ve en dikkat çeken alametleri olmuştur (Ocak, 1992: 28).

Safî ile ilgili rüyaların ortak özelliği yukardaki satırlarda geçen müceddid mefkûresini destekleyen içeriğe sahip olmalarının yanı sıra Şeyh Safiyyüddin-i Erdebîlî ve onun mürşidi olan Şeyh Zahid'in yaşadıkları yüzyılda üstün manevî konuma sahipliklerini göstermektedir. Söz konusu bu hikâyelerden biri Hâce Eminü'd-Din'in Şeyh Safî'nin halifelerinden olan Pir Yusuf İlvanekî'den⁶² anlattığı rüyadır. Bu rüyada Pir Yusuf İlvanekî rüyasında karanlık gecenin söküldüğü ve devamında parlayan bir güneşin ortaya çıktığı ve her tarafı aydınlatıldığını görür. Devamında bu suph nedir ve bu güneş kimdir sualinin cevabında karanlıkları yok eden şafağın Şeyh Zahid-i Geylanî olduğunu ve güneşin alemi terbiye etmekle nurla dolduran Şeyh Safî olduğu söylenmiştir (İbn Bezzaz Erdebîlî, 1995: 58-59). Söz konusu rüyada karanlık gecenin içerisinde parlayan bir güneşin ortaya çıkması ve etrafı aydınlatması menakıpnamelerde veli, su, ateş gibi diğer kültürlerle ilintili olan ışık kültürü ile ilgilidir. Türk kültürü içerisinde önemli zıtlıklar olan gece-gündüz, yer-gök, ak-kara gibi tasniflerde de belirleyici faktör ışıktır (Çetin, 2011: 88). Türk kozmogonisinde ve evrenin yaratışında önemli bir unsur olan güneş, bu rüyada Şeyh Safî'nin manevî şahsiyetini sembolize etmektedir.

Bir diğer rüya ise açık bir şekilde yukardaki satırlarda zikredilen hadisin bir benzeridir. Bu rüya maşuk sıfatı ile meşhur olan Seyid Celeleddin Hotenî'nin gördüğü rüya ve Şeyh Safî'den sonra Erdebil postuna oturan Şey Safî'nin oğlu Şey Sadreddin Musa tarafından nakledilen rüyadır. Rüyada Seyid Celeleddin Hotenî, Şeyh Safî'nin mezarının bulunduğu girişin dışarısında Hz. Peygamber'i ellerini kaldırmış ve dua eder bir şekilde görmüştür. Etrafında bulunan sehabî ve evliya ise Hz. Peygamberin duasından sonra birlikte âmin derler. Seyid Celeleddin Hotenî Hz. Peygamberin kimin için ve neden dua ettiklerini sorar. Cevapta ise Hz. Peygamber Şeyh Safî için dua ettiklerini ve sebebini ise “zira benim dinimi yeniden parlatıyor” şeklinde yanıtlamıştır (İbn Bezzaz Erdebîlî, 1995: 59). Söz konusu rüyaları konu edinen anlatılar aracılığıyla Şeyh Safî'nin manevî şahsiyeti geniş bir alana yayılmış dolayısıyla Safevîyye Tarikatı etki alanını genişletmiştir.⁶³ Ayrıca bu rüyalar, kerametler sergileyen ulu şahsiyetle müritleri arasında bağı kuvvetlendiren önemli bir araç olmuştur. Dahası, veli, pir, dede, baba şeyh gibi şahsiyetler çerçevesinde atalar kültürüne bağlı ritüellerin gelişiminde rüyalarda görülen ata ruhlarının iyilik ya da kötülük durumu bilinçaltında gerçekleşen rüyaların önemini gösterir (Güngör, 2002: 264).

Eserin ikinci faslında ise Şeyh Safiyyüddin-i Erdebîlî'nin zuhurundan önce Evliyaullah'ın onunla ilgili rivayetlerine yer verilmiştir. Bu bölüm genel olarak hikâyelerden ibarettir. Bu

⁶² İlvanak köyü Erdebil eyaletine bağlı Halhal ilinin köylerinden biridir.

⁶³ Menkıbelerdeki (Mevlevî tarikatı bağlamında) rüyaların propaganda işlevi hakkında bk. (Kızıldağ, 2017).

bölümdeki hikâyelerin genel özelliği ise Şeyh Safî'nin ortaya çıkışı ile ilgili dönemin önde gelen sufileri tarafından haber mahiyetindeki bilgileri içermektedir. Dikkat çeken hikâyelerden birisi ise Mevlâna Celaleddin Rûmî ile bağlantılıdır. Üstelik bu hikâye Anadolu, Erzincan ve Erzincan'ın söz konusu dönemdeki kadısı tarafından nakledilmektedir. Bu da bir taraftan Safeviyye tarikatının daha başlangıç aşamasındaki Anadolu coğrafyasında ünü ve yaygınlığını göstererek Anadolu Türkmenlerinin ta Şeyh Safî döneminden itibaren Erdebil tekkesine muhabbetlerini gösterirken diğer taraftan ise Erzincan'ın Safevi Devleti'nin kuruluşundaki önemli rolünü açıklayıcı bir neden olabilir. Zira bilindiği üzere Şah İsmail daha on iki yaşındayken Geylan'da 1500 yılında saklandığı bölgeden hassa taraftarları tarafından çıkışında ilk yaptığı iş Suriye ve Anadolu'daki taraftarlarına Erzincan bölgesinde görüşecekleri haberini göndermek idi (Savory, 1980: 25). Bu minval üzere Şah İsmail'in devletin kuruluşundan önce yaptığı ilk kurultay 1500 yılının baharında Erzincan'da Ustacalu, Şamlu, Tekelu, Dulkadir, Afşar, Kacar, Varsak Türkmenleri ile yapılmıştır (Savory, 1980: 39). Nitekim Şah İsmail'in harekete başladığı dönem ve bugün de Aleviliğin yaşandığı Erzincan'ın öneminin Safeviyye tarikatının kuruluş yıllarına kadar götürmek mümkün olacaktır. Bunun yanı sıra hikâyede Şeyh Safî'nin zuhuru ile ilgili haber veren zatın Mevlâna Celaleddin Rûmî oluşu da diğer dikkat çekici hususlardandır.

Hikâyede Erzincan'da öğrenciler, tüccar ve esnaftan müteşekkil ve Erzincan'ın kadısı olan Celaleddin Erzincanî'nin bulunduğu bir mecliste Şeyh Safî'nin menkıbevî kişiliği ve vasıflarının konuşulduğu esnada Mevlâna'nın da kerametleri mevzu bahis olmuş. Bu esnada Kadı Celaleddin, Şeyh Safiyyüddin-i Erdebîlî'nin makamının Mevlâna'dan daha üstün olduğunu iddia ederek Mevlâna'nın meclisinde bulunduğu ve Mevlâna tarafından gaybî ulum ile ilgili yazdığı bir risaleyi gözleriyle gördüğünü söyler. Bu eserde Mevlâna'nın kendi el yazısıyla "ben sonradan dünyada bayrağını aşikâr edecek ve vücut arsasına adım basacak sevilen bir velinin sırrının diliyim. [...]. Ve onun aleme geleceğinin müjdecisiyim. Ki o mahbup olan veli ki taliplerin matlubudur peyda olacak ve cihan onun terbiyesi nuru ile aydınlanacaktır. [...]. Onun nişanelerinde şu ki Azerbaycan'dandır. Doğduğu yer bir şehrin yakınında olan bir köydür. Kemale varınca o köyden gidecek ve o şehirde mesken tutacak ve davete başlayacak. Ve halkı 'La ilahe illallah' zikrine hırslandıracaktır. Zanaatı ziraat ve huyu itaattir. Helal yoldan ekmek kazanmaya çabalar ve halkı da helal kazanmaya hırslandırır. Kendini ve müritlerini helal yoldan kazanmak ile süsler. Halkın malı ile geçinmez. Müritlerini de başkalarının gösterdikleri çaba sonucunda elde ettikleri mala ortak olarak geçinmekten men eder. Sual ve şüphenin kapılarını talipleri ve tabilerine kapatır. Herkesi helalından kazanmaya

mukayyet eder. Elde ettiği her şeyi temizleyerek başkaları için harcar. Onun yolu derviş görünümlü yırtık elbiseler giyen, boş dolaşan ve sırtlarına aba giyenlerin yolundan ayrılır. Onun tarzı ve görünümü dervişlerin görünümüdür. O dervişler ki libasları ve eserleri *وَلِبَاسُ التَّقْوَى* ⁶⁴ dir. Devamında ise Şeyh'in zahiri görünüşünü söylemiştir. Orta boylu, semiz yüzlü, uzun ve gür sakallı, sürmeli, kaşları buğday renkli, kalın kaşlı ve mübarek alnının sağ tarafında belirgin yuvarlak bir ben mevcuttur.” (İbn Bezzaz Erdebilî, 1995: 62-63).

Devamında ise Celaleddin Erzincanî, Şeyh Safi'nin zuhuru dönemlerde Mevlâna'nın söylediği özelliklere sahip olan kişiyi ziyaret etmek için Tebriz'e gittiğini ve karşılaştığı şeyhlerde bu özellikleri görmediğini ancak arama sırasında karşılaştığı kişiler tarafından bu özelliklere sahip olan kişinin Şeyh Safiyyüddin-i Erdebilî olduğunu söylerler. Ancak Şeyh Safi'nin Geylan bölgesinde olduğu hasebiyle onunla yakından ziyaret edemez (İbn Bezzaz Erdebilî, 1995: 64).

Eserde diğer menkıbe Mevlâna Şemseddin Akmiyunî⁶⁵ isimli bir alim tarafından nakledilmiştir. Bu şahıs Şeyh Safi'nin kerametlerini toplamaya çalıştığı sırada karşılaştığı bir dervişten duyduğu menkıbeyi nakletmiştir. Mevlâna Şemseddin Akmiyunî'nin karşılaştığı gizemli derviş ise bu olayı Ahi Ferec Zengânî'den⁶⁶ nakletmiştir. Bu menkıbe Ahî Ferec'in “veli-yi kâmil (kâmil olan veli) kimdir” sorusu verdiği cevapları içermektedir. Ahi Ferec kâmil olan velinin özelliklerini bir bir sıraladıktan sonra “bu özelliklere sahip olan veli kimdir?” sorusunun cevabında “Geylan denizinin kenarında bu sıfatlara ve bu meziyetlere sahip olan birisi zahir olacaktır. O şahıs bu güzel sıfatlara sahip olan birini eğitecektir. Onun (Şeyh Zahit Geylanî) ölümünden sonra terbiye ve irşat ettiği kişinin nuru her tarafa yayılacaktır. Etraftaki insanlar onun irşadı, tövbe vermesi ve telkini ile gönülleri nurla dolacak ve aydınlanacaktır.” (İbn Bezzaz Erdebilî, 1995: 66).

Ahi Ferec Zencanî'nin 11. yüzyılda yaşadığı bilinmektedir (Dergâhî, 2006: 94). Nitekim İbn Bezzaz eserinde bu menkıbeye yer vermesi aslında Şeyh Safi ile ilgili rivayetleri Şeyh Safi'nin yaşadığı dönemden çok daha önceye götürdüğünü göstermektedir.

Eserde bir diğer menkıbe Şeyh Safi'nin müritlerinden birisi olan Pir Zekeriya tarafından nakledilmiştir. Pir Zekeriya ise bu menkıbeyi babası Şeyh Ömer Helvaî'den duyduğunu iddia eder. Olay ise Hasan Benisi'nin⁶⁷ müritlerinden olan Seyyidü'l-meşaih Hâce Muhammed Keçecî'den döneminde gerçekleşmiştir. Menkıbeye göre Hâce Muhammed Keçecî tefekkür için

⁶⁴ A'arâf suresi 26. ayet: Takva elbisesi, işte o daha hayırlıdır.

⁶⁵ Akmiyun Güney azerbaycanda bulunan Serab iline bağlı köylerden biridir.

⁶⁶ Ahi Ferec Zencanî ile ilgili detaylı bilgi için bk. (Dergâhî, 2006).

⁶⁷ Benis, Doğu Azerbaycan eyaletine bağlı Şebister ilinin köylerinden birinin ismi.

Meşkin üzerinden Savalan⁶⁸ dağına çıkmıştır. Dağdan indikten sonra Erdebil'e giderek belli bir mevkide halka yüksek sesle Erdebil'in falan bölgesinden bir çiftçi oğlu zahir olacak ve etraftaki velayet ve memleketlerde yaşayan halkı irşat edecek ve ismi her tarafa yayılacaktır demiştir. İbn Bezzaz bu olayı kaydettikten sonra menkıbenin gerçekliğini araştırdığı ve Tebriz'de Mevlâna Nizmeddin Abdüssamed tarafından da kaydedildiğini not etmiştir. Yazar devamında ise bu menkıbede geleceği bildirilen kişinin şeriat, tarikat ve hakikat etrafında dini yükselten Şeyh Safiyyüddin-i Erdebîlî olduğunu beyan eder (Erdebilî, 1995: 67-68).

Bu minval üzere İbn Bezzaz Safevî ve Erdebil tarikatının en önemli kitabından olan *Safvetü's-safâ*'nın girişinde hadisler ve rivayetlerle söz konusu tarikatın kurucusunu şeyhlik ve mürşitlik mertebesine ulaşmadan önce bilinen bir zat olduğunu ileri sürer. Bu da Şeyh Safî'nin ve kurduğu tarikatın meşruiyetinin temellerini atar. Mukaddimeye bakıldığında bölüme mistik ve tasavvufî bir ruh hakimdir. İlk başta tasavvufî eserlerin birçoğunda geçen ve tasavvufî çevreler tarafından kabul edilen hadisler diğer bölümde ise dönemin ve ayrıca önceki dönemlerde yaşamış tasavvuf erbabının naklettikleri menkıbeler yer alır. Bütün bunlar tek bir parça halinde göz önünde bulundurulduğunda yüz yıllar boyunca bu tekkeye bağlı özellikle Türkmen insanı tarafından bu tarikatın kurucusuna kutsal bir göz ile bakıldığı anlaşılmaktadır.

Ancak bu bölümde ve ayrıca bölümde zikredilen menkıbelerde dikkat çeken bir diğer husus zikri geçen tarikat ve tasavvuf ahalisinin isimlerinden anlaşılan yaşadıkları bölgelerdir. Öyle ki bu menkıbeler genellikle Anadolu ve Tarihî Azerbaycan sınırları içerisindeki bölgeleri akla getirmektedir. Pir Yusuf İlvanekî, Mevlâna Celaleddin Rumî, Celaleddin Erzincanî, Mevlâna Şemseddin Akmiyunî, Ahi Ferec Zengânî isimleri Anadolu ve Azerbaycan isimlerini çağrıştırmaktadır. Bu da Erdebil tekkesinin kuruluşundan itibaren nüfuzu altında olan bölgeler ve mensubu olan halkın daha çok bu coğrafyalardan olduğunu akla getirmektedir. Ayrıca Seyid Celaleddin Hotenî isimli zatın Doğu Türkistan ve günümüz Uygur Özerk bölgesinden oluşu doğru bir tespit olursa bu Tekkenin geniş coğrafyalara yayıldığı veya en azından faklı coğrafyalara mensup insanları cezbedebildiğini muhtemel kılmaktadır. Dahası Hâce Muhammed Keçecî isminden de anlaşılan ve ayrıca ismi zikredilen bölgelerin nüfus ağırlığı Türkmenlerden ibaret olması da söz konusu tekke ve tarikatın taliplerin Türkmen insanından müteşekkil olduğunu güçlü bir ihtimal haline getirmektedir.

⁶⁸ Sebelan veya Savalan dağı Erdebil şehrinin kuzey batısında yer alan dağdır.

Sonuç

Erdebil tekkesi tarih sahnesine çıktığı günden itibaren ciddi bir talip kitlesine sahip olmuş, gün geçtikçe etki alanını genişletmiştir. Safeviyye tarikatı, iki yüzyıl boyunca Türkistan ve Tarihî Horasan'dan Balkanlara kadar mürşit ve halifeleri aracılığıyla irşat faaliyetlerini sürdürmüş, bu gelişmeler 1501 yılında bir devletin tarih sahnesine çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Safeviler ve bunlara bağlı zümreler, ister bir tarikat olarak faaliyetlerini sürdüren dönemlerde isterse bir devlet olarak yaşadığı süreçte Şeyh Safiyyüddin-i Erdebîlî'ye saygı gösterilmiş ve kutsal bir şahsiyet gözü ile bakılmıştır. Bu tarikatın kurucusunun hayatı ve öğretileri hakkında kaleme alınmış *Safvetü's-safâ* ise talipler, mürşitler ve sultanlar için her zaman kutsal yol ve erkan adabı kılavuzu şeklinde görülmüştür. Şeyh Safiyyüddin-i Erdebîlî eserde sıradan bir tarikat önderi olmayarak önceden müjdelenmiş kişidir. Hz. Peygamber, onu bulunduğu yüzyılında müceddid olarak nitelendirmiş, ona dua etmiştir. Hadisler de onun hak olduğunu ispatlar. Onun makamı İsrailoğulları makamıdır. Onun zuhuru farklı tasavvuf büyükleri tarafından haber verilmiştir. Dolayısıyla o; müceddid, veli ve asrının kutsal şahsiyetidir. Farklı şeyhler ve tasavvuf büyükleri onun gelişinden haberdardır. Kimisi onu rüyasında görmüş, kimisi de keşf ve şuhûd aleminde onun geleceğini öğrenmiştir. Bütün bunlar Şeyh Safiyyüddin-i Erdebîlî'yi seçkin bir mürşit olarak göstermiştir.

Türk-İslam tasavvufu silsilesi içinde Türkistan piri Hoca Ahmet Yesevi'nin zuhurunun Hz. Peygamber tarafından rivayet edilmiş olması ve irşad ve terbiye için mürşit tayin edilmesi Şeyh Safiyyüddin-i Erdebîlî ile benzerlik göstermektedir. Bu bağlamda Şeyh Safiyyüddin-i Erdebîlî'nin zuhuru ile ilgili kayıtların Türk-İslam tasavvuf geleneği içerisinde süreklilik arz etmesi sebebiyle söz konusu inanç kültürüyle ilgili kayıtlar, Türkmen insanının zihin dünyası bağlamında ele alınabilir.

Kaynakça

- Akın, B. (2020). *Kırklar; Mitten Tasavvufa Alevi Ritüellerinin Sır Dili*. İstanbul: Kitabevi.
- Alptekin, A. B. (2002). *Taşeli Masalları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Baharlı, İ. (2020). *Şah'ın Bahçesinde Şah İsmail Öncesi ve Sonrası Kızılbaşlık*. İstanbul: Kitabevi.
- Çeribaş, M. (2019). *Mecmû'ü't-Tevarih (Türklerin Soyağacı ve Manas Destanı'nın Tarihi Kaynağı)*. İstanbul: Kesit Yayınları.

- Çetin, N. (2011). *Türk Kültüründe Işık Kültü*. Sakarya: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dergâhî, M. (2006). Du Tasvir ez Ahî Ferec-i Zencanî. *Kâvoş-name*(10), 93-105.
- Derviş Tevekkülî Bin İsmail Bezzaz Erdebilî, (1995). *Safvetü's-Safa*. Haz. Gulamrıza Tabatabai Mevd, Erdebil: Musahhih.
- Duran, H. (2010). *Hünkar Hacı Bektaş Veli Velâyetnâmesi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları.
- Ebu'l-Gazi Bahadır Han. (1996). *Şecere-i Terâkime (Türkmenlerin Soy Kütüğü)*. (Haz. Z. K. Ölmez) Ankara: TDK.
- Ekici, M. (1998). Halk Bilimi Çalışmalarında Metin (Text), Doku (Texture), Sosyal Çevre ve Şartlar İlişkisinin Önemi. *Milli Folklor*(39), 25-34.
- Ersal, M. ve Akın, Bülent. (2018). Dede Korkut Kitabı'nı Alevilik Penceresinden Okumak. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*(7), 2369-2408.
- Fromm, E. (2015). *Rüyalar, Masallar, Mitler Sembol Dilinin Çözümlemesi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Günay, U. T. (2011). *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*. Ankara : Akçağ Yayınları.
- Güngör, H. (2002). Eski Türklerde Din ve Düşünce. *Türkler Ansiklopedisi* (Cilt III, s. 261-284). içinde Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Işık, M. (1999). İbn Huzeyme. T. İ. Merkezi içinde, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (s. 79-81). Ankara: TDV İslâm Ansiklopedisi.
- Köprülü, F. (1976). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kızıldağ, H. (2017). Ariflerin Menkıbeleri'nde Rüyalar ve İşlevsel Yansımaları. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*,(57), 608-624.
- Ahmed bin Hüseyin Münşi-yi Kumî. (2005). *Hulasatü't-Tevarih*. (haz.İ. İşrâkî,) Tahran: Danişgah-ı Tahran.
- Ocak, A. Y. (1992). *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım)*. Ankara: TTK Basımevi.
- Özkan, H. (2013). Zührî. T. İ. Merkezi içinde, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (s. 544-549). Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Savory, R. M. (1980). *Iran Under The Safavids*. London:: Cambridge University Press.
- İskender Bey Türkeman. (1972). *Tarih-i Alem'ara-yı Abbasî*. (İ. Afşar, Dü.) Tahran: Emir-kebir.
- Yüksel, H. A. (1996). *Türk İslam Tasavvuf Geleneğinde Rüya*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Hititçe Çivi Yazılı Metinlerde Tanrı İle Kartal İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme

Arş. Gör. Dr. Hasan TUNCER
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi/Tarih Bölümü
hasan.tuncer01@hotmail.com
ORCID: 0000-0003-1054-7950

Özet

Tarih boyunca farklı toplumlar tarafından bir sembol olarak kullanılan kartal, asaleti, gücü, özgürlüğü ve hakimiyeti temsil etmektedir. Tek ve çift başlı olarak toplumların siyasal, sosyal ve kültürel hayatında önemli bir yeri olan kartalın, Hitit ülkesinde de varlığı bilinmektedir. Hititçe çivi yazılı farklı türden metinlerde karşımıza çıkan kartalın Sumerce karşılığı, $\dot{A}^{MU\dot{S}EN}$ ve $TI_8^{MU\dot{S}EN}$; Hititçe karşılığı ise *hara-/haran-*'dir. Güçlü ve kudretli yapısı ile ön plana çıkan kartal, gözlerinin keskinliği ve geniş görüş kabiliyeti ile bilinmektedir. Belgelerde bu özellikleri ile kralların tasvirlerinde yer alan kartallar, görsel olarak Hattuša, Yazılıkaya ve Alacahöyük gibi Hititlerin önemli merkezlerinden tanınmaktadır.

Kartal ile tanrılar arasında yakın bir bağ bulunmaktadır. Tanrılar, kartalları çeşitli amaçları için görevlendirmişlerdir. Kaybolan bir tanrının bulunması için kendisine güvenilen ve tanrının emri ile yola çıkan kartal, dağları, tepeleri ve ırmakları dolaşarak, o tanrıyı bulmaya çalışmıştır. Şüphesiz, en zor durumlarda kartalların görevlendirilmesinin sebebi, onun birçok farklı yeteneğe sahip olmasıdır. Koruyucu tanrı tasvirinde, tanrının bir elinde, onun güç ve kuvvetini yansıtan altından bir kartal bulunduğunu bilmekteyiz. Tanrılarla irtibat kuran ve onlarla konuşabilen kartallara, bu şekilde insan özellikleri de yüklenmiştir. Ayrıca tanrıları çağırma ritüellerinde, tanrılar ile insanlar arasındaki bağı kuran kartal kanatları kullanılmıştır. Birçok farklı belgede, çeşitli kullanımlarıyla karşımıza çıkan ve görsel malzemelerle de Hitit dünyasında yer alan kartal, Hitit kültürünün önemli bir simgesi olarak karşımıza çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kartal, $\dot{A}^{MU\dot{S}EN}$, $TI_8^{MU\dot{S}EN}$, *hara-/haran-*, Hitit, Çivi yazısı.

An Assessment on The Relationship Between God and Eagle in The Hittite Cuneiform Texts

Abstract

Eagle, used by various societies in history, symbolizes commitment, power, freedom and reign. Occupying an important part in political, social and cultural life with the form of single or double head, it is known to have been in Hittite country. In various texts of Hittite cuneiform texts, Sumerian of eagle is $\dot{A}^{MU\dot{S}EN}$ and $TI_8^{MU\dot{S}EN}$ and Hittite of eagle is *hara-/haran-*. Outshining

with its strong and powerful structure, eagle is famous for its sharp vision and wide view. Eagles, seen in documents with these specialities as the descriptions of the kings, are recognized in important Hittite centrals as Hattuša, Yazılıkaya ve Alacahöyük.

Eagles and Gods were closely related. Gods charged eagles for various reasons. The eagle wandered through mountains, mounts, rivers and tried to find a missing God with the trust and command of Gods. The reason for charging the eagle fort he hardest conditions is that the eagle has many qualifications. In protective God Picture, we know that a golden eagle figure is in the Eagle's hand, reflecting God's strength and power. This way, the eagle, which can communicate and talk to Gods, was referred with human qualifications. Eagle wings also were used in God call rituals to establish a connection between Gods and humans. Eagle, which is seen with many uses in a lot of documents and having its place as visuals in Hittite World, is encountered as an important symbol in Hittite culture.

Keywords: Eagle, Á^{MUŠEN}, TI₈^{MUŠEN}, hara-/haran-, Hittite, Cuneiform.

Giriş

Tarihin en eski devirlerinden beri birçok toplum tarafından bir sembol olarak kullanılan kartal, Hitit ülkesinde üstün özellikleriyle önemli bir yere sahip olmuştur. Özellikle Hitit dini hayatında, sanatında ve mitolojisinde karşımıza çıkan kartal, Hititçe çivi yazılı metinlerde birçok kez belgelenen kuş türlerinden birisidir. Kartalın Hititçe karşılığı *hara(n)*-'dir. Sumerce ise, Á^{MUŠEN} ve TI₈^{MUŠEN} kelimeleri ile belgelerde yer almaktadır.⁶⁹

Kartalın gücü, kuvveti, gözlerinin keskinliği, hızlı olması ve daha birçok özelliği ön plana çıkmasındaki başlıca etkenlerdendir. Kartal denildiği zaman akla zirve ve gökyüzü gelmektedir. Bu özelliği ile kartal, tanrıların çeşitli zamanlarda kullandığı bir hayvan türüdür. Onun gücünden ve uçma yeteneğinden faydalanmak isteyen tanrılar, kartalı adeta bir yardımcı olarak görmüşler ve görevlendirmişlerdir. Tanrının yeryüzündeki temsilcisi olan kral tasvir edilirken, onun gözleri, bir kartalın gözü gibi yapılmıştır. Kartalın kendisi kadar kanatları da belgelerde sıkça yer almıştır. Kartal kanadı çeşitli ayinlerde kullanılmakla birlikte, tanrıların çağırılması ile ilgili ritüellerde de yer almıştır. Tek ve çift başlı olarak birçok farklı kültürün bir değeri olan kartal, dünyanın en eski ikonografik öğelerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hititçe Çivi Yazılı Metinlerde Tanrı ile Kartal

Hititçe çivi yazılı metinlerde tanrı ile kartalın birlikte yer aldığı birçok belge bulunmaktadır. Kimi zaman kartalın, kimi zaman kartal tüyünün kullanıldığı, kimi zaman da kral veya ritüel uygulayıcısı aracılığıyla tanrı ile kartal arasındaki bağ kurulduğu bu belgeler, tanrı ile kartal arasındaki yakınlığı açıklamamız açısından önemli bir yere sahiptir. Aşağıda tanrı ile kartal ilişkisinin bulunduğu çeşitli metinleri inceleyeceğiz.

KBo 15.37 numaralı metin, Hişuwa bayramı ile ilgili belgedir. Belgenin ilgili kısmında, Eribuški adındaki bir altın kartalın, Fırtına Tanrısı Manuziya'nın kulağına çevrildiği belirtilmiştir. İlgili kısmın (Öy.I) transkripsiyonu ve tercümesi şu şekildedir.⁷⁰

⁶⁹ Johann Tischler, *Hethitisches Handwörterbuch*, Innsbruck 2001, s. 211; Ahmet Ünal, *Hititçe-Türkçe Türkçe-Hititçe Büyük Sözlük Hattice, Hurrice, Hiyeroglif Luvicesi, Çivi Yazısı Luvicesi ve Palaca Sözcük Listeleriyle Birlikte*, Ankara 2016, s. 47.

⁷⁰ Volkert Haas, "Zwei Gottheiten aus Ebla in Hethitischer Überlieferung", *Oriens Antiquus*, Vol.20, 1981, s. 255.

20 *nam-ma-kán A-NA* ^{DIM} *ma-nu-zi-ia*

21 *ku-iš* ^{MUŠEN} *GUŠKIN ŠUM-ŠU e-ri-bu-uš-ki-iš*

22 *GEŠTU-ni-kán ne-ia-an-za*

20 Sonra Fırtına Tanrısı Manuziya'nın,

21 adına *eribuški* denen böyle bir altın kartal,

22 (Manuziya'nın) kulağına çevrilir.

Yine Hişuwa bayramı ile ilgili metin, KUB 32.128 numaralı belgedir. Belgenin ilgili kısmında, Fırtına Tanrısı Manuziya'nın tapınağına bir kartal (veya kartal heykeli) yerleştirilmiştir. İlgili kısmın (Öy.II) transkripsiyonu ve tercümesi şu şekildedir:⁷¹

1 (*nam-ma-*)*aš-ša-an I-NA* ^É ^{DIM} *Ma(-nu-zi-ya)*

2 (*A-NA* ^{GIŠ} *er-h*)*u-u-i-ti 1 TÚG SA₅ ti-an(-zi)*

3 (*še-e*)*r-ra-aš-ša-an* ^D *E-šu-u-en* ^Á ^{MUŠEN} (*-ma*)

4 *a-še-ša-nu-an-zi ...*

1 Dahası Fırtına Tanrısı Manuziya'nın tapınağında,

2 onlar kırmızı renkteki bir giysiyi sepete koyarlar.

3 Onun üzerine, Ešuen'i,⁷² kartalı

4 yerleştirirler. ...

Yukarıdaki iki belgeye benzer bir şekilde, VBoT 72 numaralı belge, Hişuwa bayramı ile ilgili metindir. Belgede, bir kartal kanadı, Tanrıça Lilluri'den bahseden bir bağlamda kullanılmıştır.⁷³ Hişuwa bayramının ilgili yerlerinde yer alan kartala baktığımızda, öncelikle Fırtına Tanrısı Manuziya'nın tapınağında tanrı-kartal olarak düşünebileceğimiz Ešuen bulunmaktadır. Yine Tanrıça Lilluri ile bir kartal kanadı arasındaki bağı belgelerden öğrenebiliriz. Haas bu konu ile ilgili olarak, metinlerin ilgili yerlerinin, Fırtına Tanrısı Manuziya ve Ešuen'in kimliğini gösterdiğini, Ešuen ile Lilluri arasında bir bağ olduğunu belirtmiştir.⁷⁴ Yine bunlarla bağlantılı olarak, İşuwa-Eşuwa-Ešue arasındaki benzerlik olduğu ifade edilmiştir.⁷⁵

Hişuwa bayramı ile ilgili bir başka metin, KBo 15.48 numaralı belgedir. Belgenin ilgili kısımlarının transkripsiyonu ve tercümesi şu şekildedir:

Öy.I⁷⁶

35 *nam-ma-kán A-NA* ^{DUG} *KU-KU-UB GEŠTIN*

⁷¹ Haas, *a.g.m.*, s. 255; Hasan Tuncer, *Hittitçe Çivi Yazılı Metinlerde Dokuma Siyasi, Ekonomik ve Dini Yönleriyle*, Ankara 2020, s. 242; Billie Jean Collins, *The Representation of Wild Animals in Hittite Texts*, 1989, s. 108-109.

⁷² Bir Hurri tanrısıdır.

⁷³ Ilse Wegner-Mirjo Salvini, *Die Hethitisch-Hurritischen Ritualtafeln des (H)İşuwa-Festes*, Band 4, Roma 1991, s. 128

⁷⁴ Haas, *a.g.m.*, s. 255.

⁷⁵ Ali M. Dinçol, "Ein Hurro-Hethitisches Festrival: (H)İşuwaş", *Belleten*, c.53, S. 206, Ankara 1989, s. 5.

⁷⁶ Jörg Klinger, "Texte der Hethiter", *Texte aus der Umwelt des Alten Testaments*, Band 4, 2008, s. 204; Wegner-Salvini, *a.g.e.*, s. 26-27.

36 [Š]A TI₈^{MUŠEN} *pár-ta-u-wa-ar pa-aš-kán*

37 [n]a-at-kán A-NA pu-ru-ši-ia-li an-da da-a-i

38 [n]a-an-za-a[n] ŠA^DLi-lu-ri GAL^{ZU}

39 hal-zi-iš-[š]a-an-zi

35 Ayrıca bir şarap sürahisine

36 bir kartal tüyü konulur

37 ve *purušiyalla*'nın içine yerleştirilir.

38-39 ve buna Tanrıça Lilluri'nin kadehi denir.

Öy.II⁷⁷

5 ... nu^{LÚ} *pal-wa-at-tal-la-aš*

6 Á^{MUŠEN}-aš *pár-ta-u-ni-it LUGAL-i me-na-ah-ha-an-da*

7 wa-a-tar III-ŠU *pa-ap-pár-aš-zi pal-wa-iz-zi-ma I-ŠU*

8^{LÚ} *pal-wa-at-tal-la-aš GAL.A*

9 Á^{MUŠEN}-aš-ša *pár-ta-u-wa-ar har-zi-pát*

5 ve *palwatalla*-adamı

6 kartal kanadı ile krala doğru

7 üç kez su serper ve bir kez seslenir/haykırır.

8 *palwatalla*-adamı su (kadehi)

9 (ve) kartal kanadı sunar.

Yukarıdaki belgenin ilk kısmında (Öy.I), bir kartal kanadının, tanrıçanın kadehi oluşturulurken, kullanılan malzemeler arasında yer aldığını görmekteyiz. Öyle ki, bir şarap sürahisine yerleştirilen kartal kanadının, ardından *purušiyalla*'nın içine konulduğunu görmekteyiz. Buna Tanrıça Lilluri'nin kadehi ismi verilmektedir. Belgenin devamında ise (Öy.II), bu kez bir kartal kanadı, *palwatalla*-adamı tarafından su serpilmesi ve sunulması amacıyla kullanılmıştır.

KUB 38.1 numaralı belge, kült envanter metindir. Belgenin ilgili kısmının (Öy.II) transkripsiyonu ve tercümesi şu şekildedir.⁷⁸

1 ^{-URU} *wi₅-ia-na-u-wa-an-ta* ^DKAL LÍ[L DINGIR- LIM-tar]

2 1 ALAM KÙ.SI₂₂ LÚ [GU]B-an *ku-ru-ta-a-u-wa-[an-za]*

3 ZAG-na-za ŠU-za ^{GIŠ}PAN' KÙ.SI₂₂ *har-zi GÜB-la-[za ŠU-za]*

4 TI₈^{MUŠEN} KÙ.SI₂₂ *AR-NA-BU KÙ.SI₂₂ har-zi*

⁷⁷ Gülgüney Masalcı Şahin, *Hititlerde Müzik, Müzik Aletleri ve Müzisyenler*, Ankara 2020, s. 145-146; Tuncer, *a.g.e.*, s. 177-178.

⁷⁸ Michele Cammarosano, *Hittite Local Cults*, 2018, s. 232-235.

5 1 GÍR KÙ.SI₂₂ GURUN KÙ.SI₂₂-š*i-kán an-da*

6 A-NA LU.LIM KÙ.SI₂₂-kán 4 KI.ʽGUBʽ GUB-ri KÙ.BA[BBAR]

1 Wiyanawanta kenti. Kırsal kesimin erkek geyik tanrısı:

2 İlahi imge, ayakta duran bir adamın altın heykelciğidir.

3 Konik boynuzlu bir miğfer takar, sağ elinde altın bir yay tutar,

4 sol elinde altın bir kartal ve altın bir tavşan tutar.

5 Üzerinde altın meyveler bulunan altın bir hançeri vardır.

6 Dört bacağı üzerinde duran bir altın geyik üzerinde duruyor. Gümüş ...

Yukarıdaki metinde, sol elinde altın bir kartal ve altın bir tavşan; sağ elinde ise, altın bir yay tutan Wiyanawanta kentinin koruyucu tanrısı tasvir edilmektedir. Bahsedilen bu tasvire göre, Wiyanawanta'nın bir av tanrısı olduğunu söyleyebiliriz. Bir elinde altından bir kartal, diğer elinde ise altın bir yay tutan bu tanrı, gücünü ve kudretini kartal ve yaydan almaktadır. Collins, bu tasvirde, kartalın tavşan gibi ölmediğini, tanrının eline tünediğini belirtmiş, öldürme yeteneğine sahip olan bu kartalın avın bir ödülü olmadığını ve avın bir katılımcısı olduğunu ifade etmiştir.⁷⁹

KUB 38.26 numaralı belge, kült envanter metinleri ile ilgilidir. Metnin ilgili kısmının (Ay.) transkripsiyonu ve tercümesi şu şekildedir.⁸⁰

15 [^{HU}RSAG¹ ha-la-a-la-zi-pa-[aš^{GIŠ}TUKUL IŠ-TU^{URUDU}U₄.SAKAR^{URUDU}š*i-tar* (?) ú-nu]-wa-an-zi U[G]U 1 ALAM AN.BAR LÚ GUB ʽ1ʽ š*e-kán* DÙ-zi

16 UGU TI₈^{MUŠEN} AN.BAR GAM UR.[MAH GIŠ DÙ-an-zi ... (I-NA) É DINGIR-LIM ŠA (?)]
D¹⁰ an-da pé-dan_x-zi^{DUG} har-š*i* ŠA 3 BÂN [ZÍZ š]u-uh-ha-an-zi

17 1 UDU ½ BÂN ZÌ.DA 1^{DUG} ha-ni-[iš-ša-aš KAŠ ... G¹IŠ-ZAG.GAR.RA 3 BÂN ZÌ.DA 2
DUG KAŠ 1^{DUG}[h]u-[u-pár aš-š]a-nu-um-ma-aš

18 ʽDʽUTU-ŠI ME-iš [(.....)]

15 Halalazipa dağına, bakır ay hilalleri ve bakır güneş diskleriyle süslerler; üzerine *šekan*-yükseklğinde ayakta duran bir adam heykelciği yaparlar.

16 Üzerinde demirden bir kartal, dibinde bir tahta aslan yaparlar. Onu Fırtına Tanrısının tapınağına taşırlar. 3 BAN-ölçüsü kapasiteli küplere buğday dökerler.

17 1 koyun, ½ BAN-ölçüsü un, 1 sürahi bira ... sunakta; 3 BAN-ölçüsünde un, 2 kap bira, 2 kase bira erzaktır.

18 (Bunları) majesteleri kurdu.

⁷⁹ Collins, *a.g.e.*, s. 107-108.

⁸⁰ Cammarosano, *a.g.e.*, s. 175-180.

Yukarıdaki belge, bir güz bayramı ile ilgilidir. Belgede, Halalazipa dağı, hilal ve güneş diskleri ile süslenir. Ayrıca demirden yapılmış olan bir kartal, Fırtına Tanrısının tapınağına götürülür. Yapılan her şey majesteleri tarafından gerçekleştirilir.

KBo 15.31 numaralı belge, tanrıların çağırılması ile alakalı bir ritüel metnidir. Belgenin ilgili kısmının (Vs.I) transkripsiyonu ve tercümesi şu şekildedir:⁸¹

33 nu-za DINGIR^{MEŠ} hu-u-it-ti-ia-u-an-zi ap-pa-an-zi na-aš IŠ-TU SÍG SA₅

34 hu-ut-tu-ul-li-it^{TÚG} ku-ri-iš-ni-it-ta hu-it-ti-ia-zi

35 ŠA Á^{MUŠEN}-ia pá-r-ta-a-u-ni-it ú-i-ia-an[(-zi)]

33 ve tanrıların çağırılmasına geçilir. Onu (tanrıyı) kırmızı bir yün,

34 (bir koyundan) bir tutam yün ve bir başörtüsü kullanarak çeker,

35 bir kartal tüyü ile gönderir[(ler)] (uyandırır[lar]).

Yukarıdaki belgede, tanrıların çağırılması için bir tutam yün, bir başörtüsü ve kartal tüyü kullanılmıştır. Ardından ise, tanrıların uyandırılıp, çağırılması amaçlanmıştır.

KBo 55.8 numaralı belge, Kayıp Tanrı Telipinu mitosu ile ilgilidir. Belgenin ilgili kısmının transkripsiyonu ve tercümesi şu şekildedir:⁸²

Öy.I

21 nu-za^DIM-aš^Dr Te[˘]-li-pí-nu-un DUMU-ŠU kap-pu-u-e-et^DTe-li-pí-nu-uš-wa

22 [DU]MU-YA an-da-an NU.GÁL ša-a-i-et-wa-ra-aš-za nu-wa-[˘]az[˘] hu-u-ma-an a-aš-šu pé-e-ta-aš

23 [DIN]GIR^{MEŠ} GAL.GAL DINGIR^{MEŠ} TUR^DTe-li-pí-nu-un ša-an-hi-iš-ki-u-wa-an da-i-er^DUTU-uš

24 [˘]ha[˘]-a-ra-na-an^{MUŠEN} le-e-li-wa-an-da-an IŠ-PUR i-it-wa-ra-aš-ta pá-r-ga-mu-uš

25 HUR.SAG^{DIDLHLA} ša-a-ah

26 [˘]ha[˘]-a-ri-i-uš-kán hal-lu-[w]a-[˘]mu[˘]-uš ša-a-ah hu-wa-an-hu-eš-šar-kán ku-wa-a-li-ú ša-a-ah

27 [˘]ha[˘]-a-ra-na-aš^{MUŠEN} pa-it [n]a-an Ú-UL ú-e-mi-ia-at nu EGIR-pa^DUTU-i

28 [˘]ha[˘]-lu-kán pé-e-da-aš Ú-UL-wa-ra-an ú-e-mi-ia-nu-un^DTe-li-pí-nu-un

29 [˘]na[˘]-ak-ki-in DINGIR-LAM^DIM-aš^DNIN.TU-ni te-e-et ma-a-ah-ha-an i-ia-u-e-ni

30 [˘]ki[˘]-iš-ta-an-ti-it har-ku-e-ni DINGIR.MAH^DIM-ni te-et i-ia ku-it-ki

31 ^DIM[˘]-aš nu i-it^DTe-li-pí-nu-un zi-ki-la ša-an-ha

⁸¹ Esmá Reyhan, "Hitit Arşivlerinde Kizzuwatna Kökenli "Tanrıları Çağırma Ritüelleri"", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, c. 35, S. 60, 2016, s. 11-12.

⁸² E. Rieken, *hethiter.net/*: CTH 324.1, 2009 (Portal Mainz); Jose Virgilio Garcia Trabazo, *Textos Religiosos Hititas*, Madrid 2002, s. 130-131.

- 21 Fırtına Tanrısı, oğlu Telipinu için meraklanmaya başladı: Telipinu
22 burada değil (dedi). Öfkeye kapıldı ve bütün iyi şeyleri (yanında) götürdü.
23 Büyük ve daha küçük bütün tanrılar Telipinu'yu aramaya başladı. Güneş Tanrısı
24 şöyle (diyerek) hızlı kartalı gönderdi: Git! Bütün yüksek
25 dağları araştır.
26 Derin vadileri ara! Su diplerini ara!
27 Kartal gitti ama onu bulamadı. Güneş Tanrısına
28 şu mesajı getirdi: Bulamadım onu, o soylu tanrı Telipinu'yu
29 Fırtına Tanrısı Hannahanna'ya (şöyle) dedi: Ne yapacağız?
30 Açlıktan ölecek miyiz? Hannahanna, Fırtına Tanrısına (şöyle) dedi:
31 Ey Fırtına Tanrısı, bir şeyler yap! Git! Telipinu'yu kendin ara.

Yukarıdaki belgede, kızgın ve hiddetli tanrı Telipinu'nun bulunması için, Güneş Tanrısı tarafından bizzat bir kartal görevlendirilir. Kartalın görevlendirilmesindeki asıl sebep, onun uçabilen ve güçlü bir varlık olmasıdır. Zaten belgede kartalın hızlı olduğu vurgulanmıştır. Kartal, Güneş Tanrısının emrettiği gibi dağları, derin vadileri ve su diplerini arar. Ancak Telipinu'yu bulamaz ve bu durumu Güneş Tanrısına bildirir. Belgede, kartala insansı özellikler yüklenmiştir. Bir tanrı tarafından görevlendirilip, başka bir tanrıyı bulmak için yola çıkan kartal, Güneş Tanrısı ile bir insan gibi konuşmuştur.

Belgenin devamında, Telipinu öfkeyle içeri gelir, Kamruşepa onu görür. Kartalın kanatları ile onu oradan çıkarır. Ardından onun öfkesi, kızgınlığı ve hiddeti gider.⁸³

Öy.II

- 33 ^D*Te-li-pí-nu-uš le-e-la-ni-ia-an-za ú-et ú-wa-an-ti-^rwa-an⁷-ta-a[z]*
34 ti-it-h[i-i]š-ke-et-ta kat-ta da-an-ku-i te-e-kán za-ah-hi-iš-k[e-e]z-^rzi' []
35 a-uš-ta-ta-an ^D*Kam-ma-ru-še-pa-aš nu-za ha-ra-na-aš^{MUŠEN} pá-r-ta-u-w[a-ar]*
36 xxx ar-nu-ut na-an a-r[a-a-et]
33 Telipinu öfkeyle içeri girdi.
34 Karanlık dünya bir büyük bir sorun içindeyken şimşek çaktı, gök gürledi.
35 Kamruşepa, onu gördü. Kartalın kanatları
36 onu oradan çıkardı. O, onun

Ay.III

- 1 kar-pí-iš na-an a-ra-a-et kar-dí-mi-i[a[?]-az ...] [...]

⁸³ E. Rieken, hethiter.net/: CTH 324.1, 2009 (Portal Mainz); Trabazo, *a.g.e.*, s. 140-141.

2 a-ra-a-et ša-a-u-ar a-ra-a-et []

1 öfkesini, onun kızgınlığını, onun şiddetini,

2 onun hiddetini aldı götürdü.

Kaybolan Tanrı Telipinu mitosunun bu kısmında arınma ve çağırma olaylarını birlikte görmekteyiz. Kamrušepa, Telipinu'nun kızgın ve öfkeli halinin farkındadır. Bu sebeple, onu çağırmadan önce, onun kızgınlığından ve öfkesinden arınmasını amaçlamaktadır. Bu amaç için bir kartal ve kanadını kullanan Kamrušepa, hem arındırma hem de çağırma olayını gerçekleştirmiştir.

Kaybolan ve geri dönen tanrılarla ilgili başka bir mitos örneği, KUB 33.80 numaralı belgedir. Metnin ilgili kısmında, Güneş Tanrısı, diğer tanrılara kartalı bulmalarını söylemiştir.⁸⁴

3 [nu-]za^DUTU-uš EZ[EN-an i-ia-at nu-za (DINGIR^{MEŠ} hal-zi-iš)]

4 [(nu)]^DUTU-uš IGI^{HIA}-wa x[

5 [a]n-da Ú-UL IK-ŠU-UD [(nu^DUTU)-uš me-mi-iš-ta]

6 [i-]it-ten-wa-mu Á^{MUŠEN}-an [(pít-te-)ia-li-in ú-da-at-ten]

7 [pa-]a-ir Á^{MUŠEN}-an pít-t[e-ia-li-in

8 []x x[]Á^{MUŠEN} A[N ... (ša-an-ha)

3 Güneş Tanrısı bir festival hazırladı ve tanrılarını çağırdı.

4 Sonra Güneş Tanrısı (onun) gözlerini ...

5 O, onu bulamadı ve Güneş Tanrısı onlara (şöyle) dedi:

6 “Git, bana hızlı kartalı getir!

7 Onlar gitti. Hızlı kartal ...

8 kartal ara!

KUB 29.1 numaralı belge, saray inşası ritüeli ile ilgili bir metindir. Belgenin ilgili kısımlarının transkripsiyonu ve tercümesi şu şekildedir.⁸⁵

Öy.I

50 ma-a-an-ma LUGAL an-da-an pâr-na ú-iz-zi nu^{GIŠ}DAG-iz TI⁸^{MUŠEN}-an

51 hal-za-a-i e-hu-ta a-ru-na pé-e-i-mi ma-a-an pa-a-i-ši-ma

52 nu ú-li-li-ia^{GIŠ}TIR-na šu-ú-wa-ia

⁸⁴ E. Rieken, hethiter.net/: CTH 335.1.2, 2009 (Portal Mainz); Collins, *a.g.e.*, s. 117-118.

⁸⁵ S. Görke, hethiter.net/: CTH 414.1 (Portal Mainz); Massimiliano Marazzi, “Costruiamo la Reggia, Fondiamo la Regalita: Note Intorno Ad Un Rituale Antico-Ittita (CTH 414)”, *Vicino Oriente* 5, 1982, s. 152-153; Albrecht Goetze, “Hittite Rituals, Incantations, and Description of Festival”, *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*, (Ed. James B. PRITCHARD), New Jersey, 1969, s. 357-358.

53 *ku-i-e-eš a-ša-an-zi*

Öy.II

1 *a-pa-a-aš-ša EGIR-pa te-ez-^rzi⁷ šu-wa-ia-u-un-wa*

2 *nu-wa^D Iš-du-uš-ta-ia-aš^D Pa-pa-ia-aš kat-te-er-re-^reš⁷*

3 *ka-ru-ú-e-li-e-eš DINGIR^{MEŠ} ku-ú-še-eš*

4 *ha-a-li-an-te-eš a-ša-an-zi*

5 *EGIR-pa-ma te-ez-zi nu ku-it iš-ša-an-zi a-pa-ša-aš-ši*

6 *EGIR-pa te-ez-zi^{GIŠ} hu-u-la-li har-zi*

7 *^{GIŠ} hu-u-šu-uš šu-u-wa-du-uš har-kán-zi*

8 *nu LUGAL-wa-aš MU.KAM^{HL.A}-uš ma-al-ki-ia-an-zi*

9 *ú-et-ta-an-na ku-ut-re-eš-mi-it kap-pu-u-wa-u-wa-ar-ša-me-et*

10 *Ú-UL du-uq-qa-a-ri*

Öy.I

50 Kral eve geldiğinde, taht kartalı çağırır (şöyle söyler):

51 Git! Seni denize gönderiyorum. Fakat gittiğinde

52 sonra tarlaya ve ormana bak,

53 orada kim kalırsa kalsın.

Öy.II

1 ve o (kartal) cevaplar, (onlara) baktım

2 ve İšduštaya (ve) Papaya, cehennem

3 antik tanrıları, kayımpeder[?]

4 orada oturuyor, çömelmiş durumda.

5 O (taht) cevaplar: Ve onlar ne yapıyor?

6 o (kartal) ona cevap verir: (bir) öreke tutuyor.

7 Onlar kirman ve tarak tutuyor.

8 Onlar kralın yıllarını dokuyorlar.

9-10 Bu yılların sınırı yoktur, onların iyiliği sayısızdır.

Yukarıdaki belgede, taht ile kartalın konuşmasına şahit olmaktayız. Taht tarafından, kartalın çeşitli yerlere gidip bakması ve oradaki tanrılar hakkında bilgi vermesi istenmiştir. Bu durum karşısında denize, ormana ve tarlaya gidip bakan kartal, oradaki tanrılar hakkında tahta bilgiler vermiştir. Tanrıların, kralın yıllarını bir kirman ve öreke yardımıyla dokuduğunu belirten kartal,

onların iyiliklerinin sayısız olduğunu tahta aktarmıştır. Bir yandan tanrıların neler yaptığını merak eden taht, diğer yandan da kendi geleceği ile ilgili bilgileri kartal aracılığıyla elde etmeyi amaçlamıştır. Belgede, kartala insani özellikler yüklenmiştir. Öyle ki, kartal, bir insan gibi, taht ile konuşma yapmıştır. Kartal, ulaşılması zor bölgelere, üstün özellikleri ve keskin gözleriyle giderek, krala, tanrılar hakkında bilgiler aktarmıştır. Bu duruma dayanarak, kartalın, tanrılar ile kral arasında bir haberci rolünü üstlendiğini söyleyebiliriz.

Aynı metnin devamında yine kartalla ilgili olan cümlelere yer verilmiştir. Belgenin ilgili kısmının (Öy.II) transkripsiyonu ve tercümesi şu şekildedir:⁸⁶

39 *e-hu zi-ik* TI₈^{MUŠEN} *i-it 1-EN-mu-kán ut-tar*

40 *ar-ha me-er-ta uk-tu-u-ri-ia-aš i-it*

41 *nu ki-nu-u-pí ú-da*

42 *ki-nu-pí-ma-aš-ša-an an-da ŠA UR.MAH ši-e-ša-i*

43 *pár-ša-na-aš*^{UZU} *ši-ša-i šu-mu-ma-ah na-at har-ak*

44 *na-at- ta-ru-up na-a 1-EN-i-ia na-at LÚ-aš ŠÀ-ši*

45 *pé-e-da nu LUGAL-wa-aš ZI-aš kar-di-iš-ši-ia*

46 *ta-ru-up-ta-ru*

47 *nu*^D *UTU-uš*^D *IM-aš-ša LUGAL-wa-aš ták-šu-li-ši-it*

48 *da-an-du nu ut-tar-ša-me-et 1-EN ki-ša-ru nu*^D *UTU-uš*

49 *D*^D *U-aš-ša ud-ne-e EGIR-pa LUGAL-i ma-ni-ah-hi-*<ir>**

50 *MU*^{HIA} *-aš-ši EGIR-*<pa>* ne-wa-ah-hi-ir na-ah-ša-ra-at-ta-*an**^{an}

51 *ne-wa-ah-hi-ir*

52 *ALAM-iš-ši AN.NA-aš i-e-er SAG.DU-ZU AN.BAR-aš*

53 *i-e-er ša-a-ku-wa-aš-ši* TI₈^{MUŠEN} *-aš i-e-er*

54 *ZU*^{HIA} *-ma-aš-ši UR.MAH-aš i-e-er*

39 Sen, kartal gel, ilerle! Bir şey eksik!

40 Ölü yakma yerine git ve

41 *kinupi*-kabını getir.

42 ona (*kinupi*-kabına), bir aslanın ve bir leoparın

43 kuyruğunu yerleştir ve onları öyle tut!

44 Onları birbirine dola, onları tek yap! Onları adamın kalbinin üzerine yerleştir!

45 Bırak, kralın kalbi ve ruhu yeniden

⁸⁶ S. GÖRKE, hethiter.net/: CTH 414.1 (Portal Mainz); Massimiliano Marazzi, *a.g.m.*, s. 152-153; Goetze, *a.g.m.*, s. 358.

46 birleşsin!

47 Güneş Tanrısı ve Fırtına Tanrısı, kral ile uyum içinde olsun!

48 Sözleri tek olsun! Güneş Tanrısı ve

49 Fırtına Tanrısı, ülkeyi krala siz emanet ettiniz.

50 Onlar onun yıllarını yenilediler, saygınlığını

51 yenilediler.

52 Onlar onun iskeletini çelikten yaptılar. Onlar onun başını demirden

53 yaptılar. Onlar onun gözlerini bir kartal gözü gibi yaptılar.

54 Onlar onun dişlerini bir aslanın dişleri gibi yaptılar.

Yukarıdaki belgede, kartaldan çeşitli isteklerde bulunulmuştur. Öncelikle ölü yakma yerinden bir kap getirmesi istenen kartala, bu kabın üzerine bir aslan ve leopar kuyruğu koyması, bunları da birbirine dolayarak birleştirmesi istenmiştir. Kartalın görevi bunlarla bitmemiştir. Ardından bu birleşimi adamın yüreğinin üstüne koyacak olan kartal, bu şekilde kralın kalbinin ve ruhunun tekrardan birleşmesini sağlayacaktır. Böylelikle, Güneş Tanrısı ve Fırtına Tanrısı, kral ile uyum içinde olacak ve ülkeyi emanet ettikleri kralın yılları yenilenecek, kralın saygınlığı ise artacaktır. Bir önceki metnin devamı olan bu belgede, kartal yine kral ile tanrılar arasında bir köprü niteliğindedir. Onlar arasındaki irtibatı sağlayan kartal, kralın ve elbette ülkenin geleceğinin iyi olması için, bir ritüele dahil olup, çeşitli işlemleri yerine getirerek, kralın tanrılar karşısındaki saygınlığını ve geleceğini iyi bir konuma getirmesinde ona yardımcı olmuştur. Belgenin ilerleyen kısımlarında, tanrılar tarafından yapılan kralın, gözlerinin bir kartal gözü gibi yapıldığı belirtilmiştir. Kralın gözlerinin kartal şeklinde olması, kartalın kudretli bir yapıya sahip olan bir hayvan olmasının yanında, gözlerinin keskin ve görüş açısının geniş olması ile ilgilidir. Bütün bu tasvirler, kralın, tanrının yeryüzündeki temsilcisi olduğunu açık bir şekilde ortaya koymakta, onun gücünü ve kudretini sembolize etmektedir.

KBo 17.1 numaralı belge, kraliyet çifti için yapılan ritüellerle ilgili metindir. Belgenin ilgili kısımlarının transkripsiyonu ve tercümesi şu şekildedir:⁸⁷

Öy.II

5 *ma-a-an*^{MUŠEN} *ha-a-ra-na-an hu-š[(u-wa-an-da-an ap-pa-an-zi)]*

6 *na-an ú-da-an-zi ú-ga ú-i[(-il-na)-aš ER(İN^{MEŠ}-an i-ia-mi)]*

Öy.II

11 [*ma-a-a*]n *mi-iš-ti-li-ia me-e-[(hu-ur^{MUŠEN} ha-a-ra-na-an an-da)]*

12 [*pé-e-ta*]h-hi ERİN^{MEŠ} *-na-an pé-e-[(tah-hi te-eš-šum-me-uš-ša pé-e-tah-hi)]*

Öy.II

16^{MUŠEN} *ha-a-ra-na-an L[UGAL-aš MUNUS.LUGAL-aš-š]a še-e-er-ša-me-et 3-[(ŠU)]*

⁸⁷ C. Montuori, hethiter.net/: CTH 416, 2017 (Portal Mainz); Hannah Marcuson, "Word of the Old Woman": Studies in Female Ritual Practice in Hittite Anatolia, Chicago 2016, s. 57-58; Collins, a.g.e., s. 126-129.

17 DUMU.É.GAL *wa-ah-nu-[zi ú-]ga-aš-ma-aš-ša-an* ERÍN^{MEŠ}-*an še-e-[(er)]*

18 3-ŠU *wa-ah-nu-ú-mi* L[UGAL-uš 3]-ŠU MUNUS.LUGAL-*aš-ša* 3-ŠU ERÍN^{MEŠ}-*an*

19 *al-la-ap-pa-ah-ha-an-z[i* ERÍN^{MEŠ}-*]ti-ma-aš-ša-an še-e-er* GÍR ZAB[(AR)]

20 *ki-it-ta* ^{MUŠEN}*ha-a-ra-n[a-an]* ERÍN^{MEŠ}-*an-[n]a* LUGAL-*a[(š)]* MUNUS.LUGAL-*aš-ša* *še-e-[(er-še-me-et)]*

21 *wa-ah-nu-me-ni ...*

Öy.II

23 ^{MUŠEN}*ha-a-ra-na-a[n-n]a-aš-ta* [*pa-ra-(a pé)]-e-ta-an-zi* DUMU.É.GA[(L)]

24 LUGAL-*aš* MUNUS.LUGAL-*aš-ša* *ki-iš-ša-r[a-az-(me-et te-e)]š-šu-um-mi-uš da-a-[(i)]*

Öy.II

30 *ma-a-an lu-uk-kat-ta-ma x[*

31 *ú-ga-an na[m-m]a an-d[a pé-e-tah-hi* ^{MUŠEN}*ha]-a-ra-[na-an*

32 LUGAL-*aš* MUNUS.LUGA[L-*aš-š]a* *še-e-er[-še-me-et w(a-ah-nu)]-uz-zi* 3[-ŠU

33 [*a]-pé-e* ^{MUŠEN}*ha-a-ra-na-an wa-a[h-nu-wa-an]-zi* IŠ-TU É.[(ŠÀ ERÍN^{MEŠ})-*an]*

34 [*t]e-eš-šu-mi-uš-ša* Û ^{GIŠ}ŠUKUR ZABAR *ú-da-an-zi ...*

Öy.II

37 *ma-a-an* ^{MUŠEN}*ha-a-ra-na-an* ERÍN^{MEŠ}-*an-na* 3-ŠU *wa-ah-nu-mi ha-a-ra-na-an-aš-ta*

38 *pa-ra-a pé-e-ta-an-zi* ERÍN^{MEŠ}-*ta-an te-eš-šu-mi-uš-ša* Û ^{GIŠ}ŠUKUR ZABAR

39 [... (*x-ni ta-aš-t*)]*a pa-ra-a pé-e-tu-me-ni*

40 [(*ta* HUR.SAG-*a* ^DUTU-*i me-*)]*e-na-ah-ha-an-da pa-i-mi ta* ^DU[(TU-*i)]* ^DIM-*ia*

41 [(*ki-iš-ša-an me-e-ma-ah-he*)] *tu-wa-at-tu* ^DUTU ^DIM-*[i]a h[(a)]-a-ra-aš*

42 [(*a²-ri-ia-la-aš-mi-iš* LUGAL-*u)]š* *ku-ul-lu-pí har-z[(i MUN)]US.L[(UGAL-š)]a* ^{NA4}ARÀ-*an*

43 [*har-zi ...*

Ay.III

1 [*ma-a-a(h-ha-an-da)*] ^DUTU-*uš* ^DIM-*aš ne-e-pí-iš te-e[(kán-na)]*

2 [(*uk-tu-u-ri* L)]UGAL-*uš* MUNUS.LUGAL-*aš-ša* DUMU^{MEŠ}-*ša uk-tu-u-re-eš a-š[(a-a)]n-d[u]*

3 [(*ta nam-ma* ^{MUŠEN}*ha-)]a-ra-na-an ne-e-pí-ša tar-na-ah-hi*

4 [(*a-ap-pa-an-an-da-ma-*)]*aš-še ke-e me-e-ma-ah-hi na-at-ta-an ú-uk*

5 [*t(ar-na-ah-hu-un* LUGAL)-*š]a-an* MUNUS.LUGAL-*ša tar-na-aš nu i-it* ^DUTU-*i*

6 [(^DIM-ia me-e-mi-i)]š-ki ^DUTU-uš ^DIM-aš ma-a-an uk-tu-u-re-eš

7 [(LUGAL-uš MUNUS.LUGAL-aš-ša)] QA-TAM-MA uk-tu-re-eš a-ša-an-tu

Öy.II

5 Onlar canlı bir kartal yakaladıklarında,

6 onu (kartalı) getirirler. Ben kilden askerler yaparım.

Öy.II

11 *Mištilya*-zamanı geldiğinde, kartalı getiririm.

12 Asker modellerini getiririm ve bardakları getiririm.

Öy.II

16 Kartal üç kez kral ve kraliçenin üzerinde döner.

17 Saray oğlanı el sallar ... Fakat ben onların üzerinde askerleri sallarım

18 üç kez. Kral üç kez ve kraliçe üç kez

19 askerlere tükürür. Askerlerin üzerine bronz bir hançer

20 konulur. Kartalı ve askerleri kral ve kraliçenin üzerinde sallarız.

Öy.II

23 onlar kartalı ileri taşır. Saray oğlanı

24 bardakları kral ve kraliçenin elinden alır.

Öy.II

30 Ama ışık olduğunda

31 onu yeniden getirdim. Kartalı

32 kral ve kraliçenin üzerinde sallarım. Üç kez

33 onlar kartalı sallar. Onlar yatak odasından getirir

34 askerleri, bardakları ve bronz mızrağı ...

Öy.II

37 Kartalı ve askerleri üç kez salladığımda

38 kartalı ortaya çıkarırlar. Askerler, bardaklar ve bronz mızrak

39 Biz ... ve onları ortaya çıkarırız.

40 Sonra, Güneş Tanrısı'nın huzuruna bir dağa çıkarım. Güneş Tanrısı'na ve Fırtına Tanrısı'na

41 şöyle söylerim: “Merhamet! Güneş Tanrısı ve Fırtına Tanrısı! Kartal

42 onların vekilidir²(arabulucu³)/onların yerine geçer.² Kral bir orak tutar, kraliçe

43 değirmen taşı tutar....

Ay.III

1 Güneş Tanrısı ve Fırtına Tanrısı, gökyüzü ve yeryüzünün

2 ebedi olduğu gibi, kral ve kraliçe ve (onların) çocukları da ebedi olsun!

3 Sonra kartalı tekrar gökyüzüne bırakırım,

4 ve sonra şu sözleri söylerim. Onu ben

5 serbest bırakmadım, onu kral ve kraliçe serbest bıraktı. Şimdi git! Güneş Tanrısı'na

6 ve Fırtına Tanrısı'na söyle, Güneş Tanrısı ve Fırtına Tanrısı ebedi ise,

7 kral ve kraliçe de onlar gibi ebedi olsun!

Yukarıdaki belgede, ritüel uygulayıcısı tarafından bir kartal, kral ve kraliçe üzerinde sallanmış ve böylece ritüel uygulaması gerçekleştirilmiştir. Belgenin devamında, serbest bırakılan kartal, bir vekil veya arabulucu rolündedir. Kraliyet ailesi ile tanrılar arasındaki bağı kuran kartal, Güneş Tanrısı'na ve Fırtına Tanrısı'na giderek, ritüel uygulayıcısının sözlerini onlara (tanrılara) iletme görevini üstlenmiştir. Kralın, kraliçenin ve çocuklarının ebedi olmalarının amaçlandığı ve bu sebeple ritüel uygulayıcısının tanrılara yakarışlarda bulunduğu belgede kartal, bütün dilek ve yakarışları tanrılara aktarmış, yüksek dağlardan tanrılara ulaşarak, gücün ve kuvvetin sembolü olduğunu göstermiştir.

KUB 30.31 numaralı belge, Kizzuwatna ritüeli ile ilgili bir metindir. Bir temizlik ayininin gerçekleştirildiği ilgili kısımda, Fırtına Tanrısı'nın, Hepat'ın ve diğer bütün tanrıların tapınaklarının arındırılması ve kutsallaştırılması işlemi gerçekleştirilmiştir. Bu arındırma işlemi esnasında, diğer unsurlarla birlikte bir kartal da kullanılmıştır. Belgenin ilgili kısmının (Ay.IV) transkripsiyonu ve tercümesi şu şekildedir.⁸⁸

36 *lu-uk-ka-at-[ma]* UD.23.KAM É.^DIM É.^D*hé-pát*

37 É.DINGIR^{MEŠ}-*ia hu-u-ma-an-da IŠ-TU Á*^{MUŠEN} SUR₁₄.DÙ.A^{MUŠEN}

38 *ha-pu-pí-it* MUŠEN HUR-RI *hu-uš-ti-it-ta*

39 *wa-ah-nu-wa-an-zi še-hé-el-li-ia-az ú-i-te-na-az*

40 *šu-up-pí-ia-ah-ha-an-zi*

36 ama 23. günün sabahı, Fırtına Tanrısı'nın tapınağı, Hepat'ın tapınağı,

37 ve diğer tüm tanrıların tapınağı, bir kartal, bir şahin,

38 bir *hapupi*-kuşu, bir *HURRI*-kuşu ve bir *hušti*-maddesi ile

39 çevrildi. Saf su ile

⁸⁸ S. Ünal, hethiter.net/: CTH 479.2.1, 2017 (Portal Mainz); Hayri Ertem, *Boğazköy Metinlerine Göre Hititler Devri Anadolu'sunun Faunası*, Ankara 1965, s. 187; Rene Lebrun, "Textes Religieux Hittites de la fin de l'empire", *Hethitica II*, 1977, s. 102-109.

40 kutsallaştırıldı/arındırıldı.

KBo 23.1 numaralı belge, kirliliğe karşı Ammihatna, Tulbi ve Mati ritüelleri ile ilgilidir. Belgenin ilgili kısmında, tanrının kirlilikten arındırılması amaçlanmaktadır. Bu amaç için bir ayin düzenlenir ve ayinde diğer unsurlarla birlikte bir kartal da kullanılır. Metnin ilgili kısmının (Öy.II) transkripsiyonu ve tercümesi şu şekildedir:⁸⁹

1 [(I-NA UD.3.KAM)] A-NA DINGIR^{LIM} ga-an-ga-ti [p]í-an-zi

2 'nu' DINGIR^{LAM} IŠTU TI₈^{MUŠEN} SUR₁₄.DÜ.A^{MUŠEN} SILA₄

3 MUŠEN HUR-RI^{NA4} hu-uš-ti-it wa-ah-nu-wa-an-zi

4 EGIR-an-da-ma DINGIR^{LAM} še-he-el-li-ia-aš

5 ú-e-te-ni-it šu-up-pí-ia-ah-ha-an-zi

1 Üçüncü gün ise, *gangati*-bitkisi ile tanrının *gangati*-ayini yapılır.

2 Sonra tanrı çevrenir bir kartal, bir şahin, bir kuzu, bir çocuk,

3 bir *HURRI*-kuşu ve bir *hušti*-taşı ile.

4 Daha sonra arındırıcı su ile tanrı

5 arındırılır/kutsallaştırılır.

Hitit Sanatında Tanrı ile Kartal

Hititçe çivi yazılı farklı türden metinlerde gördüğümüz kartal sembolü, tanrı ile yakından ilişkilidir. Yukarıdaki belgelerde bu yakınlık çeşitli bağlamlarda ele alınmıştır. Çivi yazılı metinler dışında, görsel anlamda da tanrı ile kartal arasındaki ilişkiyi takip edebiliriz. Bu kısımda çift başlı kartalı görebilmemiz mümkündür. Birçok medeniyetin sembolü olan çift başlı kartal, kimi zaman direk olarak tanrılarla, kimi zaman da tanrılarının temsilcisi olan krallarla birlikte, Hitit ülkesinde kullanılmış ve çeşitli tasvirlerde yer almıştır.

Arkeolojik kazı ve araştırmalarda ortaya çıkarılan belge ve bilgiler, çift başlı kartal motifinin Anadolu'da ilk kez MÖ. 2. bin yılın başlarında betimlediğini ortaya koymaktadır. Boğazkale'de yapılan kazılarda çift başlı kartal motifli kil mühür bulunmuştur (RESİM 1).⁹⁰

Yazılıkaya açık hava tapınağının A Odası'ndaki betimlemelerde çift başlı kartalı görmekteyiz (RESİM 2-3). Bu betimlemelerde, Teşup ile Hepat'ın karşılaşmaları tasvir edilir. Sağa dönük iki dağ tanrısı üzerinde yükselen Teşup'un karşısında, sola yani eşine dönük vaziyette olan aslan üzerinde betimlenmiş olan Hepat yer almıştır. Hepat'ın arkasında bu çiftin oğlu Şarrumma, dağ konileri üzerinde duran aslan veya panter üzerinde yükselir. Şarrumma'nın arkasındaki iki figür, boyundan birbirlerine bağlı çift başlı Hitit kartalının üzerinde durmaktadır.⁹¹

⁸⁹ Rene Strauss, *Reinigungsrituale aus Kizzuwatna Ein Beitrag zur Erforschung Hethitischer Ritualtradition und Kulturgeschichte*, Berlin 2006, s. 262-268.

⁹⁰ Ramazan Özgan, "Antik Çağ'dan Günümüze Çift Başlı Kartal: Anlamı, Yorumu ve Propogandası", *Arkhia Anatolika*, Vol.3, 2020, s. 106.

⁹¹ Jürgen Seeher, "İmparatorluk Panteonu'na Bir Bakış Yazılıkaya Kaya Tapınağı", *Hititler ve Hitit İmparatorluğu: Bin Tanrılı Halk*, 2002, s. 444.

Çift başlı kartal betimlemesini, Yazılıkaya'daki gibi, Alaca Höyük'te de görmekteyiz. Hititlerin çok önemli bir tören merkezi olan Alaca Höyük'te,⁹² tanrıların kutsal hayvanı şeklindeki kartal biçimli kapların⁹³ yanı sıra, büyük tapınağa giden yol üzerinde yer alan ve alana girişi sağlayan kapıda, koruyucu amaçlı betimlenen büyük boyutlu sfenkslerden batıda olan protomun iç cephesinde çift başlı kartal sembolünü görürüz (RESİM 4). Ayrıca çift başlı kartal sembolünün IV. Tudhaliya zamanında yoğun bir şekilde kullanıldığı, Boğazkale'de ele geçirilen, IV. Tudhaliya'ya ait olan büyük krallık mühür kil baskılarında açık olarak görülmektedir (RESİM 5).⁹⁴

Tanrı ile kartal arasındaki ilişkiyi ortaya koyan eserlerden birisi, Kayseri/Şarkışla'da ele geçirilmiş olan, Şarkışla Tören Baltası'dır. Tören baltasında kartal başı bulunmakta ve bu baltadaki figürler tanrıların tasviri olarak kabul edilmektedir. Bu eser, plastik betimlerle bezenmiş, 19,5 sm.x9,2 sm. boyutunda ve 1,025 kg. ağırlığındadır. Tek bir kalıba, bir parça halinde dökülen bu eser, namlusu teber ağızlı sap delikli ve ense kısmında dikenleri/dişleri olan, Önyasya, İran ve Kafkas bölgelerinden bilinen bir balta tipidir. Tören baltasının ağız kısmı dahil olmak üzere her yüzü ve yan kısımları dinsel betimlerle, rölyef ve heykel şekilleriyle donatılmıştır. Ağız kısmı keskin olmayan bu eser, kartal başlarıyla biten dışbükey bir silme halinde işlenmiştir. Tören baltasının tanrısının başlığı üzerinde kanatlı bir güneş kursu yer almaktadır. İki kanadın altında, çömelmiş pozisyonda, kartal başlı, insan vücutlu iki karışık varlık (kartal-adam), yukarı kaldırdıkları kollarının açık elleriyle, güneş kursunun kanatlarını uçlarından tutmuş bir vaziyettedir.⁹⁵ Bittel'e göre, bu tören baltasında üstteki tanrı Güneş Tanrısı, alt kısımdaki tanrı ise, Dağ Tanrısı'dır.⁹⁶ Kısacası Bittel, baltada yer alan figürleri kral yerine tanrı olarak değerlendirmiştir. MÖ. 13. yüzyıla tarihlenen bu nadide eserdeki betimlemeler, Hitit kült envanterlerindeki tanrıları anımsatmaktadır.⁹⁷

Sonuç

Tarihteki birçok toplumda simge olarak kullanılmış olan kartal, Hitit ülkesinde de sıkça kullanılmış ve farklı türden metinlerde yerini almıştır. Kartal, Hititçe çivi yazılı metinlerde en bilinen kuş türlerinin başında gelmektedir. Metinlerde defalarca belgelenen kartal, tanrı ile yakından ilişkilidir. Tanrıların zor şartlarda görevlendirdiği ve güvendiği bir kuş türüdür.

Kartalın tanrılar ile yakından ilişkili olmasının temel sebebi; güçlü, kuvvetli, hızlı ve uçabilen bir hayvan türü olmasıdır. Belgelerdeki "hızlı kartal" tabiri bunun bir göstergesidir. Ayrıca gözlerinin keskinliği ve geniş görüş açısına sahip olması, kartalın ön plana çıkmasındaki en önemli unsurlardandır. Kayıp tanrı mitoslarında, kaybolan tanrının bulunması için başka bir tanrı tarafından görevlendirilen kartala, dağları, tepeleri, vadileri ve su diplerini araştırması emredilmiştir. İnsanın veya başka bir canlıının ulaşamayacağı ve gözleriyle tarayamayacağı yerlerde araştırma yapması istenen kartala, şüphesiz bu görev, onun üstün özelliklerinden dolayı verilmiştir.

Kartalın sembolik ve mitolojik rolleri vardır. Koruyucu tanrı tasvirinde, tanrının bir elinde altından bir kartal, diğer elinde ise bir yay bulunmaktadır. Buradaki tanrı tasvirinde, kartal

⁹² Jesse D. Chariton, "The Mesopotamian Origins of the Hittite Double-Headed Eagle", *Journal of Undergraduate Research* XIV, 2011, s. 4.

⁹³ Tahsin Özgüç, "Alaca Höyük İmparatorluğunun Çekirdek Bölgesinde Bir Kült Merkezi", *Hititler ve Hitit İmparatorluğu: Bin Tanrılı Halk*, 2002, s. 468-469.

⁹⁴ Özgan, a.g.m., s. 109.

⁹⁵ A. Muhibbe Darga, *Hitit Sanatı*, İstanbul 1992, s. 107.

⁹⁶ K. Bittel, *Beitrag zur Kenntnis Hethitischer Bildkunst*, 1976, s. 22-23.

⁹⁷ Darga, a.g.e., s. 109.

simgesel olarak ön plana çıkmaktadır. Başka bir belgede, bir kartal tüyü, Tanrıça Lilluri'nin kadehinde yer almış ve bir *puruşiyalla*'da simge olarak gözükmüştür. Ayrıca kralların mühür baskılarında kartal sembollerine rastlamaktayız. Kartalın bir sembol olarak kullanılmasının yanında, direk olarak tanrıyı ifade ettiği belge de mevcuttur. Ešuen isimli tanrı ifade edilirken, ona kartal denilmiş ve tanrı-kartal sembolü ortaya çıkmıştır. Mitolojik anlamda ise kartal, o anki problemi çözmek için görevlendirilen, problemlerin çözümü için gerekli olan sözleri taşıyan bir haberci rolündedir.

Kartalların kendileri kadar, kartal biçiminde eşyalar da belgelerde yer almaktaydı. Bir belgede, demirden yapılmış olan bir kartalın, tanrının tapınağına götürüldüğünü görmekteyiz. Ayrıca altından yapılmış olan kartal da metinlerden takip edilebilmektedir. Yine bir metinde, kral tasviri yapılırken, kralın gözlerinin kartal gözü gibi yapıldığı belirtilmiştir. Elbette bu durum, kartalın gözlerinin keskin ve güçlü olmasından kaynaklanmaktadır. Böyle önemli bir özellik kralda vücut bulmuştur.

Kimi belgelerde, kartallara insani özellikler yüklenmiştir. İnsan gibi konuşabilen kartal, tanrılarla iletişim kurmuştur. Kayıp tanrı Telipinu mitosunda, Güneş Tanrısı, kaybolan tanrının bulunması için bir kartal ile irtibata geçmiş, onunla konuşmuş ve kartalın çeşitli yerleri arayarak kayıp tanrıyı bulmasını istemiştir. Yine aynı belgede, kızgın haldeki kayıp tanrının sakinleştirilmesi için bir ayin düzenlenmiş ve onun bulunduğu yerden çıkarılması amacıyla bir kartal tüyü kullanılmıştır. Bir bayramda metninde, Güneş Tanrısı, muhtemelen başka bir tanrıyı bulamayınca, onun bulunması için, bir kartalın çağırılmasını istemiştir. Kartalın tanrılarla konuşmalarının yanında, onlar taht ile de konuşmuşlardır. Muhtemelen taht kendi geleceği hakkında bilgiler almak için, kartaldan tanrıların neler yaptığı ve kendisi hakkında neler düşündüğü ile ilgili bilgiler almak istemiştir. Böylelikle iyi bir geleceğe sahip olup olmayacağını öğrenmeyi amaçlamıştır. Burada kartal, tanrı ile kral arasında bir köprü konumundadır. Ayrıca kartal tüyü, tanrıları çağırma ritüellerinde, onları çağırma için kullanılmıştır. Tüm bu bilgiler, kartalın tanrılar ile olan yakın bağlantısını ortaya koymakta, onun ihtişamlı ve kuvvetli yapısı sebebiyle, sıklıkla belgelerde bu özelliklerinden faydalandığını göstermektedir.

Kartal, yalnızca tanrılar tarafından görevlendirilmemiştir. Belgelerde bir tanrının başka bir tanrıyı bulması amacıyla görevlendirilmesinin yanında; bazen ritüel uygulayıcısı tarafından, elbette uçabilen, hızlı ve güçlü bir kuş türü olması sebebiyle, tanrılar alemine gönderilmiştir. Burada bir aracı veya vekil diyebileceğimiz kartal, tanrı ile kral arasındaki bağı kuran bir roldedir. Ritüel uygulayıcısının amacı ise, kartal aracılığıyla, kral ve kraliçenin geleceği hakkında tanrılardan bilgi almaktır.

Diğer hayvanlar gibi kartal da belli tanrı türleriyle ilişkilendirilebilir. Metinlerde ve görsel malzemelerde, kartalların dağ ve av tanrıları ile birlikte yer aldığını görmekteyiz. İkonografik anlamda da kartalın insanların yaşadığı yeryüzü ile tanrıların alemi olarak nitelendirebileceğimiz gökyüzü arasındaki iletişime yardımcı olduğunu söyleyebiliriz. Kartalın bir av hayvanı ve yırtıcı bir hayvan olması, av tanrıları ile ilişkilendirilmesine uygun bir durumdur. Yine kartalın yüksek bölgelerde uçabilmesi de dağ tanrılarıyla olan bağı ortaya koymaktadır.

Hitit ülkesinde, tanrılar kadar onların tapınakları da önemlidir. Tapınakların temiz ve düzenli olması, onların bakımlarının yapılması konusunda krallar birinci dereceden sorumludur. Bunlarla ilgili çeşitli direktifler de krallar tarafından görevlilere verilmiştir. Tapınakların kirlilikten arındırılması, aynı zamanda tanrıların da arındırılıp kutsanması esnasında, kartalların kullanıldığına şahit olmaktayız.

Birçok farklı belgede betimlenen kartal, tanrıların kutsal hayvanlarından birisidir. Kimi zaman tanrı ile kral arasındaki iletişimi sağlayan, kimi zaman tanrı-kartal rolüne bürünen, kimi zaman da ritüel uygulayıcısı vasıtasıyla bir vekil olarak kullanılan kartal; gücü, kuvveti, hızı ve sağlam yapısıyla tanrılar ile yakından ilişkilidir. Görsel anlamda da karşımıza çıkan kartallar, tek ve çift başlı olarak, hem tanrılar hem de toplumlar için, geçmişten günümüze kullanılan başlıca semboller arasındadır.

Kaynakça

Bittel, K., *Beitrag zur Kenntnis Hethitischer Bildkunst*, 1976.

Cammarosano, Michele, *Hittite Local Cults*, 2018.

Chariton, Jesse H., “The Mesopotamian Origins of the Hittite Double-Headed Eagle”, *Journal of Undergraduate Research XIV*, 2011, s. 1-13.

Collins, Billie Jeans, *The Representation of Wild Animals in Hittite Texts*, 1989.

Darga, A. Muhibbe, *Hitit Sanatı*, İstanbul 1992.

Dinçol, Ali M., “Ein Hurro-Hethitisches Festrival: (H)işuwaš”, *Bellethen*, c.53, S. 206, Ankara 1989, s. 1-50.

Ertem, Hayri, *Boğazköy Metinlerine Göre Hititler Devri Anadolu'sunun Faunası*, Ankara 1965.

Goetze, Albrecht, “Hittite Rituals, Incantations, and Description of Festival”, *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*, (Ed. James B. PRITCHARD), New Jersey, 1969, s. 346-361.

Görke, S., hethiter.net/: CTH 414.1 (Portal Mainz).

Haas Volkert, “Zwei Gottheiten aus Ebla in Hethitischer Überlieferung”, *Oriens Antiquus*, Vol.20, 1981, s. 251-257.

Klinger, Jörg, “Texte der Hethiter”, *Texte aus der Umwelt des Alten Testaments*, Band 4, 2008, s. 187-230.

Lebrun, Rene, “Textes Religieux Hittites de la fin de l'empire”, *Hethitica II*, 1977, s. 93-153.

Marazzi, Massimiliano, “Costruiamo la Reggia, Fondiamo la Regalita: Note Intorno Ad Un Rituale Antico-Ittita (CTH 414)”, *Vicino Oriente* 5, 1982, s. 117-169.

Marcuson, Hannah, “*Word of the Old Woman*”: *Studies in Female Ritual Practice in Hittite Anatolia*, Chicago 2016.

Masalıcı Şahin, Gülgüney, *Hititlerde Müzik, Müzik Aletleri ve Müzisyenler*, Ankara 2020.

Montuori, C., hethiter.net/: CTH 416, 2017 (Portal Mainz).

Özgan, Ramazan, “Antik Çağ'dan Günümüze Çift Başlı Kartal: Anlamı, Yorumu ve Propogandası”, *Arkhais Anatolika*, Vol.3, 2020, s. 97-125.

Özgüç, Tahsin, “Alaca Höyük İmparatorluğun Çekirdek Bölgesinde Bir Kült Merkezi”, *Hititler ve Hitit İmparatorluğu: Bin Tanrılı Halk*, 2002, s. 468-469.

Reyhan, Esmâ, “Hitit Arşivlerinde Kizzuwatna Kökenli ‘Tanrıları Çağırma Ritüelleri’”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, c. 35, S. 60, 2016, s. 1-38.

Rieken, E., hethiter.net/: CTH 324.1, 2009 (Portal Mainz).

Rieken, E., hethiter.net/: CTH 335.1.2, 2009 (Portal Mainz).

Seeher, Jürgen, “İmparatorluk Panteonu’na Bir Bakış Yazılıkaya Kaya Tapınağı”, *Hititler ve Hitit İmparatorluğu: Bin Tanrılı Halk*, 2002, s. 443-444.

Strauss, Rene, *Reinigungsrituale aus Kizzuwatna Ein Beitrag zur Erforschung Hethitischer Ritualtradition und Kulturgeschichte*, Berlin 2006.

Tischler, Johann, *Hethitisches Handwörterbuch*, Innsbruck 2001.

Trabazo, Jose Virgilio Garcia, *Textos Religiosos Hititas*, Madrid 2002.

Tuncer, Hasan, *Hititçe Çivi Yazılı Metinlerde Dokuma Siyasi, Ekonomik ve Dini Yönleriyle*, Ankara 2020.

Ünal, Ahmet, *Hititçe-Türkçe Türkçe-Hititçe Büyük Sözlük Hattice, Hurrice, Hiyeroglif Luvicesi, Çivi Yazısı Luvicesi ve Palaca Sözcük Listeleriyle Birlikte*, Ankara 2016.

Ünal, S., hethiter.net/: CTH 479.2.1, 2017 (Portal Mainz).

Wegner, Ilse-Salvini, Mirjo, *Die Hethitisch-Hurritischen Ritualtafeln des (H)İşuwa-Festes*, Band 4, Roma 1991.

Ekler

RESİM 1

Kartal Motifli Kil Mühür: Ramazan Özgan, “Antik Çağ’dan Günümüze Çift Başlı Kartal: Anlamı, Yorumu ve Propagandası”, *Arkhaia Anatolika*, Vol.3, 2020, s. 106.

RESİM 2

Yazılıkaya Çift Başlı Kartal Motifi: <https://www.hittitemonuments.com/yazilikaya/yazilikaya14.jpg>.

RESİM 3

Yazılıkaya Çift Başlı Kartal Motifi Çizimi: Ramazan Özgan, “Antik Çağ’dan Günümüze Çift Başlı Kartal: Anlamı, Yorumu ve Propagandası”, *Arkhaia Anatolika*, Vol.3, 2020, s. 106.

RESİM 4

Alaca Höyük Çift Başlı Kartal Motifi: <https://www.hittitemonuments.com/alacahoyuk/alaca08.jpg>.

RESİM 5

Boğazköy Çift Başlı Kartal Betimli Kil Mühür Baskısı: Ramazan Özgan, “Antik Çağ’dan Günümüze Çift Başlı Kartal: Anlamı, Yorumu ve Propagandası”, *Arkhaia Anatolika*, Vol.3, 2020, s. 109.

Constitutionalism as the basis for the formation value-moral and civic positions of the individual

Doctor of Law, Professor Isaev A.A.

Narxoz University

Ph.D. student Isaeva F.A.

Haji Bayram University, Turkey

Abstract

The article addresses the problems:

- Establishing the priority of human rights in relations between the state and the individual; defining the scope of responsibilities of the state power to consolidate these rights in positive laws, create mechanisms for their implementation and protection, recognize the originality of the legal nature of human rights as public rights;
- Development of the procedure for the relationship between the individual and the state power when creating a mechanism for protecting the subjective public rights of its citizens;
- Search for a balance between the already existing legitimized constitutional and legal provisions, basic stereotypes of legal consciousness and social feelings.

The authors of the article propose to use the possibilities of the educational process in modern educational institutions to create the necessary conditions and an appropriate environment for the formation of constitutionalism in the Republic of Kazakhstan, the construction of a legal democratic state and society, to form a civic position among citizens and their choice of socially significant behavior. In their curricula in the humanities, pay more attention to the problems of civic education of youth, disclosure of the essence of moral and civic qualities (patriotism, duty, honor, etc.), clarification of traditions; use the potential of religious and moral education; take into account the personal characteristics and capabilities of a person; increase the requirements for the level of professionalism of teachers. Educational institutions are obliged to solve issues related to the problem of socialization of the

student's personality, that is, within the framework of the educational process, they must create the necessary conditions for him to join society, adapt with this society not only as a professional to a certain job, but also to perceive the “rules of the game » In the social sphere.

Özet

Bu makalede şu sorunlar ele alınmaktadır:

-Devlet ile birey arasındaki ilişkilerde insan haklarının önceliğini belirlemek; Devlet gücünün bu hakları pozitif yasalarda pekiştirme, bunların uygulanması ve korunması için mekanizmalar yaratma ve insan haklarının yasal yapısının orijinalliğini kamu hakları olarak kabul etme sorumluluklarının kapsamını tanımlamak;

-Vatandaşlarının öznel kamu haklarını korumak için bir mekanizma oluştururken birey ve devlet iktidarı arasındaki ilişki için prosedürün geliştirilmesi;

-Halihazırda var olan meşrulaştırılmış anayasal ve yasal hükümler, yasal bilinçliliğin temel kalıpları ve sosyal duygular arasında bir denge arayışı.

Makalenin yazarları, modern eğitim kurumlarında eğitim sürecinin olanaklarını, Kazakistan Cumhuriyeti'nde anayasacılığın oluşması, yasal demokratik bir devlet ve toplumun inşası için gerekli koşulları ve uygun bir ortamı yaratmak için kullanmayı önermektedir. Vatandaşlar arasında sivil bir konum ve sosyal açıdan önemli davranış seçimleri. Beşeri bilimler müfredatlarında, gençliğin yurttaşlık eğitimi sorunlarına, ahlaki ve yurttaşlık niteliklerinin özünün açıklanmasına (vatanseverlik, görev, şeref vb.), Geleneklerin açıklığa kavuşturulmasına daha fazla dikkat edin; dini ve ahlaki eğitimin potansiyelini kullanmak; bir kişinin kişisel özelliklerini ve yeteneklerini dikkate almak; öğretmenlerin profesyonellik düzeyi için gereksinimleri artırmak.

Eğitim kurumları, öğrencinin kişiliğinin sosyalleşmesi sorunuyla ilgili sorunları çözmekle yükümlüdür, yani eğitim süreci çerçevesinde, sadece bir profesyonel olarak değil, topluma katılması, bu topluma uyum sağlaması için gerekli koşulları yaratması gerekir. belli bir işe, aynı zamanda sosyal alanda “oyunun kurallarını” algılamak.

Түйін

“Конституционализм қалыптасу негізі ретінде жеке тұлғаның құндылық-адамгершілік және азаматтық ұстанымдары” мақаласына (заң ғылымдарының докторы, профессор А.

Исаев, «Нархоз университети»; PhD докторанты Исаева Ф.А., Хаджи Байрам университети, Түркия)

Бұл мақалада келесі мәселелер қарастырылған:

- мемлекет пен жеке адам арасындағы қатынастарда адам құқықтарының басымдылығын белгілеу; мемлекеттік биліктің осы құқықтарды позитивті заңдарда шоғырландыру, оларды жүзеге асыру мен қорғау тетіктерін құру және адам құқықтарының құқықтық сипатының өзіндік құқығы ретінде жария құқықтарын тану жөніндегі міндеттерінің ауқымын анықтау;

- азаматтардың субъективті қоғамдық құқықтарын қорғау механизмін құру кезінде жеке адам мен мемлекеттік билік арасындағы қатынастардың тәртібін әзірлеу;

- бұрыннан бар заңдастырылған конституциялық және құқықтық ережелер, құқықтық сана мен әлеуметтік сезімдердің негізгі стереотиптері арасындағы тепе-теңдікті іздеу.

Мақала авторлары қазіргі заманғы білім беру ұйымдарындағы білім беру процесінің мүмкіндіктерін Қазақстан Республикасында конституционализмнің қалыптасуы, құқықтық демократиялық мемлекет пен қоғам құрылуы, қалыптасуы үшін қажетті жағдайлар мен тиісті жағдай жасау үшін пайдалануды ұсынады. азаматтар арасындағы азаматтық ұстаным және олардың әлеуметтік маңызды мінез-құлықты таңдауы. Гуманитарлық бағыттағы өздерінің оқу бағдарламаларында жастарға азаматтық тәрбие беру, адамгершілік және азаматтық қасиеттердің (патриотизм, борыш, ар-намыс және т.б.) мәнін ашуға, дәстүрлерді нақтылауға көп көңіл бөліңіз; діни-адамгершілік білім беру әлеуетін пайдалану; адамның жеке ерекшеліктері мен мүмкіндіктерін ескеру; мұғалімдердің кәсіби деңгейіне қойылатын талаптарды арттыру.

Білім беру ұйымдары студенттің жеке басын әлеуметтендіру проблемасына байланысты мәселелерді шешуге міндетті, яғни оқу үдерісі шеңберінде олар оның қоғамға қосылуы үшін қажетті жағдайлар жасауы керек, бұл қоғаммен тек кәсіби маман ретінде ғана бейімделуі керек белгілі бір жұмысқа, сонымен қатар әлеуметтік салада «ойын ережелерін» қабылдау.

Түйін

«Konstitucionalizm qalıptasw negizi retinde jeke tulğanıñ qundılıq- adamgerşilik jäne azamattıq ustanımdarı » maqalasına

Bul maqalada kelesi мәseleler qarastırılğan:

-memleket pen jeke adam arasındaғы qatınastarda adam quqıqtarınıñ basımdılığın belgilew;

-memlekettik biliktiñ osı quqıqtardı pozitıvti zañdarda şoğırlandırw, olardı jüzege asırw men qorğaw tetikterin qurw jäne adam quqıqtarınıñ quqıqtıq sipatınıñ özindik quqıǵı retinde jariya quqıqtarın tanw jönindegi mindetteriniñ awqımın anıqtaw;

-azamattardıñ swbektıvti qoğamdıq quqıqtarın qorğaw mexanizmin qurw kezinde jeke adam men memlekettik bilik arasındaғы qatınastardıñ tärtibin äzirlew;

-burınnan bar zañdastırılğan konstitucıyalıq jäne quqıqtıq erejeler, quqıqtıq sana men älewmettik sezimderdiñ negizgi stereotipteri arasındaғы tepe-teñdikti izdedw.

Maqala avtorları qazirgi zamanǵı bilim berw uyımdarındaғы bilim berw procesiniñ mümkindikterin Qazaqstan Respwblıkasında konstitucionalizmniñ qalıptaswı, quqıqtıq demokratiyalıq memleket pen qoğam qurılıwı, qalıptaswı üşin qajetti jağdaylar men tiisti jağday

jasaw üşin paydalanwdı usınadı. azamattar arasındağı azamattıq ustanım jäne olardıñ älewmettik mañızdı minez-qulıqtı tañdawı. Gwmanıtarlıq bağıttağı özderiniñ oqw bağıdarlamalarında jastarğa azamattıq tärbie berw, adamgerşilik jäne azamattıq qasietterdiñ (patriotizm, borış, ar-namıs jäne t.b.) mänin aşwğa, дәstürlerdi naqtılawğa köp köñil bölüniz; dinı-adamgerşilik bilim berw älewetin paydalanw; adamniñ jeke erekşelikteri men mümkindikterin eskerw; muğalimderdiñ käsibi deñgeyine qoyılatın talaptardı arttırw.

Bilim berw uyımdarı stwdenttiñ jeke basın älewmettendirw problemasına baylanıstı mäselelerdi şeşwge mindetti, yağni oqw üderisi şeñberinde olar onıñ qoğamğa qosılwı üşin qajetti jağdaylar jasawı kerek, bul qoğammen tek käsibi mamam retinde ğana beyimdelwi kerek belgili bir jumısqa, sonimen qatar älewmettik salada «oyın erejelerin» qabıldaw.

Конституционализм как основа формирования ценностно-нравственных и гражданских позиций личности.

Конституционализм в настоящее время все в большей степени осознается и воспринимается обществом как ведущий фактор строительства правового демократического государства, дальнейшего развития системы прав и свобод человека и гражданина, укрепления институциональных структур гражданского общества. С формально-правовой стороны конституционализм означает, что в обществе имеется основной закон государства (конституция), призванный путем нормативного регулирования регламентировать взаимоотношения общества и личности с властью. Однако с содержательной точки зрения под конституционализмом понимается не просто система установленных в обществе конституционных порядков, а конституционный режим функционирования государства. Это означает, что определенные нормы и процедуры ограничивают осуществление власти, конституция определяет меру и масштабы допустимого вторжения власти в какую-либо сферу общественной жизни, а государство функционирует на основе и в рамках, определенных данной конституцией.

В стране может быть конституция, но может не быть конституционализма, поскольку последний – это совокупность таких социально-экономических, политических, правовых, психологических, этических, культурно-исторических и иных условий, при которых конституция функционирует как достаточно эффективный ограничитель государственной власти. Поэтому главное в конституционализме не наличие конституции, а принцип исключения полновластия и всевластия какого-либо лица, группы людей или органа власти, в связи с чем конституционализм воспринимается обществом как ведущий фактор строительства правового демократического государства, дальнейшего развития системы прав и свобод человека и гражданина, укрепления институциональных структур гражданского общества.

Глобализация современных политических процессов обуславливает возрастание ценности государственных начал и механизмов как факторов преодоления переходных и кризисных проблем и трудностей, факторов, позволяющих сбалансировать структуру потребностей и интересов во взаимоотношениях общества и государства, государства и личности. Одной из основных проблем современного конституционализма в условиях глобализации является совершенствование механизма правового регулирования взаимоотношений личности и государства, прежде всего выделение в его рамках и развитие механизма юридических гарантий прав и свобод человека и гражданина.

Вместе с тем в настоящее время наметились тенденции к активизации поведения человека в отстаивании своих прав. Уже привычной становится практика возложения на государство правовой ответственности за нарушение прав человека. Однако, несмотря на отмеченные благоприятные факторы, сохраняется разрыв между практикой и нормой,

между конституционными положениями, устанавливающими уровень свободы личности, и реальным осуществлением прав и свобод. Данный разрыв возрастает в связи с особенностями конституционного регулирования прав и свобод граждан в контексте развития рыночных отношений, в частности, последствия закрепления равноправия всех форм собственности и провозглашения государственного признания и защиты частной собственности, люди интуитивно стали связывать с будущим улучшением их жизни. При этом они связывали данные изменения с шагами со стороны государства, как это имело место в советский период, не осознавая того, что отсутствие реального улучшения их жизни связано не с Конституцией и ее содержанием, а с конституционализмом, предоставляющим широкие возможности для активности граждан в плане организации своей жизни через ограничения власти и ее возможностей по вмешательству в жизнь граждан. Инерция в мышлении и сознании людей, возложение исполнения своих потребностей в русле старых убеждений на государство и его органы, отсутствие желаемых результатов породили массовый правовой нигилизм среди населения, зачастую проявляющийся в антиобщественном поведении граждан.

Как видим, на первый взгляд можно было бы весь негатив современных отношений государства и личности списать на отсутствие понимания населением значения конституционализма как средства воздействия на гражданское общество и общественную жизнь в целом. Но нельзя исключать и такого очевидного факта, как признание прав человека высшей ценностью, что, в свою очередь, означает признание приоритета прав человека в отношениях государства и личности, что непосредственно влияет на расстановку сил в этих взаимоотношениях. То есть, акт признания прав человека означает признание наличия правовых отношений между человеком и государством. Своеобразие юридической природы прав человека в решающей степени связано с тем, что они являются не только субъективными, но и одновременно публичными правами — именно в таком качестве они способны определять порядок взаимоотношений личности и государственной власти. Из данного свойства прав человека следует, что они делегируются в обязанность государственной власти закрепить права в позитивных законах, создать механизмы их реализации и защиты, определяя установление и защиту субъективных публичных прав в той же степени необходимости, в какой и установление и защита гражданских прав.

Степень защищенности личности напрямую связана с тем, что государство должно соответствовать современным социально-экономическим, политическим и духовным реалиям и потребностям дальнейшего развития общества. Конституционные идеи, заключая в себе представления о некоем идеальном способе организации общественной и государственной жизни, способны получить массовый отклик, сыграть роль ценностно-целевых ориентиров, если перекликаются с представлениями не только об идеальном, но и о возможном, необходимом, нужном, желаемом и т. п. Без этого они будут проходить сквозь общественное сознание, не превращаясь в стимулы массового поведения.

Для строительства правового демократического государства необходима соответствующая организация правосознания, выработка конкретных стереотипов и соответствующих им установок. Главной задачей законодателя, разрабатывающего конституционно-правовые акты и рассматривающего конституционализм как явление, характеризующееся набором политико-правовых и социальных черт, является поиск баланса между уже существующими легитимированными установлениями конституционно-правового характера, базовыми стереотипами правосознания и социальными чувствами.

Наличие соответствующего уровня правосознания, конкретных стереотипов и соответствующих им установок обуславливает формирование гражданской позиции,

которая представляет собой систему отношений личности к окружающему миру, другим людям, самому себе, реализующихся в деятельности на общественное благо. Термин «гражданская позиция» можно толковать как интегративную систему сознательных отношений личности, определяющих стиль её поведения, ориентированного на общее благо и реализующегося в деятельности в соответствии с современной системой общественно-государственных ценностей.

Вышеизложенное указывает на необходимость формирования у личности в процессе его образования и воспитания осознанного отношения к людям, социально-политическим явлениям, обществу и государству, проявляющееся в социально значимом поведении и готовности служить обществу и государству. Необходимо все шире использовать образование как средство развития личности, обладающей гражданской позицией. Выработка единых подходов к организации образовательного процесса, придание обучению планомерно-организуемого характера, содержательное наполнение учебных программ по гуманитарным дисциплинам, определение методики и средств обучения способствуют формированию патриотического отношения молодежи к государству и обществу, позволяет увидеть в себе человека-гражданина, и через воспитание гражданских качеств прийти к осознанию ответственности за судьбу своей страны.

Гражданская позиция личности и населения в целом представляет собой интегративную систему сознательных отношений личности, определяющих стиль её поведения, ориентированных на общее благо и реализующихся в деятельности в соответствии с современной системой общественно-государственных ценностей. Гражданская позиция определяется выбором ими социально значимого поведения.

Благоприятными условиями для осуществления процесса формирования гражданской позиции в образовательном пространстве являются: гармонизация учебной и воспитательной деятельности; сочетание различных методов, средств и форм воспитания, побуждающих к активному гражданскому поведению. Важную роль в формировании гражданской позиции играют педагоги, обладающие качествами гражданина-патриота, профессионала и высоконравственной разносторонне развитой личности.

На основании изложенного для создания необходимых условий и соответствующей среды формирования конституционализма в Республике Казахстан, строительства правового демократического государства и общества следует полнее использовать возможности учебно-воспитательного процесса для формирования гражданской позиции в современных учебных заведениях; в учебных программах по гуманитарным наукам больше уделять внимания проблемам гражданского воспитания молодежи, раскрытию сущности нравственных и гражданских качеств (патриотизм, долг, честь и др.), разъяснению традиций; использовать потенциал религиозно-нравственного воспитания; осуществлять учет личностных характеристик и возможностей человека; повысить требования к уровню профессионализма преподавателей.

Молодежь, после выпуска из стен университета, поступая на работу в те или иные учреждения, коммерческие предприятия, государственные органы и стремясь реализовать себя, сталкиваются с реальными трудностями, которые существуют в профессии, не все их выдерживают и, зачастую, выпадают из обоймы. Специалистом становятся только те выпускники, которые в процессе обучения не просто набирают определенный багаж знаний, но и вырабатывают в себе установки, связанные с действием норм общежития в обществе в целом. А если человек не сформирует в себе эти установки, являющиеся предпосылками его успешной профессиональной деятельности, он не сможет работать в избранной им сфере. Поэтому перед университетским

образованием стоят не только задачи создания у студентов определенного багажа знаний, в том числе, конечно же, и профессиональных, но и знаний и социальных навыков, позволяющих адаптироваться в обществе, осознанно определить позиции в жизни, то есть формировать свой социальный статус в окружающей его среде.

Воспитательная сторона университетской жизни не менее сложная, чем образовательная. Формирование личности требует подведение под данный процесс научной основы. Прежде всего необходимо исходить из того, что личность и человек не являются тождественными понятиями. Личность – категория общественно-историческая. Человек, вышедший благодаря труду из животного мира и развивающийся в обществе, вступающий в общение с другими людьми с помощью языка, становится личностью, то есть субъектом познания и активного преобразования действительности. Личность – это человек как член общества, находящийся в сфере влияния различных отношений, прежде всего отношений, складывающихся в процессе производства и потребления. Появляясь на свет как индивид, человек становится личностью, и этот процесс носит исторический характер. С самого раннего детства индивид включается в определенно-сложившуюся систему отношений, которая в процессе его развития формирует человека как личность. Школа и университет играют в этом очень важную роль, так как именно здесь идет наработка знаний, которые позволяют ему осознать свое место в обществе, занять ту или иную жизненную позицию. Сама же жизненная позиция – это опять же система отношений, из которых существенными являются отношения к материальным условиям жизни, к обществу, к людям, к различным обязанностям. Эти отношения характеризуют нравственный облик личности, ее социальные установки. Своеобразное сочетание свойств конкретного человека и дает нам тот колорит личности, который мы называем психическим складом и который остается в известной мере постоянным, характеризуя личность конкретнее, детальнее и тем самым полнее. Именно на формирование этих сторон личности должно быть направлено воспитательное воздействие на студента со стороны университетской среды.

Формирование личности, в том числе и студента, затрагивает политические интересы общества. Особенно это выражено в отношении юристов, так как они составляют идеологическую основу общества и профессиональную базу государственной власти. Юристом становится тот, кто не просто набирает определенный багаж знаний о жизни общества, но и вырабатывает в себе установки, связанные с действием права в обществе в целом. Поэтому в рамках университетского образования необходимо выработать у студентов такие качества личности, как направленность личности, мотивы и побуждения активности личности. При этом направленность личности – это система, побуждающая, определяющая избирательность отношений активности студента. Мотивы – это осознанные побуждения к деятельности или поведению в целом. В качестве мотивов выступают различные побуждения: осознанные потребности и интересы человека, его морально-политические установки и идеалы как компоненты мировоззрения и убеждений, чувства и помыслы. Все эти характеристики представляют различные уровни социального развития разных личностей, и задача университетского образования и воспитания дать им положительную динамику.

В основе направленности личности лежат потребности. Потребности – это испытываемая человеком необходимость в определенных условиях жизни и развития. Картину возникновения и проявления потребности можно проследить на следующем примере. С наступлением экзаменационной сессии студент обязан позаботиться о соответствующей подготовке к экзаменам: привести в порядок конспекты, приобрести

соответствующую литературу, получить необходимую консультацию. Это означает, что рамки, в которых он находится, становятся для него источником, побуждающим совершать ряд активных действий. В эти рамки, естественно, надо включить его обязанность учиться, желание получать стипендию и другие обстоятельства.

Таким образом, потребности побуждают человека к активности. Но сами потребности формируются в процессе его воспитания. Человек сознательно регулирует свои потребности, чем и отличается от животного. Потребности – основная побудительная сила мыслительной деятельности человека. Чтобы удовлетворить свои потребности, индивид должен изыскивать те или иные средства, решать определенные теоретические и практические задачи. Мышление – это одна из форм психической деятельности, которая обеспечивает изыскание средств для удовлетворения потребностей. Университетское образование и воспитание должны научить и обеспечить этот процесс мышления соответствующим инструментарием, а самое главное – правильным, то есть не противостоящим коренным интересам общества целеполаганием. Основу этому должна составить правильная структура потребностей, преобладающими в которых должны быть духовные потребности – потребности в познании и эстетическом наслаждении. Именно потребность в эстетическом наслаждении является в жизни студента одним из важных составляющих, так как благодаря им он воспринимает эстетические ценности и воспроизводит их.

Заметное место в деятельности личности должна занять потребность в труде. Труд, ставший первой потребностью в жизни, должен в конечном счете стать потребностью каждого. Потребность в труде порождает потребность в учении и неразрывно с ней связана. Потребность в учении зависит от уровня притязаний личности. Труд также порождает потребность в общении, которая выражает общественную природу человека. Общение в обществе, при обучении в студенческой среде обогащает их интеллектуально и эмоционально, стимулирует обмен знаниями, опытом, мнениями.

На основе потребностей возникают интересы, представляющие собой эмоциональные проявления познавательных потребностей человека. Роль интересов в процессе деятельности исключительно важна, так как интересы выражают побудительную силу значимых объектов деятельности, отвечающей познавательной потребности и тем заставляет личность активно искать пути и способы удовлетворения возникшей жажды знания и понимания. Интересы зависят от образованности и воспитанности, своеобразия духовного склада личности, то есть они служат базой творческого начала личности, творческого подхода к решению задач деятельности. Последнее указывает на необходимость стимулирования интереса студентов к обучению, к проблемам науки, привлечения их к выполнению заданий научно-исследовательских работ.

Еще одним аспектом воспитательной работы и университетского образования является формирование мировоззрения студентов. Мировоззрение – это система взглядов, представлений и понятий о мире, его закономерностях, об окружающих человека явлениях, природе и обществе. Мировоззрение личности прежде всего отражает общественное бытие, и формируется в связи с условиями общественного бытия. Мировоззрение служит высшим результатом поведения и действий личности,

сказывается на всем облике человека, в его поступках, действиях, привычках и наклонностях. Для наиболее полного понимания личности всегда необходимо анализировать качественные особенности мировоззрения. В рамках университетского образования сформировать в полном объеме мировоззрение невозможно, но заложить основы его возможно и нужно, так как теоретические знания в области экономических и политических наук создают определенную направленность личности не только на правильное восприятие происходящих жизненных явлений, но и порождает желание активного содействия либо противодействия им в зависимости опять же особенностей мировоззрения. Для того, чтобы дать правильные направления формированию мировоззрения студентов необходимо разъяснять значение государственных программ экономического, политического, социального и культурного развития казахстанского государства и общества. Последнее очень важно для формирования убеждений студентов. Убежденность – глубокая и обоснованная вера человека в принципы и идеалы, которыми он следует в жизни. С содержательной стороны в убежденности проступают черты мировоззрения личности. Мысли, идеи, принципы, которые высказывает человек, приобретают для него устойчивую значимость, поэтому он испытывает настоятельную потребность утвердить эти мысли и принципы в жизни, защитить их, добиться того, чтобы их разделяли другие. Как видим, проблема формирования убежденности студентов тесно связана с их патриотическим воспитанием. То есть убежденный человек – это цельный, целеустремленный, стойкий, страстный человек, способный отстаивать свои взгляды и свои дела, готовый на жертвы ради исполнения долга.

Давая характеристику личности, ее направленности, определяя пути воспитательной работы со студентами, мы должны отметить, что целостная психическая организация человека определяется стилем жизни и поведения. Наиболее ярко характеризуют личность при этом следующие свойства: идейность, целеустремленность, моральная воспитанность, полнота и богатство личности, цельность, активность и оригинальность. Конечно же, университетское образование не может в полном объеме претендовать на формирование этих синтетических свойств личности студента, так как само их название говорит о том, что они представляют собой суммарную составляющую характеристики личности. Названные свойства личности, как правило, присутствуют у воспитанного человека при доминировании идейной направленности и цельности личности. Например, идейность личности – это главное и определяющее свойство направленности личности, которая сказывается во всем облике поведения и деятельности человека. Полнота и богатство личности – это качества, которые характеризуют разносторонность в развитии человека и благодаря которым он положительно влияет на окружающих, обогащая их духовный мир. Оригинальность личности – это то, что резко выделяет человека из окружающих и вместе с тем представляет определенную ценность. Наиболее полно оригинальность воплощается в людях творческого труда.

Суммируя вышеизложенное, необходимо сделать вывод о том, что университетское образование и воспитание имеет перед собой важные задачи. Но самой главной проблемой, на наш взгляд, является проблема социализации личности студента, то есть мы должны создать необходимые условия для того, чтобы он влился в общество,

адаптировался с этим обществом. Человек должен адаптироваться не только как профессионал к определенной работе, но и воспринять «правила игры» в социальной сфере. По нашему мнению, образование мы даем студентам именно с этой целью. Не обязательно, получив высшее образование, держать курс на поиск работы по специальности. Ценность образования заключается именно в том, что оно дает каждому возможность в конкретных социальных условиях найти себе работу, применить свои знания и, естественно, зарабатывать деньги для того, чтобы себя содержать. Когда люди считают, что не обязательно давать молодежи высшее образование, потому что и так много людей с высшим образованием, сидящих без работы, - это неправильное суждение. Образование – это форма адаптации человека к социальным условиям жизни, оно будет способствовать нашим выпускникам найти себя в социальной сфере. Например, возьмем безграмотного человека, который совершенно не ориентируется в происходящем вокруг него жизненном водовороте, или возьмем такого человека, который не только ориентируется, но и может сознательно принимать какие-то решения, исходя из своей образованности. Это же две совсем разные ситуации, поэтому надо отдавать предпочтение образованию, в том числе и высшему, не следует создавать искусственно преграды для молодежи, стремящейся к образованию. Процесс обучения тесно связан с процессом воспитания, с процессом становления сознательной, ориентирующейся в жизни личности. Получать образование – их право. У молодых людей должны быть возможности выбора не только своей профессии, но и той ячейки, в которой он будет жить, тех или иных социальных условий, той или иной социальной группы. Поэтому любое реформирование образования должно быть направлено на получение реального образования студентом в нашей стране, а не на возможность восполнения этого образования за рубежом. Только таким образом мы можем решить и проблему осознанного отношения личности к своим правам и обязанностям, что позволит формировать реальный конституционализм в Республике Казахстан, использовать его как ведущий фактор строительства правового демократического государства, дальнейшего развития системы прав и свобод человека и гражданина, укрепления институциональных структур гражданского общества.

Использованная литература:

1. Асмолов А.Г. Психология личности.- М.,1990.
2. Бодалев А.А. Восприятие и понимание человека человеком.- М.,1982.
3. Бодалев А.А. Психология личности.- М.,1988.
4. Горшенин Л.Г. Анализ поведения людей и методика моделирования предполагаемой ситуации.- М., 1993.
5. Ковалев А.Г. Психология личности.- М., 1970.
6. Лук А.Н. Эмоции и личность.- М., 1982.
7. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность.- М., 1977.
8. Общая психология //Под ред. А.В. Петровского.- М., 1987.
9. Социальная психология личности// Отв. Ред. Бобиева М.И., Шорохова Е.В.- М., 1979.
10. Кутафин О.Е. Российский конституционализм".- М.: "НОРМА", 2008
11. Конституция российской федерации как фактор формирования гражданской позиции личности - <http://tnu.podelise.ru/docs/index-237728.html>

Türkiye’de Din Psikolojisi Alanında Yazılan İlk Dönem Eserlere Kısa Bir Bakış

Dr. Öğr. Üyesi Beyazıt Yaşar SEYHAN

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi

Beyazit.seyhan1@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-7404-3976

Özet

Din Psikolojisi Türkiye’de gelişen alanlardan biridir. Tıpkı psikolojinin felsefeden en son ayrılarak müstakil bir bilim alanı olması gibi din psikolojisi de Türkiye’de en son gelişen alanlardan biridir. Türkiye’de bu alanda yapılan ilk eserleri incelemek günümüzdeki din psikolojisi bilimsel birikimin nasıl geliştiğine ve nereye doğru evirildiğine ışık tutacaktır. Bunun için Din Psikoloji alanında yazılmış ilk eserlerden olan Osman Pazarlı’nın yazdığı Din Psikolojisi eseri ile Neda Armaner’in yazdığı eserleri karşılaştırıp günümüz Din Psikolojisi alanında okutulan ders kitaplarına kısaca göz atmak istiyoruz. Böylece Din Psikolojisi eserlerinin nereden nereye gittiğini anlayabiliriz.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisinin İlk Eserleri, Osman Pazarlı, Neda Armaner, Din Psikolojisi.

Absract

Psychology of Religion is one of the growing areas in Turkey. Just like psychology, psychology of religion to be an independent science recently separated from philosophy is one of the latest growing areas in Turkey. To investigate the first work in this area made in Turkey, is to shed light on where today's scientific knowledge of the psychology of religion and how it developed the right way. For this, we will compare the psychology of religion by Osman Pazarlı, one of the first works written in the field of psychology of religion, with the work written by Neda Armaner. We would like to take a brief look at the text books in the field of Psychology of Religion today. We can understand where the psychology of religion works are going from where to where.

Keywords: The first Works at Psychology of Religion, Osman Pazarlı, Neda Armaner, Psychology of Religion.

GİRİŞ

Din Psikolojisi alanı Türkiye’de hızlı gelişen bir alandır. Türkiye’deki Din Psikolojisi alanının tarihi 1980 öncesi ve sonrası olarak ikiye ayırabiliriz. Neden bu şekilde ayırabiliriz diye sorulacak olursa şunu rahatlıkla diyebiliriz ki “Din psikolojisi alanı 1980 öncesinde sadece Ankara İlahiyat fakültesinde bir kürsü olarak bulunuyordu ve diğer Yüksek İslam Enstitülerinde böyle bir alan daha gelişmemişti. Yüksek İslam Enstitüleri 1980 sonrasında kapatılıp İlahiyat Fakültelerine dönüştürülünce Din Psikolojisi alanı da Türkiye’deki İlahiyat Fakültelerinde ana bilim dalı olarak kurulmuş oldu (bkz. İlahiyat Fakültelerinin Tarihçesi için Öcal: 1986).

1980 öncesinde Türkiye’de Din Psikolojisi alanında yazılmış eserlere bakıldığında gözümüze çarpan iki eser bulunmaktadır. Bu iki eserin başlıkları –tarihsel olarak birincisi- “Din Psikolojisi” ve –ikincisi ise- “Din Psikolojisine Giriş” diye adlandırılmıştır. “Din Psikolojisi” adlı eser 1968’de Osman Pazarlı tarafından yayınlanmış olup üç baskı yapmıştır. İkinci eser olan “Din Psikolojisine Giriş” adlı kitap Neda Armaner tarafından 1979’da yazılıp 1980’de basımı girmiştir. Bu iki eser de Türkiye’deki Din Psikolojisi alanında yazılmış öncü ders kitaplarıdır diyebiliriz. Bu çalışmamızda iki ders kitabını içerikleri ile karşılaştırıp benzer ve farklı yönlerine dikkat çekip günümüz İlahiyat Fakültelerinde okutulan ders kitaplarının konuları ile ne kadar örtüştüğünü ortaya koymaya çalışacağız.

a) Benzer Yönleri

Hem Osman Pazarlı’nın hem de Neda Armaner’in yazdığı Din Psikolojisi kitaplarının en temel benzer özellikleri ikisinin de asıl yazılış gayelerinin fakültelerde veya Yüksek İslam Enstitülerinde ders kitabı olarak okutulmalarına yönelik bir amaç taşımalarıdır. Özellikle Osman Pazarlı’nın kendi kitabında Yüksek İslam Enstitülerindeki eğitim programı ile paralel olarak yazıldığı açıkça vurgulanmaktadır (1972: 6). Her iki eser de Türkiye’deki Din Psikolojisi alanındaki boşluğu doldurmaya çalışmaktadır. Özellikle Armaner, 1949 yılından beri Ankara İlahiyat Fakültesi programlarında din psikolojisi derslerine yer verilmesi ve bilimsel bir kürsünün var oluş Türkiye’deki Din Psikolojisi alanındaki boşluğu dolduracağı ümidini taşıdığını ifade etmektedir (1980: 2).

Benzer özellikler yönünden dikkatimizi çeken en temel konulardan biri olarak din psikolojisinin pozitif bir bilim olduğu her iki kitap açısından da vurgulanmıştır. Hem Pazarlı (1972: 62) hem Armaner (1980: 5) din psikolojisinin metafizikten, teolojiden veya felsefeden farklı olmak zorunda olduğunu dile getirir. Özellikle Armaner din psikolojisinin norm koyamayacağını anlatırken Pazarlı (1972: 62) ise din psikolojisinin genel psikolojinin bir kolu olarak deney metoduna yani gözlemlere anketlere araştırmalara başvuracağını söyler. Böylece her iki yazar tarafından da din psikolojisinin pozitif bir bilim dalı olduğu teolojiden ve felsefeden veya norm koyan herhangi bir bilim dalından farklı olması gerektiği konusunda hem fikirdirler. Pazarlı'nın kitabında “dua” konusunu ele alış tarzı ile ilgili verdiği örnek dikkatimizi çekmiştir (1972: 66). Pazarlı'ya göre bir psikolog duayı “ampirik, felsefi ve teoloji” olarak üç ayrı açıdan inceleyebileceğini ancak dua ile ilgili elde edeceği sonuçların farklı olacağını söyler. Bu yüzden ampirik görüşü kabul eden din psikolojisinin yerini iyi tayin etmek lazımdır der (Pazarlı 1972: 66).

Her iki kitap da din psikolojisinin metotlarından bahsetmektedir. Pazarlı (1972: 73) din psikolojisinin kendine göre özgü metotlarla yoluna devam edeceğinden bahisle deney metoduna dayanarak bir yandan pozitif bir bilim olmaya çalışacağını diğer yandan teoloji ve felsefeden faydalanması gerekliliğini anlatır. Bunun için Pazarlı (1972: 70) “Ontolojik Metot” diye bir başlık ayırmıştır. Armaner de kitabında din psikolojisindeki metotlar hakkında bir başlık ayırmış olup din psikoloğunun tahmin ve zanlara dayanmak yerine psişik sorunların çözümündeki bilimsel yöntemleri kullanması gerektiğini vurgularken olguların (fenomenlerin) çeşitliliğini ve bireyler arasındaki farklılığı karşısında bilim insanının dört ilkeyi dikkate alarak sorunları çözmesi gerekliliğini söyler. Söz konusu dört ilke ise a) Gözlem ve deneyim b) sınıflandırma c) sağlama d) genelleme diyerek tüme varım metodunu anlatmaktadır (1980: 46). Her iki yazara göre din psikolojisinde deney, gözlem, anket, test, mülakat gibi pozitif metoda ait tekniklerin kullanılmasından bahsettikleri görülür.

Benzer özelliklerden birisi de her iki kitap çocuklukta ve gençlikte dini hayattan ya da gelişiminden bahsediyor olmasıdır. Elbette bu iki kitap ailedeki din eğitiminden de bahsetmektedir. Bunun için dini gelişim konuları din psikolojisinin temel konularından diyebiliriz. Hatta Armaner dini gelişim hakkında müstakil bir bölüm halinde değinirken din eğitiminden de bahsetmektedir. Çünkü kitabın yazıldığı dönem itibarıyla 1980'li yıllar olduğu düşünülürse din eğitiminin anayasamıza o günün bilim dünyasında genel bir kanaatin olduğunu görebiliriz (bkz. Din eğitiminin zorunlu hale gelişiminin bilimsel gerçeklikleri için Uçar ve Sayın

2017: 269-298). Yani din psikolojisi kitaplarının içerisinde bile din eğitiminden bahsedilmesi üzerinde düşünülmesi gereken bir durumdur.

Din psikolojisinin tarihi gelişimi konusunda iki kitap da benzer bilgiler sunmaktadır. Pazarlı ve Armaner'e göre din psikolojisi ABD'de ve Batı Avrupa'da ilk olarak yayılmaya başlamış ve günümüze kadar gelmiştir. Her iki kitap da din psikolojisinin gelişimi konusunda benzer ifadeler anlatmaktadır. W. James, W. Wundt, Starbuck vb. bilim insanlarının katkılarından bahsetmektedirler. Bu konuda hem fikir olduklarını söyleyebiliriz.

Pazarlı ve Armaner'in kitaplarında ele alınan konulardan biri de "Dini Duygudur. Her iki araştırmacı da kitaplarında duygu ve dini duygu konularından önemle bahsetmektedir. Bu konuda bahsederken her iki yazar da Fransız psikolog Theodul Ribot'un (Tunç: 1927) fikirlerinden aktarında bulunmaktadır. Armaner'in Ribot'tan bahsetmesi Osman Pazarlı'nın kitabının etkisinde kaldığını göstermektedir. Çünkü Osman Pazarlı'nın kitabının tarih olarak daha önce yazıldığı göz önüne alınırsa Armaner'in bu kitaptan istifade etmesi gayet normaldir.

Her iki kitap da akıl sinir hastalıkları ve dini yaşantı gibi konulara hiç değinmedikleri görülür. Hâlbuki bu tür konular şuan ki din psikolojisinin en temel konulardan birdir. "*Din insanın sağlığını korur mu yoksa sağlığını bozar mı?*" sorusu Freud'dan bu yana tartışıla gelmektedir.

b) Farklı Yönleri

Osman Pazarlı'nın kitabı ile Armaner'in kitabı arasındaki en bariz fark konuların hacimleridir. Armaner kitabında konulara daha öz ve psikolojiye daha fazla yer vermişken Pazarlı eserinde daha fazla felsefik, teolojik, mistik ve etik öğelere ve anlatımlara yer vermektedir. Armaner norm koymamaya dikkat ederken Pazarlı açık ve net bir şekilde bazı konularda norm koymaktadır. Örneğin "Yeni Yetişmelerde ve Gençlerde Dini Hayat" başlıklı konuyu anlatırken "*Aileler küçük yaştan itibaren çocuklarına dua, ibadet, ahlaki nizamı uymak itiyatlarını kazandırmaya çalışmalıdırlar*" diyen Pazarlı gençlere ve ailelerine öğütlerde bulunmaktadır (1972: 52). Böyle ifadeler norm koymaması gereken bir bilim olduğunu iddia eden Din Psikolojisinin evrensel kuralları ile çelişmektedir. Armaner'in kitabında bu kadar açık ve net ifadeler ile norm koyma veya öğütlerde bulunma veya nasihat ve yönlendirmeler bulunmaz. Bu durum iki eser arasındaki bilimsel gelişmenin bir işaretidir diyebiliriz. Çünkü Türkiye'deki din psikolojisinin teolojik, felsefik ve etik düşüncelerden arınmaya doğru evirildiğini söyleyebiliriz.

Armaner'in kitabı konu bakımından hacim olarak daha küçük iken "dinin tanımı, mistisizm, dini inanç, ibadet ve dua gibi konular bulunmamaktadır. Pazarlı'nın kitabı hiçim olarak daha geniş ama günümüz din psikolojisinde ele alınan birçok konu bulunmamaktadır. Mesela, din değiştirme gibi konular Pazarlı ve Armaner tarafından da ele alınmamıştır. Pazarlı kitabında felsefik konuları ele almakla birlikte İslami konulara da yer vermiştir. Osmanlıca terkip ve ifadeler Pazarlı'nın kitabında yer yer görülmektedir. Armaner'in dili ise daha sadece ve batı kökenli ifadelerin yer aldığı görülür. Bilgi ve sezgi ile kitabına başlayan Pazarlı Din psikolojisi alanında çalışmalar ile kitabını bitirmiştir. Bu da Pazarlı'nın kitabının konularının dağınık olduğunu göstermektedir. Armaner'in kitabındaki konuların ele alınış şekli günümüzdeki ilahiyat fakültelerinde okutulan din psikolojisi kitaplarına daha çok benzemektedir. Pazarlı'nın kitabında İslam dinin yüceltiildiği ve diğer dinlerden bahsedilmesi din psikolojisi günümüz din psikolojisinin metotlarına çok uygun görülmez. Ancak kendi döneminde bile böyle bir kitabın yazılması Türkiye'deki din psikolojisi adına güzel bir sonuçtur.

c) Günümüzle Karşılaştırma

Günümüz İlahiyat Fakültelerinde okutulan din psikolojisi kitaplarıyla karşılaştırılınca her iki eser kendi dönemlerine göre önemli ve kendilerinden sonra gelen eserlere öncülük etmiştir diyebiliriz. Günümüzdeki eserler artık daha Batılı tarzda konuları ele almakta ve daha objektif daha bütüncüldür diyebiliriz. Pazarlı'nın eserinden bu yana Türkiye'deki din psikolojisi alan, konu, şekil, içerik, amaç olarak ilerlemiştir. Elbette yeterlidir diyemeyiz ama yapılan çalışmalar ümit vericidir. Türkiye'deki İslami Psikoloji ya da dini psikoloji yerine modern batılı tarzda din psikolojisi yapılmakta ve fakültelerde de anlatılmaktadır. Türkiye'deki din psikologları Türkiye'deki bireylerin dinini daha iyi nasıl yaşatabiliriz sorunu yerine Türkiye'deki bireylerin dini yaşantısının nasıl olduğunu incelemektedir. Ok'un da bahsettiği üzere din psikolojisi Türkiye'de mesafe kat etmiştir ama daha çok yolu da vardır (Ok, 2006). Özellikle ekip çalışmasının önemine değinen Ok'a (2006) göre din psikolojisi alanında yaşanan veya yaşanacak sorunlar olsa da Türkiye'deki din psikolojisi alanı olumlu anlamda gelişmektedir.

KAYNAKÇA

Armaner, Neda (1981). Din Psikolojisine Giriş. Ankara: Ayyıldız Matbaası A.Ş.

Pazarlı, Osman (1972). Din Psikolojisi. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Ok, Üzeyir (2006). “Türkiye’de Din Psikolojisi: Neredeyiz Ve Nereye Gidebiliriz?” İslami Araştırmalar TEK-DAV, c.19 s.3, ss.441-456.

Ribot, Th. (1927). Hissiyat Ruhiyatı. Çev. Mustafa Şekip Tunç. İstanbul: c.1 ss.87-89.

Öcal, Mustafa (1986). İlahiyat Fakültelerinin Tarihçesi, Uludağ İlahiyat Fakültesi Dergisi, s.1 c.1 ss.111-123.

Uçar, Recep ve Sayın Gülşen, (2017). “Türkiye’de Laiklik Tartışmaları Çerçevesinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinin Zorunlu Hale Gelişi ve Din Eğitimi Uygulamalarına Yansıması”. İstanbul İlahiyat Fakültesi Dergisi, Güz Dönemi, c.8, ss 269-298.

ANAR'ın Yaraticiliğın'da Tarih ve Modernite Birliğı

Öğretmen Memmedova Elnare Elhan kızı

Sumqayıt Dövlət Universiteti, Azərbaycan

ORCID: 0000-0001-8295-0760

Özet

Araştırmanın aktüalitesi: Modern toplumun sorunları, bu sorunların kökleri ve tezahürlerinin kapsamı, Anar'ın sanatsal çalışmalarında önemli bir rol oynamaktadır. Aynı zamanda, o, birçok eserinde tarihsel geçmişe dayanarak geçmişini modernite ile birleştirir. İster çağdaş konular ve çağdaşlar üzerine yazdığı yazılarda, gerekse tarihsel konular üzerine yazdığı eserlerinde yazar çeşitli türler kullanır ve bu biçimlere hitap ederken tarih ile modernitenin ayrılmaz bir şekilde bağlantılı olduğunu görmek mümkündür. Yazar, her eserinde kendi fikrini ortaya çıkarmak için daha uygun, sanatsal, ikna edici bir biçim arar ve bulur. Tarihe atıfta bulunurken, modernite üzerine yaptığı çalışmalarda olduğu gibi, sadece sanatsal formlara değil, denemelere ve gazeteciliğe de atıfta bulunur ve bazen belgesel ile sanatın bir sentezini oluşturur. Anar'ın eserlerinde defalarca tarihi mevzulara, Azerbaycan'ın kadim tarihine, her şeyden önce türk dünyasının ana kitabı olan "Korkut Ata" destanına istinat edilmiştir.

Sonuç: Anar'ın çok yönlü çalışmasında, ulusal öz farkındalığın ifadesi ve tarihi ile modernliğin birliğı çok güçlüdür. Makalede yazarın öyküsü olan "Dede Korkut", "Dede Korkut dünyası", "Anlamak acısı" ve bu yöndeki diğer çalışmaları araştırılmış, ilmi teorik taklil edilmiştir. Yazar, tarihsel olayların geçmişiyle modern toplumun sorunlarını, modern insanın manevi acılarını yüksek ustalıklı yansıtmıştır. Makalede ayrıca Anar'ın "Korkut Ata" destanı ile bağı olan sanatsal yaratıcılığı ve estetiğı inceleniyor ve tarih ile modernite arasındaki bağlantı olduğunu gösteriyor.

Anahtar kelimeler: makale, hikaye, "Kitabi Korkut Ata", modernite ve tarih

Unity of History And Modernity in Anar's Creation

Abstract

Actuality: The problems of modern society, the roots of these problems and the coverage of their manifestations play an important role in Anar's artistic creation. At the same time, reviewing the past, he connects the past with modernity in a number of his works. Both in his writings on contemporary subjects and contemporaries, and in his works on historical subjects, writing uses a variety of genres, and in his appeal to these forms, it is possible to see that history and modernity are inextricably linked. Writer seeks and finds a more appropriate, artistic, convincing form in each work to reveal its idea.

When referring to the history, as in his works on modernity, he refers not only to artistic forms, but also to essays and journalism, and sometimes creates a synthesis of art with documentary. In Anar referred to the historical topics, to the ancient history of Azerbaijan, first of all, to the epic of "Korkut Ata", which is the main book of the Turkish world. Conclusion: the expression of national self-awareness and the unity of historical and modernity are very strong in Anar's multifaceted work,. The article contains scientific-theoretical analyzes of the author's works such as "Book of Dede Korkut", "The world of Dede Korkut", "The pain of understanding". The author substantiates the opinion with the background of historical events, reflected the problems of modern society, the moral pains of modern man with great skill. Anar's artistic creativity and aesthetics in connection with the epic "Book of Dede Korkut" were investigated and shown the connection between history and modernity in the article.

Keywords: essay, story, "Book of Dede Korkut", modernity and history

Introduction: The main content of Anar's artistic work is the problems of modern society, spiritual pursuits. This aspect is evident in his works on both contemporary and historical subjects. In his artistic and philosophical thoughts on the problems he raised, Anar skillfully uses the diversity of genres of literature, enriches each genre in a unique way with new figurative effects, literary and aesthetic shades. As the author himself points out, he tried his hand at many genres and continued his literary search in accordance with the requirements of each genre: "What interested me in literature? ... Probably an experimenter, a sought-after writer. But all my writing is an experiment. It is an experiment in that I wanted to master different forms and genres by writing in different forms and genres of literature. Psychological stories, lyrical stories, then satirical cycle - "Molla Nasreddin", then fiction - "Contact", then semi-detective-court essay - "Midnight incident", then drama, then cinema, essay, journalism... I like all these genres I wanted to open the possibilities of different forms for myself " [4, p. 400].

The diversity of this genre, which is characteristic of Anar's work, is reflected in all the topics he writes: this feature can be seen both in her writings on contemporary topics and contemporaries, as well as in her works on historical topics. In order to convey the main idea to the reader, the author uses artistic findings, appropriate forms, creates a unity of form and content. As in his works on his contemporaries, he prefers essays and journalism on historical subjects, rather than purely artistic forms, and sometimes creates a synthesis of fiction and documentary.

One of the historical themes that the writer repeatedly returns to in many of his works is, first of all, the epic "Kitabi-Dada Gorgud", the main book of the Azerbaijani people. At a time when communist ideology prevailed, Anar created the story "Dada Gorgud" (1970-1973) based on the motives of this epic [1]. The story has been published several times in Baku, as well as in Turkey, Russia and Iran. It should be noted that this work played an important role in the popularization of the ancient epic. In the introduction to one of the Moscow-published editions of the story, the well-known Turkologist Koroghlu praised this "original work" and the artistry of the author, who "managed to generalize the history of the Oghuz people" in an artistic form. [5, p.3].

The narrative "Dada Gorgud" was highly appreciated by the national leader of the Azerbaijani people Heydar Aliyev. The Great Leader emphasized this at the meeting of the Commission established on the occasion of the 1300th anniversary of the "Book of Dada Korkut" epos: "It seems to me that today, after some time, we should appreciate Anar's research and services in this field. Perhaps when Anar wrote a book about Dada Gorgud (Korkut) for children, or wrote other books, many did not realize how important it was. But now we realize the value of such steps taken in the past as we try to describe our national values, roots and history as they are." [3, p.53].

Anar's work "Dada Gorgud" is based entirely on the motives of the ancient epic in terms of ideas and content. However, the writer approached the epic creatively, managed to revive the general picture of Oghuz society by filtering certain images and motives, various plot lines through the filter of artistic imagination. The main theme of the saga - the call for peace and tranquility, humanism, justice - is preserved in the story. The story begins with a description of the battle scenes in which the Oghuzs killed each other. "The great green mountains had never seen such a battle. Even the narrow ravines at the bottom could not fight. What a war it was, it was a battlefield. Shahbaz-shahbaz rode horses, horseshoes remained. O gün Oğuz ellərinin ağır günüydü. Oğuz oğulları bir-birinə qarşı qalxmışdı. Dost-dostla, qohum-qohumla cəng edirdi, qardaş qardaşdan, ata oğuldan ayrılmışdı. Bu qanlı qada Oğuz elinin başına hardan gəlmişdi? «Qoy el ağsaqqalı, yurdun müdrik bilicisi Dədə Qorqud gəlsin, qopuzunu əlinə alsın, ölənlərdən söz açsın, söz söyləsin, boy boylasın, igid ərənlərin başına gələnlərdən danışsın». [1, p.59]. Müəllif qardaş qırğınının ürəkəğrısı ilə təsvir edir, Oğuz elinin başına gələn faciələrdən xilas olmaq üçün başbilənləri, ağsaqqaları köməyə çağırır. Bu müraciət gənc nəslə öz tarixi keçmişindən ibrət almağa, milli birliyə çağırışın faciəsi kimi dərin sosial-fəlsəfi və tarixi-estetik əhəmiyyət daşıyır.

The fratricidal massacre started by the Oghuzs ends in tragedy. Only after that did the remaining Oghuz people begin to understand the essence of the national consciousness they had lost. Because national unity is the only force that determines the welfare of the homeland and the future of the people. Dada Gorgud appeals to Azeri - the symbolic ancestor of Azerbaijanis: "Know that two conditions are necessary for the land to be a country, a homeland. One is that you have to cultivate this land, and the other is that you have to protect this land from oil. The land that you could not protect is not worth cultivating. The land that you did not cultivate is not worth protecting [1, p.144].

Thus, additional motives, plots and images in the work do not end there. So, new shades have been added to the image of Tepegoz, which is combined with the theme of caravan robbers. Anar kept some fantastic elements of the saga, but wrote the whole story in an epic way. In addition to harsh, sometimes very heavy battle scenes, the work also includes lyrical scenes from the oral epic tradition: love scenes of Beyrak and Banuchichek, Burla Khatun's inner sufferings, and the child's love are the motifs of lyrical feelings. Moral qualities such as loyalty and betrayal, love and hate, courage and cowardice, nobility and depravity are reflected in the faces of individual images.

The writer prepared a screenplay based on the motives of the story and directed the first two-part Azerbaijani film on this theme - "Dada Gorgud (Korkut)", directed by Tofiq Tagizade. Later, the writer wrote a screenplay for the TV series "Dada Gorgud (Korkut) Oguzname" and two parts of the film directed by Ramiz Hasanov were shown on television. Anar explains his desire to screen this work as follows: "I first saw this folk tale in cinema, which I admired. In my eyes, the saga came to life like a movie, the vastness there, the horses galloping in the desert, the huts built in the deserts, in general, this wildlife, nature life, that is, everything is in the open air [4, p.405].

The theme of "Dada Gorgud" has been in the center of Anar's attention throughout her career. His interest in the epic has not left him since his adolescence, and now the writer is engaged in the study and popularization of this magnificent monument. In the following years, Anar realized the idea of the "Encyclopedia of Dada Gorgud", but still did not move away from this topic, the documentary "The World of Dada Gorgud" and the animated film "Basat, the winner of Tepegoz" are also the product of Anar's intense creative work.

The saga has a special place in Anar's artistic journalism. In his essay "The World of Dada Gorgud" (1984) he gives a broad idea of the period of the saga, the history of research, the topic, the problems, the language and the features of the idea-content. It is no coincidence that the collection "Azerbaijani literature, art and culture" begins with two essays representing the

history and culture of Azerbaijan: "The spiritual wealth of the land of fire" and "The world of Dada Gorgud".

The story "Dada Gorgud" and the essay "The World of Dada Gorgud" on almost the same theme differ from each other in terms of genre. Each has its own purpose.

Referring to scientific sources and researches, the writer sometimes enters into scientific controversy with the authors of these sources, joins the debates about the stages of creation and design of the manuscript, speaks about the importance of this literary monument of Oghuz - the ancestors of modern Azerbaijanis in studying Azerbaijani history. The individual parts of the essay "The World of Dada Gorgud" are a clear example of the analysis of a professional folklorist. For example, consider the author's statement: In all twelve volumes of the Book, there is a harmony of interpretation and style, and the unity of spirit, content, and form is noticeable. The epic biographies of the characters, their ages, their battles with the infidels, and sometimes their compatibility with each other in different heights, in any case, the main features of the heroes are stable. The general plot of the events is also clear and definite. " [3, p.90].

Anar's works on various topics, dedicated to this magnificent monument, seem to complement each other and strengthen the national spirit. There is a purpose to all this - to acquaint the reader with the "Mother Book" of Azerbaijanis: reveals the most subtle psychological nuances of his character, metaphor, and behavior, revives the aroma and colors of his land, the majesty of his mountains, the coolness of his forests, rivers, springs, and the vastness of his steppes and plains. "[3, p.4].

It is difficult to determine which of these works gives a fuller picture of the saga, its content and essence. Similarly, it is not easy to say in which genre Anar is more successful. Regarding this work on a regular basis, the writer admits that in his essay "The World of Dada Gorgud" he re-reads the saga every five to ten years and each time encounters new, unprecedented moments. The author notes, "Dada Gorgud has enchanted me for many years, and I will never be able to get out of this enchantment, magic and enchantment. Every five or six years I re-read the Azerbaijani and Turkish editions of the Epic, and every time he speaks to me like a man my age, every time I hear words from him that I have never heard before, every time I find beauties, depths, values that I have never seen or heard in Kitab. » [3, p.6].

F. Najiyeva, who studies Anar's work, writes: "Could he (Anar - E.M.) speak openly about those who added songs to" new life "in science and literature on the basis of modern life materials, persecuted honest writers and condemned them to physical and spiritual death?"

Only Jalil Mammadguluzadeh managed to say this in his essay "The Pain of Understanding" dedicated to the last years of his life " [6, p.19-20].

Under such circumstances, Anar's essay was hailed as a work that shattered the myths created by official historiography. The writer painfully described the indifference and injustice that pervaded the genius thinker in his country. In many cases, the subject allowed writers to talk freely about both past and present life, and to tell the truth as a matter of urgency.

Conclusion: In general, it should be noted that historical aspects of Anar's prose and journalism are organically connected with modernity; historicity sheds light on modernity, modernity complements historicity. Historiography, which manifests itself in various forms in Anar's work, is not only a description of the lives of the people who lived at that time, its individual representatives, but also the writer's own life, his personal destiny that has passed through the filter of his inner world. This is not just an ordinary view of the historical past of the people and the lives of its representatives, but also the writer's perception and figurative embodiment of his spiritual world. This artistic reflection of the concept of the world and man is reflected in Anar's many works in various genres - both fiction and documentary and fiction.

Ədəbiyyat:

1. Anar. Dada Gorgud. // Anar. Works in 6 volumes, VI volume, Baku: Nurlan, 2006, 625 p.
2. Anar. It was hard to understand // Anar. Without you. Baku: Youth, 1992, 592 p.
3. Anar. The world of Dada Gorgud. Baku: New Publishing House, 1999, 102 p.
4. What the writer said in the TV movie "Face to face with Anar". // Anar. Works in 6 volumes, VI volume, Baku: Nurlan, 2006, 625 p.
5. Koroglu H. About the book and its sources. Preface // Anar. Dede Korkut. Moscow: Marjani Publishing House, 2012, 5 p.
6. Наджиева Ф. History in Russian and Azerbaijani Soviet prose of the 70-80s. Baku: Elm, 1991. 119 p.

Aspects of Migration Psychological and Social Richness and Complexity

Prof. Dr. Slobodan Dan Paich

Director and Principal Researcher, Artship Foundation
San Francisco

Visiting Professor, Cultural Studies, University of Medicine and Pharmacy
Timisoara, Romania

Abstract

To broaden the sense of the concept of Migration, introduction touches upon journeys across history and geographies of ideas, music, material culture, irrigation, agricultural-husbandry technics and dietary ways.

The paper's broader comparative approach intends to contribute to the wider understanding of contemporary treatment of migration, refugee experience and adaptations. To reach beyond the stereotypes, mere statistics or disinformed opinions, five multi-disciplinary general papers will be anchors and starting points for open dissection and reflections:

- 1. Migratory Adjustments:** May Joseph, *Nomadic Identities - The Performance of Citizenship*
- 2. Territorial Ambiguities:** Andrea M. Brighenti: *On Territorology- Towards a General Science of Territory*
- 3. Archeology of Migration:** Ross R. Holloway: *The Classical Mediterranean, its Prehistoric Past and the Formation of Europe*
- 4, Buried or Expressed Roots:** John Bennett, *The Interaction of Cultura and Environment in Smaller Societies*
- 5. Psychology as Human Story:** Jon L. Pierce at all, *The State Of Psychological Ownership: Integrating and Extending a Century of Research*

This paper comes from over forty years of Comparative Cultural Research and teaching. One of objectives of the author's research organization, the Artship Foundation, is to understand and nurture cultural sensitivity, foster appreciation of diversity, and respond to the tensions amplified by the uprootedness in Contemporary Life. These include the social implications of being in more than one culture at the same time, and being oneself or a child or a grandchild of

an immigrant, refugee as well as descendant of forced, appropriated resettled people. The themes touched upon in the paper will be approached through examples from Artship Foundation's work in the community, and design and implementation of diversity curriculum and cultural programming.

In closing the paper will touch succinctly on ubiquitous human inborn biological, neurological, cognitive and psychological characteristics across time and geographies. Centered on Children and Language development (Purves 2004), it continues with early child development and its relationship to "*The Location of Cultural Experience.*" (Winnicott 1967)